

Ima a hazáért

Minden nagysággal és hatalommal korlátlanul bíró végetlen valóság, nagy Isten! Tökéletességed között úgy is kijelented magadat, mint legteljesebb-, tisztább szeretet. Ezt hirdeti bölcsességeden és hatalmadon kívül a világ alkotmánya, az Ég és Föld, melyeket nemcsak teremtél, de fenn is tartasz a szeretetben. Ez lövell ki a Nap meleg sugaraiból, mosolyog a kéklő égről s a Föld virágairól, arról beszélnek a gyümölcsrel rakott élőfák és a kalászos térségek. A gondviselésben a szereteted öröködik felettünk, s munkál életünk eseményeire nézve.

Minket is, kik képedet annyi felséges vonásban, de különösen a szeretetben viseljük magunkon, megáldál ezzel. Keblünkbe oltád annak erős indulatát, hogy ragaszkodjunk a jóhoz, kedveseinkhez s édes hazánkhoz, hol nekünk e Földön lakást rendeltél, áldásaidat, boldogságunk és tökéletesülésünk eszközeit letetted, s hol egykor végpihenésünket is találjuk a rokon hamvak között. Légy áldott, óh, Isten, azon szent örömért, mely a szeretet édes hevületiből, és tiszteinek hív teljesítésétől származik, s megnemesíti célunkat, pályánkat, életünket! Légy áldott az igaz hazaszeretetben érezhető boldogságért!

Én, erőtlén nő, nem mutathatom meg vonzalmamat édes hazám iránt úgy, mint az erősek, de ha karom gyenge is, szívemben igaz és lángoló az érzés, mellyel áldozni kívánok felséged előtt.

Ne engedj, Uram, ennek határára és mezeire csapást, inséget és pusztulást szállani, hanem áraszd inkább ki áldásodat halmaira s völgyeire, hogy találhassa meg a munkás fáradságának díját, s ne hulljon hasztalan orcájának verejtéke! Virágoztasd a közügyeket, ipart, művészetet és tudományt, rendelj a törvénynek hű sáfárokat, hogy az igazság és békeség csókolgassák egymást a mi utcáinkon s az erkölcsi élet gyarapodásnak örvendjen.

Adj egyetértést és hűséget e haza minden polgárának és népének szívébe, hogy a kölcsönös szeretet és összetartás az egyesek jólétének s a közanya nagyságának záloga és alapja legyen. Áldd meg e hazának barátait, szegényítsd meg ellenségeit, melegítsd a közönyösöket, adj állandó kitartást a buzgóknak, hogy nélkülözni, szenvedni s meghalni is legyenek készek érette. Vigasztald, bátorítsd, tanácsold a sorsán aggódókat, s hozd vissza, kik tőle távol bújdosnak.

Áldd meg az anyákat tapintattal és buzgósággal, hogy hasznos, jó fiakat neveljenek a hazának s tanítsák kisdedeiket Isten neve után a hazáért mondani ki és szeretni teljes éltökben, híven, igazán.

Áldj meg bennünket minden áldásoddal! Legyen ez ország hatalmas és boldog, és a nép, te választott néped, a századok végeig! Amen.

Tompa Mihály

Kováts Dániel

Tomba Mihály hona és honszeretete

200 évvel ezelőtt, 1817. szeptember 28-án, Rimaszomban megszületett egy nemesi ősöktől származó, de teljesen elszegényedett foltozó varga fiacskája, Mihály, akit később **Petőfi** így jellemzett: „*a sorsnak mostoha gyermeke*”. Tényekre utalhatott a költő. Arra, hogy barátja már gyermekként elvesztette édesanyját, hogy nagyapja házában földművesnek nevelték, hogy tehetsége ellenére csak szolgadiákként tanulhatott Sárospatakon, hogy 29 éves koráig mások kenyerén, otthontalanul nevelősködött, meg hogy már fiatalon kórházi kezelésre szorult Pesten. „*Téged eltaszított magától a sors*”, írta a költőtárs. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy a hátrányokkal dacolva milyen mélységből emelkedett Tomba Mihály hírneves református lelkészé, kora egyik legnépszerűbb költőjévé, akkor kétségszerűen kell vonnunk e minősítés indoklását.

Egy elfeledett klasszikus

Tomba Mihályt a *Kisfaludy Társaság* és az *Akadémia* tekintélyes tagjaként olvasói már életében klasszikusnak tekintették. Helyét a kortárs irodalom értékrendjében Petőfi jelölte ki, amikor 1847 februárjában azt írta Aranyknak: „*Arany, Petőfi, Tomba, isten-krisztusugyise szép triumvirátus...*” Harmadiknak lenni abban a tehetséges nemzedékben tisztas írói rang. Tomba Mihály előbb elbeszélő költőként, később lírikusként is a legolvasottabb szerzők közé tartozott. A szerkesztők haláláig örömmel közölték írásait, s amikor az önkényuralom éveiben a cenzúra miatt verseit nyomtatásban nem adhatták közre, azok másolatokban terjedtek kézről kézre. Már az induló költő érezhette az iránta megnyilatkozó érdeklődést. Népregéit, népmondáit tartalmazó első kötete 1846-ban gyors egymásutánban két kiadásban is elfogyott; versei folyamatosan eljutottak az olvasók kezébe; sikert arattak virágregéi, egyházi beszédei; pályája koronázásaként elnyerte az Akadémia nagyjutalmát. Két évvel 1868. július 30-án bekövetkezett halála után **Arany János**, **Gyulai Pál**, **Lévay József** és **Szász Károly** gondozásában adták ki összegyűjtött verseit hat kötetben, s azt újabb, bővített kiadások követték. Megzenésítették verseit; több dala népdalként élt tovább. Tomba életműve irodalmi tananyag lett; ha Arany János, Petőfi Sándor, **Jókai Mór** elismertségével, olvasótáborával kevéssé is vetekedhetett, költészetét megismerték a középiskolákban, verseit a 20. század közepéig ünnepélyeken gyakran szavalták, számos költeménye helyet vívott ki magának hazai irodalmi kultúránk törzsanyagában.

A múltó idő aztán kikezde hírét, nevét. 1948 utáni háttérbe szorulásában ideológiai szempontok játszottak szerepet: a papköltő munkásságának jó részét nemkívánatosnak bélyegezte a kultúrpolitika. Az 1942-ben **Vajthó László** bevezetésével kiadott összes versek után több mint fél évszázadot kellett várni egy újabb összkiadásra. Azt is hozzá kell azonban tennünk, hogy – akárcsak legtöbb klasszikusunk esetében – elvonja a figyelmet róla az iro-

dalmi ízlés és a nyelvi kifejezésformák változása. Tomba képi eszközeit jórészt a természetből és a Bibliából meríti; érthető is, hogy ezek a fő forrásai, hiszen általuk tudta hatásosabbá tenni üzenetét kortársai körében. Hasonlatai, metaforái beszédek, hatásosak voltak a maguk korában, mert azok az olvasók által ismert kultúrkincsből táplálkoztak. Amint azonban a közös előismeret megkopik, csökken a költői szó ereje, s lehet a mondandó bármennyire időszerű napjainkban, a hatás bizonytalan.

Az alapműveltség, a háttér változása jelenti a fő okot abban, hogy Tomba – vagy akár Arany János – művészete nehezebben talál utat a mai nemzedékekhez. Megváltozott viszonyunk a termőföldhöz, annak élővilágához, idegenül hangzanak az antik mitológia meg a Biblia példázatai. Mennyivel hatásosabb lehetett a maga korában Tomba olyan hasonlatainak elevenítő ereje, mint például: „*mint oldott kéve, széthull nemzetünk*”, mint amit a mai olvasóban fölidéz. Ma a kéve szó jelentését is meg kell magyaráznunk; és akinek nincs valós élménye, nehezen képzelet el, miként hullanak szét a gabonaszálak, amikor az őket összetartó szalmakötelet elmetszik. S aki nem látott gulyát, juhnyáját, annak jóval kevesebbet mond ez a sor: „*elszédelsz, mint a pásztor nélküli nyáj*”. Személyes élmény híján aligha jelenhet meg ma bennünk a valós kép, amely e versszak szemléletességét adja:

„*Sarlót, kaszát előkeresünk,
Hogy a sűrű kalászféjek
Élesre fent csengő vasától
Előttünk rendre düljenek.*”

A puszpánghoz szóló verset, annak mögöttes tartalmát megérti ugyan a figyelmes olvasó, de ha nincs tájélménye, nem teljes értékűek a hatáselemek.

Tomba korának iskolázott olvasói számára magyarázat nélkül világos volt a történelmi párhuzam, amikor a Magyarország függetlenségi harcáról szóló könyv olvasása közben ilyen versszakot vetett papírra:

„*Mily nép... mily harc... mily hősi szellem!
Felkölt a Hun s itt volt a Hellen,
Láttuk Zamánál Scipiót;
Thermopilae és Aquiléa
Szemünk láttára védve, víva;
S bős Amurád megdöntve volt!*”

Kételyek ébredhetnek bennünk, hogy van-e még jelentése az átlagolvasó számára az ilyen utalásnak: „*mint egy vak Sámson – kacaj közt szenvedj hosszan*”? Hat-e a metafora, amely szerint a költő „*az Úr égő csipkebokra*”? Megértjük-e, miért tekinti magát új Simeonnak Tomba egyik sodró erejű költeményében? Ismernünk kellene például az ószövetségi **Lót**, **Áron**, **Gideon**, **Bálám** történetét,

hogya a költő utalásai érvényesüljenek. El kell ismernünk, több odafigyelést, elmélyülést igényel klasszikusaink olvasása, értelmezése a mai lektűrökhöz képest, lemondanunk azonban nem szabad róluk. S nemcsak azért, mert részét képezik a nemzeti hagyománynak, hanem azért is, mert ősi igazságokat, örök értékeket közvetítenek.

Tompa Mihály költői életművéből most egyetlen témakört emelünk ki, a honunkról szólót. A hazához való viszony, a hazaszeretet tartalma kötődik ugyan a korhoz, amelyben élünk, vannak azonban olyan elemei, amelyek – legalább két évszázada – állandósultak, tartósnak bizonyulnak. Jól megfigyelhető ez Tompa versei alapján.

Hol a haza?

Nem könnyű arra válaszolni, hol helyezhetjük el Tompa Mihály szűkebb honát a Kárpát-medencében. Nincs olyan helye az országnak, amely annyira kiemelten jelenne meg verseiben, mint például Petőfinél a Kiskunság. Maga is megjegyzi egyik barátjához írt levelében 1843-ban, a hazamenésről szólván: „*nekem ugyszólván hazám sincs*”. Szülővárosából nem vihetett magával meghatározó táji élményeket. Ifjúkori benyomásai az Alföldhöz kötődtek; ezek tükröződhetnek *Alföldi képek* című versében: „*Régi ismerősim: a nyílt szabad róna, / És a zúgó nádas, mintha erdő volna*”.

Egy önéletrajzi levelében így szól magáról: „*Gyermekkorát a Tiszavidéken Borsod alsó részében tölté, hol az alföld sajátságai s népével megösmarkedék*”. Azután sárospataki tanulóéveiben bejárta Tokaj-Hegyalját, gyakran tartózkodott **Szemere Miklósnál**, aki Lasztócon, a „*csürkös Sátorhegyek nyílt szomszédságában*” élt. Lelkipásztori tevékenysége három gömői helységhez kötődik: Bejéhez, Kelemérhez, Hanvához. Nagyon közel állt hozzá, otthonos volt számára az a vidék, amelyet ott tornácáról áttekinthetett:

„*Tűnődve nézek a tájon végig-végig;
Távol halmok s hegyek lánccolatja kéklík,
S innen rajta zölden,
A szép Sajó völgye nyájas nyílt arcával
Táru ki előttem.*”
(*Tornácomon*)

Olykor úgy tűnik, nem is egy adott, valós táj képe rajzolódik ki verssoraiból, hanem egy idilli, elképzelt világ:

„*Együtt kelek fel az énekes madárral,
Járok a mezőben, az illatos réten;
A szálás vetések csendes szűk utcáin,
Hús reggeli szellők találkoznak vélem.*”

„*Csergő patakoknak sűrű bokra közül
Nézem a gerlicét s a vadgalambokat,
Aztán bejárom a meredek hegyoldalt,
A csendes erdőtáj hús árnyékban fogad.*”
(*Falusi órák*)

Diákkorától gyűjtötte a népregéket; amerre járt, kereste a helyhez kötődő mondákat – tanuló társai is segítettek ebben neki –, ezek tehát nem egyetlen tájegység ihletéséből keletkeztek. Ha térképre vetítenénk a megénekelte helyszíneket, földrajzilag változatos helyeket látnánk egy körülhatárolható országrészben: Szepes, Sáros, Nógrád, Abaúj, Torna, Gömör, Zemplén, Szabolcs, Bereg, Szatmár, Bihar, Borsod, Heves megyékben. Elénk tárul Zólyom, a Magas-Tátra, Poprád tája, Szepesvár-alja, Lőcse környéke, Eperjes, Murány, Lipóc vára, Diósgyőr, Telkibánya, a Hegyalja, Sárospatak, Vámosújfaló, a Bodrogköz, a Tisza-part, a Szamoshat, Harangod, a Sajó és a Körösök vidéke. Kétségtelen, hogy a tagoltabb felszín több témát kínál; a történetek ihletői árkok, patakok, folyók, tavak, lápok, kutak, barlangok, szirtek, várak; körülöttük történnek a regébe illő események.

Tompa hazaképét az egyszerű emberek, a nép felfogásával rokoníthatjuk: a szűkebb életér jelenti a pátriát. „*Nagy a világ: a hon csak egy!*” – írta egy ifjú emlékkönyvébe 1844-ben. Eljutott Erdélybe, Bécsbe, Bajorországba, Sziléziába, Prágába, az otthonlét tudatát azonban számára a hazai mikrokörnyezet adta, s itt bárhol járt is, voltak szép szavai a hely leírására, magáévá tételére. Kisgyőrből például, ahová Miskolcra kirándult, ilyen leírást küldött Szemere Miklósnak: „*Mi édes a lét itt a vadon bükkjeit, mohos szirtei- és lágy zörejű cseremelyinél! az alkonyatkor hazatérő nyáj kolompaszava, egy itt-ott eldurranó cső végig dörgése a bércoldalon, ezer meg ezer különben csekélységek édesen hatnak borús lelkemre.*”

Históriai idők

A haza fogalma, sorsa többnyire akkor készíti meg a szólalásra a költőket, amikor a történelem próbára teszi a nemzetet. Tompa korában a forradalom, a szabadságharc lehetett az egyik élmény és ihlető, azután a bukás fájdalma, egy évtizeddel később pedig a feltámadó reménység adhatott lökést a közügyek lírai megjelenítésének. A küzdelem, a harc, a lelkesítés állt Petőfi gondolatvilágának középpontjában; Tompát – akárcsak Vörösmarty Mihályt és Arany Jánost – a fenyegető veszélyek miatti aggodalom, a veszteség keserősége, a nemzethalál víziója és a csöndes ellenállás kötelezettsége foglalkoztatta.

Tompa Mihály költői tematikáját eredendően éppúgy a közéletiség és a magánélet kettőssége jellemezte, mint a szentimentális lírikusokat, majd Petőfit. 1842-ben ő is így dalolt:

„*Az alkonyat ha elmosolyg
S az új korány ha kél,
Ebben csak a kedves leány
S a hon szerelme él...*”
(*Kedvesemhez*)

Ő is szóvá teszi a társadalmi igazságtalanságot, a jobbagság alávetettségét:

„*Egyik, törvén kemény ugart,
Napestig izzad, dolgozik;*”

*Másik rugalmas pamlagán
Végignyúlván - unatkozik.”
(A hangyákhoz, 1847.)*

Hasonló gondolatok foglalkoztatják erős iróniával többek között *Csalánok, Nagyjaink, 1848, Egy valóságos magyar gróf, Történet*, valamint az *Épen mint a kakas* című költeményeiben. 1848 tavaszán betegeskedik, gyógykezelésre indul, az események hatására azonban feledni akarja betegsége okozta levertségét:

*„El hát, el most a fájdalommal!
Öröm kell szív- és ajkamon,
Öröm melynek szent tárgya legyen:
Szabadság és a hon!”
(Ünnep)*

Egyértelműen kiáll a népszabadság és az egyenlőség eszméje mellett, s ilyen reménység tölti el:

*„Most már ember lesz minden ember,
S tesz egy boldog nagy nemzetet”.
(Némuljatok meg...)*

Biztatja a harcos ifjúságot:

*„Ne engedjétek a magyar név
Hírét megszegyeníteni!”
(Előre)*

1849. március 23-án jegyzi meg: *„Rendkívüli idők barátom! történelmi kor, s ki tudna most másról aggódni, mint a haza sorsáról.”* Nem maradhatott tehát néma. Előbb *Jön a muszka* című versében bátorít és lelkesít, őszszel viszont *Sárgultan áll...* kezdetű nyolcsorosában alig rejtetten fájdalmát fejezi ki. Amikor elsőszülött fiát keresztelni viszi a keleméri temlomba, a családi öröm édességét megkeseríti a végveszélybe került hon állapota:

*„Könyvek között ontám rád a keresztvizet,
S buzgón imádkozám
Érettetek, kedves mosolygó kisedem,
S halvány arcú hazám!”
(Fiam születésekor)*

Aztán már csak ez a vigasz marad számára.

*„Hisz az élet még ki nem hal...
Míg ki nem fogy bérceinkből,
Míg ki nem fogy kebleinkből
A magyar bor, a magyar dal!”
(Hófelhőkkel)*

A bukás után felértékelődik a költészet szerepe, s Tompa felismeri a reá váró nemzeti küldetést népe, olvasói kö-

reben. *A gólyához* írt versével megjelenik költészetének új hangvétele, amelynek leglátványosabb jellemzője az elégi-kus, allegorikus kifejezőmód, valamint a nemzeti közérzet megszólaltatása. Felismeri, hogy

*„Tört virághoz hullt levélhez
A nyájas dal hasztalan szól”
(Hallgass...),*

igazodik tehát a helyzetből fakadó kötelezettséghez; elsziratos és biztat, keresi a folytatáshoz az erőforrásokat. Nem hagyja szó nélkül a fájdalmas tapasztalatokat, a szét-húzást, a meghasonlást, az elvándorlást, hangot ad a leigázott nemzet sirlalmának. A gyarmatosítás ellen kiálló drámai hatású verse, a *Pusztán Vörösmarty Mihály* utolsó verseivel rokon; a *„sors-alázta hon”* pusztulásának rémképeit vetíti ki: vége népünk történetének, idegenek lépik el földjeinket. A keserűségen, levertségen azonban úrrá tud lenni. *A madár, fiaihoz* című költeményben nemcsak költőtársaihoz szól, van benne egy további, általánosabb üzenet: tennünk kell a dolgunkat, hűséggel helyt kell állnunk a nagy vihar baljós következményeinek elhárításában.

Egy évtizeddel szabadságküzdelmünk leverése után, amikor a történelmi helyzet engedményekre kényszeríti a császári hatalmat, ismét fellobban Tompa közéleti lírája. Barátjához, Arany Jánoshoz hasonlóan úgy érzi, felcsillant a remény a haza sorsának jobbra fordítására, cselekvéssel ki kell használnunk a kínálkozó alkalmat. **Kazinczy Ferenc** születésének századik évfordulóján, 1859-ben lelkes ódában jeleníti meg a nagy előd érdemét, s hirdeti meggyőződését: *„annyi villám / Nem sujthatá le a magyart”*, záró sorában pedig áldást és fényt kíván a nemzet-re. A történelmi idők tanulságaira figyelmeztet részletezőn és szemléletesen a *Gróf Mikó Imréhez* szóló episztolájában; várja a nagy személyiséget, aki *„véd, emel s létünkkel összeforr”*. Megszólaltatja itt is a nemzet panaszát, de már azzal folytatja: *„Nem a halál, az élet itt nagyobb”*, s arra tanít: a honfiség szent örökség, de terheit is hordoznunk kell. Úgy látja:

*„Egy ezredév, hogy e hon a miénk,
S még most kezdjük szeretni igazán”;*

történelmünk tanulsága, hogy nemcsak a kardban kell bízunk, mint a múltban, de tanulnunk kell a bölcsék szavát, összekapaszkodva igyekeznünk *„különb nép lenni, mint a hajdani!”* Újra hisz abban, hogy a csaknem elhamvadt zsarátnokból fellobban a tűz, amely biztató jövőre vet fényt:

*„Nincs erő, nincs idő, viharok nincsenek;
A megéledt lángnak hogy véget vessenek,
S tengernek árvái, amelyek megoltsák...
Örökké ég e tűz, tart e szent forráság!”
(A tűz)*

A zászló közlegénye

A hon fogalmába annak népe is szervesen illeszkedik. A költői triumvirátus nevéhez kapcsolódik a nép-nemzeti költészet diadalra jutása. Ismerjük Petőfi nézetét, aki szerint a költészet eszköz lehet: ha uralkodik benne a nép, akkor a társadalomban is méltó helyre kerül. Amikor Arany a nemzeti költészet ügyéhez való csatlakozásra szólítja föl, Tompa így válaszol neki: „*A zászlónak én is örömet lesznek egy közlegénye...*” Ars poétikájáról is megnyilatkozik itt: „*azt hiszem a népköltészetnek célja kettős: emelni a népet fölfelé; édesgetni a nagyobbakat hozzá lefelé.*” A nép „emelésének” igénye lelkesíti hivatásából is következik. *Levél Pogány Karolinához* című költeményében, 1846-ban erről így nyilatkozott:

*„Az én pályám szép, ámbar nem ragyog,
Én az egyszerű nép öre vagyok!
Enyém jó- és balsorsának fele,
Örülök, sírok részvevőn vele.
S az elhagyott népet mi isteni
Növelni, oktatni, deríteni...!”*

Együtt él tehát népével, osztozik annak sorsában, mert tudatában van kettős hivatásából fakadó felelősségének.

Pályája elején népregéivel hódította meg olvasóit Tompa, erkölcsi tanulságokat azokba is beleszólt. **Ovidius** példája ihlette regéi írásában, a népi mítosz átörökítésében. E műfajnak három jellemzője az akkori felfogás szerint: a nép ajkáról vétessék, helyhez kötődjön, népszerű, közérthető legyen az előadásmódja. Kezdetben a kollégiumi költészet meg a szentimentális líra akkor divatos írásmódja hatott Tompára; **Kölcsey Ferenc**, **Bajza József**, **Garay János** nyomdokain haladva szokványos motívumokkal élt, érzelmesség, szónokiasság csökkentette írásainak hatását. Helyzetdalaiban kevés volt az önálló, hiteles élmény, sémákat követett. Fokozatosan önállósodott azonban a hangja, s már barátságuk kezdetén Arany János így nyilatkozott róla Petőfinék: „*Jelket ír, nem cifra szókat*”. Tompa életútján gyermekkorától kezdve közvetlen tapasztalatokat szerzett népe sorsáról, küzdelmeiről, vágyairól, de megélhette az emberi gyarlóságot, a nyesegetni vágyott vadhajtasokat is. Így aztán megszabadult az utánérzésektől, valós színekkel festhette le az embereket.

Humanizmusa, emberszeretete alakította ki alaphangját, ez azonban nem gátolta abban, hogy szóljon a meg tapasztalt erkölcsi gyöngeségről, tudati tévelygésről. Bíráló hangjának egyik példája *A hangyákhhoz* szóló ironikus költeménye 1847-ből. A szorgos hangyanépet köszöntve először az jut eszébe, hogy az emberek között nincs egyenlőség a társadalmi szerepvállalásban, hiszen van, aki „*napestig izzad, dolgozik*”, míg a másik „*pamlagán / Végig nyúlván – unatkozik*”. A dolgozónak alig jut a javából, a henyélő pedig hízik. A hangyáknál az egység, az egyenlőség uralkodik, nálunk a köpenyeforgatás, az árulás, az önzés; veszély esetén amott összefognak a küzdelemben, emitt csak az egyéni érdek számít. Egy dologban van csak

hasonlóság, mondja ki végül a költő: az emberek között is sok „*Csúszó-mászó férget lelünk*”. Az ilyen összevetés, természetesen, nem új dolog; a fabulák, az állatmesék hagyományát követi az elődöknél személyesebb megfogalmazásban.

A természettel való párhuzam a növényvilággal való összevetésből is kitetszik. Tompa virágregéiben – emberi tulajdonságokkal felruházva a növényeket – rendre helyet, indokot talál az olvasónak szóló morális tanulságra. Honunknak szerves része az élővilága, mert nélkülözhetetlen a létfenntartásunkhoz, és mert a környezet meghatározza az életminőségünket. Tompánál kiemelt súllyal járul még ehhez egy olyan elem, amely az otthonérzetet meghatározza, amely erőforrás lehet a bajban, s elvezet a lelki harmóniához. Ezért írja virágregéi előhangjában:

*„magam mindig boldognak érezem
A fenséges természethez közel!”*

Életútjára visszatekintve, a zajos világra gondolva nevezi meg a menedéket:

*„a természet lőn barátom,
Itt nyugodtam meg, csak itt”
(Nyári estén).*

S nem véletlen, hogy Arany János Tompa sírjára szánt soraiban is említést tesz erről:

*„Lágyan öleld tetemét Anyaföld s ti szeretti, Virágok,
Üljetek ágya köré, mondani méla regét.”*

A honfiúság

Tompa Mihály hazaképe és honszeretete nem egyszerűen az őt ért nevelő hatások következménye, hiszen a másoktól kapott késztetés személyes élmények nyomán szilárdult benne meggyőződés. Gyermekként nagyapja családjában a népi életforma megismerése, a földhasználat és az állatokkal való bánás elemeinek elsajátítása tanítja a társadalmi valóság tényeire, egy adott népréteg életmódjába való beilleszkedésre. Tanítójától, **Bihari Györgytől** morális értékrendet tanul el, s megnyílik előtte az első ablak a könyvekből megismerhető tágabb világra. A Sárospatakon meg a nevelősködéssel töltött évek gyarapítják emberismeretét, nyelveket tanul, feltárul előtte a történelmi múlt, elsősorban az ószövegségi választott nép sorsának példája, olvasmányai tudatosítják látásmódját. A jobbágy-szövegségi szellemi kultúrája korán felkelti érdeklődését, s az ebből megismert világkép motiválja a hazatudatát. Az idealizált, érzelmes történetmondás, emberábrázolás, nyelvezet, a reformkori romantika öröksége nem hagyja Tompa költészetét érintetlenül; az őt ért hatások, valamint korának eseményei és kihívásai mégis elvezetik őt egy olyan hazafisághoz, amelyben bőven vannak érzelmi motívumok, de ezek egy tudatos képben összegeződnek. Szeretet és gyűlölet, lelkesültség és lehangoltság, gúny és

elismerés, tettekre serkentés és realitásérzék, keménység és ellágyulás figyelhető meg közéleti költeményeiben, s ez természetes is a lírai műfajban. Amint Tompa Kazinczy-ódájából is kitűnik, az anyanyelvet ugyancsak a hon részének tekinti. Örül terjedésének, gazdagodásának:

*„A kedves homi nyelv felvitta magát diadallal
Sok száz éveken át idegenbitorolta helyére...”
(Versfűzér péchujfalusi gróf Péchy Emánuel ő nagyságának)*

Elhárítja a külsőségeket; ahogy Aranyinak írja: *„én szeretem hazámat, nemzetemet, de pusztán az atilla dolmányra nem adok semmit...”* A haza a tájhoz, a környezethez kötődik, a nemzetet pedig a benne élők alkotják. Tompának megadatott, hogy megélhette ez utóbbinak tartalmi bővülését: 1848 után a felszabadult jobbágyosság is része lett a nemzetnek. A költőnek van mondanivalója valamennyi társadalmi rend, réteg számára. A nép józan gondolkodása, sajátos kultúrája egyrészt gyarapítja a költő mondandóját és formavilágát, másrészt hivatása arra kötelezi, hogy az alávettettek szellemi-lelki emelését szolgálja. A nemesi társadalom az ellentmondásokat is hordozó, többféle magatartásmódot megjelenítő változataival tükröződik a versekben. S van szava a költőnek az arisztokráciához is, legkiválóbbjait (**Széchenyit, Mikó Imrét**) tisztelettel említi, az idegen szokásokat majmolókat megveti. Felfogására jellemző *A vándor könyvébe* című versének üzenete:

*„Tekintsd meg a nagyok sírszobrait,
De őseidnek hamvát ne feledd...
Ne, a fényes, dús paloták miatt:
Az egyszerű kis szalmafedele!”*

Megjelenik Tompa költészetében a történelem a szereplők követendő példájával, illetve riasztó tanulságaival. Már egyik legelső versében hangot ad annak a történelmi tapasztalatnak, hogy nemzeti sorsfordulónkban megjelenik az együttműködésre való törekvés meg a széthúzás kettőssége:

*„Éljen a Hon! Egyesülés
Szent tüzetül összeforrt
Tetterő a szétvonásra
Hozzon gyász halotti tort!”
(Kandaló-dal)*

Zrínyivel, a szigetvári hőssel mondatja ki az 1854-ben is időszerű helyzetképet:

*„A törvény és rend helyét
Rút erőszak állja...
Önszülőttiben vesz el
A magyar hazája!”
(Hahóthy Farkas)*

Határozott meggyőződése, hogy a haza szeretete kötelezettséggel jár, tetteket kíván:

*„A honfiúság szép, nagy nevezet
De áldozó tisztet ruház reánk”
(Gróf Mikó Imréhez)*

Az egymásra hatás következtében szerves egésznek tekinti a történelmet, a jellel s az előttünk álló korszakkal.

*„Mint újra kell megrakni a madárnak
Régi fészket, mit a tél egybeont:
Mindig s újan kell a tős népcsaládnak
Szerezni és építeni ezt a hont.”*

Végkövetkeztetése itt az, hogy a viharok, szenvedések idején van egy *„forrón és titkos mélységből”* fakadó megtartó erő: *„Ez a hű, forró hazaszeretet!”* (*Múlt, jelen s jövő*)

Nemcsak a költő, hanem a lelkipásztor is megszólal a haza ügyében. Van Tompa Mihálynak egy *Hon-szeretet* című, az asszonyoknak, honleányoknak szánt elmékedése, amelyben így vall: *„...gondviselő Istenem és Atyám után, azon nevek között, melyeket imádságomba foglalok, áldok és félek: ott áll a Haza neve.”* [...] *„Nagy, nagy e szó: Haza. Fogalmában csodálatos, titkos erő van, mely elragadja a lelkeket. Szeretete szülte a történet legragyogóbb jeleneit, abban lettek sokan dicsőkké, áldottakká, s vésték fel nevöket a halhatatlanság oszlopára.”* Azután ilyen imádságot ad a papköltő a nők ajkára: *„Adj egyetértést és hűséget e haza minden polgárának és népének szívébe, hogy a kölcsönös szeretet és összetartás az egyesek jólétének s a közanya nagyságának záloga és alapja legyen. [...] Vigasztald, bátorítsd, tanácsold a sorsán aggódókat, s hozd vissza, kik tőle távol bújdosnak.”*

A reményt keltő események idején, a szabadságharc hónapjaiban is jelen van Tompa gondolataiban az aggodalom, mintha nem éreznél elég erősnek nemzetét a rátámadó túlerővel szemben:

*„Mily lelkes nép! a cél nemes, nagy,
A honfiérvés hű, meleg...
Oh nemzetem! bízom tebenned,
Bízom, de mégis - féllelek!”
(Novemberben).*

Vörösmarty *Szózat*ával egybecsengően a hűség, az elkötelezettség az alapja honszeretetének, elítél a hazához való viszonyban minden számítást:

*„E tér: mit hazádul a végzet kimért...
S nem szeret az, aki számút, miért szeret.”
(A pipishez)*

Ebből a hitből ered ellenérzése a kivándorlókkal szemben, s figyelmeztet a honvágy gyötrő érzésére, amelyre „Gyógyfű csak egy távol mezőn terem. / Az a nagy s régi baj: honvágy, - az a / Gyógyfű-termő föld: a kedves haza.” (A titkos beteg) Virágregéiben ugyancsak megjelenik az idegen földre sodródott lény élethelyzete:

„Itt is jár szellő s harmat, a menny
Itt is fénnel mosolyg réám;
De én mégis csak visszavágyom,
Mert mégis szebb az én hazám!”
(A virág tündére)

A havasi rózsát így beszélteti:

„Szeretve hozzád
Simúlok...! érted
Én nem cserélek
Más idegent!
Oh mert előttem
Hazám! te földed
Minden fűszála
S porszemje Szent!”

Határozott követelményt állít a költő honfitársaival szemben:

„Drágát, beceszt, mindent, mit a világ teremt,
S hűségédért kínál: nézz mint értéktelen!
És bár a sors kegyét dúsan halmozza rád:
Soha boldog ne légy, - ha nem boldog hazád!”
(A testvérek)

Vajon hiteles üzenete ez Tompának a XXI. századi magyarokhoz a globalizmus térhódítása idején? Csak személyes meggyőződésemet mondhatom: a pátria birtoklása, tehát az otthontudat az egyik feltétele az egészséges lelki életnek, a biztonságérzetnek. Amint a költő kifejti: „Ha mindenki előtt méltán kedves az ősi ház, az ösmerős udvar és kert, hol napjai békében folytak, a patak, a termékeny telek, az ősök hamvát pihentető temetőkert, [...] bizonytalansággal szeretnie kell a szép nagy hazát, mindnyájunk édes lakóföldét, melynek nyugalma-s virágzásában találja föl az ő hajléka s otthona is a magáét.” (Honszeretet) Folytathatjuk a kérdést: vajon mi marad meg a 200 éve született költő életművéből? Talán csak néhány szállóigévé lett mondat, mint a ma is dalolt „Szívet cseréljen az, aki hazát cserél”? Az azonban kétségtelen, hogy Tompa Mihály költészete szerves része nemzeti műveltségünknek; érdemes tehát verseit elő-elővenni, korának gondolatvilágába beilleszkedni, a közvetített emberi és közösségi tapasztalatokon elgondolkodni.

Buza Zsolt

Az élet és a halál hajója*

„Akik az Úrban bíznak, olyanok, mint a Sion hegye, amely nem inog, hanem örökre megáll. Jeruzsálemet hegyek fogják körül, népét pedig az Úr karolja át most és mindörökké.”

(Zsolt 125,1-2)

Bevezetés

Ravasz László, dunamelléki püspök, 1926-ban két fontos mozzanatot emelt ki a gályarabokkal kapcsolatban a református közösségnek: Először, hogy a világ „most is odaküldené, ha lehetne. Másodszor, hogy most is mennének, ha kellene. Nagyobbat népemnek nem kívánhatok, most is kész legyen hitéért gályára menni, de ne legyen rá szüksége.”¹ A gyászévtized, ami 1671-től 1681-ig tartott, megedzette népünket és sokan otthagyták életüket a hitükért, közöttük a Naprágyban szolgáló, és társsaival együtt egészen Pozsonyig, majd Triesztig menetelő **Füleki (Fileki) István** is.

A katolikusok célja

„Én Magyarországot előbb rabbá, aztán koldussá, végre katolikká teszem.”² – mondta **Kollonich Lipót**, egykori gályakapitány, akkori jezsuita pap. Céljához felhasználta az uralkodót, **I. Lipót**ot is, akit 1670-ben Mariazellben esküvel kötelezett, hogy egy évtized alatt egész Magyarországot Mária országává teszi. A cél megtámadni, megsemmisíteni a protestáns gyülekezeteket. Hogyan? Meg kell fosztani őket lelkipásztoraiktól, akiket nagyon kegyes szöveggel hívtak Pozsonyba egy közös tárgyalásra. A behívó szövege így kezdődött: „Köszönetünk után Isten áldjon meg!” Aki áldást oszt, az talán a túlnyomó többségű kismemesi réteg lelkipásztorait és tanítóit először szabadságjogaiban korlátozta, fogollyá, rabbá, gályarabbá, szökött fegyencé, mártírrá, majd bujdosóvá vagy politikai menekültté tenné? A tények, sajnos, ezt igazolják.

Az első nagy találkozásra, ami bírósági pernek, sőt **S. Varga Katalin** tanulmánya alapján hűtlenségi pernek³ minősült, 1673. szeptember 25-én került sor. 32 evangélikus és 1 református lelkészt hívtak be. Három fontos vádat emeltek ellenük: gyalázták a római katolikus vallást, támogatták a felkeléseket, amelyekből a Habsburg uralom alatt nem volt kevés, és a törökökkel barátkoztak. Ezek bizonyítására hamis tanúkat is beidéztek és meghallgatták őket. Három lehetőséget kínáltak fel a lelkipásztoroknak: világi élet, katolikus papi tisztt, illetve az ország elhagyása, emigráció.⁴

A nagy sikerre való tekintettel 1674. március 5-re a törvényszék elé idézték a királyi és a hódoltsági terület összes protestáns lelkészét és tanítóját. Több mint 3 000 levelet kézbesítettek. Majdnem 400 lelkész és tanító, **Révész Imre** adatai alapján 336 (256 evangélikus és 80 reformá-

tus) jelent meg, akiből 92 nem volt hajlandó aláírni a reverzalist, nem volt hajlandó elhagyni szülőföldjét és nem volt hajlandó feladni lelkészi és tanítói hivatását, de kész volt vállalni a szenvedéseket is. 47 evangélikus és 45 református lelkész 10 hónapig sínylődött Eberhard, Lipótvár, Berencs, Sárvár, Kapuvár és Komárom börtöneiben. Egy volt közülük Füleki István, az akkori naprágyi lelkipásztor.

Mit takar ez a kifejezés, hogy „gályarabprédikátor”, amit 24⁵ gömöri lelkipásztor visel neve után, századokon keresztül egészen a mai napig. Vizsgáljuk meg közösen ezt a kelletlen jelzót a reformáció 500 évfordulója alkalmából itt, Naprágyban, e jeles lelkipásztor életén keresztül, felelevenítve a gyászévtized borzalmas eseményeit.

Prédikátor

Egy 1728-ban megjelent munkában a lelkipásztor neve és tisztsége így szerepel: „*Stephanus Fileki, Minister Ecclesiae Reformationis Napragiensis, ex Commitatu Gomoriensi.*”⁶

Szülővárosában, Füleken **II. Ferdinánd** király 1630-tól a vár tulajdonosává **Bosnyák Judit**ot tette. Füleket, mint Nógrád központja, ezekben az időkben élte a virágkorát. Evangélikus gimnáziumot alapítanak, fejlesztik a kézművességet és az ipart. A városban több nagyobb építmény állt: a monumentális evangélikus templom két harangtoronnyal és parókiával, a római katolikus templom kolostorral, két török építmény és két közfürdő, iskolák és a mai gimnáziumnak otthont adó kastély, valamint további emeletes házak.⁷

Ez az időszak a relatíve szabad vallásgyakorlat időszaka Füleken, az egymás mellett való élés időszaka, amiből sokat profitál a város és a kismemesi réteg is, amelyből a Füleki (Fileki) család építkezik. A kálvini reformációt bizonyára az ország egyes részeiről ide érkező katonák ápolják és honosítják meg.

Hol végezte teológiai tanulmányait? Abban az időben három helyen tehette ezt meg: 1531-től Sárospatakon és Pápán, 1538-tól Debrecenben. A nógrádi Füleket a *Sárospataki Református Kollégium* vonzásköréhez tartozott. Ott, éppen akkor a híres cseh származású **Comenius** oktatott. Tanulmányait Sárospatakon fejezte be.

Az 1669-es egyházlátogatási jegyzőkönyv megjegyzi, hogy Naprágy nem küldött senkit a közzsínatra, sőt a gyülekezet akkori lelkésze, **Pelsőczy Antal** sem jelent meg.⁸ Ennek alapján feltehető, hogy Füleki István csak 1669 után érkezett a gyülekezetbe, s a legjobb esetben is legfeljebb négy évig buzdította az istenhitre az itt élő közösséget, hiszen a Pozsonyból érkező behívó már 1673-ban megérkezett az akkori egyházi vezetőktől, Kollonich Lipóttól, bécsújhelyi püspöktől és **Szelepcsényi György**, esztergomi érsektől.

* A Naprágyi Református Egyházközség templomában 2017. május 13-án elhangzott előadás. Szerkesztett változat.

Számára ez volt az utolsó szolgálati hely, de nem ő az első lelkipásztor itt, hiszen a reformált hitet gyakorló egyház Naprágyban legalábbis 1625-től fennáll.⁹

A rab

„Simon Péter, Jézus Krisztus szolgája és apostola, mindazoknak, akik velünk együtt ugyanabban a drága hitben részesültek Istenünk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus igazsága által.” (2Pt 1,1)

Füleki Istvánt a lipótvári börtönben tartották fogva. A legtöbb prédikátort itt tartottak elzárva, szám szerint 35-en voltak együtt. Itt egy **Kellió Miklós** nevezetű jezsuita szerzetes, akit **Bod Péter** a vérszomjas keresztyén-üldöző római császárhoz, **Diocletianushoz** hasonlított, és annak jobb keze, **Bene János**, a sánta mester végezte a legdurvább kínzásokat. Ütötték, verték a rabokat, ruhájukat és pénzüket elvették, éhezették őket, a legnehezebb és legaljasabb munkára kényszerítették őket, sáncépítésre és bélsárgödör-tisztításra voltak ítélve.¹⁰

Ide kívánczik **Gárdonyi Géza**nak az *Isten rabjai* című regényében feltett kérdése: „Vajon mit gondolsz tied feje: Kinek jobb rabja lenni? Úrnak-e? földbirtoknak-e? pénznek-e? asszonyoknak-e? vagy jószágos Istennek?”

Gályán

Kollonics Lipót 10 hónap után Berencs, Lipótvár és Komárom várából 42 lelkészt Nápolyba küldött a gályákra. 1675. március 18-án indultak el. Morvaországon, Ausztrián át, Marburg és Leibach városokon keresztül, egészen Triesztig hajtották gyalog őket. Triesztben először istállóban, majd éhen-szomjan a vártömlőben sínylődtek. Ott hajóra rakták őket és 14 napig a viharos tengeren Pescara város felé hajóztak. Onnan ismét gyalogolniuk kellett Nápolyig. Útközben sokan megtorpantak és meghaltak, a korponai tanító megszökött, így Nápolyba csak 30-an érkeztek meg 1675. május 7-én, ahol 50 aranyért eladták őket gályákra.¹¹

Utolsó biztos adat Füleki Istvánról a következő:

„Ezután Kapuában Füleki István, aki az éhségtől és szomjúságtól gyötört és korbácsütések által táplált, teljesen eltorzult, mert amint valaki szemügyre vette, irtózatossá látvánnyal szembesül. Az evezőket szakadatlanul tartotta, mióta Nápolyba deportálták. Nápolyból május 7-én hajóztak ki, egyik ismert megállóhelyére, majd vissza és a magára hagyott hitehagyott a porban fetrengve szenvedéseiben teljes elhagyatott volt. Attól az időtől származtatták „henesáru eladói”, ahogy a kikötőbe értek, hogy végérvényesen visszafordíthatatlan az állapota, és estefelé ugyanazon a helyen egy napszámmal kevesebb lett.”¹²

Az Úr 1675. esztendejében, Pünkösöd hava 13-án történt mindez. A naprágyi lelkipásztor így hat nap és hat éjszakát töltött a Földközi tengeren gályarabként.

A megmenekülés útja

1676. február 11-én **Michel Adriannszon de Ruy-**

ter holland admirális gályáról szabadította meg Jézus Krisztus hű katonáit.¹³

1676. március 20-án I. Lipót, Habsburg császár, kénytelen volt rendeletben rögzíteni, hogy minden lelkipásztort szabadon bocsátanak, de azzal a feltétellel, hogy bosszút nem állhatnak, és a hazájukba nem térhetnek vissza. Hivatalosan csak az 1681-es soproni országgyűlés 25. törvény-cikke mondta ki, hogy szabadon térhetnek vissza hazájukba.¹⁴

A gályarabok emlékezete a gömői egyházmegyében 1926-ban

„Emléket a gályaraboknak.” **Kardos Lajos**, bejei lelkipásztor fogalmazza meg 1926-ban, a gályarabok szabadulásának 250. évfordulója alkalmából, hogy nemcsak dicsekedni kell a gályarabokkal, hiszen nem hagyhatjuk elaludni a dolgot, hanem a községenkénti megvalósulás által adódik reménység arra, hogy az éppen akkor induló *Losonci Teológiai Szeminárium* növendékeit minden tekintetben támogatni tudjuk. Helyi alapok létesítésére van szükség ahhoz, hogy országos jellegű gyűjtés induljon el a teológia számára. Ő arra is felhívta a figyelmet, hogy hiányzik az egyházunk részéről egy adattár a gályarabok történetéhez, ami bizony sok parókiális könyvtárat díszíthetne.¹⁵

Nagy port kavart a gömői egyházmegyében és egyetemes egyházunkban az a tény is, ami 1926. július 16-án Pozsonyban a *Szlovák Agostai Hitvallású Egyház* konventjén történt. A zsinat határozatában rögzítette, hogy a gályarab-prédikátorok többsége szlovák volt. A *Református Egyház és Iskola* lapjain azonnal megjelent a hír, és a hozzátett megjegyzés is tanúságos: „Eddig a magyarországi egyház a maga részére vindikálta őket, és úgy állította külföld elé, mint magyar nemzeti hősokeket. [...] A határozattal, mely nem egyéb, mint a történelem meghamisítása és a szlovák egyház részére szóló túlbuzgó propaganda, nem foglalkozunk. [...] Mi csak azt aényt állapítjuk meg, hogy ilyen komoly testületnek nem szabadna ennyire túllőnie a célon, mert a gályarabokat még konventi határozat sem változtathatja át szlovákokká, az eljárás pedig nemcsak a béke megbontására alkalmas, hanem keresztyéntelen is.”¹⁶

Kérdezhetnénk, hogy kik azok a „mi”? „Mi” alatt értjük az akkori Szlovenszkói és Ruszinszkói Egyetemes Keresztyén Egyházat, azok lelkipásztorait és tanítóit.

Az akkori egyetemes egyház 1926. október 12-én tartotta a 250. évforduló alkalmából ünnepélyes megemlékezését Rimaszombatban, **Harsányi István** gályarab emléktáblájánál **Péter Mihály** püspök szolgálatával, aki: „Megverem a pásztort, és elszélednek a juhok.” (Mk 14,27) ige alapján szólt az egybegyűltekhez.¹⁷

Az első Csehszlovák Köztársaság idején sokan azonosították magukat a gályarab-prédikátorokkal, hiszen az államsegély, a kongrua sok gömői lelkipásztor számára több éves álomnak bizonyult. **Kovács Bertalan**, simonyi lelkész, a gályarab-prédikátorok szabadulásának 258. év-

fordulója alkalmából idézte az esperesi vizitáción elhangzott beszélgetést, amikor is az akkori esperes megkérdezte tőle: „*miből tartod el – kongrua nélkül – népes családodat, miből tanítatod három diák fiadat?*” Mire az ő válasza a gályarabok énekének egy verssora volt: „*Az övéit el nem hagyja, Ki mindnyájunk édes Atyja.*”¹⁸

Üzenet a mának

Mindig aktuális az az üzenet, ami 1936-ban a gályarabok domborművének leleplezése alkalmából Sárospatakon, **Darányi Lajos**, pataki lelkész ajkáról hangzott el:

„*1. A gályarabok nem egyszerű hősök, hanem hithősök, akik arra tanítanak, hogy kötelességünk a református hitünk igazságait egy életen át tanulmányozni és megtartani.*

2. Másodszor arra tanítanak, hogy vannak idők és vannak elvek, amikor és amelyekből egy jóttányit sem lehet engedni és a legkisebb alku is árulás.

3. Harmadszor, aki elindul a szenvedés útján, útja során találkozik a legnagyobb szenvedővel, Krisztussal és az útja során gyógyul.

4. Végül figyelmeztetnek a gályarabok. Tudjuk, hogy mindnyáján megszabadultak volna, ha aláírták volna az írást, amit eléjük tettek és feladták volna hitüket, de inkább vállalták a legkínosabb utat a halál felé.”¹⁹

A mi vértanúink azonban nemcsak azoké a gyülekezeteké, amelyekben működtek, hanem az egész protestantizmusé.²⁰ Igaza van ugyanis **Révész Imrének**, aki 1936-ban a következőket jegyezte le: „*A protestánsok belső egysége a gályapadon vált valósággá.*”²¹

1926-ban Tornalja járt élen a gályarabok emlékezetének felmutatásában, amikor is Nt. **Kövé Árpád** lelképásztor és az egész gyülekezet megemlékezett **Tatai Sámuel**, egykori tornaljai lelképásztorról, gályarabról.²² Ma, 2017-ben, a reformáció 500. évfordulóján pedig a *Naprági Református Egyházközösség* vállalta fel ezt a gyönyörűséges, könnyű igát, amit Jézus parancsa alapján minden keresztyén embernek fel kell venni, és amiben élen jártak a mi elődeink a gáyszévtized idején.

„*Legyenek azért a mi vértanúink világító fáklyák a sötétben, ápoljuk emléküket, újítsuk meg nevüket, cselekedetüket gyermekeink előtt, hogy azt az erős Istent mutassuk fel nekik, aki erőt ad az erőtlennek, és aki börtönök ajtaját felnyitja. Ő legyen áldott örökkön-örökké.*”²³

JEGYZETEK

¹ Református Egyház és Iskola, 1926. április 4., VI./14. 7.

² Kövér 1926. 3.

³ S. Varga 2002. 13.

⁴ Kövér 1926. 3.

⁵ Kardos – Kövér 1926. 7.

⁶ Lampe 1728. 815.

⁷ <http://vfek.vfmk.hu/00000097/root/0004/0006/0010-14a.html>

⁸ Dienes 119.

⁹ Szabó 1943. 182.

¹⁰ Payr 1927. 32.

¹¹ Payr 1927. 33–37.

¹² „*Inde a Capua Stephanum Fileki fame, siti, et verberibus consumptum, et ita deformatum, ut contueri quis ipsum horreret, brachiis apprehensum, usque Neapolim deportant. Neapolim septima Maji ingressi, in platea quadam subsistere coguntur, et in pulvere haerentes omnium libidini exponuntur. Illinc deducuntur in portum Maris, et conclusi, lacunosos cuidam cellario, ad vesperam ibidem sine ullo diurno manent.*” (Lampe 1728. 888.)

¹³ Kónya 2015. 148.

¹⁴ Payr 1927. 43., 45–46.

¹⁵ Kardos – Kövér 1926. 7–8.

¹⁶ Református Egyház és Iskola, Nagykapos, VI./ 33. szám, 7–8.

¹⁷ Péter 1926. 2.

¹⁸ Kovács 1934. 3–4.

¹⁹ Darányi 1936. 138–139.

²⁰ Kardos 1926. 7.

²¹ Református Egyház és Iskola, Rožňava–Rozsnyó, XVI/20. szám, 7.

²² Kardos 1926. 7.

²³ Péter 1926. 2.

IRODALOM

Darányi Lajos

1936: A gályarabok. Sárospataki Református Lapok, XXXI/25.

Dienes Dénes (red.)

2003: A Tanító dicsértetik Hallgatóitól mindenekben. Református Egyházlátogatás a Borsod–Gömör–Kishonti Egyházmegyében 1665,1668,1669. Acta Patakina 13. Sárospatak

Kardos Lajos – Kövér Árpád

1926a: Emléket a gályaraboknak. Református Egyház és Iskola, VI. évfolyam, 9. szám

1926b: Emléket a gályaraboknak. Református Egyház és Iskola, VI. évfolyam, 15. szám

Kónya Péter

2015: Pod zástavou Kurucov (Protishabsburské povstania v Uhorsku v r. 1670–1711). Prešov

Kovács Bertalan

1934: Gondolatok a gályarabok 258. évfordulóján. Református Egyház és Iskola, XIV. évfolyam, 12. szám.

Kövé Árpád

1926: Hódolat a gályarabok emlékének. Református Egyház és Iskola, VI. évfolyam, 29. szám.

Lampe, Friedrich, Adolpho (Debreceni Ember Pál)

1728: Historia Ecclesiae Reformate in Hungaria et Transylvania. Trajectum ad Rhenum

Payr Sándor

1927: Magyar protestáns gályarabok. Keresztyén hithősök (szerk.: D. Kovács Sándor) II. Budapest

Péter Mihály

1926: Hódolat a gályarabok emléke előtt. Református Egyház és Iskola, VI. évfolyam, 43. szám.

S. Varga Katalin

2002: Vitetnek ítélőszékre. Pozsony

Szabó Zoltán

1943: Számadás a gömöri nyájokról. Sárospataki Református Lapok, XXXVII. évfolyam, 44. szám

Zsupos Zoltán

A nemzetőrség és a honvédség szervezése, tevékenysége Gömör megyében 1848-ban

7. Vörössipkás Gömör megyeiek

A korábbi részekben 1848 augusztusáig tekintettük át a nemzetőrség szervezésével kapcsolatos iratokat. Most a Gömör megyei honvédeket is magában foglaló IX. honvédszászlóaljjal kapcsolatos események rövid bemutatására kerül sor.

A szabadságharc tömeghadserege nem a nemzetőrségből fejlődött ki, hanem, amint már korábban említettük, a nemzetőrség szervezésekor megkezdődött a kvalifikáció nélküli önkéntesek toborzása is. *„Ez a forma szerint a nemzetőrség egy osztályaként felállított, 10 000 főre tervezett önkéntes sereg lett a szabadságharc honvédseregének magva.”*¹

A konkrét lépések a délvidéki szerb betörések hírére indultak, majd **Batthyány Lajos** május 15-én kelt rendeletével az állandó nemzetőrség szervezése mellett a rendes nemzetőrségé is megindulhatott, miután május 16-i dátummal megjelentek a magyar és német nyelvű plakátok, és a sajtó is közölte azt. Az önkéntes nemzetőrségre, vagyis a honvédek toborzására vonatkozó Gömör megyei dokumentumokat már közöltük, röviden ezeket tekintjük először át. Szemere Bertalan belügyminiszter ezzel kapcsolatos május 19-i rendeletére a megye gyorsan intézkedett. **Győry Dániel** május 26-án írt tudósításában írta: *„... Az önkéntesek közé, Rimaszombatban két 24 óra alatt, 37-en állottak be. Ezek Miskolcra június 1-én indulandnak. E jó eredmény, dacára annak, hogy a Sándor huszárok toborzója is, több hetek óta, Rimaszombaton jó sikerrel működik, leginkább, Sz. Al., K. K. és S. J. lelkes ifjú honpolgárok erélyességének tulajdonítható.”*² Az 1848. június 5-én és következő napokon Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésen **Szentmiklóssy Antal**, Gömör megye első alispánja előterjesztése után, a további toborzásra Rozsnyót és Rimaszombatot jelölték ki, a toborzás vezetésével Rozsnyón **Lakatos Miklóst**, Rimaszombatban pedig **Török Lászlót** bízták meg, és mivel az addig toborzott, Miskolcra küldött önkéntesekkel kapcsolatos kiadásokat az alispán előlegezte meg, azt a megye nemesi pénztárából fizették ki neki.³ A honvédsereg anyagi bázisának megteremtéséhez szükséges kölcsönrel és adományokkal kapcsolatosan **Kossuth Lajostól** érkezett rendeletet június 5-én tárgyalták, majd 13 küldöttséget választottak, akik a megye egész területét végigjárták. **Mészáros Lázár** hadügyminiszter június 16-i felhívására a június 19-én tartott állandó bizottmányi ülésen intézkedtek a folyamatok felgyorsításáról, **Fáy Gusztáv** másodalispánt felhatalmazva és megbízva egyebek között arra: *„... hogy a haza oltárára tett ajándékoknak és kölcsönöknek rendbeszedését, gyors befizettetését, az e tekintelben tett utasítás szerint eszközölje, valamint az önkéntesek állítására nézve is gondval legyen.”*⁴

Idéztük néhány, az önkéntesek közé beállt gömöri hazafi levelét. Közülük egyeseket – **Sütő János**, Borsod megye polgári toborzó biztosa tanácsai szerint⁵ – altisztnak is ajánlott Gömör megye az önkéntes sereg ideiglenes haditanácsánál, valamint közvetlenül Kassán, *„az illető zászlóalj főnökhöz”* írt levélben. A július 3-án hozott végzés szerint: **Fáy Tamás**⁶, **Csák István**⁷ Pesten az önkéntes sereg ideiglenes haditanácsánál, **Török Andor**,⁸ **Madarász József**,⁹ **Szontagh Miksa**,¹⁰ **Abonyi Pál**,¹¹ **Kálmán Károly**, **Soós István**,¹² **Broncs Ferdinánd**, **Klebovits József**, **Bódy Zsigmond**, **Lovas János**, **Marton Dénes**, **Liptay Dénes**,¹³ **Palugyai Lajos**¹⁴ Kassán, az illető zászlóalj főnökénél ajánlatni fognak.¹⁵ Sütő János leveléből az is kiderült, hogy Gömörből további egy személyt, **Kubinyi Adolfot**, Borsod megye is ajánlotta már.¹⁶

Az önkéntesek Gömör megyei toborzásával kapcsolatban tanulságos részleteket ismerhetünk meg **Francisci János** nyilatkozatából, amit a rögtönítélő bíróságnak tett:

„Azonközben a rác háború egyaránt folyt. Nemzetőri önkéntesek összeírtattak a rimaszombati gyűlésen s a vidéken. Én bé nem írtattam magamat. T. Szentmiklóssy Antal, akkor kormányzó alispán úr, t. Fáy Gusztáv alispán úr előtt kimondott azon sértő s reám célzott mondatára: »jobb is, ha be nem íratja magát, ott tót emberek nem kellenek« – mit ugyan, ha más haszontalan embertől származik, fel sem veszem, de így, a megye kormányzó alispánjától hallva, megvallom, nagyon megzavart. Én, mondom, ennek következtében önkéntesnek bé nem írtattam magamat, s a közönség azt gondolta, hogy nem akarok a hazának szolgálni, pedig ha az elmondott nem történik, okvetlen elmegyek és áldani fogom azt a pillanatot, melyben ágyúk villámai s dörgesei között kereshetem halálom vagy életemet, s melyben összezúz az ágyú, mert elértem volna az óhajtott életemmeli hazámnak szolgálhatóságomat.

*Őrnagyi parancs következtében századomat önkéntesek összeírása végett összerendelvén, önkéntesnek többszöri őszinte s hatályos felszólításom s kapacitálásom után, egyet kivéve, a nép szegénysége s katonáskodástóli félelme miatt, senki sem ajánlkozott, miben az én ellenes agitációm kereste az egynéhány részint gyanakodó, részint primae instructionis emberekből álló közönség, meg nem gondolva, hogy sok tiszta magyar helység s század is van, melyből senki sem ajánlkozott.”*¹⁷

Nem csupán meggondolatlan, sértő kijelentések, de – ahogyan az országban általában –, az önkéntesek magasságára vonatkozó utasítás is csökkentette az újoncok

számát. Gömör megye – Abaúj, Zemplén, Torna, Borsod és Ung megyével együtt – a 9. honvédszászlóalj toborzó-körzetéhez tartozott, amelynek alakulási helye Kassa volt. A megyék hadfogadó helyein történt toborzás után a kassai és a miskolci hadfogadó parancsnokságokról kerültek ide az újoncok. **Wagner** százados és főhadfogadói parancsnok Kassáról június 24-én elküldött levele négy nap múlva érkezett Rimaszombatba:

*34-ik számú magyar gyalog soreszred Fő Hadfogadó Kormányára
Tekintetes Gömör megye Első Alispáni Hivatalának.*

Megbízotván a Hadügyminisztérium által a rendes nemzeti őrsereg 9-ik zászlóalja részére a toborzást itt helyben, és a kezelése alatt lévő megyében is megnyitni, – eddigelé ez ügyben csak oly csekély haladást tettem, hogy még alig egyharmada, a kívánt újoncok számának, betölt. Ez okból Tekintetes Alispán Urat hivatalosan megkérem, hogy a fennforgó, haza érdeke tekintetéből – netalán e tárgy káros halasztást szenvedjen, a toborzást az említett zászlóalj száma betöltése végett, az alárendelt hatóságok által, a megyében megnyitni szíveskedne.

Ezen kérelmemre, kellő eljárás okából, még ezeket hozzácsatolni bátorodom:

Az 5 láb és 2 hüvelyknyi mértéket meg nem ütő újoncok arra figyelmeztessenek, hogy ezek, – mivel a nemzeti őrseregnél be nem avattathatnak –, tetszésük szerint a Turszky nevet viselő 62-ik számú magyar gyalog ezredhez ugyanazon kedvező feltételek mellett, melyek a rendes nemzeti őrsereg újoncainak szabattak, besoroztatandók; és

az orvosi megvizsgáltság végett, kisebb-nagyobb csapatokban, nemzetőrök kíséretében ide szállítandó honvédi újoncok száma eleve vélem közöltesse, hogy azoknak kellő elszállásolási és ellátási igényeiknek megfelelő rendelkezés előlegesen megtévődjön.

Midőn tekintetes Első Alispán Úrnak, csak a kérdésben forgó ügy érdekelti súlya által mentett, fentebbi kérésemet újabban szíves pártolásának, annak minél hamarábbi létrehozatala végett ajánlanám, tisztelettel maradok – Kassán, június 24-én 1848.

Wagner százados és főhadfogadói parancsnok¹⁸

A levelet Gömör megye 1848. július 3-i állandó bizottmányi gyűlése tárgyalta:

Wagner százados Kassáról folyó esztendő június 24., mint fő hadfogadó értesít, hogy a toborzás megyénkben is kezdessék meg, hogy azok, kik az 5 láb 2 hüvelykes magasságú mértéket meg nem ütnek, figyelmeztessenek, miként a 62. számú Turszky ezredhez hasonló feltételek alatt sorozandók, és hogy a hadfogadó biztosok, az általuk vinni szokott újoncokról, illető zászlóaljakat, előlegesen értesítsék.

A toborzás megyénkben már régen felállítva lévén, Török László és Lakatos Miklós evégre kinevezett biztosaink figyelmeztetnek, hogy az általuk viendő újoncokról, első a miskolci, második a kassai fő hadfogadó parancsnokságot előlegesen értesítse, hogy így a kellő elszállásolási és ellátási bajokról előlegesen gondoskodva legyen.¹⁹

Nem tudjuk miért, de érdekes módon csak július 2-án vették kézhez a **Vitális Sándor** őrnagy, a 9. honvédszászlóalj parancsnoka által Kassán 1848. június 21-én írt és elküldött levelet:

Magyarországi Nemzeti Honvéd 9-ik zászlóalj

Tisztelt Megyei Bizottmány!

Folyó év és hó 10-ről kelt, E. Sz. 131., az Országos Haditanács Elnöke rendeleténél fogva tudtul adatott, hogy az önkéntes ajánlatok, illetőleg ajándékok útján befolyandó anyagok, ezen zászlóalj ruházatára felhasználandók lévén, azon Haditanács által intézkedés tétel, miszerint az efféle küldemények ezen zászlóaljhoz Kassára átszállíttassanak, és rendes átvételi térítvények mellett átszolgáltassanak.

Ennek következtében, egész tisztelettel megkéretnek Megyei Bizottmányok, szíveskedjenek mindazon tárgyakat, melyek ruházatra, s ennek felszerelésére szükségesek és felhasználhatók, ezen zászlóaljnak a lehető, és minden felesleg költségek mellőzésével ideszállítani, mi úgy fog eléretni: ha a küldemények továbbszállítás végett, minden közbeeső állomások által felvételni fognak.

Aki is egyébiránt tisztelettel maradok.

Kelt Kassán, június hó 21-én 1848.

Vitális őrnagy²⁰

Az előző levélhez hasonlóan, ez is az 1848. július 3-i állandó bizottmányi gyűlés napirendjén szerepelt:

Vitális őrnagy folyó esztendő június 21. a honvédi 9-ik zászlóaljtól értesít, hogy az önkéntesek ruházatára szükséges ajánlatokat Kassára a költség lehető kímélésével szállíttassuk.

*Rozsnyói bizottmányunk összeszedvén minden, az önkéntesek ruházatára szükséges anyagokat, azt a toborzott önkéntesekkel Kassára menendő Lakatos Miklós biztosnak oly utasítással adják át, hogy a beszállítandó anyagokról nevezett nyugtatót hozzon, mely elhozandó nyugtató maga idejében **Dapsy Pál** főpénztárnoknak, ki a megyében begyűlendő minden ajánlatokat és kölcsönöket figyelemben tart, rövid úton kézbesítendő lesz.²¹*

Június elején egymás után kapták meg kinevezéseiket Kassán a tisztek, köztük június 12-én főhadnagyul **Senovits Frigyes**²² 39-ik ezredbeli hadnagy.²³ **Gedeon**

Miklós, a Gömör megyei nemzeti őrsereg parancsnoka június 27-én azzal a kéréssel fordult az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához, hogy munkáját segédtszéként a rozsnói származású, Gömörben és szülővárosában egyaránt népszerűséggel bíró Senovits Frigyes, a 9. honvédszászlóalj főhadnagya segíthesse.²⁴ A kérést nem támogatták, helyette a nevet változtatott, új néven **Szakály Sándor** lett az őrnagy segédje,²⁵ Senovits Frigyes pedig Kassán maradt²⁶.

Kassán május 27-én kezdődött meg a toborzás, amelybe Abauj megye lassan kapcsolódott be, és június első hetében körülbelül 150 önkéntes volt Kassán, számuk a hónap végéig sem sokat változott.²⁷ A miskolci hadfogadó parancsnokságról június 25-én indították Kassára a 252 főnyi, nagyjából Borsod, Gömör, Heves és Alsó-Abauj megyében besorozott honvédot.²⁸ Zemplén megyében nem igazán volt sikeres a toborzás: „Zemplénből igen kevés a vörössipkások száma. Egymagából Rimaszombatból több, mint az egész Zemplénből.”²⁹ Az Ung megyei 130 újonc szintén Kassán csatlakozott az alakuló zászlóaljhoz, de még így is mintegy 300 fő hiányzott a teljes létszámból, amikor a zászlóaljat a Délvidékre vezényelték, ahol a szerb felkelők elleni harcokban vettek részt.³⁰

Kassán történt kiképzésükről 1848 júliusára vonatkozóan maradt fent a hét napjaira és óráira lebontott napi-rend, valamint a hozzá kapcsolódó, alább idézett jegyzék:

Gyakorló helynek a V á r t é r rendeltetik.

A zászló alji felügyelést minden nap egy tisztúr és egy őrmester tartják.

A századdali felügyelést pedig minden nap egy m á s tisztúr.

A napos tisztúr az oktatás előtt 1/4 órával a katonai lakba megjelen. A szoba rendére s a honvédek rendes öltönyeire felügyelni, úgy szintén a helyes vásárlásra, s az étel ehetőségére gondot viselni tartozik.

A századdali oktatást egyedül a százados urak a tiszték jelenlétében tartják.

Az oktatás gyakorlatát a százados urak tapasztalt ügyekezetiük bölcs belátásukra bízom.

Hetenként a zászló alj szombaton a kitűzött időben orvosilag fog vizsgáltatni, ezen vizsgálat egy szombaton jobbról, más szombaton bal szárnyról veszi kezdetét, ezen vizsgálatnál a napos tisztúr jelen lenni tartozik.

A fürdősnél az orvos és minden századbeli napos tisztúr jelen lenni kötelesek. Esős idő miatt kedvezőbb napra halasztatik a fürdés.

Esős időben a századdali foglalatosságot a százados urak bölcs belátásokra hagyom.

Őrcsapat váltásnál minden nap egy százados úr a zászló alj felügyelő tisztúr és minden századból a napi tisztúr jelen legyenek, ha pedig magam jelennek meg, valamennyi tisztúrak megjelenni tartoznak.

A dobosok oktatása minden nap délután 2 órától 4-ig történjék.

Minden élelmezések kivétele a királyi raktárból az egész zászló aljnál egyszerre, a zászló alj felügyelő tisztúr vigyázata alatt történjék; szintúgy a főző osztályoknak, élelmi bevásárlása reggel gyakorlat előtt az altisztek felügyelése mellett megyen végbe.

Egyénnek előmbé állítása sürgetősebb eseteken kívül egyedül szombaton a rendelt órán történik.

Oktató rendszabálynak gyakorlása Gál főhadnagy úr fordítása, szolgálati rendszabálynak pedig csak a régi kir. német rendszabály szerént, melly magyarra fordítandó, rendeltetik.

A napi rendben előirt órák pontos megtartásukért a százados urakat felelőssé teszem.

Hogy ha a gyakorlati kimenet későbbre rendeltetik, akkor a gyakorlat annyi idővel tovább tart.

Kelt Kassán Július hó 5-én 848.

Vitalis őrnagy³¹

A 9. zászlóalj parancsnoka július 10-én azt jelentette, hogy az 516 főnyi állományból „igen sokan féjerruha s láb nemű nélkül vagynak”, a lakosság által önként felajánlottakból még semmi nem érkezett Kassára. Július közepén aztán megkapták a kiszabott zubbony, nadrág, köpeny és bakkancsnak valót. A nyugta ekkor már 728 főre szólt. Egy héttel később megérkeztek a fegyverek, de szíjzat, tölténytartó, gyutacs és töltény nélkül, továbbá hátibőröndöt sem kaptak. Mivel a zászlóalj augusztus 4-én útnak indult, a még meg nem varrt köpenyanyagokat előre küldték Debrecenbe, ahol 500 köpeny készült el.

Noha a felszerelés nem volt tökéletes, a kiképzés magas szinten történt. A hadba indult zászlóalj Tornyosnémeti és Hidasnémeti útvonalon december 5-én érkezett Tállyára, 7-én indult tovább Tarcalon át Tokajba, majd miután Tiszalök mellett tutajokon átkeltek a Tiszán, 8-án érkeztek Nánásra, 10-én pedig Böszörménybe. A másnap Debrecenbe bevonuló zászlóaljhoz itt csatlakozott a 10. zászlóalj 110 főlétszámú újonc, és innen már nem gyalog, hanem szekereken folytatták útjukat. Augusztus 14-én Berettyóújfaluba, 15-én Váradra, 16-án Szalontára, 17-én Nagyzeréndre, 18-án Simándra, 19-én Új Aradra, majd 20-án Temesvárra értek. Itt kapták a hírt a Fehértemplomot védő csekély helyőrség és a nagy számban támadó szerbek között az előző napokban történt összecsapásokról, és utasítást a fehértemplomiak megsegítésére. Előtte azonban megkapták a hiányzó tölténytáskákat.

Oda érkezésük után három hónappal, 1848. november 20-án a Temes megyei Fehértemplomból Balla János és Broncs Ferdinánd rozsnói káplár, valamint Szontagh Miksa rimaszombati káplár levelet írt Gömör megye Bizottmányának. Ebben röviden összefoglalták a táborban töltött időszak legfontosabb eseményeit. Méltatlannak érezve helyzetüket, hogy ők, akik annyi csatát vívtak meg sikeresen, nem részesültek elismerésben, kérik a megye támogatását.

Mi, kik úgy látszik tán, elszigetelt helyzetünk miatt ideiglenesen feledve vagyunk a megye által, hírlapilag értesülve³² kitüntetésről, melyben **Fach** dandárparancsnok³³ csapatai részesültek, rövid vázlatát adom többi, Gömör megyei Társaimmal eddigi cselekvéseink[nek], s jelen helyzetünknek, ítélje meg azokból a nemzet és a megye, mennyire érdemeljük meg bizalmát és méltánylatát. Ennyivel a hiúság minden felületet máza nélkül, önmagunknak s fegyvereink mocsoktalan becsületének tartozunk.

Zászlóaljunk augusztus havának huszadikán érkezett majdnem minden ruházat nélkül³⁴ Fehértemplomba³⁵; a kellemetlen, nyomorult helyzetet, melyben pár hétig valánk, leírni felesleges, mert mi nem zúgolódtunk, mi nem zsoldért, hanem az imádott haza függetlenségéért jöttünk harcolni, és örömmel áldozva fel e szent célra életünket.

Két század, ki Szászka³⁶ védelmére sietett, és itt csak 4 század maradt. Az utazás fáradalmait még ki sem pihelve, 23-án a rablók pár ezernyi tömege támadott meg; a harc rövid ideig tartott, mert 1/2 negyed óra alatt 1 ágyút és két lovat elfoglalva, őket minden hosszas teketória nélkül elkergettük.³⁷

30-ikán hatszoros erővel ismétlék az ostromot; ekkor csak 3 századunk volt itt, mert 1 század élelmi- és lőszeres beszerzése végett Versecré³⁸ ment. A várost 6000-en vették körül, és három oldalról üdvözlöltek kemény ágyútűzrel; 4 apró ágyúnk ellenében 8 3 és 6 fontos ágyúk, a bomba szórta ránk halált hozó tűzét. A 7 óráig tartott ostromnak háromszori elszánt kirohanásunk vetett véget, több ház romba dőlt, sok beégett, de a Bánát kulcsa birtokunkban maradt. Veszteségünk 7 halott, az ellen részéről 200 egynehány. Ez idő alatt Szászka³⁹ rendelt két századunk, előbb Moldován³⁹ a sokkal nagyobb számú erő ellen fényes diadalmat víva ki, néhány, étellel rakott hajók elsüllyesztése által, annak tetemes károkat okozva.⁴⁰ A fehértemplomi ágyúk dörgésekre, az ellenséges táborokon át magának utat nyitva, s délután 1 órakor a honszerelem lángjától szikrázó szemekkel, e falak közt még soha nem ismert nyelven, éltelve a nemzeti függetlenséget s szabadságot, szeptember elsején megérkeztek.

Wracsegajt⁴¹, mint a legközelebbik kígyófészket támadtuk meg nem több mint 2 századdal, a többit a még ekkor felsáncolatlan város védelmére kell vala hagynunk. Apró, de sűrű tűzzel fogadtatánk, ilyenkor nem szoktunk soká gondolkodni, s néhány perc alatt a meglehető nagyságú négyszögletes sáncot bevéve, az egész helység, a gazfészek, lángok martaléka lón, a néhány 100, jól fegyverzett Grencher⁴² pedig futott, merre két szeme világa mutatá az utat; mint csirke, mely közé a kánya lecsapott.

A két ízbeni csata megveretés, mely akkor, midőn részünkről csak 10 egy, részünkről pedig legalább 300 ember életébe került, annyira elmeríté a kamarilla, különösen a nép kegyelméből lámpás-szegre kandidált úr

Wafenbrúdert, hogy az úgynevezett veressipkás sátnoknak többé nem mertek ellent állani, s a körül fekvő ellenséges falvak, Kusic⁴³, Krusic⁴⁴, Slatica, Lagendorf, Palánka⁴⁵, Vajvodinc⁴⁶, Jám⁴⁷, stb. puskaszók nélkül adák meg magukat, s földig hajoló küldöttségekkel járulva kegyes színünk elejébe, irgalomért esedezőnek, és elismerék a magyar minisztérium uralmát. A magyart mindig nagylelkűsködése és könnyen hívósége buktatá. Mi is megbocsájtók bűneit a gaz fajnak, s beparancsolva a főbb kolomposokat, falu véneit Fehértemplomba, felesketők az alkotmányra, és arra, hogy soha többé, sem ellenünk fegyvert fogni, sem a zsvány csapattal cimboráskodni nem fognak.

Azonban *graeca fides nulla fides*⁴⁸, később igazolá a következés, különösen a hadi életben vannak percek, melyeket ha elszalasztunk, s meg nem ragadjuk a kedvező alkalmat üstökénél fogva, akkor, midőn magától kínálkozik, elrepül visszaidézhetlenül.

Blomberg⁴⁹ hazaáruló volt, lovasságot máshonnan hiába kértünk, nem kaphatánk, s így az előttünk mindig lábakat kölcsönöző ellenséget semmivé nem tehettük. Napok múltával Szerbiából, és a vidék gaz népéből erősült a piszkos sereg. Erejük kipuhatolása végett 4 század és 4 ágyúval megtámadtuk a Kárász vize mellett az Ördög-hídjánál lévő főtáborukat, mely erősen felsáncolt, földvár alakú, 3000-en 6 ágyúval védték magukat, de sikertelenül támadának, nagymértékben vívék magukkal [a] sebesülteket halottaikkal, és [a] gyalázatot. E csatában a biztos szám, 20-30 ellenében csak egy halottunk volt.

Vajvodinc[nál] és Jámnál hasonló kudarcot vallottak. 4 századunk 4-5000-nyi seregüket szerteszéjjel, 2 ágyúkat, melyek haszonvehetelenné lövetett, számtalan halottjaik közt 2 vezér maradt a csatatéren, a hadi archívum több érdekes levelekkel kezünkbe került. Az Isteni gondviselés különös kegyelméből embereinket szerencsésen kerülték ki, noha a vész temérdek sapkát és köpönyeget lyukasztának át a golyók, de sebet egyetlen egy sem kapott. Rövid, de kemény harcunk, utolsó, Kusicon volt, a gazok letett hitük ellenére a rablókkal egyesülten, beülve a fehértemplomi szőlőbe, minden nemrei különbség nélkül agyonlövöldözték és elfogdosták, és magukkal hurcolák a fegyvertelen szüretelő embereket. E nyomorult, bitang lovasvezérek parancsnoksága alatt követték el: bizony szép ez a Serbische Österreichische Volk-ból álló, összefércelt haramia sereg, az eszköz, melyhez az utolsó remény hurgonyával kapkodott, vajon nem ássa-e meg a sírját?

Pár hétig örökös nyugtalanságban valánk, éjjelenként előöreinkre lövöldöztek, s annyiszor, amennyiszor az egész várost alármírozzák. Végre békés türelem fonala megszakadt, a kocka elvetetett sorsunk felett, alávaló semmirekellők folyó hó 17-én hajnalban ismét azzal is tetézték, hogy sáncainkon kívül, szőlőkertjeikből 4 előkelő polgárnőt elraboltak, több szüretelőket agyonmészárolva. 2 századdal támadtuk meg a 4 annyi számú

rablót, tömeget, mely magát sáncaiból erősen, védelmére a legsűrűbb kartácstűz és golyózapor közt, szegezett szuronnal elfoglaltuk sáncaikat, és mintegy fél negyed órai erős ellenállás után a helységet is felégettük. Az ellenség az úgynevezett Lokva⁵⁰ barlangjaiba a hegyek közé menekült, veszteségük egy honvéd ellenében, két főnökkel együtt, temérdek halott és sebesült, kiknek számát hitelesen nem tudhatni, mert azokat nagyobbára magukkal hurcolják, és így a rablófészek lángok martaléka lőn.

Nem akarva ugyan mit sem levonni e téren **Fack** dandárparancsnok úr vitéz csapatainak [érdemeiből], kérjük a nemzet, valamint a tisztelt Megyei Bizottmányt, vonjon párhuzamot e tények közt, és egyaránt jutalmazza a nemzet is Gömör megye fiait. **Fack** dandárparancsnok úr Óbecsénél 9 század gyalogsággal, habár egy-egy század 70, 80 embert számlál, 2 század huszársággal, és az ott lévő nemzetőrséggel, védelmi állapotban, a rablók 3000-nyi tömegét verte vissza és kergette széjjel, ezért a nemzet, és a Gömör megyei Bizottmány által nagy kitüntetésben részesült, kiérdemelve a nemzet köszönetét, és ez a legnagyobb, tisztjei előléptetését, és 82 darab aranyat, melyet a kitüntebbek legények közt elosztandók, s arany és ezüst érdempénzeket.

Az Isten háta megett lévő 9-ik zászlóaljról pedig mind a nemzet, mind Gömör megye csaknem egészen, fiairól megfejtkezett. Itt létünk ideje alatt, az ellenség kívül, alattomos árulás környezett mindenfelől. Jelen helyzetünk is alighanem egyre veszélyesb, mióta városunk – mi erőnk segítségével már körül sáncolva van – addig legalább hátunk megett szabad volt a tér, most, mióta Temesvár nyílt ellenség kezében van, közlekedési útjaink el vannak zárva, a temesvári reakció alattomosan már megkísérté Versecet is kézre keríteni az ágyúk éjjeli ellopásával. E napokban az ott lévő rukovínák szándékoltatnak erő hatalommal Temesvárra szállítani; e szín alatt azonban, hihető leggonoszabb cél tervezetlik, tudniillik ágyúk és fegyveres erő segítség adása a rablóknak Versec és Fehértemplom elfoglalására. Lőszereket csak Oravicáról⁵¹ kaphatunk, ha a pont elveszendett, mely az érejtelen **Asbóth** parancsoksága alatt álló nemzetőrök által védelmezetik, majdnem menthetetlenül be vagyunk kerítve.

A körülmények ellenben, ugyan így állnak, mi félelmet azért nem ismerünk. **Máderspach** őrnagy⁵² szeptember 19-én csaláiban kifejtett erélyessége, embereink rendíthetetlen bátorsága, eléggé biztosítanak arról, hogy Fehértemplom bevétele, az ellenségnek minden ereje megfeszítésével is, aligha képzelhető; mert vagy elforgácsolódik, mint hitvány fa acél ellenében, a gaz nép minden ereje szilárd akaratumkon, vagy csak holt teleminken vívendí az út a város falai közé, és vagy kivívja hazánk szabadságát karunk, vagy vérben – hű fiak – egy lábíg elhalunk. Nehogy azonban kisedd seregünk anarchiáját, melynek fele nevelt emberekből áll,

a már elharapódzott elégtelenség végképp lehangolja, jónak látnánk, ha a nemzet, becses figyelmét a mi zászlóaljunkra, valamint Gömör megye is, fiaira kiterjesztené; és, hogy kitüntettebb és folyamodó tagjainak, különösen altisztjeinek, vagyis nekünk alul írottaknak, nem annyira anyagi, mint morális megnyugtatásáról gondoskodják.

Alázatos folyamodásunk tehát oda terjed, hogy legyen Gömör megye bennünket figyelembe, és ne vonja el tőlünk azon kegyelmet, hanem élveztesse azt velünk, hogy bennünket, folyamodókat, kik szaladtunk két erős ostromot, és azt kiállva, több apró csatározásokon kívül, 5 ütközetben szerzettünk a magyar fegyvernek becsületet, melyek közül háromban 4500-nyi ellenséget, minden lovasság nélkül, 4 századdal megvertük, és így még harmadszor is folyamodunk, hogy bennünket, folyamodókat, vagy a Gömöri 19-ik zászlóaljhoz, vagy a Kassai 20-ik zászlóaljhoz, vagy ha bár a már ennyiszor kitüntetett 9-ik veressipkás zászlóaljunkhoz, melybe vagyunk most jelenleg besorozva, hadnagyi hivatallal a magyar minisztérium által felruháztni szíveskedjen, lekintetes Gömör megyei Bizottmány; de mégis, ha lehetséges volna, a Gömöri zászlóaljhoz, hogy testvéreinket, hazánkat védenénk. Érdemelje a zászlóalj, ennyi, pusztán mellánylatot, ítélje meg a közvélemény.

Kelt Fehértemplom, november 20-án 1848.

Maradunk tekintetes Gömör megyei Bizottmányának legalázatosabb szolgálói:

Balla János rozsnói káplár

Broncs Ferdinánd káplár

Szontagh Miksa rimaszombati káplár⁵³

A levél december 8-án érkezett meg a címzetthez, és december 11-én már a Rimaszombatban tartott gyűlésén napirendre került:

Balla János, Broncs Ferdinánd és Szontagh Miksa, a Fehértemplomnál táborozó 9-ik honvédzászlóaljban hadiszolgálatban lévő, megyénkbeli származású egyének elsorolván azon tényeket, melyek a nevezett zászlóaljat az egész nemzet előtt figyelmet érdemlővé tették, a 19-ik vagy 20-ik számú honvédzászlóaljaknál, vagy éppen ott, hol jelenleg vannak, hadnagyságra való előléptetés végett ajánltatásukért esedeznek.

A 9-ik honvédzászlóaljnál hadiszolgálatban lévő, megyénkbeli származású egyének általában érdemükhöz képesti előléptetés végett a Hadügyminisztériumnak ajánltatni határozatnak.⁵⁴

A levélírókra vonatkozóan több dokumentumot őriznek levéltáraink. A későbbiekben kísérik majd végig a 19. honvédzászlóalj szervezésének folyamatát, de már itt megemlítjük, hogy az oda magasabb tisztségekre ajánlottak között Broncs Ferdinánd is szerepelt. 1848. október 17-én Rimaszombathól írt levelében **Bronts F. József**

kérte a megye választmányát, hogy érdemeire való tekintettel segítsék elő testvére, Broncs Ferdinánd tisztnek való kineveztetését:

Tisztelt Választmány!

Alább írt, a tisztelt Választmány figyelmébe bátorodom Broncs Ferdinánd testvéremet, ki jelenleg a 9. honvédszászlóalj 1-ső századánál Fejértemplomnál mint altiszt, szolgálatot tesz, nyolc oskolát végzett, s eleitől fogva mások buzdítására, mint toborzó működött; azon alázatos kéréssel ajánlani méltóztatnék ötet, a felállítandó Gömör megyei zászlóaljnál, kegyes pártfogásba vévén, tisztnek való kineveztetésében elősegíteni, s az illető helyen ajánlani.

Költ Rimaszombat, október hó 17-én 1848.

A tisztelt Választmány alázatos szolgálója, Broncs F. József⁵⁵

A Rimaszombatban Fáy Gusztáv alispán elnöksége alatt tartott választmányi gyűlésen, többekkel együtt, a minisztérium figyelmébe ajánlották:

*A Közlöny, hivatalos lapban tett azon felhívásra, miszerint megyénk is a 19-ik honvédszászlóaljhoz 7 oly kiképzett ifjú egyéneket ajánljon, kik most mindjárt őrmesterekül és tizedesekül alkalmaztatván, idővel főbb tisztségekre is alkalmazhassanak, s az állandó bizottmányhoz ily célból következők folyamodtak: **Szontagh Boldizsár**⁵⁶, **Mayer Miksa**⁵⁷, **Rakovszky Ferenc**⁵⁸, **Broncs Ferdinánd, Kolbenheyer Mihály, Bajusz Károly**, esedezvéen ajánltatásukért.*

Folyamodó ifjú egyének, jelesül Rakovszky Ferenc, ki a 19-ik zászlóaljnál jelenleg is mint őrmester működik, ugyanoda besorozottak Szontagh Boldizsár és Mayer Miksa, mint a magyar, német és tót nyelvnek tudója, s tudományos kiképzettséggel bíró, Kolbenheyer Pál, most nemzetőrségi őrmester; nemkülönben Bajusz Károly jeles ifjak, és Broncs Ferdinánd, ki jelenleg is a 9-ik honvédszászlóalj 1-ső századánál mint altiszt szolgálatot tesz és tudományosan kiképzett, a kítűzött célra az illető helyen ajánltatni határozottak.⁵⁹

A Hadügyminisztériumhoz írt levél tervezete Gömör megye iratai között található:

Tisztelt Hadügyminisztérium!

Azon rendelelhez képest, mely szerint megyénk oda utasítatik: hogy hét oly ifjú egyéneket nevezzen, kik most mindjárt őrmesterekül s tizedesekül alkalmaztatván, idővel nagyobb tisztségek betöltésére is képesek legyenek: ily végre Rakovszky Ferenc – a 19-ik honvéd zászlóaljnál jelenleg is őrmesteri szolgálatot tevő ifjat, ugyanazon zászlóaljhoz besorozott Szontagh Boldizsár és Major Miksát, kik tudományos kiképztségük mellett a magyar, német és tót nyelveket is beszélnek, Kolbenheyer Pált, most nemzetőri őrmestert, Bajusz Károlyt, Broncs

*Ferdinándot – ki jelenleg is a 9-ik honvédszászlóaljban Fehértemplomnál tizedesi szolgálatot tesz, és **Godhárt Sándort**, ki a Herceg Gusztáv Vasa magyar gyalogezredben kadét képpen van, ez utolsót – felemlítvén azt is: hogy egyik testvére már mint tüzér működik a haza védelmében: azon kéréssel, hogy mostani helyzetéhez képest kapjon alkalmazást – ezennel ajánljuk.*

Kik egyébiránt⁶⁰

Az arra alkalmas személyek magasabb tisztségre történő ajánlása bevett dolognak számított. Az önkéntes honvédek Gömör megyei toborzásának vezetője, Lakatos Miklós saját testvérét, **Lakatos Istvánt**⁶¹ ajánlotta az Állandó Bizottmány figyelmébe.

Tisztelt Választmány!

Midőn az önkéntes honvédek megyeileg leendő toborzására vezetőül kineveztettem, kötelesség szállott reám, a hazának minél több hazafiakat szerezni, – e kötelesség következménye lőn, hogy István testvéröcsém is azok közé lőn sorozva.

Ennek megemlítésénél, igénytelen kérésem oda terjed, hogy mennyiben, e megyéből beállott műveltebb, becsületes ifjak már a Hadügyminisztériumnak a tisztelt Választmány által ajánlva lennének, – ha említett testvéremet, ki jelenleg a 9-ik zászlóalj 3-ik századában teszi szolgálatát, ajánlásra méltónak tartja a tisztelt Megyei Választmány, őt a Miniszterelnök[nek], vagy Hadügyminiszternek pártfogásába, kegyesen ajánlani méltóztatnék.

Ki egyébiránt, kérésem újítása mellett vagyok Rozsnyón, szeptember 22-én 1848.

Tisztelt Választmánynak alázatos szolgálója

Lakatos Miklós biztos, jegyző⁶²

Az október 2-án tartott állandó bizottmányi gyűlésen tárgyalták a kérést:

Lakatos Miklós aljegyző a 9-ik számú honvédszászlóalj 9-ik századában lévő István testvérét, illető miniszternek ajánltatni kéri.

Ajánltatni kért Lakatos István szerény jelleméről, szorgalmas, alkalmas voltáról ösmertetvén, illető Hadügyminisztériumnál, előmozdítása tekintetéből, ajánltatni határozottatik.⁶³

A levelet még aznap megírták, de csak két nap múlva továbbította a posta:

Tisztelt Hadügyi Minisztérium!

Megyénkbeli születésű Lakatos István, közös hazánk mostani, sok oldalról veszélyes megtámadtatásának érzete, s szeretett hona iránt lángoló ragaszkodása mellett, mindjárt legelső felhívásra a honvédek közé szívesen állott, s így a 9-ik számú honvéd zászlóalj 3-ik századába besoroztatván, azonnal ellenség eleibe in-

dult – mi tett ezen pályáján? azokat a tisztelt Minisztérium nálunknál jobban tudhatja, mi egyedül körünkben töltött idejéből annyit mondhatunk, hogy a kitűnő, szorgalmatos és alkalmas ifjú legyen, ki ajánlásunkra érdemes: annál fogva illő tisztelettel bátrak vagyunk ötlet jövődöbéli előmenetelére nézve a tisztelt Minisztériumnak ajánlani.

Akik megkülönböztetett tisztelettel maradunk Rimaszombatban, az 1848. év október 2-án tartatott állandó bizottsági gyűlésünkben.

Tisztelt Hadügyi Minisztériumnak alázatos szolgálói
Gömör megye állandó bizottsága⁶⁴

Mészáros Lázár hadügyminiszter a levelet a kézbevétel napján, támogatólag továbbította az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz:

7949. szám E.

4934/nő

A Hadügyminiszter

Az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz.

Budapest, október 6-án 1848.

Van szerencsém az ide mellékelt Gömör megye 2284. szám alatti iratát az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz áttenni, a bent érintett Lakatos Istvánt figyelmébe ajánlván.

hadügyminiszter
Mészáros⁶⁵

Hasonló volt az eljárás **Okolicsányi Antal** kérésével kapcsolatban:

Tisztelt Megyei Bizottságny!

Igénytelen soraimmal – midőn azokat a tisztelt Megyei Bizottság eleibe terjeszteni, s azokban alázatos kérelmem meghallgatásáért esdeni bátorkodom, csupán a testvéri édes kötelességet teljesítem.

Öcsém – János – már néhány hónap óta az Alvidéken táborozó 9-ik honvédszászlóaljnál harcolva, teljesíti honfűi kötelességeit. Nem mellőzhetem jelen soraimat akkor, midőn a tisztelt megye altiszti ajánlatokra lón felhívva; s az iránt kérni meg a tisztelt Bizottságot, miképp nevezett Öcsémet, tisztelt Nemzetőrségi Tanácsnál, egy őrmesteri állás elnyeréséért ajánlani kegyeskedjék.

Tisztelettel maradván pusztá Bodollón, október 26-án 1848.

A tisztelt Bizottságnak alázatos szolgálója
Okolicsányi Antal⁶⁶

Az állandó bizottsági gyűlésnél ez a kérés is támogatásra lelt:

Okolicsányi Antal, néhány hónap óta az alvidéki táborban a 9-ik honvédszászlóaljnál katonáskodó János testvérét előmozdítására tekintetből a Hadügyminisztériumnál ajánlatni kéri, hasonlóul

Csák Pál, a jelen újoncállítás alkalmával önként besoroztatni kívánt **Pál** fiát ily célból kéri ajánlatni.

A kérelmek folytán úgy ezek, mint általunk jó tulajdonságokkal szinte felruházottaknak ismert **Liptay Dénes** és **Kriston László**⁶⁷ vitézek is, előmozdításuk tekintetéből a hadügyminisztériumnál ajánlatni rendeltetnek.⁶⁸

Szokás szerint, még aznap megírták a levelet a Hadügyminisztériumhoz, amelynek csak a fogalmazványát ismerjük:

Tisztelt Hadügyminisztérium!

Megyénk kebeléből származó Okolicsányi János a 9-ik számú honvéd zászlóaljnál, Liptay Dénes és Kriston László, szinte a honvédi zászlóaljak közt, az alvidéki táborban hónapok óta táboroznak, s hiedelmünk szerint, mint általunk ismert lelkes honfiak, szeretett honunk ellenségei ellen erélyesen működnek; – hasonlóul Csák Pál, megyénk fia, édes Hazánk ügye iránti lelkesülésénél fogva, az újoncok közé magát besoroztatván, ott mint őrmester máris szolgálatokat tesz; – mindezen négy ifjak megyénk oly rokon[á]jainknak gyermekei, kik megyénk kebelében sok íz a közügyek mellett számtalan szolgálatokat tettek: ezeknél fogva, nevezett ifjakat lehető előmozdításuk tekintetéből a Hadügyminisztérium figyelmébe ajánlani bátorkodunk; tisztelettel maradván az 1848. s.a.t.

A tisztelt Minisztériumnak alázatos szolgálói⁶⁹

A Fehértemplomból levelet írók egyikére, Balla János rozsnói káplárra vonatkozó iratok a szabadságharc egyik legdicsebb fejezetéig vezetnek bennünket.

Mélyen tisztelt Hadügyminisztérium.

Buda vára ostroma alatt, vérhányás miatt zászlómtól elválni kén[te]l[en]i[tvén], a ./. alatti orvosi engedelemmel gyógyítatásom végett hazamentem, – most azonban, noha a ./. alatti orvosi bizonyítvány szerint terhes hadi szolgálatra alkalmas még nem vagyok, imádott Hazámat gyenge erőmhöz képpent is újól szolgálni buzogván, a Mélyen tisztelt Hadügyminisztériumnak alásan esedezem, miszerint engemet az újonc vagy tartalék zászlóaljak valamelyikéhez hadnagynak alkalmazni kegyeskedjék. Mit annál inkább remélhetni vélek, minthogy a 3 ./. alatti bizonyítvány, s azon tény, hogy a 9-ik zászlóaljnál hosszabb ideig altiszt valék, képességeimet némileg igazolják.

Kegyembe ajánlottan, mély tisztelettel maradván

Igen tisztelt Hadügyminisztériumnak alázatos szolgálója,

Balla János, 9-ik zászlóaljnál 3-ik századbeli tizedes⁷⁰

Szentmiklóssy Antal Gömör megyei első alispán 1849. június 11-én Pelsőcön adta ki bizonyáglevelét Balla Jánosnak.

Gömör Kishont megye alól írt első alispánja adom tudtára mindazoknak, kiknek illik, hogy megkerestet-
vén megyebeli Rozsnyó városában lakos Balla János honpolgár; s 9-ik zászlóaljnál 3-ik századbeli tizedes által, oly kéressel járult hozzám, miszerint adnám ki részére a köztudomás kedvéért eddigi, körünkben töltött polgári élete, s alkalmazkodásáról szóló hiteles bizonyosságlevelemet.

Mint hogy pedig fent nevezett honpolgár még 1847-ik évben végezvén el jogtudományi pályáját, s iskoláit a gazdasági ágon is alkalmazkodva, nem kevés ismereteket sajátított magának, a közéletben pedig szerény magaviselet, példás alkalmazkodás, s józan s helyesebb gondolkodásmódja által tüntetvén ki magát körünkben, szilárd hazafiúi jelleméről s becsületességéről ösmert egyéniségének igen szép jeleit tanusítja; sőt legközelebb múlt országos átalakulásunk évében, midőn kivívott szabadságunk biztosítása végett első önkéntes zászlóaljaink alakultak, hazafiúi buzgalommal karolván fel ő is az újabb kor igényeit, önzés nélküli, hazafiúi ösztönét követve, örömmel sietett a Kassán alakult, legdicsebb 9-ik zászlóaljba magát besoroztatni, és mint ilyen – tizedes lévén –, valóban nem kevéssé méltánylandó érdemeket szerzett, s vívott ki magának, miután ekkor 28 csatákban részt vett, s harcolt a hon szabadságáért.

Mindezekről midőn hivatalos bizonyosságlevelemet részére, s a köztudomás kedvéért kiadnám: nem kések egyszersmind őt mindazoknak, kiktől katonai pályájáni előléptetése függ, s kiket kéréseivel megkeresend – méltányos figyelmébe s pártfogásába ezennel ajánlani.

Kelt Pelsőcön, június 11-én 1849.

Gömör megyei első alispán, Szentmiklóssy Antal⁷¹

A Balla János levelében hivatkozott orvosi igazolások is megvannak:

Hogy Balla János, 9-ik zászlóaljbéli 3-ik századnál tizedes, gyengélkedő egészsége miatt terhebb hadi szolgálatra jelenleg nem alkalmaztatható, ezzel hitelesen bizonyítom.

Költ Balassagyarmaton, június 25-én 1849.

Baintner Ferenc, Nógrád megye első főorvosa⁷²

Bizonyítvány!

Melynél fogva alul írt hitelesen bizonyítom: hogy Balla János, 9-ik zászlóaljban 3-ik századbeli tizedes, folyó esztendő május 25-én vérhányásban szenvedő került orvosi ápolásom alá; néhány nap múlván jobbult állapota, és kívánsága következtében további ápolásra szülőföldre bocsátottam, hol szülői keze alatt egészsége javulván ugyan, de mellgyengesége miatt terhebb hadi szolgálatra még nem alkalmas.

Kelt Budán, június 28-án 1849.

Dr. Hoffer István, Buda város főorvosa⁷³

Amikor Rimaszombatban 1849 májusában kimutatást készítettek a nemzetőrök és a honvédek közé állt helyi lakosokról, a 9. zászlóaljban önkéntesként szolgálóként az alábbiak szerepeltek: Bronts Ferdinánd 19 éves, nőtlen; **Balázs Lajos** 21 éves, nőtlen⁷⁴; **Kováts András** 22 éves, nőtlen; **Lopotsi János** 19 éves, nőtlen; **Antalfi István** 19 éves, nőtlen; **Abonyi János** 19 éves, nőtlen; **Szabó József** mészáros legény 19 éves, nőtlen; testvére, **Szabó István** „koronkívüli”⁷⁵; **Abonyi Pál** 21 éves, nőtlen; **Soós István** 21 éves, nőtlen; **Tóth József** 22 éves, nőtlen; **Kalnyitzki László** 22 éves, nőtlen; **Kálmán Károly** 22 éves, nőtlen; **Jedlovski Pál** 19 éves, nőtlen.

Egy hónappal korábban, a Jolsvárol készült hasonló kimutatásban a következő személyek neve olvasható: **Madarász József**, **Madarász Károly**, **Krik Gusztáv**.

Egy gömöri honvédről tudunk még, Ő életét adta a Hazáért: „**Forgon Rudolf** vörössapkás, Fehértemplomnál esett el.”⁷⁶

JEGYZETEK

¹ Urbán 1973. 225.

² 1848. május 26., Pelsőc, Gyóry Dániel tudósítása. Pesti Hírlap. (Szerkesztő: Csengery Antal és Kemény Zsigmond) 73. sz. 1848. június 3. 511.

³ Az 1848. június 5-én és a következő napokon Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1309. pontja.

⁴ Az 1848-ik év június 19-ik napján Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1403. pontja.

⁵ 1848. június 22., Miskolc. Sütő János, Borsod megye polgári toborzó biztosa levele Szentmiklóssy Antalhoz, Gömör vármegye első alispánjához. [Címzés] A Miskolci Önkéntes Nemzetőrsereg toborzó biztosa, Teljes című Szentmiklósi Antal Úrnak, Gömör vármegye első alispánjának, tisztelettel. Hivatalból Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁶ „fáji Fáy Tamás. Apja F. András cs. kir. alezredes. Jánosi, Gömör m., 1824 k. A szabadságharcban előbb őrmester, 1849. febr. (jan 1)- hadnagy a 33. honvédzászlóaljban, végül főhadnagy a 2. zászlóaljban. A pétervárad vár őrségével teszi le a fegyvert. 1867. a Gömör megyei Honvédegylet tagja.” Bóna 1998. I. 380.

⁷ Hadnagy a 64. honvédzászlóaljban. Bóna 1998–1999. I. 259.

⁸ „szendrői Török Andor T. Bálint birtokos és Molnár Erzsébet fia. Jánosi, Gömör m., 1827. febr. 11. Végzett jogász. Nőtlen. 1848. júl. 6. Kassán beáll a 9. honvédzászlóaljhoz. A délvidéki harcok során őrmester lesz (okt. 23.). 1849. ápr. 30 (máj. 1)- hadnagy. Máj. 11 (15)- főhadnagy az alakuló 101. zászlóaljban. 1867. a Putnoki járás csendbiztosává választják, a Gömör megyei Honvédegylet tagja. Meghalt Jánosi, 1880. júl. 5.” Bóna 1999. III. 369–370.

⁹ „Madarász József. Joggyakornok. Nőtlen. 1848 júniusában beáll a 9. (kassai) honvédzászlóaljhoz. Részt vesz a délvidéki harcokban, okt. 22- őrmester. A tavaszi hadjárat végén a katonai érdemjel 3. osztályával tüntetik ki, és hadnagy lesz (1849. ápr. 30.) Máj. 11 (1) – főhadnagy a szerveződő 100. zászlóaljban. 1867. és 1890. a Gömör megyei Honvédegylet tagja. 1872- Jolsva város kapitánya, ill. polgármestere. Meghalt 1893. és 1895 között.” Bóna 1998–1999. II. 423.

¹⁰ „iglói és zabari Szontágh Miksa (Jenő) Sz. Sámuel Gömör megyei főpénztárnok és Bajchy Krisztina fia. Csetnek, Gömör m., 1818., evang. gimnáziumot végez. Volt hadfi (1834–1835. a 60. gyalogezredben szolgált). 1848 tavaszán beáll a 9. (kassai) honvédzászlóaljhoz. 1849 nya-

- rán őrmesterként megsebesül és a komáromi kórházba kerül. Aug. 18. beosztják a 98. zászlóaljhoz. Aug. 29 (26)– hadnagy a 204. zászlóaljnál Komárom várának feladásáig. 1861/62. Csetneken gazdálkodik, Gömör megye tisztí ügyésze.” Bóna 1998–1999. III. 291.
- ¹¹ A református vallású honvéd a hadnagyi vagy főhadnagyi rangig emelkedett, 1917-ben hunyt el Rimaszombatban. Adatai: Görföl–Kovács 2013. 352., síremléke 83. Bóna (1998–1999) nem említi.
- ¹² „Soós István Rimaszombat, 1827. Joggyakornok. Nőtlen. 1848 júniusában önkéntes lesz a 9. (kassai) honvédszászlóaljnál. Részt vesz a délvidéki, 1849 tavaszától a főhadszíntéren folyó harcokban. 1849. febr. 1– őrmester. Jún. 17. hadnaggyá terjesztik fel. Végül hadnagy lett alakulatánál a III. hadtestben.” Bóna 1998–1999. III. 167.
- ¹³ Liphay Dénes főhadnagy, segédtszt. Bóna 1998–1999. II.
- ¹⁴ „Palugyay Lajos Gömörpanyit, Gömör m., 1826., evang. gimnáziumot véggez. Volt önkéntes (1844–1845. a 32. gyalogezredben szolgált). Nőtlen. 1848 júniusában beáll a 2. honvédszászlóaljhoz. A délvidéki harcok során tizedessé léptetik elő. Októbertől őrmester, 1849. márc. 8. (1)– hadnagy a 27. zászlóaljban az erdélyi hadseregénél. 1849. aug. 29. besorozzák a 39. gyalogezredhez. Meghalt Königrätz, 1850. jan. 13.” Bóna 1998–1999. II. 628–629.
- ¹⁵ Az 1848. július 3-án tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1510. pontja.
- ¹⁶ 1848. június 22., Miskolc. Sütő Jánosnak, Borsod megye polgári toborzó biztosának levele Szentmiklóssy Antalhoz, Gömör vármegye első alispánjához. [Címzés:] A Miskolci Önkéntes Nemzetőrsereg toborzó biztosa, Teljes című Szentmiklósi Antal Úrnak, Gömör vármegye első alispánjának, tisztelettel. Hivatalból Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ¹⁷ 1848. november 3., Pelsőc. A tekintetes rögtönítélő Bíróság kegyes színe eleibe nyújtandó alázatos nyilatkozata s esedezése Francisci Jánosnak. Rapant II./3. 268–277.
- ¹⁸ 1848. június 24., Kassa. Wagner százados, főhadfogadói parancsnok levele [Címzés:] 34-ik számú magyar gyalog soreszred Fő Hadfogadó Kormányára 18. sz. 6791. Tekintetes Gömör megye Első Alispáni Hivatalának Hivatalból Rimaszombatban [Pecset:] CASCHAU 24. JUN. [Pecset:] RIMASZOMBAT 28/6 [Hátirat:] 1129. Olvastatt az 1848. év július hó 3-ik, s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági ülésen. Végezés. A toborzás megyénkben már régen felállítva lévén, Török László és Lakatos Miklós evégre kinevezett biztosaink figyelmeztetnek, hogy az általuk viendő újoncokról, első a miskolci, második a kassai fő hadfogadó parancsnokságot előlegesen értesítse, hogy így a kellő elszállásolási és ellátási bajokról előlegesen gondoskodva legyen. Kmf. Jegyzé főjegyző Győry Dániel. 1513. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ¹⁹ Gömör megye 1848. július 3-i állandó bizottmányi gyűlése jegyzőkönyvének 1513. pontja.
- ²⁰ 1848. június 21., Kassa. Vitális Sándor őrnagy, a 9. honvédszászlóalj parancsnoka levele Gömör megye bizottmányához. [Pecset:] CASCHAU 21. JUN. [Címzés:] Magyarországi Nemzeti Honvéd 9-ik zászlóalj Gömör megye Bizottmányának. Hivatalból Pelsőcön. [Hátirat:] Vett. július 2-án 1848. 1127. Olvastatt az 1848. év július hó 3-ik, s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági ülésen. Végezés. Rozsnyói bizottmányunk összeszedvén minden, az önkéntesek ruházatára szükséges anyagokat, azt a toborzott önkéntesekkel Kassára menendő Lakatos Miklós bizottnak oly utasítással adják át, hogy a beszállítandó anyagokról nevezett nyugtatót hozzon, mely elhozandó nyugtató, maga idejében Dapsy Pál főpénztárnoknak, ki a megyében begyűlendő minden ajánlatokat és kölcsönöket figyelembe tart, rövid úton kézbesítendő lesz. Kmf. Jegyzé főjegyző Győry Dániel. 1512. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ²¹ Gömör megye 1848. július 3-i állandó bizottmányi gyűlése jegyzőkönyvének 1512. pontja.
- ²² Vezetéknévét különböző formában találjuk az egykorú és későbbi forrásokban: Schenovics, Schenovits, Schenovicz, Schenowitz, Schenovitz, Senovits.
- ²³ „A miniserelnök távollétében Mészáros Lázár hadügyminister ur javaslatára a XXII. t.cz. 22. §. értelmében ezennel kinevezem: [...] 9-ik zászlóaljhoz Kassán [...] Főhadnagynak: [...] Schenovicz Frigyes hn, [...] István nádor, Mészáros Lázár s. k.” Nemzeti Ujság, 42. évfolyam, 31. szám 1848. június 16. 1.
- ²⁴ 1848. június 27., Pest. Gedeon Miklós, a Gömör megyei nemzeti őrsereg parancsnoka levele az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához. [Hátirat:] Érkezett június 27. 1848. MNL OL H 92 1848:1074.
- ²⁵ „Főbíránk előterjeszti, hogy Bradáts, már most Szakály Sándor volt nemzetőrségi őrmester, a Közlöny hivatalos lap 80-ik számában Nádor őfelsége által, Gedeon Miklós nemzetőrségi helybeli őrnagy mellé parancsnoksegédnek, hadnagyi ranggal kineveztetett, azért is a jegyzőkönyv 15. száma alatt, a város részéről nékie naponként ajánlott 30 pengőkrádjár fizetését megszüntetni vélekedik. [Végzés] Főbíránk véleménye helyeslven, Bradáts, már most Szakály Sándornak, mint már kinevezett parancsnoksegédnek, városunk részéről naponként 30 pengőkrádjár fizetése e mai naptól ajánlott megszüntetik.” Rozsnyó város tanácsa 1848. augusztus 4-i ülése jegyzőkönyvének 25. pontja. A Szakály Sándor kinevezésére vonatkozó adatokat közölte: Közlöny 80. szám, 1848. augusztus 28. 405. 2291/3037 n. ö. Budapest, 1848. augusztus 25. István nádor, k. helytartó, Gr. Batthyány Lajos.
- ²⁶ „Schenowitz Frigyes Rozsnyó, Gömör m., 1818. márc. 26. Apja cs. kir. tiszt. Nem nemes, r. kat. Katonai nevelőintézetben végez. 1836– hadfi a 60., 1846– hadnagy a 39. gyalogezredben. 1847. egy év betegszabadságot kap. Nőtlen. 1848. jún. 13– főhadnagy a Kassán alakuló 9. honvédszászlóaljnál. Augusztustól a bánági szerb felkelők ellen küzd. Okt. 10 (1)– százados. Dec. 15– a Hadi Főtanoda (Ludoviceum) tanára Budapesten. 1849. jan. 23. beosztják a Debrecenben szerveződő 68. zászlóaljhoz. Febr. 14 (1)– tábornoki őrnagy a tartalék hadosztálynál Balmazújvároson. Április közepétől a felső-magyarországi (IX.) hadtest vezérkari tisztje. Június végétől a tokaji hídfő védelmére (Rakamazra) rendelt 300 főnyi különítmény parancsnoka. Júl. 1. sikertelen kísérletet tesz, hogy az orosz főszereg 30 ezer főnyi IV. hadtestét megakadályozza a Tiszán való átkelésben. Az említett hadtest Tisza jobb partjára történt visszahúzódsa (júl. 7.) után ismét Rakamazra vonul. A hónap végén csatlakozik az itt átvonuló Feldunai hadsereghez, mellyel Világosnál teszi le a fegyvert. Aradon tíz év várfogságra ítélik (1850. febr. 28., illetve márc. 14.). 1856. júl. 12. kegyelmet kap. Később mérnök Aradon, 1867. és 1890. az Arad megyei Honvédegylet tagja. Meghalt Arad, 1908.” Bóna 2000. 613.
- A rozsnyói anyakönyvek bejegyzései alapján a fentieket az alábbiakkal egészíthetjük ki. Ladislaus Fridericus Schenovics néven bejegyezve, 1818. március 26-án keresztelték Rozsnyón. Apja Schenovics Fridricus katolikus, anyja Frenda Elisabeta evangélikus, keresztapja Ladislaus Eszterhazy, vagyis galántai gróf Esterházy László, aki 1810-től 1824-ben bekövetkezett haláláig rozsnyói püspök volt. Szülei 1812. március 11-én kötöttek Rozsnyón házasságot. Testvérei közül az alábbiakat sikerült az születési anyakönyvekben megtalálni. Fridericus Antonius keresztelése 1817. február 26-án történt, de még aznap elhunyt. A többiek keresztelésének időpontja: Anna Mathilda 1820. április 12., Carolus Ludovicus 1825. augusztus 16., Juditha Theresia 1827. december 21.

A halála alkalmával megjelent visszaemlékezések több pontatlanságot, ellentmondást tartalmaznak, azonban sok tekintetben tovább gazdagítják az életére vonatkozó ismereteket. Az egyik a Budapesti Hírlapban látott napvilágot: „Jelentettük a minap, hogy Schenovitz Frigyes volt negyvennyolcas honvédalezredes meghalt. Az elhunytól egyik rokona a következőket írja nekünk: Schenovitz Frigyes báró (a bárói címet a család nem szokta használni) bajor származású apától és magyar nőtől született Rozsnyó városában. Korán árvaságra jutott hat testvérel. Mint katonatiszt árvaít, a két fiút: Frigyes és Károlyt az osztrák hadügyi kormány neveltette, mindkettő utász-hadnagy lett. Érdekes, hogy e két fiú hat, illetőleg nyolc éves korától fogva soha sem látta egymást, mert más és más katonai intézetbe kerültek. Frigyes, az idősebbet nőtestvéreinek lakodalmáról hazamenet Budapesten érte a szabadságharc kitörése; nem ment ezredéhez haza Tirolba, hanem magyar honvéd lett. Károly, a kisebbik testvér a szabadságharc hírére szintén Pesten termett, megszökvén ezredétől Münchenből, és ugyancsak honvéd lett. A két testvér, bár külföldi származású volt és osztrák nevelésben részesült, megmutatta, hogy magyar nőtől született.” Budapesti Hírlap, 1908. augusztus 27. (28. évfolyam 205. szám) 8.

Egy másik írás a Pesti Napló hasábjain jelent meg: E l h u n y t szabadsághős. Aradról jelentik, hogy báró Schenovitz Frigyes 1848–49. honvédalezredes, vezérkari főnök, cs. és kir. nyug. főhadnagy, városi főmérnök, ott e hónap 20-án 91 éves korában elhunyt. Báró Schenovitz Frigyes 1818-ban született Rozsnyón. Apja bajor származású volt, aki mindkét fiát, Frigyes és annak öccsét is, katonai pályára szánta. Így került Schenovitz Frigyes már fiatal korában a bécsi katonai akadémiába. Mérnökkari tisztt, majd vezérkari iskolai tanár lett, később pedig, mint főhadnagy 1844-ben a császári csapatokkal Temesvárra került. Mikor a magyar szabadságharc kiütött Schenovitz a Don Miguel ezrednél szolgált. Kivezényelték a magyar katonák ellen, de ő nem akart honfitársai ellen küzdeni és a szabadságharc elején Pozsonyban öccsével együtt elhagyta a császári zászlót s a magyar csapatokhoz pártolt. A tizedik honvédzászlóaljhoz került, melynek hamarosan egyik legvitézesebb katonája lett. Csatáról csatára szállott szembe egykori bajtársaival; rövid idő alatt zászlóaljparancsnok, őrnagy majd alezredes lett. Végigküzdötte szabadságharcunk sok nevezetes csatáját s a komáromi harcban elvesztette öccsét, akit egy ágyúgolyó ölt meg. Negyvenkilenc nyarán neki is menekülnie kellett. Csikós ruhába volt öltözve, egy legényével igyekezett biztos helyre jutni. Menekülése közben megszállott a szolnoki tisztelestnél, de legénye, mikor a városban mulatozott, mámoros állapotban elárulta rejtekhelyét. Éjnek idején elfogták az osztrák katonák és az aradi várba hurcolták. Itt a katonai rögtönítélő törvényszék, mint árulót és lázadót kötélt általi halálra ítélte. Schenovitz ekkor régi összeköttetéseit felhasználva, kegyelmet kapott, a halálbüntetését hét évi nehéz várfogságra változtatták át. Az aradi vár kazamatáiban töltötte ezt a hét esztendőt. Fogsága alatt sokféle műszaki munkát végeztek vele, s ő vezette a lovarda építését is. Mikor a marosmenti várból kiszabadult, Aradon telepedett le. Eleinte magánmérnök volt, majd városi, később pedig megyei főmérnök lett.” Pesti Napló, 1908. augusztus 23. (59./202. szám) 12.

Várfogságáról egy érdekes emlék, egy 1852-ben készült rajz is tanúskodik, amely több társával együtt ábrázolja a vár udvarán sétáló foglyot. Az aradi vár foglyai 1852-ben. Vasárnapi Ujság, 1880. június 13. 385. A cikk szöveg szerint: „Schenovitz Frigyes alezredes (rozsnyói születésű, s előbb hadnagy volt a Don-Migueleknél), mint kapitány a híres 9-ik (vörössapkás) zászlóaljban szolgált; 15 évre volt elítélve s Haynau 10 évre szállította le; a fogságban a matheizist tanította.” Vasárnapi Ujság, 1880.

június 13. 389. Végül kegyelmet kapott, 1856 júniusában szabadult. „Ő cs. k. Apostoli Felsege, hitvese Erzsébet Császárné Ő Felsege szülése alkalmából, az alább nevezett, részint a várakban, részint polgári fogházakban fogva tartott, politikai bűnök miatt fogsági büntetés alá esett foglyoknak részint egészen megkegyelmezni, részint büntetésidejük egy részét legkegyelmesebben elengedni méltóztatott, és pedig : Végképp megkegyelmeztettek: ... Schenovitz Frigyes...” Budapesti Hírlap, 1856. július 15.

²⁷ Urbán 1973. 257.

²⁸ Urbán 1973. 258. A létszám alakulására vonatkozó adatokat, az egykori információk ellentmondásait részletesen bemutatja Urbán 1973. 285. oldalán a 267., 268. és 269. lábjegyzet.

²⁹ Továbbá: „Orbán József az Énekkar történetében azt mondja, hogy első alapítói lettek a 9. zászlóaljnak. Hoffman Arnold a 9. zászlóalj történetében (13. lap) így szól: „A dalolás terén túntek ki legjobban a pataki honvédek, mint gyakorlott dalosok”; nyilván a diákokra érti. Orbán maga is harcolt miskolci tanár korában, biztosan tudta, hogy a pataki diákok a veressapkások közé álltak, és bár Hoffmann, Gleviczky Sándoron kívül senkit név szerint meg nem nevez, művének 10, 15, 49, 53. lapjain felsoroltak között bizonyára vannak volt pataki diákok is. A vörössapkások vitézi magatartását nem kell bővebben méltatni.” A sárospataki főiskola és a szabadságharc. Sárospataki Református Lapok, 1948. április 1. (43. évfolyam 6. szám) 7.

³⁰ Solymosi 2009. 83.

³¹ Urbán 1973. 397–398.

³² Több újság közölte a hírt, pl. Kossuth Hírlapja. Abban ezt olvashatták: „Ó-Becse, oct. 24. Ünnepelet élvezőnk ma reggel Ó-Becsen, a zöldből még ki nem holt mezőn, ünnepelet, minél classicusabbat az aldunai tartomány még nem látott. Sajátságos vala minden, felvirult nemzetiségünk kivívott szabadságunk szent szellemében. Kedvezett az ég is, lanyha szelőlengvén körül az ünneplők koszorúját. October 13-kán rabló szerbek váratlanul ütöttek Török-Becse, más részről megtámadást intéztek Ó-Becse ellen is. Dandár-parancsnokunknak, Fack ezredesnek, a hős öregnek, ki Ó-Becsen, Csuha alezredesnek, ki Török-Becsen állomások, csodát kelle tenni, miszerint maroknyi erővel a számos ezer főből álló ellenségén diadalt vehessenek. S ez megtörtént. Kudarcot valla üzetett el az ellenség s nagy veszteséget szenvedve, a részünkről kár azéhoz képest igen csekély lévén. Fegyvereseink feltűnő vitéziségének tanúja vala, az ép[er]len hivatalosan jelen volt nemzeti képviselő s a nemzetőségbe szónoklataival tüzet lehelő derék Bernáth. Egész seregünk tapsra méltólag viselte magát. Még az ó-becsei nemzetőség közöl is különösen kiemelendők, többek közt, Késmárky kapitány s Palásty közlegény. Illő volt hát, miként a nevezetesek közül a legméltóbbak a hon színe előtt feltüntetessenek. Nem is mulasztá el e szép kötelességet a dandár-parancsnok, figyelembe vevén Krain huszár kapitánynak, kit a magyarság gyönyörűségének tartunk, e részbeni hű jelentését is. A honatyák sietének jutalmakat küldeni, s azt gondoltuk, mai ünnepeletünk csupán az illetők jutalmazását fogja tárgyzani, s minden honfi kebel örült, midőn hallók, miként tegnap Beöthy és Bernáth megérkeztek az ünnepelet fényét díszítendők. ...

Kijelölt vitézinknek, az illető kormánytól küldött aranyokat szinte Beöthy osztá ki, de Orbán káplárnak, ki Fack ezredes úr életét menté meg, maga ezredes úr adá kezébe a tíz arany jutalmat még tegnap; most azonban előhivatván éljen kiáltásokkal tiszteltetett. Német Mihál[y], Ambrus András, Szabó András közvitézek szinte tíz-tíz arannyal; Melcer János, Koncz Ferenc és Betlheim őrmesterek négy-négy arannyal; Csintalan

Antal, Banyai József káplárok mindegyik három arannyal; Pósa József, Homéka Sándor, Nagy János, Ban Imre, Balás István, Fux János, Pintér János, Koskó György, Bern György, Auer József köztvézek, két-két arannyal jutalmaztattak. E jeles egyének mindnyájan a Ferdinánd huszárok közül valók. Fenmaradt még két arany s ez Veiszkampf káplárnak (Ferencz Károly-ezredből) adatott, amiért az ellenség zászlótartóját lelőtte. Az érdemnek megjutalmazása kinek-kinek megígértetett, így a tűzéreknak is, kikhez végül a kormánybiztos úr német nyelven tartott méltányló és lelkesítő beszédet. A tisztelet, szeretet, bizalom, sokszoros éljen-riadásokban nyilvánítottatott ő méltóságának.” Kossuth Hírlapja, Pest, 1848. november 2. 476–477.

³³ Pack ezredes

³⁴ A zászlóalj parancsnoka még szeptember 21-én is ezt jelentette a miniszteriumnak: „Betegeink napról napra szaporodnak, mivel ezen vagy 3 napig tartó hideg esős időben a foszlányokba és azon vékony köpönyegbe kint a sánczokba és a táborba honvédeink igen el fáznak, és többnyire hideg-lelést kapnak.” MNL OL HM 1848: 7917. Idézi: Urbán 1973. 331. Később, októberben Kiss Ernő tábornok, majd novemberben Vukovics kormánybiztos is hiába sürgette a vastagabb ruházat megküldését; december végén Kossuth Lajosnak kellett intézkednie, hogy az „oly kitűnőleg jeles zászlóalj” megkapja téli ruházatát. Urbán 1973. 303. és 331.

³⁵ Fehértemplom, település Temes vármegyében, ma Vršac, Szerbia

³⁶ Szászka, település Krassó-Szörény vármegye Jámi járásában, ma Sasca Română, Románia

³⁷ Egykorú híradás a Pesti Hírlapban: „Fejértemplom auguszt. 23-án 1848. A hadügyminisztérium Vitális őrnagy úrtól következő jelentést vón.

A magyar nemzeti miniszterelnök úr e zászlóaljhoz intézett folyó hó 11-éről kelt 967-ik számú rendelet nyomán, a zászlóalj 14-én Debreczenből szekereken kiindulni, és 20-án Temesvárra és onnan Verseczre megérkezni rendeltetett: de mivel Fejértemplom városa a rabló rác csoportoknak már eddigi, 30–40 ház megégetésével több rablásoknak martaléka lón: a temesvári biztos úr szóval történt rendelete nyomán, a zászlóalj Temesvárról 20-kán estveli 8 órakor kiindulván, még azon éjjel, két állomást utazva, 21-kén Verseczre megérkezett, honnan még azon nap b. Blomberg, Schwarzenberg dzsidas ezred ezredesétől, a 3-ik és 4-dik század Fejértemplomba küldetett, s ezen századok itten 12 és 1 óra közt éjjel után megjelenvén, azon éjszakán semmi sem történt.

22-kén délelőtt 11 órakor az első és második századok is ide megérkeztek. Az 5-ik és 6-dik századok Oraviczára rendeltetvén, azon nap odamentek.

Aug. 22-én egész nap történtek ugyan kisebb csoportok előléptetései, s lövések által éjjel többször fellármáztattunk, de semmi összeütközés azon nap nem vala; – hanem 23-án reggeli 5 órakor Versecz felől álló szőlőhegyeken becsapott az ellenség a város felé, de a 4-ik század harcziastartása, mely az ottani védortlaszt 1/2 századdal feltartván, az ellenséget, a mely is rácokkal vegyes szerbekből állott, nemcsak hogy visszaverte, hanem úzóbe bevén, egy 3 fontos csajka álgút két lóval együtt elfogván, azonban még 33 kartács álgú és 11 három fontos golyó álgú lövegeket, két erős töltönyökkel ellátott ládákat kezünkbe kerítettünk.

Részünkről halálos sebeket kapott 3 honvéd, akik közül ugyan még egy él, de az is az orvosi szemle szerint nehezen marad meg, – 4 honvéd kisebb sebeket kapván, ezek nem veszedelmesek, s egypár nap múlva helyreállíthatnak.

A 4-ik század főtisztei és honvédeink erélyes fellépésöknek köszönhetjük a harcziast viteleket és az ellenség visszaveretését; az egy álgú és a fennemlített töltönyök elragadását többnyire Kálnoky főhadnagy úr harcziast kitartásának, vezérletének tulajdoníthatjuk.

Az ellenség részéről csak 3 szerbet találtunk ugyan meghalva, de bizonyosan többnek kellett elesni, de a sűrű szőlők között őket megtalálni egy az, hogy nem lehetett, de másképp minden halottaikat szekérra rakni s magokkal vinni szokván, ezeknek vesztességét bizonyosan előadni lehetetlen.

Az ellenség száma mintegy 700 ember lehetett.

A mieink közül a 2-dik és 4-dik század volt tűzben. A főtiszt urak közül Plicz százados úr, Kálnoky és Thuránszky főhadnagy urak, Horváth János és Schölskorn hadnagy urak vezérlettek elő embereiket, és magokat, mint magyar hazafi tisztekhez illő, kitüntették. Valamint Hollán Ernő százados úr egy szakasszal, úgy Földvári hadnagy úr is részt vettek a tűzben, nemkülönben Sándor Kálmán főhadnagy úr is egy félszázaddal.

A Verseczről jövő útnál a hegytetőn levő 2 védsánczokat, százados úr Elek Ferencz egész századával, főhadnagy úr Reiderrel és Major hadnagy úrral tartotta meg; – itt is történtek többszöri megrohanások, de verekedésbe nem ereszkedtek.

Az idevaló polgárság a harcban részt nem vehetvén, mivel az ellenség csakhamar visszakergettetett, egyébiránt mindnyájan kijöttek, és a városban felállított 19 torlaszokat megerősítették, közülök egy sem esett el, a város részéről volt ugyan 2 álgúnc, de mostanában avval egy lövés sem történt. – A hadügyminister nevében Melcer Andor, alezredes és állod. titkár.” Pesti Hírlap 1848. augusztus 30. 813.

Ezekről a napokról a Pesti Hírlapban egy másik beszámoló is megjelent: „V e r s e c z , aug. 24-én. Alig érkezett meg Fehértemplomra a kassai honvédek 4 százada Verseczről, már mindjárt alkalmuk lón a rác rablókkal megmérközni. A krusiczai oldalról, írják a P. Zt.-nak, a lázadók Fehértemplomot újra megtámadni merészkedtek. Hihetőleg a fehértemplomi veressapkás vitéz (?) rác nemzetőröktől még semmi intést nem vettek, mert nem kissé bámultak el, midőn a nevezett honvédek, nem hogy a torlaszok megöl fogadák, hanem azokon áthágva, őket hevesen megtámadták s megfutamtították. A rácokat ezen lelkes honvédek egész Krusiczig üzték, s miután tőlök egy álgút, egy lóporos kocsit, 2 különböző fegyverekkel megrakott kocsit 4 lóval elvettek, a lelkes magyar hadfiak ezen zsákmánnyal győztesen tértek vissza Fejértemplomra. Az ellenségnek lehet 40–50 halottja, a mi derék magyarjainkból csupán egy, az őrnagy öccse esett el, s 5 megsebesítettet.

Estveli 6 órakor az uhlanusoknak induló fuvatik, az ellenség, mondják, az innen Fejértemplomra vezető utat elállotta, hogy Udvar-Szállás nevű falut, melyből a magyar lakosok, már 3 héttel ezelőtt, magokat eléggé védelmezhetni nem hívén, kiköltöztek, megszállhassa. – E vidéken az oláh hamar barátkozik a rácokkal. Ő mindig a hatalmasabbal tart. De értenek is hozzá a rácok, őket részökre hódítani. Ha magyart csíphetnek el a gazok, azt kínzások közt végezik ki; ellenben az oláhokat szabadon eresztik e szavakkal: Távozzatok haza isten nevében, ti a mi testvéreink vagytok! Ma megpróbálták a lázadók Versecz és Fejértemplom közt a közlekedést elzárni, s e végett 30 órallomást rendeztek itten el. A honvédektől 4 kocsit, kenyérral s ugyanannyi társzékér ide visszavonult. A malmok a rácok által Fejértemplomon leégettettek, ennélfogva kenyeret és lisztet innen hoztatnak.

A lázadók a fehértemplomiaknak következő békeajánlatot tenni merészkedtek: a) kívánják a fegyverek kiadatását s minden katonai erő eltávolítását, b) 50 ezer p. ft lefizetését hadiadó fejében, c) minden, jelenleg táborukban tartózkodó illíreknek a városbai szabad bemenetelét s ottani tartózkodhatását, d) 50 kezes adását stb. Azt beszélik, hogy a belgrádi osztrák ügyviselő Fejértemplomon van, b. Blombergtől titkos értekezletre hivatva. Blomberg egy osztály uhlánussal oda indult, de valljon

a nevezett ügynökkeli értekezlet végett-e, vagy hogy az odavezető utat megtisztítsa, s szabaddá tegye, még ma meg fogjuk tudni.” Pesti Hírlap 1848. szeptember 2. 825.

³⁸ Versec, település Temes vármegyében, ma Bela Crkve, Szerbia

³⁹ Moldova, település Krassó-Szörény vármegye Újmoldovai járásában, ma Moldova Veche, Románia

⁴⁰ Egykorú híradás a Pesti Hírlapban: „Oraviczbánya, aug. 31-kén. Asboth tudósítása a ministériumhoz. Folyó hé 27-én délutáni 3 óraker Rác Sándor kapitány a honvéd 9-ik zászlóalj két századával és az oraviczai nemzetőrseregi századdal Szászkaról Ó Moldovára indult, és ugyan az nap esti 9 óraker oldalos gyalog utakon Moldva melletti hegyekre érkezvén, ott hajnalig pihent, reggeli 1/2 3 óraker a völgyben a várost megtámadta, és az ott tanyázó szerb rablókat rövid tűz után a helységből kiűzte, kik 14 halottat visszahagyván, a már készen állott csónakokon Szerviába szabadultak.

A megtámadás még sokkal jobban sikerült volna, hogyha két szénégető által a szerbeknek el nem árultatunk. Mind a mellett a fent említett 14 halotton kívül útközben számos ellen lelövetett, két csónak pedig a sietve tolakodó szabadulók által, számfellett megterhelhetvén, melyek közül mindenikben vagy 60 ember lehetett, a Dunába elmerült. Nyereségünk 3/4 mázsa lópor egy zsákban; majd 5000 töltés, 2 dob, 4 fegyver, 3 zászló, egy fekete-sárga, két szerb. – A moldovai polgároktól elrablott jószág egyszerre hús szekéren visszahozatott, azonkívül 215 darab szarvasmarhát, 40 sertést és 50 juhót Oraviczára hajtottunk el.

A megtámadás perczében azon ház, mely az elrablott jószágoknak rakhelyül szolgált, az ellen által felgyújtatott, mely tűz annyira növekedett, hogy rövid idő alatt Ó-Moldovának nagyobb része porrá égett.

A szerbek megfutamlása után, seregemmel, minthogy egy részről élelem hiányával valánk, más részről pedig Szászabánya védetlenül hagyatott, 28-kán estve visszatértem.

Ezen megtámadás alkalmával a honvédsereg, az oraviczai nemzetőrök, nemkülönbén a tiszt urak minden kivétel nélkül hadiasan és legnagyobb kitűréssel viselték magokat.

Az aug. 22-ki új moldovai ütközetnél történt veszteségünk: 3 halott és 9 sebesült.

Aug. 28-án Ó Moldova megtámadásakor egy oraviczai nemzetőr kezén és lábán nehéz sebet kapott.” Pesti Hírlap 1848. szept. 7. 841.

⁴¹ Vracsevgáj, Varázsliget, település Temes vármegye Fehértemplomi járásában, ma Vračev Gaj, Szerbia

⁴² határőr

⁴³ Kusics, település Temes vármegye Fehértemplomi járásában, ma Kusic, Szerbia

⁴⁴ Krusica, Körtéd, település Temes vármegye Fehértemplomi járásában, ma Kruščica, Szerbia

⁴⁵ Palánk, település Temes vármegye Fehértemplomi járásában, ma Banatska Palanka, Szerbia

⁴⁶ Vajdalak, település Temes vármegye Verseci járásában, ma Vojvodinci, Szerbia

⁴⁷ Jám, település Krassó-Szörény vármegye Jámi járásában, ma Iam, Románia

⁴⁸ Görög hűség, nem hűség. Átvitt értelemben használták; a római közmondás a görögök megbízhatatlanságára, álnokságára, hitszegésére vonatkozik.

⁴⁹ Friedrich Blomberg ezredes, a verseci mozgó hadsereg parancsnoka

⁵⁰ Krassó-Szörény és Temes megye határán, az Al-Duna mentén emelkedik a lokvai hegység.

⁵¹ Oravica, település Krassó-Szörény vármegye Oravicabányai járásában, ma Oravita, Románia

⁵² Maderspach Ferenc 1795-ben a Krassó megyei Oravicán született, apja tiroli származású bányatiszt volt. Az osztrák hadseregben szolgált 1812 és 1846 között. 1848-ban berendelték a Fehértemplomot védő csapathoz. A város parancsnoka, Dreihann alezredes összejárzott az ellenséggel, aki június 22-én átadott a szerbeknek 3 ágyút, 30 mázsa lóport és 215 db lőfegyvert. Ezután a hazafias érzelmű, korábban nyugalmazott százados állt a védelem élére, aki csapataival többször is visszaverte a Fehértemplomba betört szerbeket. Szeptember 25-én nevezték ki őrnaggyá, októbertől a bánási hadtest verseci hadosztálya Fehértemplomban állomásozó dandárának parancsnoka.

⁵³ 1848. november 20. Fehértemplom, Balla János és Broncs Ferdinánd rozsnói káplár, valamint Szontagh Miksa rimaszombati káplár levele Gömör megye Bizottmányának. [Hátirat: | Vettük december 8-án. 4400. Olvastatott az 1848. év december 11. Rimaszombathban tartott b. gyűlésen. Végezés. Levéltárunkba tétetni rendeltetvén, – a 9-ik honvédszászlóaljnál hadi szolgálatban lévő, megyénkbeli származású egyének általában, érdemükhöz képesti előléptetés végett a hadügyi minisztériumnál ajánlatni határozatnak. Km. Jegyzé Vladár Antal. Kiadta helyettes főjegyző Jánosdeák András 2753.1848. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁵⁴ Gömör megye 1848. december 11-i állandó bizottmányi gyűlése jegyzőkönyvének 2753. pontja.

⁵⁵ 1848. október 17., Rimaszombat. Bronts F. József levele Gömör megye Választmányához. [Hátirat: | Tisztelt Választmány eleibe nyújtandó esedezése a bent írtnak. 4369. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁵⁶ „Iglói és zabari Szontagh Boldizsár (András) Sz. Vilmos birtokos, megyei főszámvevő és Lansfeld Anna fia. Dobsina, Gömör m., 1827. jún. 9., evang. Jogot végez. 1846– joggyakornok. 1848 elején Dobsina város tanácsnokává választják. Nőtlen. Októberben beáll a 19. (lőcsei) honvédszászlóaljhoz. A szabadságharcot a fenti alakulatnál küzdi végig, decembertől a felső-tiszai, majd I. hadtest, 1849 nyarán a Tiszai hadsereg kötelékében. Decembertől őrmester, 1849. jan. 23 (16)– hadnagy, jún. 23 (16)– főhadnagy és zászlóaljsegédtiszt. 1849. aug. 28. besorozzák a 39. gyalogezredhez. 1852. pénzért kiváltja magát. Egy papírgyár igazgatója lesz Masznikón, majd Ochthinán gazdálkodik. 1867. Gömör megye főjegyzőjévé választják, volt főhadnagyként a megyei Honvédegylet tagja. 1872– Dobsina város polgármestere, 1873– a helyi takarékpénztár pénztárnoka. Meghalt Dobsina, 1894. ápr. 13.” Bóna 1998–1999. III. 290.

⁵⁷ „Mayer Miksa. Rozsnó, Gömör m., 1830., evang. Diák. Nőtlen. 1848 őszén beáll a Szepességben szerveződő 19. honvédszászlóaljhoz. Részt vesz a felső-tiszai harcokban. Őrmester, 1849. jan. 16 (16) – hadnagy alakulatánál. A világosi fegyverletételnél főhadnagy. 1849. aug. 29. besorozzák a 40. gyalogezredbe. 1850. nov. 20. rokkantként elbocsájtják.” Bóna 1998–1999. II. 462.

⁵⁸ „nagyarákói és kelemenfalvi Rakovszky Ferenc (József István) R. József Gömör megyei szolgabíró és Török Johanna fia. Pusztabakti, Gömör m., 1828. szept. 29., r. kat. Joggyakornok Rimaszombathban. Nőtlen. 1848 őszén önkéntes lesz a 19. (lőcsei) honvédszászlóaljnál. Őrmester, 1849. jún. 23. (16)– hadnagy. A szabadságharcot az I. hadtest, ill. a Tiszai hadsereg kötelékében küzdi végig alakulatával. 1867. és 1890. a Sáros megyei Honvédegylet tagja. A kiegyezés után törvényszéki bíró Eperjesen. Meghalt ugyanott, 1899. márc. 24.” Bóna 1998–1999. III. 17.

⁵⁹ Gömör megye 1848. október 17-i állandó bizottmányi ülése jegyzőkönyvének 2307. pontja.

⁶⁰ 1848. október 17. Rimaszombat. Az 1848-ik esztendei október 17. Rimaszombathban tartott Választmányi Gyűlésből tett felírások és levelezés

sek. XIX. A katonaságnál ajánlandó hét ifjaink iránt. 2307. Fogalmazvány. Besz. Lev. XI. Gömör II.

- ⁶¹ Hadnagy lett a 9. honvédszászlóaljnál. Bóna 1998–1999. II. 350.
- ⁶² 1848. szeptember 22., Rozsnyó, Lakatos Miklós biztos levele Gömör megye Állandó Bizottmányához [Címzés:] Gömör megye Állandó Bizottmányához nyújtandó kérelme a bent írtak. [Hátirat:] 462. Olvastatott az 1848. október 2-án Rimaszombaton tartott állandó bizottmányi ülésen. Végezés. Ajánlatni kért Lakatos István, szerény jelleméről, szorgalmas és alkalmas voltáról ismertetvén, illető Hadügyminisztériumnál, előmozdítása tekintetéből ajánlatni határozatlik. Km. Jegyzé helyettes főjegyző Jánosdeák András 2284. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ⁶³ Gömör megye 1848. október 2-i állandó bizottmányi ülése jegyzőkönyvének 2284. pontja.
- ⁶⁴ 1848. október 2., Rimaszombat, Gömör megye állandó bizottmánya Lakatos Istvánra vonatkozó levele a Hadügyminisztériumhoz. [Címzés:] 2284. Gömör megye állandó bizottmányától Magyarország Hadügyminisztériumának. Hivatalból Budán [Pecset:] RIMASZOMBAT 4/10 [Hátirat:] 6/10. 1848. 4934/nő 1848. 3933/nő Eredeti tisztázat. MNL OL H 92 1848:4934.
- ⁶⁵ 1848. október 6., Budapest, Mészáros Lázár hadügyminiszter levele az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz. [Hátirat:] 4934/nő 1848. október 7. 228. sz. Hadügyminiszter Gömör megye bizottmányának levelét küldi, melyben Lakatos István, 9-ik honvéd zászlóaljban szolgáló altisztet – tiszta hazafiúsága miatt előléptetésre ajánlatlik.; A 9-ik zászlóaljnak vélemény adásul. Csanády őrnagy; Kapcs. 6604. Költ október 15. 1848. Rác százas.; 853/1848. Eredeti tisztázat. MNLOL H 92 1848:4934.
- ⁶⁶ 1848. október 26., Bodolló, Okolicsányi Antal levele a megye állandó bizottmányához. [Címzés:] Gömör és Kishont állandó bizottmánya elébe nyújtandó alázatos folyamodása a bent írtak. [Hátirat:] 4391. Olvastatott az 1848. október 30. Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésben. Végezést lásd alább, e szám alatt. Jánosdeák András 2406. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ⁶⁷ Kriston László, közhonvéd Lévért. Sírfelirata: „Csáti Kriston László Gömör és kishont vármegye főpénztárnoka. Született 1831. március 20, meghalt 1890. febr. 13. / Béke hamvaival.” Görföl – Kovács 2013. 149.
- ⁶⁸ Gömör megye 1848. október 30-i állandó bizottmányi ülése jegyzőkönyvének 2406. pontja.
- ⁶⁹ 1848. október 30. Pelsőc, Az 1848. október 30-i választmányi gyűlésből kelt levelezések töredéke. [Hátirat:] 2406. A Hadügyminisztériumnak, Okolicsányi, Csák, Liptay és Kriston ajánlásuk Fogalmazvány. Besz. Lev. XI. Gömör II.
- ⁷⁰ 1849. június vége, július eleje. Balla János levele a Hadügyminisztériumhoz [Címzés:] A mélyen tisztelt Hadügyminisztériumhoz alázatos folyamodása Balla János, 9-ik zászlóaljnál 3-ik századbeli tizedesnek, melyben az újonc vagy tartalék zászlóaljak valamelyikéhez, mint hadnagnak alkalmaztatni esedezik. [Hátirat:] 8832/K 1849. A Hadügyminisztériumhoz pártolva áttétetik. Szegeden, július 12-én 1849. Kormányzó Úr meghagyásából, Kormányzói vezérsegéd Asboth őrnagy. Eredeti tisztázat. MNL OL H 2 1849:8832.
- ⁷¹ 1849. június 11. Pelsőc, Szentmiklóssy Antal Gömör megyei első alispán bizonyoságlevele Balla Jánosnak. Eredeti tisztázat. MNL OL H 2 1849:8832.
- ⁷² 1849. június 25. Balassagyarmat, Baintner Ferenc, Nógrád megye első főorvosa bizonyítványa Balla János egészségi állapotáról. Eredeti tisztázat. MNL OL H 2 1849:8832.
- ⁷³ 1849. június 28. Buda, Dr. Hoffer István, Buda város főorvosa bizonyít-

ványa Balla János egészségi állapotáról. Eredeti tisztázat. MNL OL H 2 1849:8832.

⁷⁴ „Balázs Lajos Rimaszombat, 1828., evang. Diák. Nőtlen. 1848 tavaszán beáll a kassai 9. honvédszászlóaljhoz. 1849. ápr. 30. tizedesként a katonai érdemjel 3. osztályával tüntetik ki. Végül hadnagy alakulatánál a III. hadtestben a világosi fegyverletélig. 1849. aug. 27. Aradon besorozzák a császári hadseregbe. 1851. jún. 30. leszerelik. 1867. a Gömör megyei Honvédegyetel tagja.” Bóna 1998–1999. I. 67.

⁷⁵ A kimutatásban megszabott életkort már túllépte.

⁷⁶ A mihályfalusi Forgon címszó alatt. Forgon 1997. 238.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Štátny oblastný archív v Banskej Bystrici – XI. 1. Župy do roku 1922 – Gemersko-malohontská župa II. (1803–1922) = Besz. Lev. XI. Gömör II.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

H 2 = Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár – Általános iratok

H 92 = Országos Nemzetőrségi Haditanács – Közösön kezelt általános iratok

IRODALOM

Bóna Gábor

1998–1999: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban. I–III. kötet. Budapest

2000: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest

Forgon Mihály, *mihályfalusi*

1997: Gömör–Kishont vármegye nemes családai. Somorja

Görföl Jenő–Kovács László

2013: Hol sírjaik domborulnak. Dunaszerdahely

Rapant, Daniel

1954: Slovenské povstanie v roku 1848-1849. II/3.

Solymosi József

2009: Forradalmi átalakulás Északkelet-Magyarországon 1848-ban. (Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegyék 1848 tavaszán és nyarán) Századok 143/1.

Urbán Aladár

1973: A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest

Kiss László

Palócföld orvosai 39.

Nem csak Tompa Mihály szembaját kezelte – az utolsó országos szemorvos, Kanka Károly (1817–1908)

Tompa Mihály születésének bicentenáriuma felélénkítette nemcsak a költő életműve, de az életútja, életrajza iránti érdeklődést is. Ez utóbbinak szerves része a patográfia, azaz a költő betegségeivel, halálának okával foglalkozó ismeretek összessége. A kerek évforduló készítette e sorok íróját is, hogy újra „górcső” alá vegye Tompa kórtörténetét, kiegészítse, korrigálja a *Kínok tövisében* c. kötetében – éppen húsz évvel ezelőtt – közzétett *Tompa Mihály nagy szíve* c. tanulmányát.¹ Az új, teljes patográfiai tanulmány a közeljövőben megjelenik majd – most csak egy fontos mozzanatát, Tompa szembetegségének történetét emelem ki.

Tompa az 1860-as év tavaszán kezd panaszkodni leveleiben látásának romlására. Május 30-án írja **Kazinczy Gábornak**: „... szemem világa elveszett, nem fáj a szem, de nem látok vele...”² A Hanván, június 6-án kelt 2 soros levelében már azt írja Kazinczynak: „... Vak vagyok...”³ Nem tudjuk, ki ajánlotta neki Kankát, bizonyára nem kezelőorvosa, **Hőke Lajos**. Augusztus elsején ugyanis neki ír mentegetődző levelet:

„Én épen most érkeztem haza Posonból, hova Kanka szemorvoshoz mentem; szememnek három hó óta semmit nem változó kór-állapotja, a sok ijesztgető beszéd, aggodalmam s tán túlvitt képzelődésem is reá bírtak, hogy ezen hosszú s áldozatteljes utat megtegyem.

Felette igen kérem tisztelt Orvos urat: ne legyen visszatetsző előtte e lépésem; szemünk olly becses kincsünk: hogy ha érdekében ide-oda kapkodunk, igenis megbocsátható.

*Egyébaránt, úgy szólván hasztalan mentem; mert Kanka szóról szóra azt mondá: amit itthon tisztelt Orvos úr; a szem erőltetve van, s aranyeres vértolulások által van nyomva. Kímélet, diéta, s vérhígítás leend az orvosság.”*⁴

A további fejleményekkel a patográfiában részletesen foglalkozom majd, most viszont arra próbálok választ adni, miért indokolt egy pozsonyi szemorvost a Palócföld orvosai közé sorolni.

Az orvostudomány egyik fontos területe a szemgyógyászat sokáig nem „érdekelte” az egyetemen képzett orvosdoktorokat. A szembajok kezelésével a többi „külső” (tehát a test felületén előforduló, látható) betegségekkel együtt az ún. borbélysebészek, később seb orvosok foglalkoztak. A közülük kiemelkedő **Tóth Pápai János**ról (1754?-1831?) egy korábbi számunkban írtunk.⁵

Egy, a forradalmi Franciaországból elmenekült szemorvos, **Le Febure** báró (1744–1809) 1796-ban arra kérte a Helytartótanácsot (Magyarország akkori kormányát), hogy létesítsen hivatalos „országos szemorvosi” állást. Az országos szemorvos feladata lett volna beutazni az egész országot és lakóhelyükön ellátni a szembetegeket.

Le Febure kérelme akkor még süket fülekre talált. Sikertelennel járt azonban egy hazai javaslattevő, a Nagyszombatban alapított, majd Budára, illetve Pestre átköltöztetett első magyar orvosi kar professzora, **Stáhly György** (1755–1802), aki 1784-től a sebészet mellett a szülészetet és a szemészetet is előadta. Ő lett az első „országos szemorvos” 1802-ben – pár hónap múlva bekövetkezett haláláig.

A „*proto-oculista Regni*” funkciója fél évszázadon át létezett, sőt 1846-tól már két „országos szemorvos” járta az országot. Közülük, az idősebbik, **Szabó János** (1791–1861) helyére, nyugalomba vonulása után, 1850-ben **Kanka Károly** lépett és – társával: **Kemény (Hartmann) József** (1818–1890) doktorral egyetemben – ők voltak a szemészet utolsó „vándorló nagykövetei”.

Kettejük közül Kanka volt a híresebb – erre utal Tompa esete is – s máig gyakrabban emlegetett. Nem érdemtelenül! Születésének 200. évfordulója jó alkalom arra, hogy jelezzük, a „jó palócok” közül nemcsak költőnket kezelte. A Kanka család gyökereit a Felvidéken, a Szepességben találjuk meg. Itt, Batizfalván (Batizovce) született atyja, **Kanka Dániel** (1776–1850), a 19. század első felének híres pedagógusa és teológusa. Előbb a Gömör megyei Csetneken (Štítňik), egy magán nevelőintézetben, a *Pedagogium*-ban tanított, majd a híres selmebányai gimnázium, 1817-től pedig a modori gimnázium rektora és tanára. 1817. október 27-én itt, Modorban (Modra) látta meg a napvilágot Kanka Károly. S mivel atyja már 1822-ben kinevezést nyert az akkoriban létesített bécsi *Evangélikus Teológiai Intézetbe*, a család Bécsbe költözött. Így nem meglepő, hogy a fiú Bécsben szerzett orvostudományi oklevelet 1842-ben – bár a középiskolát, nem tudni miért, Selmebányán végezte. Bécsben kezdte meg orvosi pályafutását is, a magyar származású **Rosas Antal** (1791–1855) szemészprofesszor asszisztenseként. Ami viszont ezután következett, az igazi meglepetés: a német gyökerű, Bécsben felnövő és az osztrák egyetemen tanuló, majd dolgozó Kanka Károly 1848-ban nem a császár, hanem Kossuth seregében lett honvédorvos! Előbb a dunántúli nemzetőrség főorvosa, majd rövid ideig Komáromban, a bencések kolostorában felállított táborigazgatóban, később Nagyváradon, Szegeden végül Aradon teljesít szolgálatot – eljutva a törzsorvosi (őrnagy) rangig.

Valószínűleg bécsi kapcsolatainak köszönhetően „megúsza” a Világos utáni osztrák megtorlást, bár a bécsi szemészetre – honvédorvosi múlttal – nem mehetett vissza. Rövid ideig Kalocsán praktizált, ám mint ahogy egyik méltatója – a híres pozsonyi nőgyógyász, **Limbacher Rezső** írja az akkor már „bratislavai” *Therapia* c., magyar, szlovák s német nyelvű írásokat közlő orvosi szaklap hasábjain 1924-ben megjelent „visszaemlékezésében” – „*kiváló szemész... tehetségét nem lehetett nélkülözni*”.⁶

Ezért a császári kormánybiztos 1850. április 16-án ideiglenes országos szemésszé nevezi ki a 33 éves Kanka Károlyt. Limbacher írásából képet kapunk arról, hogyan is működött ez a 21. századi ember számára szokatlan intézmény: „... a hatóságilag igazolt kórházakban e célra berendezett 2-3 szobában gyűjtötték össze a szembetegeket, ahol pedig ilyen nem volt, ott másutt béreltek ki e célra szolgáló helyiségeket. Amint a betegek össze voltak gyűjtve, megjelent az országos szemész, és mindaddig ott maradt, míg a betegek meg nem gyógyultak.”⁷

Nem tudjuk, feladta volt-e működéséről rendszeresen beszámolni feletteseinek, valószínűleg, igen. Ez azonban semmit sem von le annak értékéből, hogy az 1848 végén megszűnt magyar *Orvosi Tár* helyébe lépő, Pesten megjelenő *Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn* (a természet- és gyógytan folyóirata Magyarországon) hasábjain rendszeresen közzétette egy-egy körútja alkalmával szerzett tapasztalatait. E közlések alapján rekonstruálható az országos szemorvos útvonala. Kinevezése után pár héttel már járja az országot: 1850. május 25 és június 30 között Csongrád megyében, a két nyári hónapban Szegeden, szeptemberben pedig Makón gyógyít. 1851 május közepétől augusztus végéig Abaúj-Torna megyében lát el 430 szembeteget, majd októbertől 1852 április végéig Gömör megyében tevékenykedik. A május viszont már Ungvárott találja őt, ahol augusztus végéig marad. 1852 szeptemberében átköltözik Máramaros megyébe és ott is marad 1853 márciusának végéig. Április 7-től augusztus 15-ig Bereg-Ugocsa megye „vendége”, majd 1853 őszén Zemplén megyében jár, ahol 311 szembeteg várt kezelésre. Következett Sáros megye, itt 1854 március elejétől július közepéig kezelt 413 beteget, ezek közül 381 volt a járóbeteg. Ugyanazon év ősze Nógrád megyében találta doktorunkat, ahol 381 beteget látott el. 1855-ben Hont, Zólyom, Bars és Alsó-Nyitra megyékben utazgatott – s mint írja – fő működési helye Selmechánya és Nyitra volt. A négy megyében ellátott betegek száma 946 volt, közülük 430 gyógyult, 166-nak állapot javult, 208 nem gyógyult és 142 beteg további sorsa ismeretlen. 1856 nyarán Felső-Nyitra megye szembetegeit látogatta, itt 681 beteget volt: az ellátottak közel fele (306) gyógyult vagy javult (67). Itt hívom fel a figyelmet: Kanka

„jelentései” nem száraz számadatok, hanem a 2. jelentéstől kezdődően a bejárt terület tömör természetrajzi leírásai is! Már csak ezért is érdemes lenne ezeket az érintett megyék utódjaiban magyarul (szlovákul) is közkinccsé tenni. Természetesen a szemorvoslás történetét kutató számára is „kincsesbánya” lehet Kanka szövege, hiszen a szembajok korabeli nevének felsorolásán túl az érdekesebb esetek leírása és szemorvosi ellátása is szerepel a jelentésekben. Kanka útvonalát az általa megjelentetett híradások alapján állítottuk össze, „felségterülete” azonban ettől jóval nagyobb is lehetett. A már idézett Limbachertől tudjuk, hogy pl. megfordult Nagyváradon is (ma: Oradea, Románia) és az ottani hatóság szerint: „kiváló szolgálatot teljesített”.⁸

Persze nem csak jelentéseket írt. Külön kiemelem a már említett német nyelvű orvosi lap hasábjain, az 1852. február 23-i számban megjelent *Untersuchungen über den grauen Staar* (Vizsgálódások a szürke hályog körül) című, a szakirodalom által nem emlegetett kitűnő tanulmányát. Ebből kiderül, hogy az egykori klinikai asszisztent nemcsak a hályog gyakorlati, „műtéti” oldala érdekelt, hanem a hályog keletkezésének oka, mechanizmusa is. Nemcsak az eltávolított hályogos lencsét tette mikroszkópja alá, hanem állatkísérleteket – házinyulak szemét „használva” – is végzett a hályogképződés mechanizmusának megértése érdekében.

A Bach-korszakban nehéz volt magyar orvosnak lenni. Kanka mégis megtalálta és tartotta a kapcsolatot Pest leg-haladóbb szellemű magyar orvosaival. A sebészprofesszor **Balassa János** köré felzárkózó magyar orvosok, hogy elkerüljék a rendőrspiclik zaklatását, úgy találkoztak, hogy kilovagoltak Pest határába. A később „lovagló kar”-nak (*faculté a cheval*) elnevezett csoportosulás vidéki támogatói közt említi 1888-as visszaemlékezésében **Markusovszky Lajos**, az *Orvosi Hetilap* főszerkesztője, Kanka Károlyt is.⁹ Talán e magyar érzelme miatt is lett bizalma Tompának is Kankában, aki ekkor már Pozsonyban működött.

Kanka vándorlása ugyanis 1856-ban véget ért, mivel a belügyminiszter kinevezi őt a Pozsonyban felállítandó „szemészeti kóroda” vezetőjévé. Ez volt a mai Szlovákia területén az első szemészeti osztály, melyet 1857-ben követett a kassai kórház szemészete. Az 1858. május 20-án megnyílt „Pozsony-kerületi szemészeti kóroda” előbb a városi „agg-ápolda (Lazaret)” épületében kapott 3 szobát, majd amikor 1864 októberében megnyílt az *Országos Kórház*, ott létesült szemészeti osztály. Ennek élén állt Kanka 1898-ig – 81 éves koráig! – sőt 1882 és 1892 között ő volt a kórház igazgatója is! Tudását, szakértelmét nem csak a szűkebb szakma értékelte: 1888-ban királyi tanácsossá nevezik őt ki, 1892-ben pedig – az egykori honvédorvos! – Ferenc József kezéből átveheti a „vaskorona rend lovagja”-nak járó kitüntetését.

Az 1858-ban megnyílt szemészeti kóroda – a kassai, pécsi és nagyváradi hasonló jellegű intézetekkel együtt – „eredménydús” munkát végzett. Vezetője, Kanka pedig talált időt ezen eredmények bemutatására – immár magyar nyelven. Az 1857-től megjelenő pesti *Orvosi Hetilap* hasábjain tette közzé már 1858 szeptemberében kétrészes,

Nro. 14.	Montag, den 1. October 1855.	VI. Jahrgang.
<p>Man pränumerirt in Odenburg im Bureau der „Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn“, ausserhalb Odenburg's in allen Buchhandlungen und bei allen k. k. Postämtern. — Größtenteils erstreckt man gefällige Zusätze, die senden zu wollen.</p> <p style="text-align: center;">Zeitschrift für NATUR- und HEILKUNDE in Ungarn.</p> <p style="text-align: center;">Mit gleicher Berücksichtigung für Naturforscher, Sanitätsbeamte, Aerzte, Wundärzte und Pharmaceuten.</p> <p>Inhalt: Bericht über die im vorigen Herbst im Neogräder Komitee behandelten Augenkranken; von Dr. Karl Kanka. — Merkwürdige Grösse eines Harnröhrensteins. — Ein neues Verfahren zur Behandlung der Cholera durch künstliche Wassereucht. — Ueber Preventivbehandlung der Syphilis durch Mercurosalin. — Ueber Terpentinampfäder. — Ueber die Distorsion der Gelenke. — Beitrag zur Bereitung narcotischer Extracta. — Miscelle. — Correspondenz.</p>		
<p>Bericht über die im Herbst 1854 im Neogräder Komitee behandelten Augenkranken. Von Dr. Karl Kanka, k. k. Landarzt.</p> <p>Das Neogräder Komitee stellt seinen climatischen und Bodenverhältnissen nach ein Mittelglied zwischen den nördlichen, dem Zuge der Karpathen näher liegenden, mehr gebirgigen Gegenden und der grossen, im Süden Ungarns</p>		
<p>südlichen Theiles vom Komitee, obwohl hügelig, den Typus der angrenzenden grossen südongarischen Ebene trägt, der sich durch stellenweise oft massenhafte Ansammlung von Flugsand characterisirt. Dass dieser, namentlich wenn stärkere Luftströmungen denselben in Bewegung setzen, zu nicht geringer Belästigung des Sehorgans dient, ist leicht ersichtlich. Was die Gewässer anbelangt, so ist die gänzlich mangelnde Regulierung derselben von nicht geringem Einfluss auf die Gesundheit der Einwohner. Die Mehrzahl der Gebirgswässer fliessen der Eipel zu, welche das Komitee in der Richtung von Nordwest nach Südwest durchströmt.</p>		

Néhány újabb szemészeti győgmódról c. tanulmányát. „A Pozsony-kerületi szemészeti kóroda főnöke”-ként többek közt a ma is pupilla-tágításra használatos atropinról¹⁰ értekezett. Témánk szempontjából van egy fontos orvostörténeti utalás a dolgozatban. „Újabb időben... az atropin... a szemtükörrel vizsgál... semmivel sem pótolható”¹¹ – írja Kanka 1858-ban, bizonyítva ezzel, hogy az 1850-es évek elején feltalált szemtükörzés, oftalmoszkópia már Pozsonyban is használt vizsgálati módszer.

S most térjünk vissza Tompához, aki kissé csalódottan jön meg Pozsonyból – úgy tűnt neki, a nagyhírű Kanka sem tud többet a vidéki Hőke doktortól. Nos, nem a mundér becsülete íratja velem, de meg kell „védenem” Kankát, éppen a fentebb idézett dolgozata fényében. Tompa 1860. november 17-én ezt írja **Egressy Gábornak**: „Én szomorú állapotba vagyok, úgy szólván a megvakulás küszöbén, amint az orvosok mondják, fekete hályog vonul szemeimre...”¹²

Mi is az a „fekete hályog”? A „szürke” hályog a szemlencse elhomályosodása, amely a beteg lencse, a „hályog” eltávolításával – ezt a seborvosok is művelték – aránylag könnyen gyógyítható volt Tompa korában is. Léteznek azonban olyan, vaksághoz vezető betegségek, melyeknél a szabad szemmel vizsgálható szem egészségesnek tűnik, nem „hályogos”, sőt a szembogár (pupilla) feketén tátong, de a látás képessége nélkül. Az ilyen „fekete hályog” hátterében meghúzódó szemfenéki kóros folyamatokat – érlezáródást, recehártya-leválást stb. – a szemtükörzés, az oftalmoszkóp használata tette felismerhetővé. A felismerés tehát lehetséges volt, ám a gyógyítás nem. Ezért, feltételezhető, hogy a szemtükört már használó Kanka felismerhette Tompa szembajának igazi okát, ám – mivel tudta, hogy gyógyítani, műtéttel eltávolítani nem lehet – humánus szempontból elhallgatta azt. Meghagyva így a reményt Tompának – a javasolt győgmód majd segíteni fog...

Az „elsődorvosi”, illetve igazgatói feladatok mellett Kankának jutott ideje „egyébre” is. Helyszűke miatt csupán távirati stílusban néhány „egyéb” érdeméről: egyik szerkesztője volt az 1865-ben Pozsonyban megindított *Kórházi Szemle* c. havilapnak (a lap 1866 elején megszünt). Ugyancsak 1865-ben, **Rómer Flóris** közremű-

ködésével szerkesztette a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók* pozsonyi, XI. vándorgyűlésének *Munkálatait*. A vándorgyűlés résztvevői ajándékba kapták a *Pozsony és környéke* c. monográfiát, melynek egyik értékes tanulmányát szintén Kanka írta meg *Adatok Pozsony városának orvosi helyrajzához* címmel. Az 1856-tól létező *Pozsonyi Természettudományi Társulat*-nak nemcsak alapító tagja s gyakori előadója volt, hanem 1892-től ő lett a Társulat elnöke is s ezt a funkcióját a haláláig ellátta.

„Amilyen kiváló volt mint orvos, olyan példás volt mint ember” – emlékezik rá Limbacher. Az orvosi etika „szigorú őreként” pl. kórházigazgatóként már nem folytattott magánpraxist, s főorvosként is többnyire ingyenesen rendelt. Így nem csoda, hogy 65 évi praxis után nem hagyott vagyont maga után. Agglegény lévén, kevés ingóságát rokonaira, könyvtárát dr. **Frank** bécsi tanárra hagyta. Amikor 1908. január 26-án, 91 éves korában elhunyt, a pozsonyiak tömege vett részt temetésén a kecskekapui evangélikus temetőben. 1924-ben, amikor Limbacher „Visszaemlékezését” megjelentette, a lap már közölte a sírja fölé emelt emlékmű fényképét is. Halála után az addig Kecse útnak nevezett utca a *Kanka Károly út* nevet kapta s viselte 1945-ig (ekkor **Terézia Vansová** szlovák író „lett” az utca névadója).

JEGYZETEK

¹ Kiss 1997.

² TMLEV, 341.

³ TMLEV, 343.

⁴ TMLEV 344.

⁵ Kiss 2009.

⁶ Limbacher 1924. 15.

⁷ Limbacher 1924. 15.

⁸ Limbacher 1924. 15.

⁹ Markusovszky 1888.

¹⁰ Az atropin a nadragulya (*Atropa belladonna*) növény alkaloidja

¹¹ Kanka 1858. 578.

¹² TMLEV 352.

IRODALOM

Kanka Károly

1858: *Néhány újabb szemészeti győgmódról*. *Orvosi Hetilap*, 37. sz., 575–581.; 38. szám, 591–594.

Kiss László

1997: Tompa Mihály nagy szíve. In: uő. *Kínok tövisében*. Nagy emberek – hétköznapi kórok. *Lilium Aurum*, Dunaszerdahely, 20–29.

2009: Palócföld orvosai 6. Egy országszerte „esmeretes” szemorvos: Tóth Pápai János (1754?–1831?). *Gömörország*, 2. szám, 51–58.

Limbacher Rezső

1924: *Visszaemlékezés Dr. Kanka Károly volt országos szemész-főorvosra*. *Therapia* (Bratislava). *Kongresszusi szám*, 14–16.

Markusovszky Lajos

1888: *Végszó*. *Orvosi Hetilap*, 53. sz.

TMLEV (Tompá Mihály levelezése)

1964: I. kötet, 1839–1862, II. kötet 1863–1868. Sajtó alá rendezte: Bisztray Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest

Prakfalvi Péter

Nógrád természeti öröksége 20.

Ősvilág Ipolytarnócon

Az Úr 1836. évében **Kubinyi Ferenc** – korának egyik kiemelkedő, nemes polihisztorja – a Losonc melletti Videfalváról indul Tarnócra, hogy utána járjon a híresztelésnek: egy hatalmas megkövült fatörzs hever a falun túli egyik vízmosásban. A helyi pásztorok „gyurtyánkő-lócá”-nak hívják a *Borókás-árkot* átívelő 42 m-es egykori kőhidat, melynek Kubinyi már csak összeomlott részeit találja. Mint később kiderül, a világ legnagyobb ismert, kövesedett pinus-féléje (*Pinuxylon tarnocziense*) a kőfa matuzsálem, Kubinyi annak feltárásával kezdi el az eltemetett ipolytarnóci ősvilág kutatását.

Szerencsére követői is vannak. Az elmúlt 180 évben Magyarhon földtudósainak legjava fürkészi Ipolytarnóc múltjának kincseit, a terület kutatástörténete is egy külön regény. De a feltároló ősvilágé is, melynek a földtörténet és a történelem viharaiból is jócskán kijutott. Ezer év nem számít, új politikai határok tördelik a Birodalmat, szétszaggatva tájat és közösségeket, kövült fák is csonkulnak, sírkőnek vagy kerti dísznek, emléktárgyként a gyűjtőknek.

Emberi léptékünk az évmilliókat nehezen méri, szerencsére a tudomány segít a múlt mélyeséges mély kútjából meríteni. Nélküle meg sem értenénk, mi van a lábunk alatt, rá sem ismernénk Ipolytarnócra a változásban, mert semmi sem örök. Lelőhelyünk múltja egy hosszas időutazás, az Afrikából leszakadt és Európa felé sodródó, majd vele összeforró mikro-kontinens (terrén) kora-miocén (22–17 millió éves) élővilágának maradványait őrzi, nem is akárhogyan.

Az ősmaradványokat tartalmazó üledékek közül a *Paratethys-tenger* homokos, kőzetlisztes agyagrétegei (slír) a legidősebb felszínre bukkanó képződmények. *Apokának* hívják a palócok. Ez sekélyebb vízi homokos üledékekbe, partszegélyi glaukonitos homokba megy át, benne a lencse-szerűen feldúsult cápa fogas betelepülések Szilaspogonytól Felsőesztergályig nyomozhatók. A gazdag ipolytarnóci cápa fogas faunát jelen ismereteink szerint 19

Cápa fogas homokkő

nemzetség képviseli.¹ Homoki tigriscápák, szirti- és tuskés-cápák, világító- és koboldcápák maradványai titokzatosak a szárazföldre szorultaknak, nem csoda, hogy a cápa fogakat „megkövült madárnyelveknek” vélik a rácsodálkozó helybéliek. Már a tengeri kövületek is különlegesen, de ami igazán megszólítja a látogatókat, az a sekélytengerből kiemelkedő szárazföld emlékhelye. Ugyanis vulkánkitörés pusztította el az ősi Ipolytarnóc dzsungelét, amely egyben konzerválta is azt. Nem csoda, hogy 1928 óta „*ősvilági Pompeji*” néven hivatkozik rá a nemzetközi szakirodalom. (Az alsó-riolittufa szintként is ismert vulkáni törmelékes kőzet a nógrádi barnakőszénteleges összetételű bazisát képezi, a kazári „*badland*” eróziósan szabdaltsága felszíne, de a közeli Romhánypuszta /Lipovány/ levéllenyomat előfordulása is hozzá kötődik.)

De mi is az, ami a riolittufa leple alól annyi évmillió után ez idáig kibontakozott? A vulkáni rétegekből egy különleges ősvilág relikviáira csodálkozhat rá tekintetünk. Átkovárosodott fák megkövült erdeje egy többszintes, trópusi-szubtrópusi esőerdő képét tárja elénk. Az uralkodó babérfélék és gyakori kúszó- és legyezőpálmák paleotrópusi elemek, meleg klímára utalnak, számos, mai szemmel

id. Markó Károly metszete a Gyurtyánkő lócáról

Egy ipolytarnóci kövesedett fa évgyűrűi

Ragadozó és orrszarvú lábnyomok

nézve egzotikus növényvel, mintha a Kanári-szigeteken járnánk.²

Az ősi dzsungel állatvilága sokáig rejtőzött, életnyomaikra először a *Selmecbányai Bányászati Akadémia* tanárai figyeltek fel, az első nyomfosszília leírások a Milenniumunk utáni 4. évből, 1900-ból származnak.

Az ősfelszínhez, helyenként őstalaj zónához köthető lábnyomok alapján ez idáig több, mint 20 gerinces taxon, állattípus jelenlétét sikerült kimutatni, köztük 11 esetben faji szintre lebontva.³ A lábnyomok beazonosítása külön kihívás, meghatározásukban a jelenkorból kiinduló aktualizmus elve is segít.

A növényevők közül a szárazulati részeket tülök nélküli orrszarvú családok uralhatták, tányérszerű lábnyomaik dominánsak. A párosujjú patások valamivel alárendeltebbek

voltak. Meglepődnénk a természetes varánuszok láttán, de a ragadozókra sem ismernénk rá. Veszélyes lehetett akkor élni. A vérengző ál-kardfogú macskafélék törzszerű szemfogaikkal hiperragadozók lehettek, döntően hússal táplálkoztak. Habár a szárazföld csúcsragadozói a medvekutyák voltak, a kiterjedt vizes élőhelyeket lehetőleg ők is elkerülték. Az alligátorok mocsárvidéke már a hullók birodalma volt.

A mozaikos jellegű, változatos élőhelyek lakója volt a színes madárvilág is, ám Noé bárkájáról mindannyian lemaradtak.

A lábnyomokat hordozó, több padban egymásra települt agyagos homokrétegek és őstalaj megőrződését a gyors betemetődés és kovasavval átítatódás, homokkővé cementálódás segíti. Lábnyomos homokkővünk a terület ékességévé válik. Elszállított darabjai székesfehérvárosunkban, a *Földtani Intézet* szép szecessziós épületében is megcsodálhatók.

Ha jól figyelünk, valami perceg. Nem csupán az idő vasfoga rág, de a radiometrikus kor is ketyeg Ipolytarnócon. Úgy tűnik, hogy a vulkáni katasztrófa digitális óráját igazítani kell. A régebbi mechanikus 20 millió év helyett 17,5 millió évet sejtítettnek a legújabb vizsgálatok.

De térjünk vissza a jelenkorhoz! A leleteket 1944-ben nyilvánítják országos védetté, a kutatások eredményeként globális összehasonlításban is – a kőületek megmaradási állapota és fajgazdagság szempontjából egyaránt – kiemelkedő őslénytani lelőhelyként⁴ veszik számba. 510 hektáros területe *Európa Diplomás*, a *Bükki Nemzeti Park* ékességévé, öreg kontinensünk egyik legösszetettebb és látványosan kiépített kőületlelőhelyévé válik, ahol a múlt nagy része még titokkal teli, feltáratlan.

Mára már felbecsülhetetlen értékeit eredeti helyzetükben és szimulációs négydimenziós időutazás révén interpretálja, a régmúlt hitelességét a XXI. század technikájával ötvözi. *Miocén Parkja* a környező térségre is kisugárzik.

Egyik küldetése, hogy a *Novohrad-Nógrád UNESCO Globális Geopark* beléptető kapujaként ablakot nyisson becses Nógrádunk földtani örökségére.

Érdemes hát felkeresni, de addig is, böngésszen honlapján (osmaradvanyok.hu) az, ki arra érdemes!

JEGYZETEK ÉS IRODALOM

¹ Kocsis László

2007: Central Paratethyan Miocene shark fauna (Ipolytarnóc, Hungary) – *Geologica Carpathica*, 58. 27–40.

² Hably Lilla

2016: Ipolytarnóc miocén flórája. In: *Ősmaradványok nyomában. Ipolytarnóc földtani megismerése I.* (szerk.: Szarvas Imre). Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, Eger, 5–14.

³ Kordos László - Mészáros Ildikó

2016: Bestiák nyomában – Az ipolytarnóci fenevad. – *Élet és tudomány* 16. 496–498.

⁴ Tardy János–Szarvas Imre

2008: A Yellowstone-tól a geoparkokig. Új esély a földtudományi értékek védelmére. *Természet világa*, 139/2. Különszám, 9–13.

Az Ősfenyő Belépő fogadóépület

Csáky Károly

Néhány adalék Ipolyi Arnold szülőföldi kapcsolataihoz

Az egyetemes magyar egyház- és művelődéstörténet nagy alakja, a Hont megyéből indult Ipolyi Arnold mindössze 63 évet élt. Ám így is gazdag szellemi örökséget, felbecsülhetetlen értékű alkotásokat hagyott maga után. Igazi reneszánsz szabású tudós ember volt, aki beszélt több idegen nyelven, járatos volt a történelem, az irodalom és a művészetek területén. Aki odafigyelt szakrális alkotásainkra, képzőművészetünk értékeire, a magyar hímzőkultúra kincseire stb. Gyűjteményével lerakta a majdani *Esztergomi Keresztény Múzeum* alapjait; kutatásai során feltárta hitvilágunk tükörcserepeit, s kiadta a *Magyar mythológiát*.

A fenti tények ellenére Ipolyit hosszú időn át a szakemberek tévesen ítélték meg; *Magyar mythológiáját* lekicsinyelték és mellőzték, a főpapot nacionalizmussal vádolták stb. De ellentmondásos adatok, eléggé nem tisztázott tények, tényszerűen alá nem támasztott állítások kerültek napvilágra a magyar géniusz biográfiájáról is. Elsősorban a születés időpontjára és helyére, a szülőház és a gyermekkori hajlék sorsára, az iskolákra, az iskoláztatás módjára gondolunk most.

Az alábbiakban ismételtelen megpróbálom ezeket tisztázni, illetve néhány újabb adattal, adalékkal némileg korigálni-kiegészíteni a biográfiát. Ezen kívül Ipolyi szülőföldi kapcsolataira szeretnék jobban rávilágítani, kiemelve és bejárva szülőmegyéje ama helyeit, melyek meghatározóak lehetnek életében; bemutatva itteni barátait, rokonait, tanárait, akik ugyancsak hatással lehettek rá.

Disznópuszta, a szülőhely

Az Ipolyi-életrajzzal, elsősorban a születési helyvel kapcsolatos pontatlanság már a jeles tudósról szóló első könyvben felbukkant.¹ Ezt aztán rövidesen korigálták,² ám mindez a jövőre nézve nem volt eléggé hatékony. Az újabb időkben lexikonjaink szócikkeiben, az Ipolyiról szóló portrékban, összefoglalókban találkozhatunk hibákkal. Ezek annak ellenére jelen vannak, hogy már az *Ethnographiában* is terjedelmes írás jelent meg a téve-

dések pontosításával, s más szerzők is – néha önmagukat korigálva – pontos adatokat közölnek Ipolyiról.³

Anyakönyvi adatokkal igazolható, hogy Ipolyi a Hont megyei Disznóson született, nem pedig Ipolykeszin. A születés helyének **Pór Antal** által közölt pontatlanságát⁴ már **Pongrácz Lajos** helyesbítette 1887-ben.⁵ A tévedést a nevezetes életrajz szerzője elismerte, és Ipolyi szóbeli közlésére hivatkozva közölte, hogy „ő voltaképpen útközben született, midőn a vele várandós édesanyja Disznósra sietett szüleihez”.⁶ Később **Fraknói Vilmos** is beszámolt a pontosított adatról,⁷ ám ismét sokan Ipolykeszit jelölték meg szülőhelyül⁸.

Ipolyi születési időpontját illetően is bonyolult a helyzet, s talán már lehetetlen is a pontosítás. Születési dátumként szerepel 1823. október 18. és október 20. Egy biztos: a disznósi születésű Ipolyit 1823. október 22-én keresztelték meg a felsőzsemeri templomban. Születésének idejét valószínűleg ő maga sem tudta pontosan. Az e körüli bonyodalmakról szintén az *Ethnographiában*⁹ olvashatunk részletesebben.

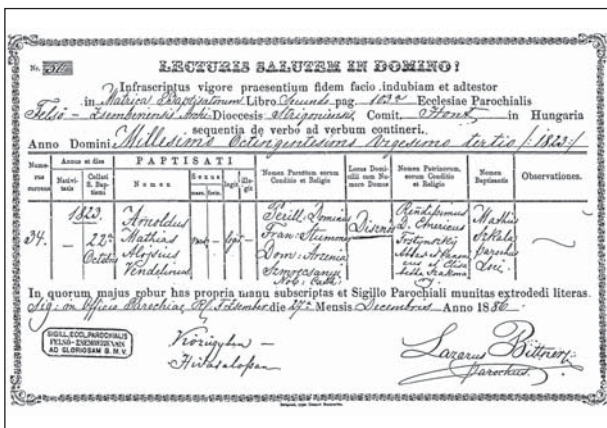
A Léva közelében található Disznópuszta ma Derzsenye része, egykor Báthoz is tartozott, anyaegyháza pedig Felsőzsemer volt. Oklevél először 1312-ben említi. Akkor bizonyos **Zsembery Ambrorius** vett itt másfél ekényi földet **Erzsébet** nevű leányának, aki **Disznósy Mihály** férje lett, utódaik pedig földesurai e helységnek. A település egy időre szinte elnéptelenedett, mígnem az 1700-as években újra virágzásnak indult.

A híres honti családok közül erős itteni kötődései voltak a **Horváthy**aknak, a **Szmrecsányi**aknak, valamint a **Stummer-Ipolyi**aknak. Nagy tudósunkat, **Ipolyi Arnold** püspököt is szoros szálak fűzték ide. Hisz valójában ez volt a szülőhelye, itt keresendő a szülőháza is. Természetes hát, hogy a tájainkon járt családfakutatók, az említett híres családok leszármazottai ide is ellátogattak velem 2015-ben.

A Horváthy család, amely egykor Disznóst újranepestette, a XVIII–XIX. század fordulóján élte virágkorát. Egy 1857-ben, **Fabriczius Ferenc** mérnök által készített telekfelmérés és tagosítási térkép szerint a Horváthyaknak több helyen is volt birtokuk a településen. Bizonyos **Horváthy Vincée** volt például a 27. és a 28. „részlétszámú” telek. Az előbbi 758, az utóbbi pedig 1 277 négyszögölet tett ki.

A falu keleti felében található telek egészen a Szikince patakig lenyúlott, s egy kisebb kúria is állt rajta. Ez ma már nem látható, helyén új házak épültek. Szintén az említett úré volt a 43. számú telek. A mintegy 334 négyszögölnyi terület felnyúlt egészen a mai temetőig, amely a falu nyugati részén található. Mellette volt **Horváthy Antal** 42. számú, 910 négyszögölnyi beépítetlen telke.

A település északi felében is volt a két Horváthy nevű földbirtokosnak egy-egy kisebb, 192 négyszögölnyi telek-

Ipolyi Arnold születési anyakönyvi kivonata

része. A mellettük lévő, 297. helyrajzi számú telek később a **Halma** családé volt, s ezen a mai napig áll egy földszintes úrilak. A térkép 25 évvel **Szmrecsányi Elek** özvegyének, **Horváthy Agnes**nek, Ipolyi disznói nagynyjának a halála után készült, s „*ez alatt az idő alatt az ábrázolt állapot lényegesen nem változott*” – írta **Petrovay Resko Sándor**, a térképek megtalálója, a ma is álló kúria felfedezője. És nyomban hozzátette eme tény feltárásához, hogy a fenti állítását „*bizonyítja az 1840-es II. katonai felmérés térképe, s részben az 1782-es I. katonai felmérés térképe is*”.¹⁰

A puszta legrégebbi épülete tehát „*határozottan az a kúria, amely az 1857-es térképen a 297-es szám alatt van bejelölve, s mindenesetre a legmegfelelőbb s az egyetlen méltó székhelye lehetett az alispánnak*”. A nagyapáról, Szmrecsányi Elekről, aki 1770-ben Korponán született, s valóban honti alispán volt, tudjuk, hogy ide nősült. Felesége, Horváthy Ágnes itt is halt meg 1832-ben, Szmrecsányi Elek azonban már 1821-ben elhunyt az ugyancsak Hont megyei Kelenyén, ahol szintén volt birtoka, s ahol lánya, Ipolyi anyja, **Arzénia** is született.

Ipolyi születésének évében a nagymama mindenesetre a disznói udvarházban lakott. A szóban forgó lakról a továbbiakban ezt írta Petrovay Resko:

„*Méretei is hasonlóak, mint az ipolykeszi kúriáé. Feltevésünket bizonyítja a berajzolt kisebb díszpark is. Bármennyire hihetetlen is, a kúria máig fennmaradt. Egy kisebb földszintes épület, amely lejtőn épült, ezért főhomlokzata a magassíkszíntelen van. Már a futólagos megtekintés során is megállapítható, hogy, hogy van egy régiebb, kőből épített része, amely pilléres folyosójával nyitott, és egy újabb, téglából készített része. Ez a XIX. század elején, a klasszicista átépítés idején készült; ekkor a főbejárat elé, melyhez egykarú lépcső vezet, oszlopos portikusz épült, amely falazott, háromszögletű oromban végződik. A kúria mennyezete egyenes.*”

Mint már említettük, az épület 1857-ben a Halma családé volt. A XX. század elején **Vaskó Ferenc** birtokába került, s elveszítette nemesi kúria jellegét. Ezután egy **Zudel**

A disznói kúria keleti szárnya • Csáky Károly felvétele

nevű gazdacsaládé lett. 1945 után iskola és szövetkezeti iroda volt benne. Jelenleg üresen áll, és siralmas állapotban van.

Feltételezhető, hogy itt született Ipolyi Arnold, vagy idehozták az útközben világra jött gyermeket. De akkor miért írták 1887-ben, hogy a szülőház nincs meg? Esetleg a méreteiben kisebb, a 28. számú telken épült, az 1857-es térképen még látható hajlékba került először Ipolyi? Ez az épület ma már nem látható, s nem tudjuk, mikor tűnt el. Mindenesetre mindkét helyhez köze lehetett, ám valószínűbb, hogy a ma is látható kúria a szülőház. Pontos választ csak további s még alaposabb kutatás után adhatunk.

Félő azonban, hogy akkorra ez a kúria is megsemmisül. Egy emléktáblát az említett tények alapján addig is megérdemelne. A továbbgondolkodás és a kutatás folytatása, az emlékek nagyobb tiszteletben tartása a jövő feladata. Hogy „*emlékeinket ne hagyjuk veszni!*” Ne jussanak olyan sorsra, mint az említett többi kúria, avagy a néhány éve még létezett Szmrecsányi- és Horváthy-sírjelek a disznói temetőben. Mert egy dolog immár sokszor bizonyított tény: Ipolyi Disznós szülötte, s a még álló kúriához is köze lehetett.

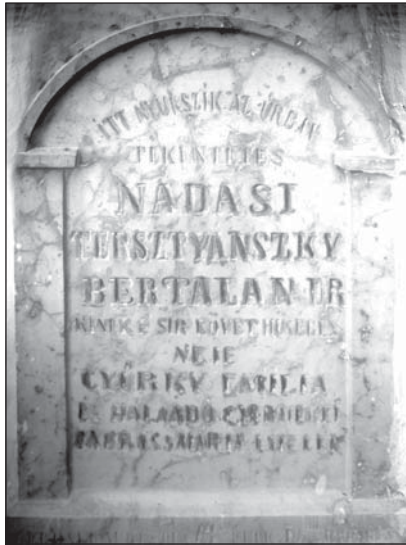
„Itt eme hely növelé Ipolyit...” – Ipolykeszi, a gyermekkor színtere

Az Ipolykeszin meghonosodott régi családok közül elsősorban a **Tersztyánszky**ak álltak kapcsolatban Ipolyi őseivel. Eredetük **II. Endre** királyig vezethető vissza. Akkor kapták a Trencsén megyei Trsztjét (Nádasfalut). Hontban a XVIII. században telepedtek le, s ez idő tájt építették Keszin, a Szögben klasszicista kúriájukat.

Ipolykeszin laktak egy ideig a híres püspök, művészettörténész, mitológiai kutató Ipolyi Arnold szülei, így fiuk is itt töltötte gyermekévei egy részét. S az e családból származott **Tersztyánszky Bertalan** testvére, **Tersztyánszky Imre** (+1847) püspök volt Ipolyi Arnold egyik támogatója. Ipolyi Arnold apai nagynyja, **Stummer Ignác** főszármvevő felesége pedig szintén Tersztyánszky lány volt. **Anna** 1805-ben hunyt el. A kisebb dombra épült XVIII. századi klasszicista Tersztyánszky-kúria még ma is áll. Az

Az ipolykeszi kúria • Hála József felvétele

Tersztyánszky Emília síremléke • Csáky Károly felvétele

épületet 1945 után átalakították, de ablakai és a sátortető megmaradt, s belső terével a régi hangulatot is idézi még.

A Tersztyánszky és az Ipolyi-Stummer családok összefonódása az évtizedek folyamán gyakori volt. **Tersztyánszky Mihály** és **Stummer Emerencia** gyermeke volt többek közt az a **Tersztyánszky Bertalan**, honti főügyész, aki feleségével, **Gyürky Emíliával** együtt Ipolykeszin halt meg, s a később emelt temetőbeli sírkápolnában nyugszik.

A szép temetkezési kápolnát neoklasszicista stílusban emelték a múlt század elején. Ugyanekkor tett 100 korona törzstőkével az építmény fenntartására egy alapítványt **Tersztyánszky Andor** földbirtokos, a fentiek gyermeke. A sárgára meszelt épület kőkeretes, gótikus ajtaja felett karcsú tornyocska látható, melynek ugyancsak csúcsíves, kőkeretes ablaka van. A tornyot piros pléhvel fedték, csúcsán egy gömbön keresztet helyeztek el. A bejárat feletti márványtáblán ez olvasható: „Tersztyánszky család/nyughelye / épült 1900. évben”.

A Tersztyánszkyak neoklasszicista temetkezési kápolnája
Csáky Károly felvétele

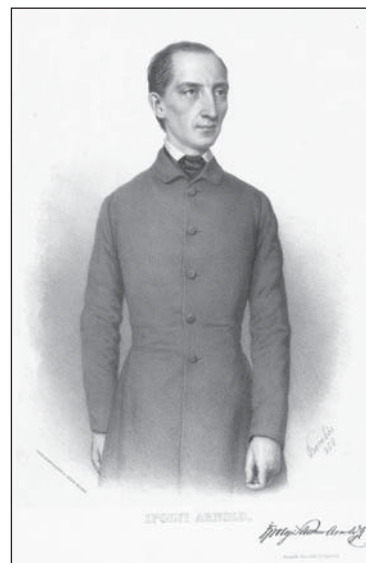
Az ipolykeszi Stummerek **Mária Teréziától** nyertek címeres nemeslevelet 1741-ben. A már említett Stummer Ignác a XIX. század elején Hont megye főszámvevője volt. Fia, **Stummer Ferenc** volt Ipolyi Arnold édesapja, s az ugyancsak említett kúriát is birtokolta egy ideig.

Ipolykeszi fontos állomása volt tehát a tudós életének. Hisz itt élte át gyermekéveit, ez volt első eszméléseinek színtere. Mint a templomon elhelyezett régi emléktáblán is olvassuk: „Itt eme hely növelé Ipolyit kora zsenge szakában, / Míg lőn egyháznak, honnak örökre dísze. / Művészet, tudomány gyászt öltve siralta kimúltát, / S nagy neve emlékét őrzi, míg él a magyar.”

Édesanyja, a művelt, irodalomban és történelemben egyaránt jártos nagyaszonny a keszi házban keltette fel fiában a költészet és a nemzet múltja iránti lelkesedést, érdeklődést. Pór Antal, Ipolyi életrajzírója is úgy emlegeti őt, mint „művelt lelkű, finom kedélyű és nemes szívű” asszonyt, akinek **Kamis Ferenc** híztanító, a világot járt, művészszerető ember segített az oktatásban, s még tovább fokozta a fiúban a művészetek és a tudományok iránti fogékonyságot.

Első eszmélésének színhelyére később is szeretettel gondolt Ipolyi. A rokonnak és jó barátinak, a reformkor s az 1848/49-es szabadságharc nagy honti alakjának, Pongrácz Lajosnak írta egykor az alábbi sorokat: „Első ifjúságom legszebb képei közé tartozik a drégelyi rom, melyet amint ipolykeszi szülőházam (!) ajtajából naponta láttam, úgy buzduktam hőisének, Szondinak feláldozó honszeretétén”.

Több levelet írt a másik honti jóbarátinak és munkatársának, **Pajor István** 1848/49-es nemzetőrnek, megyei tisztviselőnek, írónak és költőnek is. 1858-ban például arra kérte őt, hogy a **Barabás Miklós** festette, róla készült portré másolatából egyet helyezzen el a régi házban: „igen szeretném, ha valahogy jó módjával becsempésznel egyet az ipolykeszi atyai házamba felfüggesztésül mostani birtokosának, hogy legalább ott is legyen némi emlékünk.”

Ipolyi-Stummer Arnold 1858-ban (Barabás Miklós nyomán)

Ipolyi szülei az 1830-as években elhagyták a keszi kúriát és birtokot, s Korponára költöztek. Zohori plébánosként, 1854-ben írta meg korszakalkotó művét, a *Magyar mythológiát*. Természetesen vannak ennek is szülőföldi vonatkozásai. **Csaplár Benedek** jegyzette le például **Tersztyánszky András**tól Nyitrán, a piarista gimnáziumban azt a néhány adatot, melyet aztán elküldött Ipolyinak. Ő ezekből többet művébe is beépített, például a Keszi és Balog közt kísértő „*cifra asszony*”-ról s az Ipolyfödemesnél látható gyógyító forrásról, a *Medvekút*-ról szóló történeteket (ezek ma is gyűjthetők).

Ez a Tersztyánszky András valószínűleg azonos a későbbi ipolykeszi birtokossal, Tersztyánszky Andorral (sz. 1839), aki Ipolyi nagyanja testvérének, Tersztyánszky Bertalan ügyvéd, megyei főszámvevőnek és Gyürky Emiliának a fia volt. Ő építtette a Tersztyánszkyak itteni temetőkápolnáját is, s ő lakta később Ipolyi gyermekkori házát Keszin.

Minden valószínűség szerint ipolykeszi volt az egyetlen, e vidékről megnevezett adatközlő, **Pálgyi János**, aki a Balog és Keszi között útszakaszon tüzes szekéren kísértő **Verbőc**iről mesélt.

A kiszehajtással kapcsolatos adatokat, illetve magát a szokást gyermekkorában jól ismerhette Ipolyi is. Hiedelemmonda és mese szintén bőven kerülhetett innen hozzá, főleg a már említett Pajor István jóvoltából. A *Magyar Népmesegyűjtemény* Ipolyi-kötetében közzétett *Józsi*ka és *Mariska* című mese párhuzamát még nekem is sikerült felgyűjtenem **Bodzsár Sándorné Celleng Franciska** (1910) adatközlőmnél 1984-ben.

Ipolyi és Keszi kapcsolata a későbbiek során is fennmaradt. 1881-ben például a római katolikus egyház iskolaszéke fordult hozzá segítségért. 1885-ös végrendeletében a főpap ezer forintos alapítványt tett, s ennek felét a gyermekkori falu templomának javára kellett, „*tőkésítve*”, fordítani. A neoklasszicista templom belső képeit nemrégiben **Lencsés Zsolt** magyarországi festőművész készítette, megörökítve Ipolyi Arnold portréját is, s helyet adva az alábbi Ipolyi-idézetnek: „*Azon nemzet, mely emlékeit veszni hagyja, azzal saját síremlékét készíti.*”

Az Ipolykeszin járt családfakutatók nemrégiben a templom sekrestyéjében láthatták ama országzászlót is, melyet a visszacsatoláskor a Stummer-Ipolyi család leszármazottai adományoztak a falunak. A szépen hímezett műtárgy egyik felén a királykoronás címet tartó két angyalt látjuk, ezzel a felirattal: „*Így volt, így lesz! Ipolykeszinek az Ipolyiak. 1938.*” A másik oldalt Nagymagyarország térképe díszíti a „*Hiszünk Nagymagyarország feltámadásában!*” felirattal. A lobogó ünnepélyes alkalmakkor a templom mellett emelt zászlótartón lengett. A világháború után a zászlót eldugták. Utoljára **Belák József**ék őrizték.

Az Ipolyi-kultusz az 1990-es évek elején kezdte ismét reneszánszát élni Keszin. 1993-ban nagyszabású Ipolyi-emléknapot szerveztek, melyen többek között megjelent a főpap nagyváradi utóda, **Tempfli József** püspök is, aki szentmisét celebrált a községben. Azóta a helybeliek

is felkeresték falubelijük sírját a nagyváradi bazilikában. 1994-ben **Hála József**nek sikerült e sorok írójával s az akkori polgármesterrel, **Molnár József**ffel azonosítania a tudós ipolykeszi házát.¹¹

Az édesanya és az anyai nagyszülők faluja, Kelenye

Kelenye a gazdag honti történelmi tájnak ugyancsak régi helysége, amely az Ipolytól északra, 218 méter tengerszint feletti magasságban települt a szlovák–magyar nyelvhatáron, dombok, hegyek karéjában. Első okleveles említése 1257-ben fordul elő *Kelenen* alakban. Hosszú időn át a gróf **Koháry**ak, a Szmracsányiak; a **Luka**, a **Kubinyi** és a **Csáky-Pallavicini** családok birtokolták.

Itt keresendők a Stummer-Ipolyi családok anyai ágának felmenői. A falu szülötte Szmracsányi Arzénia (1802–1881), az a művelt nagyasszony, aki Ipolyi Arnold tudós püspök édesanyja volt, s akinek Ipolyi a keresztény nevelést, az anyanyelvünk, történelmünk és irodalmunk iránti szeretetet köszönhetette. A Stummer Ferenc főszolgabíróval kötött házasságából hat gyermekük született: Arnold, **Lajos**, **Augusta**, **György**, **Gyula** és **Mária**, akikkel aztán Ipolykeszin, Korponán, Bajmócon és Disznópusztán is laktak.

Az édesanyjáról valamennyi biográfus megemlékezik. A megye krónikása, Gyürky Antal például így írt róla: „*nem akarták gyermekeiket korán házon kívül bocsájtani, azért neveltetésüket otthon, magánnevelő által kezdték meg, mi előnyösnek mutatkozott oly anya vezérlete mellett, minő Szmracsányi Arzénia volt, kit műveltsége s az irodalom iránti lelkesezése ösztönzött felébreszteni gyermekeiben az irodalom, különösen a költészet s történelem iránti szeretetet. Ő szokott, míg kisebbek voltak, elöltük korukhoz illő verseket s történeteket olvasni...*”¹²

Szmracsányi Arzénia később is nagy figyelemmel követte gyermekei sorsát, különösen azokat, akik messzi idegenbe kerültek. Természetes hát, hogy egy ilyen asszony falujába, mellesleg az én szülőfalumba is, elzarándokol-

A kelenyei főoltár Mindenszentek-képe • Csáky Károly felvétele

tak velem a múlt esztendőben az érintett családok utó-dai. Megálltak abban a templomban, melynek oltáránál gyermekkorában Szmrecsányi Arzénia is oly sokat imádkozott, s ahol felravatalozták Ipolyi atyai nagyatyját, az 1821. november 3-án Kelenyén elhunyt Szmrecsányi Elek (sz. 1770) honti alispánt, akinek felesége volt az a horváti és disznói Horváthy Ágnes (1771–1832), kinek révén a Szmrecsányiak a disznópusztai udvarházhoz jutottak. Kár, hogy Kelenyén a falu hajdani két szép kastélya közül ma már egyik sem áll.

A helység egyébként az Ipolyfödemesi Plébánia filiája volt hosszú időn át. Római katolikus temploma egyes források szerint a XVII. században, más adatok¹³ szerint 1787-ben épült barokk stílusban. 1789-ben valójában egy felújításra került sor, akárcsak a XIX. század végén, illetve 1946-ban s néhány évvel ezelőtt. Az utolsó felújítás során eltűnt a XVIII. századi barokk szószek, de szerencsére megmaradtak a négy evangélistát ábrázoló korabeli barokk fazsombok, melyeket még a Szmrecsányiak is láthattak.¹⁴

Ipolynagyfalu, a Tersztyánszky család honti ágának ősi fészke

Ipolynagyfalu a Középső-Ipoly mente kisközsége, közvetlen a folyó jobb partján települt, annak homokos teraszain. Neve 1252-ben bukkan fel először okiratokban *Nogfolu* alakban. Egy időben Litva, majd a közeli Drégely várához tartozott, illetve a **Liphay**, a **Forgách**, a Tersztyánszky, a **Crouy** és a **Somssich** családoknak volt itt nagyobb birtokuk.

Templomának hajójában találjuk azt a XVIII. század végi szép szószeket, melynek mellvédjén a falu egyik nemes családjának, a Tersztyánszkyaknak a címere látszik. Kék pajzsban egy koronán galamb áll (az eredeti címeren a galamb fatörzsön látható), csőrében zöld gallyal. A pajzs jobb felső sarkában aranyszínű félhold, bal felén pedig csillag látható.

A **II. András** király koráig visszavezethető nemesi család honti főága Trencsén megyéből hajdan Nagyfalura költözött. A község délkeleti részében, az Ipolytól nem messzire, a még álló Nepomuki Szent János-szobor közelében a nádasi Tersztyánszkyaknak kúriájuk is volt. Eredetileg barokk stílusban épült 1720 táján. Itt élt Ipolyi egyik dédapja, (II.) **Tersztyánszky Mihály** (1753–1825). Az ő lányát, Annát (1779–1805) vette ugyanis feleségül, a nagyapa, Stummer Ignác.

A széleskörű rokonságot illetően kell megemlítenem, hogy az első Ipolyi-életrajzíró, Pór Antal alábbi sorait csak némi fenntartásokkal tudjuk elfogadni. Ő állította ugyanis, hogy „Ipolyi keveset adva minderre, mellőzőleg szokta emlegetni, hogy e rokonságban inkább a magyar nemes családok hivalkodó ambícióját és pöffeszkedését szemlélte, magasabb hazafiúi erényeket és lelkesedést nem látott bennük, amiért példájuk szellemét nem igen emelhetette.”¹⁵ Semmiképp sem adhatunk ennek ilyen formában hitelt, hisz a családban-rokonságban sok olyan nemes személyiség volt, akikre Ipolyi felnézhetett, épp hazafiúi lelkesedésük, nagy tudásuk, mély vallásosságuk, emberi kva-

litásaik miatt. Épp a nagyfalusi dédapáról, Tersztyánszky Mihályról írta a család egyik monográfusa, hogy „*megyei számvevő volt, a ki a Hontmegyei Nagyfalú községben, saját birtokán gazdálkodva, hogy többi birtokos társainak példát adjon, egy második Cincinnatusként, nem restelte az ekeszarvát maga is megfogni és így észszel és munkával készíteni elő a különben nem hálátlan minőségű talajtól várható bő áldást. És ennek az erkölcsre nézve egyszerű, de mély belátású férfiúnak, a ki amellet, hogy szerény gazdaságát virágzásba hozta, megyei hivatalát is közmegelegedésre végző, jó hírneve eljutván Hont, megye akkori örökös főispánja, herceg **Koháry Ferenc**hez is, ez őt csábrág-szilnyai uradalmában gazdasági állással kínálta meg, a mit Tersztyánszky Mihály természetesen hálás köszönettel elfogadván, inmentul a herceg részben kopár és általában erdős birtokainak hasznosítására oly hévvel és szakértelemmel szentelé magát, hogy az ennek megfelelő eredmény folytán a szerény csábrági intéző (vagyis akkori nevezés szerint ispán) a herceg kegyéből mind magasabb és magasabb lépcsőzetekre jutván, végre aránylag nem nagy idő alatt a hercegi összes uradalmak meghatalmazott kormányzójává (régensévé) neveztetett ki, székhelyel a szentantali roppant kastély egyik szárnyában...”¹⁶*

A nagyfalusi nagyanya testvére volt **Tersztyánszky Imre** (1786–1847) kecskeméti apátplébános, váci, majd pécsi kanonok-nagyprépost, püspök az 1832-es országgyűlés követé, a királyi hétszemélyes tábla bírása, a *Pesti Királyi Tudományegyetem Bölcsészkarának* igazgatója, aki támogatta Ipolyi tanulmányait is, s akire ő szintén felnézett. De a családból több jeles egyházi személyiség is kikerült még, nagy tudással és műveltséggel felvértezve.

Tersztyánszky Iván Jánosról írja a szintén papi pályára került **Nádasi Tersztyánszky Dezső**, hogy „*Jézus társasági atya volt. Egyike a család legnagyobb fiainak, úgy sokoldalú tudását, mint nagy kiterjedésű irodalmi tevékenységét tekintve, a kit magasztalva szokott emlegetni egyik jelesünk, Nagyvárad nagy tudományu püspöke, a nagy Ipolyi Arnold, mint nagyanyjának unokabátyját. Művei a tudósok akkori nemzetközi nyelvén, latinul jelentek meg; de tekintetbe véve, hogy*

A szentantali kastély felülnézetből

Tersztyánszky-leszármazottak a régi kúriánál • Csáky Károly felvétele

e műveiben is mindenütt magyar vér lüktet s lelkesül a nemzeti eszményekért, nagyon valószínűnek tartom, hogy eltűnt kézírataiban Pázmány nyelve művelésének nyomaira is lehetne akadni. [...]

Ez a szent életű rokon a rend feloszlatása után unokaöccséhez, Ipolyi dédapjához, Tersztyánszky Mihályhoz költözik Ipolynagyfalura, „*hol a kastélyhoz egy külön szárnyat épít megának, kápolnával...*”¹⁷

Nagyfalun élt Ipolyi nagyanyjának mostohatestvére, **Tersztyánszky Sándor** (1795–1860), Hont egykori első alispánja, táblabíró és királyi tanácsos, aki az itteni kúriát klasszicista stílusúvá építtette. Sajnos, néhány évtizede ez lebontásra került. Pedig fiatal korában nagy szeretettel járt ide rokonaihoz Ipolyi Arnold is. Erről is megemlékezett a család krónikása, aki így írt: „*A boldogult nagyváradi püspök fiatal korában nagyon gyakran időzött nagyanyja fivérének, Sándornak házánál Pozsonyban és Nagyfalun és a már akkor feltűnni kezdő fiatal pap unokabátyjának csakhamar kedvencévé lön. A tudós püspök is kegyelettel szokta emlegetni az ő kedves Sándor bácsiját, kinek csodálta éles eszét, képzettségét; de különösen kiváló emlékező tehetségét, miről több adatot szokott fölhozni.*”¹⁸ A nemes úriember, Tersztyánszky Sándor ma a község temetőjében pihen, ahol még áll az ő, a felesége, és a fia sírjele.¹⁹

Tersztyánszky-sírok Ipolynagyfalun • Csáky Károly felvétele

Ipolyi rokonai, a magyarádi Tersztyánszkyak s a mitológiai kutató adatai a közeli Deménről

A nagyfalusi dédapa, Tersztyánszky Mihály magyarádi és tompai birtokait később fia, **Tersztyánszky Antal** (1791–1860) vette át, aki tulajdonképpen féltestvére volt Ipolyi nagyanyjának, Tersztyánszky Annának. Ez az ág is méltó volt arra, hogy a jeles egyházi és tudós kutatónk felnézzen rájuk.

A Búr-patak mentén fekvő Magyarád régi község; nevét 1245-ben említik először *Mogorod* alakban. Széles földön való ismertségét elsősorban az itteni európai hírvíz-ásványvízének, gyógyforrásainak és a régészeti irodalomban magyarádinak nevezett kultúrájának köszönhetette. Minden valószínűség szerint Ipolyit is vonzhatta e vidék, hisz maga is fogékony volt a régészet iránt, s érdekelte őt a gyógyvizekkel kapcsolatos egy-egy történet is. Így esik szó feljegyzéseiben például a szántói kőasszonyról is. De találunk adatokat *Magyar mythológiájában* a közeli Deménről is. Ilyen az itteni leányok tavaszi hidasjátékaor énekelt régi dal, az *Ispilángi rózsza*; a legények „*bőgő barbolya temetésére*” vonatkozó emlékei, vagy a fiatal gyermekek Gergely-járaskor előadott mondókája. Közülük egynémelyiket még nekem is sikerült felgyűjtenem az 1980-as 1990-es évek fordulóján.

A család krónikása emlékezik meg könyvében Tersztyánszky (II.) Mihály és Stummer Emerencia gyermekéről, Tersztyánszky Antalról (1791–1860), aki „*jogi tanulmányai befejeztével átvette atyjától a magyarádi és a tompai birtok kezelését. Nemsokára Hontmegye szolgabírájává, majd főszolgabírájává lesz megválasztva, mint ilyen szerencsés házánál elfogadni az Esztergomba utazó pápai nunciust, ki egészen el van ragadtatva az ő képzettsége, szeretetreméltósága által s kieszközli Özsentségénél, hogy 1818-ban a Krisztus-rend tagjává nevezi ki. 1832-ben a császári kir. udvari tanácsosi méltóságot nyeri el, 1835-ben Hontmegye követül küldi őt az országgyűlésre. Az ezután következő mozgalmas időben, öccsével, Sándorral, a konzervatív párt vezéréként szerepel Hontmegyében, de a szabadságharcban szívvél, lélekkel csatlakozik a nemzeti küzdelmekhez legöregebb fiát, Lászlót személyesen viszi Budára és István nádornál kieszközli kinevezését hadnaggyá a 7-dik honvédszászlóaljhoz*”.²⁰

Másik fia, a fizikumra gyengébb Antal is honvédtiszti tanfolyamot végez. **Perczel Mór** táborában is ott volt, Vácán súlyosan megsebesült, majd apja hazahozatta őt Magyarádra. Arról is olvashatunk az idézett műben, hogy „*A Szolnoknál, Isaszegnél és Vácznál győzelmesen vívott csaták után Görgey az ellenséget üldözve Magyarádra érkezett és atyja (Tersztyánszky Antal atyja – Cs.K. megj.) házánál lett beszállásolva*”.

A mélyen hívő idősebb Tersztyánszky Antal jó barátságban volt a közeli *Hébec* nevű kegyhely remetéjével, **Bada József** hajdani huszárral. A jeles ős Magyarádon hunyt el, s nagy élmény volt, mikor sírját a családfakutatókkal megtaláltuk az itteni temetőben, a **Somogyiak** temetke-

zési helye mellett. Itt halt meg több gyermeke is, köztük a már említett ifjabb Antal, továbbá **László**, aki ugyancsak szabadságharcos volt. Itt nyugszik valahol a földesúr felesége, **Pereszlényi Terézia** is. Sajnos az ő sírjukra nem bukkantunk rá a gyors szemle során. Vannak ugyanis kidőlt, dedikációikkal a földbe süppedt gránitkövek is még a temetőben, s elképzelhető, hogy köztük található a Tersztyánszkyaké is. A kutatást megérné tovább folytatni, több szempontból is.

Ipolyi és Nagycsalomja

Nagycsalomja Ipolyi falujának, Keszinek anyaegyháza volt. Itt állnak a vidék egyik legszebb középkori templomának felújított romjai. Az Ipolyi-Stummer család neves fia is gyakran megfordult itt, s érdemes idéznünk ezzel kapcsolatos egyik rokonához-barátjához, Pongrácz Lajoshoz írt leveleinek alábbi sorait:

„Eszembe jut mit a csalomjai templomról írsz. Ha nem is a legrégebb – mert átmeneti korból való t.i. a románból a gótba s így XIII-dik századi építés volna, mégis igen érdekes. S még érdekesebb rám nézve, hogy árnyában falai alatt növekedve, hazai monumentális műveink első magyarosójává nőttem ki magamat. Talán meglátogathatom még Hontot ez irányban is átkutatva. Ohajltamam historiaiailag is ismertetni.”

A Pusztatemplom melletti régi temetőben még látható két Horváthy-emlék is. A disznói Horváthyak (Ipolyi anyai nagyanyja is e családból származott) ugyanis birtokosok voltak Nagycsalomján. Az itt található egyik sírkövön ez olvasható: *„Itt nyugszik Tekintetes / Horváthy Lajos / Több Megyék Tábla Bírája / elhunyt életének 73dik. Évében 1844”*. A másikon pedig ez áll: *„Itt nyugszik tekintetes / Horváthy Lajos úr hitvese / született Gáspár Fausztina asszony / Meghalt életében 60-dik évében 1844”*.

A mitológiakutató nyomában Ipolyságon, Ipolyszécsénykén és Ipolyfödemesen

Ipolyi Arnold már korán felfigyelt hitvilágunk töredékeire, gyűjtve, és még inkább kutatva maga is annak elemeit népmeséinkben, szokásainkban, dalainkban. Hont megye székhelyéről, Ipolyságról több adattal is rendelke-

A nagycsalomjai romtemplom északi fala • Csáky Károly felvétele

zett. Maga gyűjtött itt például meséket, köztük *A három királyfi* és a *Csikó* címűeket.

A *Magyar mythológiában* a farsangi szokások kapcsán a bőgőtemetésről emlékezik meg:

„Hontba, például Ipolyságon a legények hamvazó-szerdán összejöve tartják az úgy nevezett: bőgő temetést, ami abból áll, hogy ekkor a süheder fiúk legényekké szabadíttatnak fel hat bot csapással, mi mellett egy pintes bor üveg a földbe beásatik, honnét az ismét a jövő év hason napján kivéttetik; e szerint a mai szokás már mit sem említ maga a hangszer bőgő vagy barbora temetéséről; de megette hasonlóan, mint a más népeknél fennlévő farsangi temetési szokásoknál, valószínűleg a fentebb kimutató értelemhez a tél kihordása, sárba, vízbe vetése, mint halálnak eltemetéséről mélyebb jelentése, elhomályosult emléke, eltorzult tudata foroghat fenn...”²¹

Foglalkozik Mitológiájában Ipolyi a *„magyar őri kiáltásokkal”*, azaz a szép piros hajnal is megéneklő baktornóákkal. Hogy hallott egykor az Ipolyságon is énekelt ilyen dalokról, azt levelezéséből is kiolvashatjuk. 1851-ben egy Pajor Istvánnak küldött levélben például így írt:

„... eszembe jut egy kéréssem, melylyel bátor volnék neked alkalmatlankodni. Boldogult atyámtól tudom, hogy Ipolyságon azon különös szokás divatozott, az éj öröknél, hogy minden óra kiállítását bizonyos különös versekkel énekelték, kiválólag hajnal felé valamint a »szép piros hajnal virradásáról« én többé nem említem a gyermekkoromban többször hallott szavakat. Lennél oly szíves édes Pistám, s nem szerezhetnéde meg nekem ezt valahogy a Ságiaktól”²²

Ipolyszécsényke szintén a megye legrégebb településeinek egyike, ma is álló, eredetileg román stílusú templomával, amelyhez, illetve annak csodatevő forrásához több helyi monda is fűződik. Egykori nemesi családai közt ott voltak a Tersztyánszkyak is. A monográfus családtag írja, hogy (II.) Tersztyánszky Mihály 1825-ben Nagyfalun halt meg, de harmadik nejével, Stummer Emerenciával a szécsénykei családi sírboltban volt eltemetve.²³ Sajnos, ezt a helyet már nem találtam meg 2015 tavaszán a családfakutatókkal. Ám látható a templom melletti temetőben egy Horváthy-sír, kövén ezzel a felirattal: *„Itt nyugszik / a dicső Föltámadás reményében / disznói / Horváthy Lajos / m.kir.honvédhadnagy / Megh. 1884. Február 18-án / Életének 32. évében / Az örök világosság / jényeskedjék neki”*.

Találunk itteni adatokat a *Magyar mythológiában* is, melyben az alábbiakat közli Ipolyi Arnold:

„Ipoly-Szécsénykén az erdőség közti Medvekúthoz jár a nép fájós szemű gyermekeivel. Ily állatoktól nevezett nyom vagy törés, p. medve nyom, szarvas törés st. források, még azon különös erővel is bírnak mondáink szerint, hogy a belőlők ivó embert olyan állattá képesek változtatni a minő állatnyomból iszik...”²⁴

Az erdősegek közt települt Ipolyfödemesen is vásárolt egykor birtokokat Ipolyi egyik dédnagyapja, Tersztyánszky

Mihály. Valószínűleg errefelé is járhatott földink, ám a Magyar mythológiájában közölt, a falu nevét is megőrkítő adatok a rokon Tersztyánszky András (Andor) közléséből valók. Az egyik a tündérekéről, másik egy jótékony hatású forrásról szól.

Az előbbiben ezt olvassuk:

„Födemes és Palást között, az iszkornyai pusztán egy kőhalom alatt, melyet a hagyomány régi templom és város romjainak tart, elterülő tórol a rege: hajdanában tündérlányok jártak mosdani a tó partjára. Ott fésülték naponként ragyogó aranyhajukat, a kifejűlt és elhullott aranyszálakat a környék népe utánok felszedegéte, s dúsz gazdagságban éltek, aranyszővelben jártak; de mire egy fősvény, kapzsi ember meglesé a fésűlködő tündéreket, s közülök egynek a haját elvágta, ezóta eltűntek, a táj népe elszegényült, kiveszett, lakai romba dőltek, a vidék silány pusztává lett.”²⁵

A másikban, a gyógyforrást érintő közlésben ez áll:

„Ipoly-Födemesnél egy jótékony vizű, szömöracs, arc s egyéb kinövéseket gyógyító forrás, de vizét ha elviszük, nem szabad földel alatt tartani, mert hatását veszti, hanem kertben elásva kell őrizni. A forrás melletti fára a meggyógyultak hálául rongyokat ruháikból s hajfürtjeiket aggatták.”²³

Csak megjegyezzük, hogy ez a forrás valójában a már Födemesnél is emlegetett *Medvekút*, amely a mai napig megvan, s járnak ide manapság is emberek. S láthatunk fára aggatott rongyokat **Manga János** egyik 1940-es évekbeli fotóján is.

Ipolynyék, Kiscsalomja, Felsőtúr s a két honti jó barát, Pajor István és Pongrácz Lajos

Az Ipolyiról szóló, a szülőföldet is érintő írásokban gyakran találkozhatunk két Hont megyei nemesember, Pajor István és Pongrácz Lajos névével. Őket gyermekkoruktól ismerte a neves tudós, s élete végéig kapcsolatban volt velük. Hadd szóljunk még róluk is néhány szót e dolgozatban.

Az ipolynyéki születésű Pajor István (1821-1899) Hont és Nógrád „mindenese” volt. Tevékenykedett ügyvédként, aljegyzőként, főügyészként és árvaszéki elnökként,

A kiscsalomjai Pajor-kúria • Csáky Károly felvétele

Csalomjai Pajor István néven (Kiscsalomján voltak birtokai) publikált a megyei lapokban, írt költeményeket, néprajzi dolgozatokat, több nyelvből fordított stb. Az 1848-1849-es szabadságharcban nemzetőrként vett részt.

Szülőhelye egykor a vármegye nagyobb települései közé tartozott, már a XI. században felbukkan a neve, első sorban egyháza, illetve gazdag szőlőhegye kapcsán. Az *Emlékek és rajzok a 48 előtti jó világból* című értékes, megannyi helytörténeti adalékot tartalmazó könyvében Pajor is megemlékezik e helyről. Így ír többek közt:

„Születtem 1821. évi május hó 20-án hontmegyei Alsó-Nyék tiszta magyarnyelvű népes községben, melynek neve azóta több hasonnevű községtől megkülönböztetés végett, Ipoly-Nyékre lett változtatva. Atyám Pajor István, tólipcsei előnévvel a középnemesi osztályhoz tartozó földbirtokos. [...] A betű ismeretébe 5-6 éves koromban, édesanyám vezetett be; - az 1822-ik évben az otthelyi kath. népiskola tanítványai számát szaporítám egygyel, **Miklósy** tanító auspiciuma alatt, aki mint ilyen, megfélelt feladatának, úgy, hogy az írás, olvasás és első elemi számvetés tudományába eléggé jól be lettem általa avatva.”²⁷

Pajor diáktársa, később munkatársa és levelező barátja volt Ipolyinak. A *Magyar mythologia* írójának hét ipolynyéki és három kiscsalomjai mesét, ezenkívül jelentős hiedelemanyagot küldött. Az ipolynyéki mesék közt szerepeltek az alábbiak: *Furfángos mester*, *A három pap*, *A mostoha- és az édesgyermek*, *Szép Ilonka*, *Elátkozott királyfi*, *A talált gyermek*, *A fenevad*, vagy *az elátkozott*. Ezek megtalálhatók a 2006-ban **Benedek Katalin** összeállításában megjelent *A tengeri kisasszony* című kiadványban, amely tulajdonképpen Ipolyi Arnold 1846-1858 között gyűjtött kéziratolt folklóranyaga alapján készült.²⁸ Ugyanitt olvashatók a *Hét varjú*, *A pénzt terítő kakas* című (s egy cím nélküli) kiscsalomjai mesék is.²⁹ De vannak itt hiedelemtöredékek is, mint például a sárkányokról, a halálról, a tej kölcsönadásáról, az András-napi babonák közül, vagy a farkaskoldusról.³⁰ Ezeket, természetesen, akárcsak a nyéki mesék hiedelemanyagát *Magyar mythológiájába* is beépítette Ipolyi.

Igen gazdag volt Ipolyi és Pajor több éven át tartó levelezése. A közel kétszáz levél ma az *Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában* és az *Esztergomi Prímási Levéltárban* található meg. Levelezésükből megtudhatjuk többek közt, hogy főművét Ipolyi Pajornak is elküldte, s írt a könyv tervezett második kiadásáról is. Nem igaz tehát az az állítás, hogy - mint egyes források közlik - Ipolyi a negatív kritika miatti elkeseredésében megsemmisítette a teljes mű még nála lévő példányait. Pajort is további gyűjtésre biztatta, s szerette volna, ha a jó érzékkel kutató barát saját anyagából egy mesegyűjteményt is összeállított volna. Olvashatunk Ipolyi leveleiben még tervezett mese- és népszokásgyűjtéseiről, s kéri barátját, hogy **Dobronovszky** kiscsalomjai evangélikus lelkészről szerezzen neki szlovák vonatkozású folklóranyagot is, elsősorban a pünkösdi királlyal kapcsolatosat.

Pajor István Ipolyival Korponán került szorosabb kapcsolatba, melyről még lesz szó a későbbiekben. Ez a szoros barátság a nagy egyházi haláláig tartott, s az azt követő évben Pajor is írt szöveget a tervezett emléktáblára, mely ma Ipolykeszin látható. Disztichonja így hangzik:

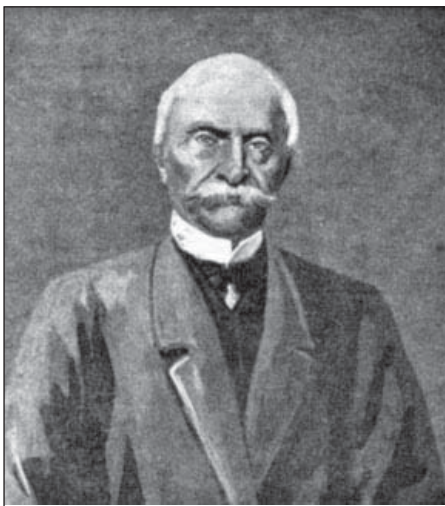
*„Itt eme hely növelé Ipolyit kora zsenge-szakában,
Míg lón egyháznak, honnak örökre dísze.
Művészet, tudomány gyászt öltve siratja kimúltát,
S nagy neve emlékét őrzi, míg él a magyar.”*

Tisztelik Pajor Istvánt is szülőfalujában, ahol utcát neveztek el róla, s egy emlékkövet lepleztek a község főterén. Ez ma a temetőben látható.

S ha már visszakanyarodtunk Ipolyi első eszmélésének színhelyére, Ipolykeszire, hadd mondjuk el ismét, hogy a másik jó barátunk, rokonnak és földinek, Pongrácz Lajosnak (1815–1899) írta Ipolyi azt a levelet, amelyet fentebb idéztünk, s amelyben oly szépen vallott a keszi gyermek a szülőfalujának is tekintett településről. Ipolykeszivel soha nem szakította meg a kapcsolatot, mint ahogyan Pongrácz Lajossal sem.

A Stummerek rokonságban voltak Hont megye sok-sok előkelő családjával, így a Pongráczokkal is. Pongrácz Lajos, a rokon, Hont kiváló férfiúja, krónikása, a haladó mozgalmak támogatója és a kultúra mecénása, a lapszerkesztő és publicista, **Kossuth Pesti Hírlapjának** munkatársa volt. Ipolyi őt már gyermekkorában megszerette, példaképének tartotta „*magasb hazafiúi erényei és lelkesedése*” miatt, „*bámulta*” benne a „*lelkes hazafit, a külföldi és magyar irodalommal buzgón foglalkozó férfiút*”. Egyik 1868. július 10-én Egerben hozzá írt levelében olvashatjuk az alábbiakat: „[...] *ifjúkoromban a Te példádön buzdulva, ki akkor Hontban egyedül képviselted a magasb szellemi s irodalmi élelet, kaptam kedvet az irodalmi pályára.*” Hosszan tartó kapcsolatukra utal levelezésük is: az 1868 és 1886 közti időszakból 45 levél maradt fenn.

Ipolyi Pongrácz javaslatára lett tagja 1868-ban az Ipolyiságon létrehozott *Szondi-emlék Választmányának* is.

Pongrácz Lajos

1869-ben, amikor a tudós főpap részt vett a *Magyar Történelmi Társulat* Hont megyében megrendezett vidéki gyűlésén, az Ipolyiságon megtartott banketten Pongrácz mondott tósztot és beszédet Ipolyi tiszteletére. Ő volt a honti Ipolyikultusz első számú ápolója is: kezdeményezésére állították az ipolykeszi emléktáblát, ő tisztázta a már idézett életrajzi adatot is.³¹ A jeles felsőtúri barát a család itteni sírboltjában pihen. Sírjelüket nemrég szépen felújították, Pongrácz Lajos tiszteletére pedig egy emléktáblát is állítottak. Születésének 200. évfordulóján falujában konferenciát rendeztek, melynek anyaga nyomtatásban is megjelent.

Ipolyi iskoláiról – Léva, Korpona, Selmecbánya

Fentebb már idéztünk Gyürky Antalnak, Hont megye egyik krónikásának írásából, aki Ipolyi családi neveltetéséről írt, kiemelve az édesanya és Karnis Ferenc házitanító pozitív szerepét, eredményes munkáját. Hadd másoljunk még ebből ide egy mondatot: „*Ezek következtése volt az, hogy gyermekei (Ipolyiné Szmrecsányi Arzénia gyermekei – Cs.K. megj.) értelmi világa igen korán fejlődött, és megszerették a tanulást, az olvasást, ezért haladott Arnold oly gyorsan a tanulásban, hogy alig múlt 12 éves, midőn már a gymnasiumot teljes sikerrel bevégezte*”.³²

Gyürky idézett soraira mások is hivatkoznak, mintegy tényként fogadva el, hogy Ipolyi alig 12 évesen elvégezte a gimnáziumot. Ez viszont pontosításra szorul, amelyet az alábbiakban próbálunk megtenni.

Fábián János is foglalkozott Ipolyi gyermekeivel, s többek közt az alábbiakat konstatálta:

„*A hat gyermekkel megáldott Stummerék – a legidősebb Arnold – házitanítót fogadtak gyermekeik oktatására. Arnold magánnevelője egy Karnis Ferenc nevű művelt, világot látott, művészetet kedvelő és értő férfi volt. A szülők és a nevelő nagy öröme Arnold élénk eszű és gyors felfogású tanítványnak bizonyult. Feljegyezték, hogy 12 éves korára 6 gimnáziumi osztályt végzett el. A magánvizsgákat a lévai, a selmecbányai és a korponai piarista gimnáziumokban tette le. Ezután került az esztergomi főegyházmegye küsszeminiáriumába, a pozsonyi Emericanumba, itt két évet töltött kitűnő nevelők kezei alatt, majd két évig hallgatója lett a nagyszombati érseki líceumnak, s a filozófiai kurzus elvégzése után teológiára a bécsi Pázmáneumba küldték.*”³³

Fábián János megállapításával kapcsolatban itt most csupán annyit jegyzünk meg, hogy Ipolyi a korponai piaristáknál nemcsak magánvizsgát tett, de egy ideig rendes diákja is volt az iskolának.

Prokopp Gyula ugyancsak hangsúlyozta, hogy Ipolyi „*Ipolykeszin töltötte gyermekezeit a vagyonosabb ősök életmódjától megválni nem tudó szülők vidám élettől pezsgő otthonában. Házitanító oktatta az elemi ismeretekre, amelyekből a lévai piaristáknál tett magánvizsgát. Midőn a szülők eladni kényszerültek az ipolykeszi birtokot, és Korponára költöztek, Arnold az ottani, majd a selmecbányai piarista gimnázium-*

ban folytatta tanulmányait. Tizenkét éves volt, amikor a szülők, hogy a gyermeknevelés gondjain enyhítsenek – a pozsonyi Emericanumba, az esztergomi egyházmegye kieszemináriumába adták. Az itt eltöltött két év alatt fejlődött ki papi hivatása, melytől akkor sem távolodott el, amikor később a szülők – Lajos fiuk példájára hivatkozva – a világi pályát ajánlották. A nagyszombati líceumban töltött további két év elteltével – mint kiváló tanulót – Bécsbe küldték, hogy a Pázmáneum növendékeként az ottani egyetemen hallgassa a teológiát.³⁴

Ipolyi házitanítója, Karnis Ferenc valóban ügyes ember lehetett, hisz tanítványa nemcsak elemi ismeretekből mutatott jó előmenetelt, hanem az 1830–1831-es tanévben a lévai piarista gimnáziumban az első (grammatikai) osztály valamennyi tárgyából kiváló vizsgát tett. Az erről szóló tanári jegyzőkönyvet (*Prothocollum Gymnasii Levensis Scholarum Piarum Ab A° 1815/6*) a *Lévai Járási Levéltárban* találtam meg. Annak 124. oldalán olvasható a vizsgákat megörökítő néhány sor. A gimnázium igazgatója akkor **Matkovits Elek** volt, akit éppen az 1830–1831-es tanévben helyeztek Kecskemérről Lévára, majd 1832-ben kineveztek Szentgyörgyre igazgatónak.

A vizsgáztató tanárok közt szerepel még páter **Nagy Péter**, akinek latin nyelvű énekeskönyvét magyarra is lefordították (*Lelki gyakorlatok az Anyaszentegyház magyar ifjúságának üdvös használatára*), s azt a lévai diákok is használták. Nagy Péter később a rend főnöke lett.³⁵

Az ugyancsak vizsgáztató **Hutter Antal** magyar nyelvű órákat is írt, egy időben igazgatója volt a gimnáziumnak, kidolgozta az erkölcsi nevelés pedagógiai programját stb.³⁶ A grammatikai osztályok tanárai voltak: **Csegezy Ignác, Mihály Alajos, Taschler János és Tóth Antal**, aki az elsőöket oktatta.

Hogy Ipolyi hol és mikor tette le a gimnázium második osztályának vizsgáit, azt eddig nem sikerült kiderítenem. Mint a fentiekben láttuk, az 1830/31-es tanévben Léván vizsgázott, tehát ez volt a gimnáziumi tanulmányok első éve. Azt is sikerült már régebben feltárni Pajor István jóvoltából, hogy Ipolyi rendes tanulója volt a korponai piarista algimnáziumnak, melyet 1724-ben **Olasz Pál** püspök alapított, s amely (egy-két évtől eltételezve) 1848-ig folyamatosan mű-

ködött. Ebben az iskolában tanult hát földink, aki – a megye monográfiáiról szerint – „e város régi emlékei között méltette a történet és régészet iránt való első inspirációit és szeretetét”. A gimnázium a később Ipolyi Arnoldról elnevezett utcában működött, a mai múzeummal szemben. Ennek sarkán a piaristák rendháza állt, amely még ma is megvan. Itt laktak azok a tanárok, akik Ipolyit is oktatták.

Az iskoláról s Ipolyi korponai tartózkodásáról az osztálytárs és földi, a rokon s evangélikus barát, Pajor István későbbi visszaemlékezéseiben olvashatunk sokat. Ő említi, hogy az 1833–1834-es tanévben együtt tanult páter **Wagner** 4. osztályában Ipolyi Arnolddal. Mindössze hatan voltak tanítványai, „ámde – mint Csalomjai Pajor írta – ezen hat közt volt Wagner professzor úrnak egy olyan hallgatója is, aki később mint tudós, mint író, mint ember és bölcsész, mint műbarát, mint államférfi, mint a nemzeti kultúra elővivője és mecénása, s mindenekfölött mint hazafi és főpap európai hirre emelkedvén, a korponai gymnasiumnak emlékében örökké ragyogó csillag marad. Sajnos csak az, hogy erre a gymnasiumra az a nagy férfiú nem láthatta soha magát indítva a kegyelet érzelmével emlékezni vissza. Ugy hiszem, alig kell mondanom, hogy ez alatt a monumentális nagy férfiú alatt Ipolyi-Stummer Arnoldot értem, aki csaknem harmadfél évvel lévén ifjabb nálam, alig haladta meg a 10-ik életévét, midőn már Wagner úr kegyetlen kezei közé került, habár ez vele, azonkívül hogy a füle és halántéka közti pehely gyönge haját nevelgélve két ujjá közé fogván, a szegény fiút ennélfogva fölfelé húzta, s e közben folyvást e szavakat ismétlé: »tamen ego te Arnoldo, amo« – a brutalitásban tovább menni nem merészelt, mert Stummer Arnold szülői, a kik egy **Pierstl-Krečsmáry**-féle rájok szállott örökség folytán Korponára tették lakásukat, ott helyben lévén, a professzor úr ismert bánásmódját figyelmesen ellenőrizték; különben pedig Stummer Ferencz Hont megye volt főszolgabirája nemcsak tekintélyes ember; de nejevel, szül. Szmracsányi Arzeniával együtt igen nyájas, kedves, vendégszerető uri család lévén, erről

Prothocollum de Invenione Librorum Minimo Gymnasii Abbi. Casimirovi, s. c. 1830/31. Lenni 1830/31. Nr. 4 ^o Grammaticae.							
1.	Daniell. Szymon ann. 15. Rom. Cath.	P. J. P. P. P. Rom. Regrad.	P. J. P. P. P. Nobis. idem.	Non.	1. Cl.	1. Cl. 2.	2. Cl. Annus
2.	Dezsa. Szymon ann. 12. Rom. Cath.	P. J. P. P. P. P. J. P. P. P.	P. J. P. P. P. Nobis. idem.	Non.	1. Cl.	1. Cl. 1.	1. Cl. 2. Ann. 3.
3.	Dezsa. Szymon ann. 15. Rom. Cath. reg.	Chim.	P. J. P. P. P. Nobis. idem.	Non.	1. Cl.	1. Cl. 1.	1. Cl. 4. Annus
4.	Pajor. Szymon ann. 12. Rom. Cath.	P. J. P. P. P. Rom. Regrad.	P. J. P. P. P. Nobis. idem.	Non.	1. Cl.	1. Cl. 1.	1. Cl. 1. Ann. 1.
5.	Pajor. Szymon ann. 12. Rom. Cath.	P. J. P. P. P. Rom. Regrad.	P. J. P. P. P. Nobis. idem.	Non.	1. Cl.	1. Cl. 1.	1. Cl. 2. Ann. 4.
6.	Pajor. Szymon ann. 15. Rom. Cath.	P. J. P. P. P. Rom. Regrad.	P. J. P. P. P. Nobis. idem.	Non.	1. Cl.	1. Cl. 1.	1. Cl. 2. Ann. 1.
7.	Pajor. Szymon ann. 12. Rom. Cath.	P. J. P. P. P. Rom. Regrad.	P. J. P. P. P. Nobis. idem.	Non.	1. Cl.	1. Cl. 1.	1. Cl. 2. Ann. 2.

A gimnázium anyakönyvében • M. Lukáč. felvétele
(P1420058 - Stummer 1833 - 34)

A piaristák egykori iskolája Korponán • Havass Miklós felvétele

Wagner professzor úrnak saját tapasztalásából is volt tudomása”.³⁷

Azért fontosak számunkra Csalomjai Pajor visszaemlékezései, mert megtudhatjuk, hogy Stummerék az 1830-as évek elején már Korponán laktak, s fény derült az ottani életmódjukra is. Többek közt az alábbiakat olvashatjuk a könyvben:

„...Pajor János és Stummer Ferenczék házi nyelve kizárólag a magyar volt, azon oknál fogva, mert az első családban nem akarhatták, hogy a négy serdülő gyermek gyakorlat hiánya miatt a hazai nyelvet elfelejtse, Stummeréknél pedig, mert ők mint magyar megye születői és előkelő birtokosok a tót nyelvben magok is járatlanok valának.”³⁸

Stummerék családjában volt akkor Arnoldon kívül az ugyancsak Disznóson született Lajos, aki később nevét Terényire változtatta. **Terényi Lajos** (1825–1863) politikus és ügyvéd volt Pesten, előtte Nagyszombatban tanult bölcsészetet, Pozsonyban pedig jogot hallgatott. 1844-ben Gyulán nyitott ügyvédi irodát, az 1848–1849-es szabadságharcban a délvidéki és erdélyi küzdelmekben nemzetőrként vett részt. Ott volt Komárom védelménél is. A kapituláció után bujdosott, később pedig raboskodott. Korábban alispán és országgyűlési képviselő is volt.

A másik Stummer gyermek, **Augusztus** 1829. október 20-án született Ipolykeszin. Ugyanitt látta meg a napvilágot 1831-ben a következő testvér, **György** is, aki 1848–1849-es honvédtiszt volt, majd ügyvédi diplomával a felsőbakai birtokon telepedett le Pozsony megyében. Az ő nevéhez az egykori anyakönyvbe bejegyezték, hogy az „*Ipolyira lett változtatva őfelsége által*” az 1892. év április 25-én kelt 309. számú rendelet alapján. Az ötödik gyermek, **Gyula** (1833–1866) már Korponán született. (Ez is bizonyítja, hogy a család akkor valóban ott lakott.) Ő is a szabadságharc honvédje volt, s a 23. számú gyalogezredben szolgált. Itt jegyezzük meg, hogy a *Magyar nemzetségi zsebkönyv* szerint a Stummer család utolsó gyermeke, **Mária** 1840. március 26-án Ipolykeszin született. Elképzelhető, hogy Stummerék akkor visszaköltöztek az Ipoly mentére.

Csalomjai Pajor művében több helyen is írt Stummerékről. Az alábbi idézetből fény derül a család további sorsára, illetve a szerző más családtagokról is említést tett:

„...Stummerék Hont megyei ipolykeszii birtokukat eladván, lakni Korponára jöttek; ahol Arnold velem syntaxisba, egy évvel fiatalabb testvére, Lajos pedig (a későbbi Terényi) a 3-ik grammatikai osztályba járt; s a kiből szintén igen derék ember (Békés megyének 49-ben első ispánja és országgyűlési képviselője) lett. Stummer Ferencz, az apa később Hont megye akkori főispánja, **Majláth György** pártfogása útján a gr. Pálfi-féle bajmóczi uradalomnak dirigens tisztjévé lett kinevezve, de mert nagyurias vágyait ez a szép állás nem elégítette ki, végre Tersztyánszky Sándornak, mint rokonának dalmadi birtokán vonult meg.”³⁹

A családfakutatókkal 2015-ben, természetesen, a fent említett helyeket, épületeket is felkerestük. Első utunk

során **Miroslav Lukáč** történész, a múzeum vezetője a piarista gimnázium ama anyakönyvét is bemutatta, amelyben Ipolyi Arnold adatai szerepelnek. Ebből kiderült, hogy diákunk már a harmadik grammatikai osztályt is itt végezte, tehát már az 1832/33-as tanévben is Korponán tanult, s talán itt is laktak. Nem tudjuk, Pajor erről az évről miért nem tett említést, hisz az anyakönyv szerint ebben az évben is osztálytársa volt Ipolyinak. A napló 11 diákot jegyez, köztük természetesen a nyéki Pajor Istvánt, több korponai s egy balogi tanulót, **Romantsek Károly** is. Az osztályfőnök páter **Joannes Hutkay** volt. Róla Pajor az alábbiakat jegyezte fel:

„Páter Hutkaynak például az volt a gyönyörűsége, hogy midőn hetenként kétszer az iskolában a latin nyelv gyakorlati feladata került sorra, minden növendék kapott egy-egy lapot, melyre egy pár latin sor volt felírva. Ezt le kellett fordítani magyarra, vagy tóra (mert Hutkay úr magyaros neve daczára tót ember volt); és aki bízott magához, hogy az ő fordítása jobb lesz, mint a Matyié vagy a Palkóé, joga volt ráírni a pensumot tartalmazó lapra: *N.N. contra N.N., pro scuticis, pro virgis vagy pro baculis. Azaz, hogy a kihívó, ha pensumát csakugyan helyesebben fejtette meg, mint a kihívott, – amit a tanár ítelt meg, – annyi korbács, vessző vagy botütést mért a szegény bukottra, amennyi neki tetszett. [...] Ami Hutkayt illeti, ő, kivételképen, nem volt se korhely, se dühöncz. Hogy azonban híve volt a botrendszernek, ez nála csak azért történt, mert egykor őt is bottal nevelt; a miután ő magát nagyon derék embernek tartotta, meggyőződése lón, hogy más is csak hasonló módon érheti el az általa magában egyesített tökéletességeket. Sőt, hogy P. Hutkaynak teljes igazságot szolgáltatassunk, meg kell róla vallani, miszerint ő a korponai hegyek levét, még ha ez a legkegyetlenebb drapákok (karczosok) fajtájából való volt is, szívesen megitta ugyan, de csak oly feltétel alatt, hogy ennek az ára ne az ő zsebéből kerüljön ki.”⁴⁰*

Visszaemlékezéseiben Pajor már nem ír Ipolyi további diákeveiről. Lévén a korponai iskola csak algimnázium s Pajor evangélikus vallású, maga az 1834–1835-ös tanévet már a selmebányai evangélikus liceumban kezdte. Akkor kerülhetett oda Ipolyi is, mégpedig a *Királyi Katolikus Főgimnázium*-ba, melyben 1776-ban a piaristák vették át az oktatást.

Ennek az iskolának már kiválóbb tanárai voltak. **Benyák Bernát** 1807-től oktatta ott a magyar nyelvet, **Simai Kristóf**ot pedig, aki szintén tanára volt az intézetnek, az anyanyelvi színiirodalom úttörőjeként is emlegetik. Sajnos, ők 1834-ben már nem éltek, de szellemük még hathatott Ipolyira, akárcsak a város történelmi hangulata, s csodálatos műemlék épületei. Eme rövid korszaka nem eléggé ismert Ipolyinak, bár – mint már fentebb is szó esett róla, s amint **Hoppál Mihály** is írta – „már tizenkét éves korában kialakult komoly történelmi érdeklődése s tanárai hatására erős vonzalma a papi pálya iránt. Szülei nem elleneztek választását. Előbb a pozsonyi *Americanumban*, majd a nagyszombati liceumban végezte el a bölcsészeti tanfolyamot, mai fogalmaink

szerint a középiskolát. Tanárai közül a magyar nyelv és irodalom tanára, valamint történelemtanára volt az ifjú szellemi fejlődésére nagy hatással”.⁴¹

Nagyszombati tanárai közül Prokopp Gyula említette Molnár Jánost, akinek 1840. január 15-én kelt leveléből is idézett. Molnár János ebben így írt Ipolyi édesanyjának: „Ami Arnold viselkedését illeti: ő most is, mint azelőtt, példás mindenben. Ő igazán iparkodik, szíves óhajjalom szerint, nevelkedni: időben, bölcsességben és kedvességben Istennél és embereknél. E rövid rajzból értheti tekintetes Asszony! mily drága gyümölcsöt hozott e világra.”⁴²

Az életút további állomásai, felvidéki kötődései

A következő időszak, amely egyben Ipolyi papi-tudósi pályájának is kezdete, már jól ismert előttünk, s a szakirodalom is kellő alaposítással feldolgozta. Magam is bemutattam eme éveket egyik terjedelmesebb dolgozatomban.⁴³ Ipolyi Arnold valamennyi felvidéki tartózkodási helyének mély nyomai maradtak az életpályán, s születtek eredményes szakmai-irodalmi vonatkozásai is.

1845-ben, felszentelése előtt **Kopácsy** hercegrímás a neves történész, kutató és régész, báró **Mednyánszky Alajos** kamarai elnök családjához küldi őt nevelőnek. Ipolyi itt azonban nemcsak tanított és nevelt, hanem tanult is, mindenekelőtt a családapától, akinek használhatta gazdag könyvtárát is.⁴⁴ **Koncsol László** szerint Mednyánszky „azért is fontos nekünk, mert írt egy Vág-völgyi utikönyvet s egy ottani mese-, monda- és regegyűjteményt [...], s az általa pártfogolt Ipolyi munkássága szépen összecseng a tudós báró eredményeivel”. Valószínű – folytatja a hivatkozott író –, hogy „szerzőnk két utirajzának, sőt csallóközi művészeti monográfiájának ihlető előképét is Mednyánszky Alajos báró Festői utazás a Vág folyón Magyarországon c. gazdagon illusztrált német nyelvű könyvében kell keresnünk”, másik könyvére, a *Regék és mondák* címűre pedig „mint forrásra Ipolyi is gyakran hivatkozik Magyar mythológiájában”.⁴⁵

A báró Mednyánszkyéknál töltött néhány esztendőnek sokat köszönhetett Ipolyi. Megismerte például „a nemzetiségek megértését, szeretetét és kultúrájának tiszteletét”, előkelő hazai és külföldi körökben fordulhatott meg stb. „Nem véletlen tehát – írja Hoppál Mihály –, hogy későbbi munkássága során mindig is mentes maradt az elvakult nacionalizmus minden vonásától...”⁴⁶ Ennek papi és főpapi pasztorációja során is számos jelét adta, mint majd látni fogjuk a későbbiekben. Sajnos, itt kell megjegyeznünk, hogy a gyakran közös egyháztörténetünk mai szlovák kutatói ezt nem így látják. Ipolyit, mint beszercebányai püspököt nacionalistaként, a szlovák nyelvet elnyomó, magyarizáló főpapként mutatják be.⁴⁷ Pedig, még mint a *Magyar Történelmi Társulat* elnöke is, egyik beszédében, melyet 1876-ban tartott a rimaszombati vándorgyűlésen, a magyarországi nemzetiségi politika lényegét összefoglalva hangsúlyozta, hogy „egyformán testvérek vagyunk s egyenjogúak lehetünk még akkor is, s amel-

lett is, ha nem egyikünk vagy másikunk anyanyelve az uralkodó nyelv az állami ügyvitelben”. Nemzeti elfogulatlansága konkrét tettekben is megnyilvánult. Magas rangú egyházi személyiségként is hirdette többek közt, hogy „az országban lakó minden nemzetiségek, úgymint németek, háromféle tótok, kétféle horvátok, heincek, oláhok és ruszinok számára anyanyelvükön készüljenek elemi iskolai tankönyvek”.⁴⁸

Papi pályáját is a felvidéki Szentpéteren kezdte, majd ezt követően több mint egy évtizedig Zohoron volt plébános. Jelentős állomása ez életének. Legnagyobb nehézsége kezdetben az volt, hogy alig tudott szlovákul. Ám kitűnő nyelvtelenségének, öccse és édesanyja segítségének, no meg a szorgalmas szótárazásnak köszönhetően azonban hamarosan folyékonyan megtanulta a nyelvet, s az 1849-ben dúlt kolera idején már anyanyelvükön nyugtatta felkeresett híveit, szlovákul prédikált és gyóntatott, ezen a nyelven végzett valamennyi szertartást. Az 1860-ig itt töltött időszak a tudományos életét, a kutatói munkát illetően sem tűnt el nyomtalanul. A tudós plébános sokat utazott, levéltárakban, könyvtárakban dolgozott, gyűjtött a terepen, műhelye pedig nyitva állt barátai, munkatársai előtt. Együttműködött például a kiváló és jól ismert szakemberrel, **Zelliger József** (1837–1886) kántortanítóval, a piarista tudós paptanárral, **Csaplár Benedekkel** (1821–1900) stb. Zohori plébánosként fejezte be fő művét, az 1854-ben megjelent *Magyar mythológiát*, amelyről már mi is többször ejtettünk szót.

Ugyancsak Zohoron írta meg Ipolyi nagy tanulmányát a *Csallóköz műmlékeiről*, értekezett történetírásunk kezdetéről, a régi magyar népkönyvekről, valamint **Rimay János**ról és másokról. Kedves barátjával, Csaplár Benedekkel 1856-ban beutazta a Csallóközt. Velük volt a *Vasárnapi Ujság* rajzolója is, s közös munkájuk eredményeként, Ipolyi tollából megszületett a *Csallóközi uti-képek* című írás, amely 1858–60-ban látott először napvilágot a *Vasárnapi Ujság*ban.

Egy kis kitérő után 1871-ben beszercebányai püspök-ként ismét visszatért a Felvidékre. S eme minőségében is sokat tett az egyházért, a műemlékekért s a kultúráért általában. Megírta a város művelődéstörténeti vázlatát, műemlékeinek történetét; restauráltatta a templomokat s az egyházi épületeket, saját költségén női ipariskolát alapított, tankönyveket adott ki szlovák nyelven stb. Közben tovább gyarapította saját gyűjteményét is. Munkálkodása azonban itt sem rekedt meg az öncélú gyűjtésnél. Ő ugyanis arra törekedett, hogy a sajátos „iparág” kincseinek megmentésén túl magát a mesterséget is életben tartsa, örökségét tovább hagyományoztassa. Ezért alapította Besztercén a női ipariskolát is. Olyan intézmény volt ez, ahol a lányok is szakmát tanulhattak, s a szegényebb sorsú nők is megfelelő munkalehetőséget kaptak. Az iskolához hízműhely tartozott, ahol korszerű oktatás folyt. Ipolyi a tanárok rendelkezésére bocsátotta saját gyűjteményét, hogy annak legszebb darabjai a kézimunka-oktatás szemléltető eszközeként „mind szélesebb körben ismertek legyenek”.

Értékesek Ipolyi besztercebányai püspökként készült vizitációs jegyzőkönyvei, akárcsak főpásztori körlevelei. Ezekben papjait a műemlékek szakszerű restaurálására serkenti, művészi értéket képviselő szakrális tárgyak megbecsülésére sarkallja. Ehhez számukra módszertani segítséget is ad.

Fontosak számunkra Ipolyi egyéb felvidéki vonatkozású írásai is. Iyen például *A nagyszombati iskola a XVI. században* című tanulmánya, melyben a hajdani egyetem megalapítását megelőző rangos egyházi intézmény történetét tárja fel. A szóbanforgó iskola alapítása az esztergomi érsekség Nagyszombatba való áthelyezésével (1540) esett egybe. Ipolyi megállapítja, hogy az intézménynek komoly próbát kellett kiállnia: meg kellett felelnie a humanisztikus igényeknek, s állást kellett foglalnia a hitújítási mozgalmakkal szemben. Ennek érdekében **Oláh Miklós** 1553-ban átalakította az iskolát: a régi egyházi fegyelem helyreállítása mellett a „tudomány és irodalom felvirágoztatásától” is nagy eredményt várt. Ipolyi élelátására, józan ítélőképességére vall, hogy nem elfogult Oláhhall szemben: erényei mellett szól hibáiról is. Tanulmányában rámutat például a nagyszombati iskola túlzott idealizmusára, a más eszmékkel szemben tanúsított szigorú állásfoglalására. Emellett kiemeli Oláh érsek nagyszombati nyomdaalapításának eredményeit, hisz a nyomda beindításával megelőzte **Huszár Gál** és **Bornemissza Péter** ilyen irányú törekvéseit.

A fentiekben elsősorban Ipolyi szülőföldi, illetve felvidéki kapcsolatait, működési helyeit emeltem ki, rámutatva a gyökerekre, az őt körülvevő személyekre, barátokra, méltatva ama érdemeit, melyek csirái tájainkon keresendők. A teljes Ipolyi-kép felvázolására eleve nem vállalkozhattam. Hisz Ipolyi halálának századik évfordulóján, az esztergomi *Keresztény Múzeumban* rendezett emlékülésen például olyan jeles kutatók, tudósok, egyházi személyiségek, művészettörténészek vizsgálták meg a gazdag Ipolyi-örökséget, mint **Fábián János**, **Rottler Ferenc**, **Török József**, **Hoppál Mihály**, **Kovács Ágnes**, **Entz Géza**, **Dávid Katalin**, **Ugrin Emese**, **Cséfalvay Pál**, **Gervers-Molnár Veronika**, **Katona Imre** és mások.

JEGYZETEK

¹ Pór 1886. 7.

² Honti Hírlap 1887a., 1887b.; Századok 1887. 777.; Fraknoi 1888. 23.

³ Ipolyi születési helyét Ipolykeszt említették pl.: Szinyei 1897a. 145.; Ortutay 1960. 204.; 1966. 75.; Benedek 1963. 506.; Diószegi 1979. 635.; Kósa 1979. 24.; Hoppál 1980. 17.; 2001. 118.; Kenyeres 1981.777.; Csáky. 1985. 131.; Liszka 2002. 12. Szülőhelyként Disznóst tüntették fel pl. Hoppál 1987. 32–33.; Csáky 1989. 152.; 1993. 127.; 1998. 51.; 2003. 60.; 2004. 6. sz. 16.; Fábián 1989. 7–8.; Koncsol 1993. 8.; Demeter 1994. 871. Vö. Prokopp 1973. 678.; Hála 1995. 196–198. (A dolgozat szlovák nyelvű változata: Hála 1996.)

⁴ Pór 1886. 7.

⁵ Honti Hírlap, 1887a.

⁶ Honti Hírlap, 1887b.

⁷ Fraknoi 1888. 23.

⁸ Lásd a 3. sz. jegyzetet.

⁹ Hála 1995. 198.

¹⁰ Petrovay Resko 2004. 14. A témával foglalkozott: Csáky – Hála 2008.

¹¹ E témakört is érintve, lásd részletesebben a következő írásokat: Hála 1995. 198–201.; Csáky 2006. 16.; 2007. 57., 65.; 2007. 41–44.

¹² Gyürky 1882. 196.

¹³ Schematizmus bratislavsko-trnavskej arcidiecezý 1995.

¹⁴ Csáky 2010.152.; 2015. Felvidék Ma honlap

¹⁵ Pór 1886. 8.

¹⁶ Tersztyánszky 1901. 87.

¹⁷ Tersztyánszky 1901. 68–69.

¹⁸ Tersztyánszky 1901. 106.

¹⁹ Lásd részletesebben: Csáky 2015. (Családfakutatók, nemesi családok utódai tájainkon VIII. Felvidék ma – honlap)

²⁰ Tersztyánszky 1901.

²¹ Ipolyi 1854. 298–299.

²² A levelet közli: Csáky 2005. 79.

²³ Tersztyánszky 1901. 92.

²⁴ Ipolyi 1854. 204.

²⁵ Ipolyi 1854. 65.

²⁶ Ipolyi 1854. 203.

²⁷ Csalomjai Pajor 1897. 1–2.

²⁸ Ipolyi 2006. 71–81.

²⁹ Ipolyi 2006. 161–165.

³⁰ Ipolyi 2006. 170–171.

³¹ Lásd még: Hála 1995. 195–229.; Csáky 2010. 152–168.

³² Gyürky 1882. 196.

³³ Fábián 1989. 8.

³⁴ Prokopp 1973. 671.

³⁵ Tóth 1896. 118.

³⁶ Tóth 1896. 114, 138, 146.

³⁷ Csalomjai Pajor 1897. 14.

³⁸ Csalomjai Pajor 1897. 20.

³⁹ Csalomjai Pajor 1897. 29.

⁴⁰ Csalomjai Pajor 1897. 11.,12.

⁴¹ Hoppál 1987. 9.

⁴² Idézi: Prokopp 1973. 671.

⁴³ Csáky 2005. 68–85.

⁴⁴ Fábián 1989. 8.

⁴⁵ Koncsol 1993. 10. Előszó. In: Ipolyi Arnold: Csallóközi útképek. Pozsony

⁴⁶ Hoppál 1980. 24.

⁴⁷ Koniarová 2007. 45–46.

⁴⁸ Idézi: Csáky 2005. 76.

IRODALOM

Benedek Marcell (főszerk.)

1963: Ipolyi (Stummer) Arnold. In: Magyar irodalmi lexikon. Budapest, 1. kötet. 506–507.

Borovszky Samu (szerk.)

é. n.: Magyarország vármegyéi és városai. Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város. Budapest

Csáky Károly

1985: Ipolyi Arnold nyomában. In: Honti barangolások. Bratislava, 131–152.

1989: „Művészet, tudomány gyászt öltve siratja kimúltát...” In: Szülőföldi vallomások. Bratislava, 151–162.

1993: „Itt eme hely növelé Ipolyit”. Ipolyi Arnold tudós püspökről. In: Isten házai és szolgálói. Dunaszerdahely, 126–129.

- 1998: Ipolyi Arnold. In: Honti arcképcsarnok. Dunaszerdahely, 61–63.
- 2003: „S nagy neve emléket őrizi, míg él, a magyar”. (180 éve született Ipolyi Arnold). Gömörország IV/4. 59–64.
- 2004: Ahonnan Ipolyi Arnold indult. Múltunk emlékei III/6. 15–16.; III/7. 15–16.; III/8. 15–16.
- 2005: „Ő, szép, piros hajnal”. Tanulmányok, dolgozatok a szakrális néprajz köréből. Pozsony
- 2006: Irodalmi kapcsolatok III. Dunaszerdahely
- 2007: Ipolykeszi múltja és jelene. Barangolás Ipolyi Arnold és a hajdani törzsek falujában. In: Szécsénykovácsitól Zalabáig. Pozsony, 57–68.
- 2007: Ahonnan Ipolyi Arnold indult. In: Emlékei a múltnak. Komárom, 41–44.
- 2010: A nagyvilág pitvarai. Pozsony
- 2015: Családfakutatók, nemesi családok utódai tájainkon (Az Ipolyi, a Tersztyánszky, a Horváthy és a Szmrecsányi családok nyomában) I–VIII. Felvidék Ma internetes portál.
- Csáky Károly – Hála József**
- 2008: Adalékok Ipolyi Arnold születéséhez és gyermekéveihez. Irodalmi Szemle, LI/7. 82–93.
- Csalomjai Pajor István**
- 1897a: Emlékek és rajzok a 48 előtti jó világból. B.[alassa]-Gyarmat
- 1897b: Tarka bokréta. Régibb és újabb költői dolgozatok (1860–1897). Balassa-Gyarmat
- Demeter Katalin**
- 1994: Ipolyi Arnold. In: Új magyar irodalmi lexikon (főszerk.: Péter László) 2. kötet. Budapest, 871–872.
- Diószegi Vilmos**
- 1979: Ipolyi Arnold. In: Magyar néprajzi lexikon (főszerk.: Ortutay Gyula) 2. kötet. Budapest, 635–636.
- Fábián János**
- 1989: Ipolyi Arnold, a főpap életútja. In: Ipoly Arnold-emlékkönyv. Halálának századik évfordulója alkalmából az esztergomi Keresztény Múzeumban 1986. december 12-én rendezett emlékülés anyaga. (Szerk.: Csefalvay Pál – Ugrin Emese) Budapest, 7–11.
- Fraknói Vilmos**
- 1888: Ipolyi Arnold emlékezete. Budapest
- Györffy György**
- 1987: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. 3. kötet. Budapest
- Gyürky Antal**
- 1875–1883: Ötvennégy év Hontvármegye történetéből 1820-tól 1874-ik évig. Vác
- Hála József**
- 1995: Ipolyi Arnold és Hont vármegye. Ethnographia CVI/1. 195–229.
- 1996: Dotyky k životopisu Arnolda Ipolyiho. In: Národopis Slovákov Maďarsku (red.: Divičanová, Anna – Krupa, Ondrej). Budapest, 29–41.
- Hála József – Katona Imre**
- 1993a: Pongrácz Lajos és „Ipoly táji” népdalgyűjteménye. In: „Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok...”. Tanulmányok a 65 éves Ág Tibor köszöntésére (szerk.: Liszka József). Népismereti Könyvtár 7. Komárom–Dunaszerdahely, 27–86.
- Hoppál Mihály**
- 1980: Ipolyi Arnold. A Múlt Magyar Tudósai. Budapest
- 1987: Ipolyi Arnold élete és művei. In: Ipolyi 1854/1987. Budapest
- 2001: Ipolyi Arnold. In: Magyar géniusz (szerk.: Rácz Árpád). Budapest, 118–120.
- Ipolyi Arnold**
- 1854/1987: Magyar mythologia. Pest.(Hasonmás kiadás. Budapest, 1987.)

- 2006: A tengeri kisasszony. Ipolyi Arnold kéziratos folklórgyűjteménye egész Magyarországról 1846–1858. (Közreadja: Benedek Katalin.) Budapest
- Kenyeres Ágnes (főszerk.)**
- 1981: Ipolyi Arnold. In: Magyar életrajzi lexikon. 1. kötet. Budapest, 777–778.
- Terényi Lajos**
- In: Magyar életrajzi lexikon. 2. kötet. Budapest, 843–844.
- Koncsol László**
- 1993: Előszó. In: Ipolyi Arnold: Csallóközi-utiképek. Pozsony, 7–21.
- Koniarová, Anna**
- 2007: Nástupa Arnolda Ipolyi-Stummera na biskupský stolec. In: 200 rokov kaňazského seminára v Banskej Bystrici. 1807–2007. Banská Bystrica–Badin
- Kósa László (Összeállította, a bevezetést és a jegyzeteket írta)**
- 1979: Rozmaringkoszorú. Szlovákiai magyar tájak népköltészete. Bratislava
- Liszka József**
- 2002: Ágas-bogas fa. Dunaszerdahely
- Ortutay Gyula**
- 1960: Ipolyi Arnold. In: Írók, népek, századok. Budapest, 202–210.
- 1960: Ipolyi Arnold. In: Halhatatlan népköltészet. Néprajzi vázlatok. Budapest, 73–82.
- Petrovay Resko Sándor**
- 2004: Ipolyi-Stummer Arnold szülőháza. Múltunk Emlékei. III. 9. sz. 15.
- Pongrácz Lajos: [P. L.]**
- 1886a: Ipolyi Arnold. Honti Hírlap, 3/1.
- 1886b: Szondi Album. Drégeli emlék-lapok. Új, bővített kiadás. [szerk.] Ipolyság
- Pór Antal**
- 1886: Ipolyi Arnold váradi püspök élete és munkái vázlata. Pozsony–Budapest
- Prokopp Gyula**
- 1973: Ipolyi Arnold. Vigília. XXXVIII/10. 671–678.
- Szinnyei József**
- 1897a: Ipolyi (Stummer) Arnold. In: Magyar írók élete és munkái. 5. kötet. Budapest, 145–158.
- 1897b: Karniss Hugó Ferencz. In: Magyar írók élete és munkái. 5. kötet. Budapest, 908.
- Szulovszky János**
- 2002: Egy téves adat terjedése. A Magyar Mythologia köteteit elérhető Ipolyi Arnold legendájának forrásai. Valóság, XLV/8. 32–51.
- Tersztyánszky Dezső (Nádasi)**
- 1901: Nádasi Tersztyánszky család. Nyíregyháza
- Tóth György**
- 1896: A lévai Kegyes-Tanítórendi Gymnasium története 1815–1895-ig. Léva
- Vályi András**
- 1796: Magyar Országnak leírása. 1. kötet. Budán
- Vértess József**
- 1885: Szondi emléke. Ország-Világ VI/31. 504–505, 507–508, 509. Honti Hírlap
- 1887a: Ipolyi Arnold emléke. Honti Hírlap II. 13. sz. 2.; 1887b Ipolyi születési helye. Honti Hírlap II. 14. sz. 4. Magyar nemzeti zsebkönyv
- 1905: II. rész. Nemes családok. 1. kötet. Budapest
- Nógrádi Lapok és Honti Híradó
- 1886: Ipolyi (Stummer) Arnold. Nógrádi Lapok és Honti Híradó. XIV. 49. sz. 3., Századok
- 1887 Ipolyi-emlékünnepe. Századok. XXI. 9. füz. 777–778.

Tóth Elemér

UTOLSÓ FELVONÁS**(Új versek - válogatás)**

„Az író számára a világi élet csaknem olyan elviselhetetlen, mint az irodalmi élet. Mindenfelé csapdák, török és huzalok. A világ körülötte tele van ellenállással. Meg akarják ölni, le akarják tiporni, bele akarják fojtani a szót: pályatársak éppen úgy, mint világi hatalmak. De az író bosszút áll, s bosszúja ellen nem tehetnek semmit. Az író nem állhat oda magyarázni, hogy így vagy úgy, mert akkor nevetséges és megbukott. Bosszúja – mégis – Kivédhetetlen. Mi ez a bosszú, az egyetlen lehetséges bosszú? Az, hogy ül otthon, vagy egy börtöncellában, vagy egy kávéházban – és ír.”

(Márai Sándor)

Veri a sors a magyart, dühösen
vagdalkozik.
Egyet nem üt le testéről sosem,
a láncait.

(Illyés Gyula: Magyar a csapások alatt)

„Romlással fenyeget a megalázottság és az ostobaság: lesüllyeszti életünk szintjét, a gyalázat ellen, barátom, küzdeni kell. A művésznek az a dolga, hogy az igazság szüntelen felmutatásával gyöngítse a sötét erőket, amelyek úgy tenyésznek az emberiségen, mint marhacsordák a pampákon. Dédelgesd hát az igazságot, üldözd az emberbénító gyalázatot, és ne légy soha kíméletes.”

(Jaroslav Hašek)

„A nyelv az legyen, aminek lennie illik: hív, kész és tetsző magyarázója mindannak, amit a lélek gondol és érez.”

(Kazinczy Ferenc)

„Testvért testvér...”

Lesz-e még hite a tavasznak?
Hull-e ránk némi öröm, béke?
Léte szakad-e a sok bajnak?
Sintérek szerint: Itt a vége!

Tudom, tudom, ti eladnátok
Bodroglózt, Gömört, Mátyus-földjét.
Nógrádból is hullna az átok,
hiába égetnétek tömjént!

„Testvért testvér” – zokog a lelkem.
A dicső múltunk üzen hadat!
Más osztozkodják a kereszten?

Tirátok mindig süssön a nap?
„Apát fiú” – sírva esengjen
a hű, ki nyelvében megmaradt!

(Pozsony, 2017. január 14.)

Otthon – Hanván*Takács Andrásnak*

A réten fekszem. Dédelget a csend.
Fejem alatt a frissen kaszált rend
illatozik, s a szöcskék éneke
vén fülemnek földöntúli zene.

Itthon vagyok. A szülőföld ölel.
Beteg szívemhez csak ez áll közel.
Emlékeimet sorra nyitja fel.
Kérdeznem sem kell, mindenre felel.

Hogy ember lettem, itt a gyökerem.
Itt nőtt a tartás, emberség velem.

Felmenőimet itt őrzi a föld,
akikre annyi rémség, gond-baj dőlt.

De nem adták fel: éltek hallgatag.
Nem mutatták: égig haragszanak.
Mindmáig ők a példaképeim.
Az ő nyomukba rakom lépteim.

Az ő hitüket ringatom tovább.
Nem gátolhat meg benne a sok báb.
Az ősi táj még magyarul mesél.
Jövőt ringat fűszálain a szél?!

Emlékeim fogságában

I. Még ölelném...

Olykor agyamba villan az a kép,
ahogy lépdelsz fénybe öltözötten,
ahogy ragyog a szemed, miközben
kigyúlt mosolyod a szívemre lép.

Olykor merengve el-elgondolom:
mért futott el az élet előlünk?!
Mért ijedt meg az ostoba tőlünk?!
Hányszor terveztem: Kérdőre vonom!
Közben az ősz belepte a fejem.
Az évszakok vitték az éveket.
Nem mondhatok hát neked szépeket.
Szomorú, bágyadt minden énekem.
De még ölelném gyenge válladat.
Karom fonnyatag. Nincs varázsszavad?!

II. Lennél-e parázs...

Hideg a hajnal. Árva és hideg.
Szobám magányát bánat legeli.
Emléked szépe fülembé liheg.
Mi lesz most velem? – mondanám neki.
Napok keringnek: emlékek sora
csap át rajtam, mint hullám a kövön.
Hogy is lehettem olyan ostoba?!
Elengedtelek. Nem gyúlt több öröm

bennem, s talán benned sem. Nem tudom.
A rózsák vérét fölitta a nap.
Miért nem jöttél velem az úton?!

A füzetünkből elfogyott a lap?!
Azóta is csak azon vajúdom:
Lennél-e parázs, mely még lángra kap?!

III. Hittem benned...

Akár a kő, hideg minden napom.
Ünnepet ül bennem a fájdalom.
Dühös vagyok, méreg-dúlt az arcom.
Nem rád, csupán magamra haragszom.

Sóvárogva nézem a vén holdat.
Lépted alatt a föld is megolvadt.
Koldus élet. Te voltál a mágnes.
Tudtam, minden csillag csak terád les.

Én adtam fel vagy elvitt a véred?
Az életem üres, semmivé lett.
Dőre voltam, de inkább ostoba.

Hittem benned, nem adod fel soha.
Élet voltál, mesés szép ajándék.
Mégis, mégis véget ért a játék!

IV. Fáj, sír a lelkem...

Mély gödörből kapaszkodtam fel hozzád.
Te fényben éltél, én sívár sötétben.
Rengeteg gond rakta körénk a tornyát.
Mebirkózunk majd velük, azt reméltem.

Úgy ég a tűz jól, hogyha ketten rakják.
Hordtam a fát – lobogjon – szakadásig.
Csak úgy izzik, ha mindketten akarják,
ha nem húzza el magát az a másik.

Magam maradtam, sebes kezem-lábam.
Engem perzseltek meg csupán a lángok.
Nekem fagyott szívembe minden vágym.

Ballagás közben olykor meg-megállok.
Hátha meglátlak?! Mert azt a lányt vágytam.
Fáj, sír a lelkem. Csak hazatalálok?!

V. Ezredszer kérdem...

Csak álom voltál. Fény. Csillagok arca.
Borzongva érzem kezéd érintését.
Bár nekem adtad szép virágod mézét,
mégis te voltál életem kudarca.

Talán ezerszer gondoltam már végig.
Mi miért történt? A házunk leégett.
Még föl sem épült – s szétdúlta az élet.
El se jutottunk a tiszta reményig.

Hideg karjával átölel a hajnal.
Felhő menekül. Szél szalad utána.
Ezredszer kérdem: Mondd, ki volt a gyáva?!

Fáim hajlongnak megtépázott hajjal.
Őreg szél járja ősz-sárga kertemet.
Jön a tél: rám tör, s viszi a szívemet.

Jövők madara...

Molnár Imrének

A rossz segédje. Hideg magány.
Szívedre hajló árnyék.
Baktató idő. Csapkodó szárny.
Keserű, tépett játék.

Ősi múltunk. Vágyak keresztje.
Várod, virágot nyisson.
Ez ma a rejtett hősi lecke.
Fogódzó. Örök titkon.

Harcok, csaták vad éveken át.
Véren vett minden lépés.

Történelem. Várni a csodát.
Sebedre hitből tépés.

Az idő arcán kérdőjelet
rajzol a sárga pitypang.
A lehetetlent legelheted.
Harang szól: Bing-bang, bing-bang!

A végtelen – vén térdedre ül.
Sápadtan, már-már árván.
Jövők madara merre kerül?
Hoz-e reményt a szárnyán?!

Emlékeztető

„Magyar az, akinek fáj Trianon!” (Illyés Gyula)

I.

Szagos, tavaszi eső permetez.
Vizes ruhában állnak mind a házak.
Vágyott örömét érzem a határnak.
Erős, bódító, mint valami szesz.

Nagyapám arcán virít a mosoly.
A küszöbön ül s föl-fölnéz az égre.
Tekintetében lobog: Végre! Végre!
Nagyon kellett már! – a hangja komoly.

A jövőféltés süt át a szaván.
Hányszor csalták meg dolgos életében?!
Hiába küzdött a vad szembeszélben!
Kenyér se maradt olykor asztalán.

De nem adta fel. Vén szíve örült
minden esőnek, rügynek és virágnak.
Feledte kínját a nagy árvaságnak,
ha vigaszt lelteni a küszöbre ült.

II.

Láncok kötöznek,
sír a lélek.
Nincs útja szívünk
örömének.

Leszegett fejjel
járunk. Miért?
Ne lássák arcunk
sötét dühét.

Csaknem száz éve
lobog bennünk.
Üvöltve kéne
énekelnünk.

Mert életünket
megalázták.
Ránk rakták mocsukuk
minden jármát.

Láncok kötöznek,
sír a lélek.
Nincs útja szívünk
örömének.

III.

Tologatták a határt fejünk fölött.
Koldussá tesznek – remélték! – bennünket.
Hány éve már, hogy lenyúzták bőrünket?!
Árva lelkünk reménybe öltözött.

Magyar vállra nem való tarisznya.
Az ekeszarvat szokta kemény markunk.
A földért éltünk és a földért haltunk.
Vérünket a szülőföld beitta.

Fájdalom jár körülöttünk rendre.
Lassan száz éve - más issza a borunk!
Naponta ülik tolvajok a torunk,
a jövőnket feketére kenve.

De bizakodunk. Él bennünk a hit,
s annak reménye: Fölragyog még a nap!
Nem leszünk holmi szélkergette kalap.
A szülőföld ereje megsegít!

IV.

Szagos, tavaszi eső hulldogált.
Nagyapámmal a küszöbről csodáltuk.
Az esőcseppek járták tiszta táncuk,
amíg a szíve végleg meg nem állt!
(Pozsony, 2017. június 4.)

Mester Györgyi

Novellák

A fattyú

A kora hajnali órán egyhangú intenzitással szakadó hó teljesen elnéptelenítette az utcát.

A sarkon túlról váratlanul magányos alak tűnt fel. Összegörnyedve, leszegett fejjel, lassacskán lépegetett, dacolva a zord időjárással. Nekifeszült a szélnek, úgy haladt ismeretlen célja felé. Időről-időre megállt, bő kabátját szorosabbra fogta magán, aztán újra elindult. Néha álltában is hétrét görnyedt, úgy tűnt, mindjárt összeroskad. Azután, valahogy, mégis csak elért a megyei kórház apró házak közül kimagasló, többemeletes épületéhez. A vastagodó hóval fokról-fokra nehezebben megbirkózó alak odaért a kórházhoz, s akkor még egyszer nekiveselkedett, hogy a fél tucat lépcsőn felvonszolja magát a kivilágított bejáratig.

A hótól sikos lépcsők azonban ellenálltak, nem hagyták megmászni magukat. Az alak – kiről még azt sem lehetett tudni, asszony, netán öregember –, megint összebb húzta magát, mint akit ismétlődően a görcs rángat. Végül feladva a hiábavaló küzdelmet, ott ahol állt, lerogyott a lépcsőre.

Tán a vakszerencse, vagy inkább a jó sorsa akarta úgy, de pillanatokkal később hangosan csikordulva nyílt a bejárati ajtó, és utcára lépett az éjszakás nővér, ki szolgálata leteltével, épp hazafelé indult. Gyakorlott szeme azonnal meglátta a szenvedőt, s egyazon mozdulattal, mellyel kitakarta a kabátot és alá lesett, már lépett is vissza, s bekiáltott a portára: hozzatok gyorsan egy hordágyat!

A cipekedők, az előcsarnokba érve, le se tették a terhüket, a kabát alól előtárulkozó látvány ugyanis kétséget sem hagyott afelől, hogy az asszony percekben belül szülni fog.

A műtőben aztán megindult az ádáz harc. Nem kérdezte senki, se az ügyeletes orvos, se a szülésznő, ki fia, borja a nő – bár iratok és pénz híján, nehéz is lett volna bármit igazolni –, ellenben látták a kínlását, s tudták, jön a baba, hát mind-egyik tette a dolgát.

Félóra se telt, amikor az előbb még jósors balsorsá torzult, mert egyiket e világra, a másikat a túlvilágra segítette. Egyszerre mondott egyiknek isten hozott-at, a másiknak isten veled-et. Ott hagyott az életnek egy csodaszép csecsemőt, s magával vitt egy fiatal, nagybeteg asszonyt, kinek utolsó gondolata az volt, anyátlan-apatlan gyermekének keressenek jó anyát...

Hogy milyen szép is volt az újszülött! A szülésznő sem tudta megállni, hogy ne dicsérje: olyan gyönyörű ez a gyermek, mint egy angyal! Élő hajszaba! Milyen arányos a kis teste, mintha nem is közönséges ember, egyenesen művész tervezte, formázta volna műremekké!

Az élet azonban folyt tovább. Az orvost a szomszédos műtőbe hívták, ahol egy másik asszony már előző este óta vajúdott. Tudták róla, hosszú évek óta próbálkozott, de sohasem sikerült kihordania a gyermekét, magzatai rendre korán elhaltak. Most úgy látszott, végre szülehet. Testileg rettenetesen szenvedett, de a lelkében titkon annál is nagyobb félelem lapult. Emlékezett, mielőtt megindult a szülés, nem egyszer elmondta, mindenki hallhatta: ha nem jön világra, nem lesz életképes a baba, ő nem éli túl! És ezt el kellett hinni neki.

Az orvos egy idő után már maga is szánta. Döntött, altatásban segítik világra a kicsit, amíg nem késő, egyben az anyát is megkímélik a további fájdalomtól.

A sors azonban újfent közbeavatkozott. Akinek nem szánt gyermeket ajándékozni, annak nem adja meg azt, bármennyire is vágyik rá. Az újszülött pár percet élt csupán, de az anya legalább megmaradt. A szülésznő, karján a halott csecsemővel, szinte ledermedt, mint aki azt sem tudja, mitévő legyen. Pedig átélt már, nem egyszer, hasonló helyzeteket, évtizedek óta gyakorolta a hivatását.

A kórházi személyzet háromtagú, megrendült kis csoportja, úgy állt ott, a még magához nem tért, frissen szült anya fölött, mint a sors végrehajtói: minden tőlük függött, és ők mélyen átérezték ezt.

Az orvos előbb a nővérrre, majd átellenben a szülésznőre nézett, azután mindhármuk tekintete középre, az üvegfal mögött, kis ágyában nyugodtan szuszogó csecsemőre, a halott asszony gyermekére irányult.

Hallgattak, egyik se szólalt meg, mégis, hangtalanul is egyetértettek. Egyetértettek abban, hogy az élő, viruló csecsemőnek gondos, szerető anyára van szüksége, a lassan ébredő fiatalasszonynak pedig gyermek kell, akit pátyolgathat, nevelhet, óvhat és szerethet.

Az éjszakai műszak végeztével majd jelentés készül, hivatalos, teletűzdelve latin szakkifejezésekkel, de a lényege az lesz: a szülészetben hajnalban, szinte egy időben, életképtelen gyermeke világrahozatalát követően, elhunyt egy női páciens, egy másik nőbeteg pedig, hosszas vajúadás után, altatásban, császármetszéssel, egészséges csecsemőt szült.

Évek teltek el, hosszú évek. A valamikori bájos csecsemő kamasszá serdült, majd jóvágású fiatalemberre nőtte ki magát. Anyja szemefénye lett, nem tudott olyat tenni, amiért megbüntették volna. Hiszen ő volt, akit annyira vártak, s ki nem mondottan anyja megmentője, mert ha meg nem születik, az asszony talán már nem is él.

A sok ajnározás, a hatalmas szeretet egyenes folyománya volt, hogy mindenben segítettek, támogatták, a legjobb iskolákba járatták. Persze, meg is érdemelte. Okos volt, mégis szerény, cseppet sem fennhéjázó, pláne nem beképzelt. Ezen kívül, a művészetek terén is tehetségesnek mutatkozott. Fogyasztható verseket, élvezetes prózát írt, de még annál is szebben rajzolt és festett. Középiskolás korában ráadásul elkezdett érdeklődni a szobrászat iránt. Ekkor derült ki, hogy míg a többiben elfogadhatót alkotott, ez utóbbi művészeti ágban kiugró tehetségnek bizonyult. Fiatal korához képest, kiemelkedően magas színvonalú műveket alkotott. Több ifjúsági pályázatra benevezett, el is vitte a pálmát, így nem is lehetett kérdéses, hol tanuljon tovább. Az ország legnívósabb képzőművészeti egyetemére iratták be.

Hogy teljesen az iskolának szentelhesse magát, eljött otthonról, albérletbe költözött. A tanév első napján nagy kíváncsisággal és még nagyobb elvárásokkal jelent meg eljövendő tanulmányai színhelyén.

Meglepődve tapasztalta, hogy gyülekező diáktársai csodálkozva néznek rá, s volt, aki megállt, és hosszasan szemlélte. Először azt gondolta, megelőzte a híre, tudják, hogy már díjazott munkákat tudhat a magáénak, országos pályázatokon nyert. De mivel senki nem gratulált, ezt elvetette.

Aztán megrettenve gondolt arra, hogy a kinézetével lehet a baj. Nem véletlenül mondta az anyja, fiatal még ahhoz, hogy bajuszt és körszakállat növesszen. Ő azonban, anyjával ellentétben, szentül meg volt győződve róla, hogy kifejezetten jól áll neki. Mintha egyenesen bajuszt meg szakáll viselésére lett volna teremtvé, már fiatalon is férfias arca.

Végül, az első előadás után, szóba elegyedett a padtársával, és rákérdezett: mit gondol, vajon miért nézegetik őt olyan feltűnően az iskolatársak? Hamar megkapta a választ. Nem néztél tükörbe, vagy nem is tudsz róla?! Kiköpött mása vagy a híres szobrász tanárnak. Régen bizonyára ilyen lehetett, mint te, mivel – a szóbeszéd szerint – már egészen fiatalon bajusza és körszakálla volt.

Csupán hírből ismerte az idős művészt, még fényképet sem látott róla soha. Tudta viszont, hogy nagyra becsült, elismert ember, aki pusztán passzióból, időtöltés gyanánt ad órákat az egyetemen, egyébként folyamatosan alkot. Nyilvántartják a lexikonok, életrajzi könyv is jelent meg már róla. Hát most majd megismerkedhet vele személyesen, egy-egy vizsga alkalmával...

Gyorsan eltelt az a pár év, és a fiú befejezte a tanulmányait. Dicséretesen jó tanulónak tartották, kimagaslóan tehetséges, feltörekvő, ifjú művészként könyvelték el már szakmai körökben is. Az előadások, na meg a vizsgák alkalmával, egyszer-kétszer valóban megtapasztalta, hogy tényleg hasonlít a híres szobrász tanárra. Ezeknek a külső azonossági jegyeknek azonban nem tulajdonított nagyobb jelentőséget. Néha, amikor vizsgázott, észrevette, a tanár tekintete hosszan elidőzött az ő arcán, és szinte belefeledkezett a nézésébe. Később úgy gondolta, csak elmélázhatott, és őt nem is látta. Talán valami új alkotás rémlett fel lelki szemei előtt, azért volt olyan réveteg a tekintete. Magánemberként nem beszéltek egymással, és az idős művész soha, egy szóval sem tett említést, az ő kettejük különös hasonlóságáról.

Aztán eljött a búcsú napja, a búcsúé az iskolától. A diploma átvételét követően állófogadást tartottak, melyre a tanárokat is elvárták. A híres művész meghívását rá bízták. Intézze el, hogy

A rajzszőg

Már évek óta nem kesergett a nyomorán. Megszokta, mint a saját bőrét. Levetni úgysem tudta, hát miért foglalkozott volna vele? A kis padlásszoba, ahol lakott, zsúfolt volt a semmitől: a berendezés egy ágyból, gyalulatlan asztalból, támlásszékből, falikútból, egy függönnyel elkerített WC-ből, vaskályhából, s a falon sorakozó, ruhaakasztót, egyben szekrényt helyettesítő kampószögekből állt. A sivár szoba egyetlen díszé egy ócska rádió volt, amit az előző lakó, lakbérhátraléka fejében, az adósság kiegyenlítése végett hagyott hátra. Az ablak csupaszon ásitózott, unottan nézegetett kifelé a nagy, üres hátsóudvarra, ahol a meleg por súlya alatt kókadozó gazok burjánzottak, és az odadobált ételhulladékon döglegyek ejtöztek.

a tanár elmenjen, nagy szó lenne, hiszen köztudott, igencsak magának való, nem vegyül a diáknéppel.

Kicsit félve nyitott be a tanáriba, ahol az öregurat egyedül találta. Szépen, udvariasan kezdte, megtisztelné-e az osztályukat azzal, hogy részt vesz a búcsúvacsorán?

Az idős művész nézte a fiút. Most jól szemügyre vehette, mert ez egyszer igazán közel álltak egymáshoz. És akkor újból eszébe jutott, ami a vizsgák alkalmával annyiszor. Ha annak idején, azt a szép, fiatal modellt, akit a szeretőjévé tett, megköveti és elveszi, amikor bevallotta, hogy terhes, most talán neki is ekkora fia van.

Egy leszármazottja, aki örökli a tehetségét. Legalább olyan tehetséges lehetne, mint ez a fiú. De ez itt nem az ő utóda, hiába hasonlít rá. És persze, a valamikori modell is eltűnt. Eleinte kereste, aztán kerestette, mert meggondolta magát, elvette volna mégis.

De jó is lenne most. Nem lenne egyedül. Mert sohasem házasodott meg, és a kísértés se fogta el többé. Arról a nőről is alig tudott meg valamit. Csupán annyit sikerült kiderítenie, hogy egy halott gyermeket – az ő gyermekét – világra hozván, meghalt. Egy kórházban halt meg. És már annak is több, mint húsz éve...

Kényszerítette magát, hogy belássa, ez itt most csupán érzéki csalódás. A fiú nyájas, okos és tehetséges, és még hasonlít is rá. De neki, még sincs köze hozzá. Ésszel felfogta, de ettől nem nyugodott meg. Különös érzések kerítették hatalmukba. Ez az ifjú ember most befejezte a tanulmányait, és valószínűleg eltűnik a látóköréből, eltűnik örökre. Talán csak a sikerei híre jut majd el hozzá, valamikor. Ha eljut egyáltalán.

És ekkor váratlanul elfogta valami olthatatlan nagy vágy, elöntötte valamiféle rettenetes szeretetvágy. És ez az érzés arra ösztökélte, hogy megtegye. Ő, a megközelíthetetlen, az érzelmek nélküli, távolságtartó tanár, az elismert művész.

Az előtte álló fiatalembert – ki reménykedve, beleegyezve válaszára várt –, nem engedheti el csak úgy, mint egy idegent. Nem engedheti el anélkül, hogy valamit ne adjon neki útravalóul. Szigorú, közönyös szavaival ellentétben – mármint, hogy nem szokott elmenni ilyen rendezvényekre –, váratlan gesztust tanúsított.

Megölelte, s pár pillanatig úgy érezte, a saját fiát szorítja magához...

A falikút fölötti, foncsorhibás tükördarab a szoba lakóját sem tüntette fel jobb színben. A visszatükröződő kép igen lehangelő volt. Sovány, sápadt, beesett arc. Az apró szemek gyanakodva kémleltek a világba, attól való félelmükben, hogy gazdájukra bármikor lesújthat a végzet. A szigorúan összeszorított ajkak fölött ritkás kis bajuszt búslakodott, mintha nem telt volna többre belőle. A szemöldök apró, savószerű szemekre borult, a haj sötétén, még fésülten is elfeküdtnék látszón, alig takarta a szűk kis fejet. Termete sem hazudtolta meg a képet: az alacsony, sovány, fiatalon is hajlott test mitől is növesztett volna nagyobb fejet és több észet?

Eddigi életében elkerülte a szerencse, ez tény. Jövője kilátástalan volt, rokona nem lévén, kitől, mitől is várhatta volna, hogy egyszer ráköszönt a jólét.

Szűkösen, beosztóan élt, egyetlen szenvedélye volt csupán, a lottó. Azt sohasem mulasztotta el, hogy a soros heti lottóját megvegye és kitöltse. Mondhatni, ez volt az úri „passziója”. Ugyan ezt sem engedhette meg magának, na de mit engedhett volna meg? Hogy éhen haljon, vagy hogy télen ne fűtse fel a kis szobát? Igen, ezt mind megtehetette volna. De hát még csak huszonhét éves volt, és valami ismeretlen okból kifolyólag élni akart, és még remélt.

A borongós reggelen, szokás szerint, már az ébresztőóra csörgése előtt felpattant a szeme. Fel kell kelni, várja a munka. A céltalan, értelmetlen vonalak húzogatása, körök és szegletek, melyekből talán kialakul valami épület körvonala, amit ő sosem fog látni, hiszen hogy jön ő ahhoz?! Ő csak egy egyszerű segéd műszaki rajzoló. Egy senki, akit észre sem vesznek. A kollégái csak cukkolják, gúnyolják, a nők, különösen az a kis szőke a bérszámfejtésről, átnéz rajta, jó, hogy amikor látja, legalább a hódolatteljes köszöntését fogadja. Semmi esélye nála, pedig ha tudná, hogy akár meghalni is kész lenne érte. Évek óta nem volt nővel. Nem tellett rá. Önszántából pedig nem állt vele szóba egy valamirevaló nő sem.

Ez mind végigfutott az agyán, amíg elvégezte a dolgát, arcot mosott, magára húzta szokásos, mindennapi gönceit, és leült az asztal mellé. Baloldalt félig üres lekvárosüveg, mindennapi reggelije elmaradhatatlan kelléke, zacskóban szikkadó kenyér, vizeskancsó, jobbra pedig már nem nagyon nyújtózkodhatott, mert a könyökével óhatatlanul leverte volna a papírdobozban tárolt ceruzacsonkokat, tompa körzöt, radírdarabokat, a kupacban álló rajzszoégeket, na és persze az otthoni munka elmaradhatatlan kellékeit, a néhol zsírfoltos, gyűrött sarkú rajzpapírokat, amin a hazahozott szerkesztési feladatokat szokta felvázolni.

Elmerengve, félig még az ágyemeleg bódulatában, rágcsőlt a mutatóba megkent kenyeret, közben, szinte öntudatlanul, a rádió felé nyúlt, és elcsavarta a gombot. A reggeli hírek után, a lottóhúzás számait kezdte sorolni a monoton, szentvtelen női hang. Biztosan nem lottózik – futott át az agyán. Hallgatta a számokat, mint aki számára ez teljesen közömbös információ, hiszen a nyereség élményét még sohasem élte át. Elhangzott a hat szám, melyek egyszerre csak olyan ismerősnek tűntek. Az ismétlésre már kiélesedett a hallása. Nagy isten, ezek az ő számai! Nem lehet! Megütötte a főnyereményt! Biztosan meg fog halni, vagy talán már nem is él! Nem, vele ilyesmi nem fordulhat elő! Ő nem győzelemre született... vagy mégis?!

Felugrott. Lendületétől borult a szék, röptül a kancsó, a lekvárosüveg, a ceruzatartó doboz a padlón landolt, a rajzszoégek szanaszét gurultak, a lapok csúsztak, mint kavics a tó felszínén... Maga után becsapva az ajtót, mi nem volt szokása, leszáguldott a kopott lépcsősoron, kivágódott az utcára és körülnézett.

Az ébredező házak között, már pislogva sütött a Nap. Úgy érezte, ez most csak az ő kedvéért kelt fel. Igen, ez az ő napja! Munkába menet útba ejtette a lottózót, hogy meggyőződjön róla, a kihúzott számok azonosak az övéivel. Semmi kétség, megütötte a főnyereményt! Az irodába úgy ment be, hogy

a porta előtt elhaladtában, csak intett az ott ülőnek, aki kellően el is bámult ezen. Mi lehetett ez az amúgy szerény fiatalembert, hogy még csak nem is köszön? Leült az íróasztalához, elővette a szelvényt, nézegette, forgatta a kezében. Majd egy döntő elhatározással odament az irodafőnökhöz, és elkéredzkedett „ügyet” intézni”. A főnök meglepődött ekkora merészségen, de amikor megtudta az „ügy” mibenlétét, nyájasan engedélyt adott a távozásra.

Hogy, hogy nem, de még mielőtt eljöhett volna, az irodában híre ment a lottónyereményének. Sorra jöttek gratulálni olyan kollégák is, akik addig a létezését sem kívánták tudomásul venni. És láss csodát, egyszer csak ott állt az asztala előtt a szőke szirén a bérszámfejtésből! Kedveskedve odahajolt hozzá, úgy mondta, hogy egyik rokona remek befektetési lehetőséget tudna ajánlani a pénze számára, és ha nem bánja, este felugrana hozzá, ezt megbeszélni. Úgy bólintott rá, hogy szinte nem is volt magánál. Csak elhadarta a címét, és már menekült is – nehogy felébredjen. A lottózóban biztosították arról, hogy a nyereménnyel minden rendben lesz, másnap menjen vissza, lehetőleg kíséreléssel, és ajánlják, hogy átmenetileg a pénzét helyezze el egy bankfiókban, míg nem dönt a további felhasználásról. Holtfáradtan ért haza. Aznap nem dolgozott semmit, mégis olyan elnyűttnek érezte magát. Talán a sok új élmény fárasztotta ki, a lehetőségek tárháza, amely most úgy nyílt meg előtte, hogy egyszeriben fel sem tudta fogni. Holnaptól minden másképp lesz?! Hogy lehet ezt elhinni? Mi lesz, ha kiderül, mégsem igaz? Azt nem élné túl! De ezen most nem is érdemes töprengni, este jön hozzá a kis szőke a bérszámfejtésről. Már vásárolt is az esti találkához, persze csak szerényen, hiszen a résztartalékát kellett felhasználnia, a nyeremény még nincs a kezében. Kiemelt figyelmet fordított a külsejére, úgy készülődött. A fekete öltönyét vette fel, amit anyja temetésén viselt utoljára. Ezt érezte az alkalomhoz illően elég elegánsnak. Ekkor eszébe jutott, mint valami zsupori öregúrnak, hogy mi van, ha ellopják tőle a nyertes szelvényt? Talán a szőke tündérnek is vannak efféle szándékai? Egy hirtelen ötlettől vezérelve, felhasította otthoni lábbelije gumitalpát, és a résbe belecsúsztatta az összehajtogatott szelvényt. A rés azonban nyíltan tátongott, hát rányomott egy rajzszoéget. Úgyis cipőt húz, ha jön a vendég – gondolta. Ebben a percben felvijjogott a bejárati csengő. „Megjött a szőke démon. Mától kezdve az én Istennöm!” Nem is gondolt másra, rohant az ajtó felé. A kopott kőlépcső tetején a papucs rajzszoéggal vasalt talpa megcsúszott, és ő repült lefelé. Mire a húsz fokon lebucskázott, nyakát szegte.

Az ajtócsengő még percekgig harsogott, mígnem a bejönni szándékozó megunt, hogy nem engedi be senki, és mérgesen odébbállt.

Harmadnap, mivel a munkahelyén nem jelentkezett, ki sem lépett a cégtől, ügyintézés céljából keresték a lakásán. A kulcs belül volt a zárban, ezért bajt szimatoltak a látogatók. Feltörtették a lakást, de a sérültön már nem tudtak segíteni. A nyertes lottószelvény sosem került elő, tán igaz se volt, az albérlő holmijait a tulajdonos – hozzátartozó híján – a szeméttelre vitette.

A gumitalpú papucsot egy hajléktalan csavargó találta meg, aki aztán gyakran hálálkodott a korábbi tulajdonosnak, mivel így nyár közepén, egy kényelmes papucs, minden kincset megér...

Máger Ágnes: Az erdei lak (2017)

Máger Ágnes: A gólyához (2017)

Máger Ágnes : A madár, fiaihoz (2017)

Mäger Ágnes: Ikaros (2017)

Szöke István

A kálvinista öntudat

Folyóiratunk legutóbbi számában **Buza Zsolt** rosznyói református lelkész emlékezett egykori hivatali elődjére, Szöke Istvánra. Úgy véljük, hogy a reformáció 500. évében méltó és helyénvaló, ha visszatérünk a mára csaknem elfeledett néhai kiváló lelkész, jeles gömöri atyánkfia személyéhez. Hogy milyen szerepet töltött be a nevezett a trianon utáni magyar reformátusság életében, mi sem jelzi jobban, mint hogy az általa korábban felelős szerkesztőként jegyzett *Református Egyház és Iskola* az 1936. évi (XVI. évfolyam) 49. számát teljes egészében az ő emlékezetének szentelte.

Az alábbi írása 1928-ban, előadásként hangzott el, s az említett hetilapban, illetve különnyomatként is megjelent.

„Az 1517-ik év okt. 31-ike az emberiség történelmében egy újabb idők teljességének határnapja, egy másfélezer éves éredés gyümölcse s ennek történelmi kifejezése a protestantizmus.” Így szólott egy reformációi emlékünnepen sok évvel ezelőtt az én egyik, poraiban is áldott mesterem.

Fölteszi a kérdést: *„Mi a protestantizmus?!”*

Megfelel reá így:

„Az emberiség megtisztult lelkének ítélete a zsarnokság, a sötétség, a szolgaság, a tudatlanság, az Isten nevében űzött hamis sáfárkodás ellen. Békekötés az igazságos Istennel az evangéliom világánál, a Krisztus keresztyénél, az apostolok haló poránál. A keresztyén ókor testvériségének visszaplántálása a Krisztus szellemétől elfordult világba; a hitnek, a vallásnak a hamis bölcselkedés hálóiból való kiszabadítása; az egyén felségjogának biztosítása; a család szentségének, a társadalom becsületességének visszakövetelése; kötelességtudás a ledérség, könnyelműség helyett; a gyönyör és erő kultusza helyett a szabadság és jog tisztelete; az Isten bűnbocsátó kegyelmének csak az Istennél való keresése és megtalálása.” (Radácsi Gy.)

Oly szépen és igazán felel a feltett kérdésre, hogy az én lelkemet teliesen rabul ejtette s még ma sem tudom elfelejteni, sok-sok év után. Teljes mértékben igaza volt!

A reformáció hatalmas folyamának két ága, mint két óriási kar fogta át a világot, s amerre elhaladt, mindenütt viruló élet támadt a sivár mezőkön s az új tenyészlet olyan és annyi gyümölcsöt terem, hogy négyszáz év óta úgyszólván folytonosan abból élünk és még ma is azt tékozzoljuk.

A reformáció ezen új életet teremtő folyama két ágának Istentől ihletett két vezetője, irányítója a **Luther** és **Kálvin** világtörténelmi jelentőségű alakja.

Ha feltennénk a kérdést: *„Ki volt nagyobb?!”,* a költővel felelhetnénk mi is: *„Nem tudom én, melyik volt szebb, melyik dicsőbb, melyik nagyobb!”,* mert a maga helyén mindkettő szinte utólérhetetlen nagy s ma a négy évszázados távolságból visszatekintve e hatalmas alakokra, csak a magunk kicsinységét érezzük.

Mindkettő Istentől kiválasztott, dicsőséges eszköz volt egy magasztos küldetés elvégzésére, s feladatát mindkettő nagyszerűen megoldotta, küldetésének híven megfelelt.

Az elém szabott feladat s a számomra kimért idő nem engedi meg, hogy kimerítő összehasonlítást tegyek a két nagy alak között, bármennyire hálás feladat volna is egyébként, s összehasonlításként csak annyit kívánok e helyen megjegyezni, hogy a kezdeményezés dicsősége elvitathat-

atlanul a Lutheré, ő termeli azokat a nagy, mély gondolatokat, amelyekkel úgy meggazdagodik annak a kornak lelki világa, de a megtalált igazságot Kálvin ragadja meg, védelmezi meg nehéz harcokban, csiszolja tökéletesre, viszi előre vad zivatarokban, emeli fel oly magasra, hogy fényét szétszórhatta az egész világra, bevilágíthasson az emberi élet egész mezejére, hogy tőle kapjon vezető világosságot az emberi élet minden vonatkozásban, hogy teljesen újjá legyen tőle s boldog legyen általa.

„A kálvinizmusban fejeződött be a protestantizmus evolúciója.” *„Kálvin tette a protestantizmust életrevalóvá, kulturképessé, reális történelmi hatalommá.”* (Ravasz László)

Ha Luther a protestantizmus megindítója s megrementője, Kálvin a megmentője, diadalra, tökéletességre emelője. Amikor Luther letűnik s nincs aki helyét betöltve a munkát tovább folytathatná, az ú.n. schmalkaldeni háború után (1546) pedig a németországi protestantizmus végveszedelembé jut; akkor jelenik meg Kálvin és a kálvinizmus, a hősi akarat vallása s a lehanyatlott zászlót fel-emeli, vértanúinak seregével győzelemre viszi.

Nagyon röviden, néhány mondatban föl kell sorolnom a kálvinizmus főbb gondolatait.

Az alapgondolat, amelyből Kálvin kiindul, s amelyre ráépíti a kálvinizmus egész tanrendszerét: Isten dicsősége, Isten szuverenitása. Az egész teremtett világban egyetlen érték van: Isten, s minden csak arra való, hogy az ő dicsőségét mutassa, sugározza. Minden csak ezt a célt szolgálja, az ember is, még a vallás is. Nem az Isten van az emberért, hanem az ember az Istenért; nem arra való a vallás, hogy nekünk legyen hasznunk belőle, hanem arra való, hogy az Isten dicsősége legyen ezáltal is teljesebbé.

Isten a maga dicsőségét közvetve a teremtésben, közvetlenül a szentírásban jelentette ki, melyben minden igazság megtalálható.

Az üdvösséget az ige közli velünk, ez mutatja meg Istennek minden kegyelmét és ajándékát, amelyet a Jézus Krisztus által jelentett ki az emberi nemzetnek. Az ember egész élete közvetlenül az Isten előtt áll, közvetlen összeköttetés van Isten és az emberi lélek között, az ember az Istennel személyes közösségekben él.

Az emberre nézve kétféle módon lesz láthatóvá az Isten dicsősége: mint igazságossága és mint kegyelme. Ezért minden időknél előtte kiválasztotta azokat, akiken igazságát és azokat, akiken kegyelmét akarja megmutatni. Amazokon láthatóvá lesz örökkévaló törvényének ereje,

szentsége, igazsága; emezeken láthatóvá lesz az ő szeretete, irgalma, kegyelme a kiválasztottak Isten dicsőségére szentelt életében.

A kiválasztottság biztos mutatója, kétségbevonhatatlan jele a hit, amely azonban szintén az Isten kegyelmi ajándéka, mely szükségképp jócselekedetekben nyilatkozik. Ez a szent zálog arra, hogy Isten kezéből és kegyelméből ki nem ragadhat minket soha semmi hatalom, hiszen az ő végzése erősebb mint az egész teremtett világ.

Ez az ú.n. eleve-elrendelés, vagy predestináció tana, amelyet a századok folyamán oly sokszor megtámadtak, oly sokan félreértettek, még többen meg sem értettek, de Kálvin törhetetlenül ragaszkodott hozzá, mert hiszen az alapgondolatból – Isten szuverenitása – feltétlenül következik. Vallotta minden nagy vallásos lélek, mert minél mélyebb a vallásos érzés és hit, annál jobban az Isten kezében érzi magát a lélek. *„A predestináció gondolata az a stílus, amelyben a kálvinizmus tanrendszerének hatalmas dómja felépül.”* (Ravas L.)

Akiket Isten kiválasztott, azokat el is hívta, akiket elhívott, azokat meg is igazítja, akiket megigazított, azokat meg is dicsőíti, azaz Isten erőt is ad a kiválasztottnak arra, hogy az ő akaratát megvalósítsák s addig senki meg nem hal, míg küldetését be nem végezte.

Egyetlen feladata az embernek a kötelesség teljesítése, egyetlen jutalma újra csak a kötelesség teljesíthetése, az üdvösség az, hogy mi az Isten akaratának engedelmeskedünk.

Nagy vonásokban így néz ki a vallás azon a magaslaton, ahová Kálvin emelte, ahonnan feljebb még semmi más vallásalak nem tudott emelkedni, úgy hogy kimondhatjuk teljes joggal, miszerint a vallástörténet tetőfokán, csúcspontján a kálvinizmus áll. Az Isten világleflettsége és mindenhatósága itt a legfenségesebb, a hitbizonyosság itt a leghatározottabb és legvéglegesebb.

A vallás ilyen fogalmának teljes mértékben megfelel az egyház fogalma is. Az egyház az Istenért van és nem az emberért, Istentől ered, alakját is tőle nyeri, célja is a hozzá való folytonos közelebb jutás. Az egyház életének látható jelei; az ige hirdetése, a sakramentumok kiszolgáltatása és a fegyelem, mely utóbbi szintén nélkülözhetetlen alkateleme az egyház életének, hogy a rendetlenséget irtsa, a gonosztságot, istentelenséget lehetetlenné tegye, láthatóan is mutassa mindenknek, hogy az Isten szövetsége szent s a hívók gyülekezete Istenre néz és az ő dicsőségére él.

Az egyház szervezete demokratikus, amint a kálvinizmus alapgondolatából kifolyólag más nem is lehet. Mindnyájan Isten előtt állunk, érdemünk nincs, egyenlők vagyunk, s így az egyházban csak szolgák vannak, akik szolgálnak, vezetnek, szabályoznak, de a munkában részt kell venni minden hívőnek.

És Kálvin, mint igazi próféta, nemcsak hirdette tana, hanem meg is mutatta a valóságban is. Teste gyöngye ugyan, *„egy csomó orvosság”* – mint ő maga mondja – de Isten erős, és ő, mint Isten akaratának eszköze, ingadozás nélkül dől neki a munkának, s befejezi azt oly tökéletesen,

hogy annak következményeképpen átalakul egy egész világ.

És most tudom, hogy sokak lelkében felmerül a gondolat, hogy vajon mi célja lehet ma, ezen a helyen, leánykonferencián ilyen unalmas, régi tanok felsorolásának. A hitviták kora régen lejárt, a mai kor emberei oly nagyon nyugtalanok, „idegesek”, ezek a dogmák meg egyáltalában nem érdekesekek, sőt „unalmasak”, divatból régen kimentek.

Jól van! Legyen így! De azt meg kell állapítanunk, le kell szögeznünk, hogy az a hatalmas fejlődés, mely a XVI. században megindulva a világ képét átalakította: ezekből a ma unalmasnak nevezett tanokból sarjadt ki és innen táplálkozott.

Isten „komor” szuverenitása!... A predestináció „rideg” tana!...

Ezek nyomták rá bélyegüket kitörölhetetlenül arra az egész nagyszerű fejlődésre, átalakulásra, mely az óceánokon innen és túl végbement az emberiség életében, mégpedig az élet egész területén, a politikai és gazdasági életben, a társadalmi viszonyokban és a szellemi művelődésben.

Úgy megszoktuk, ma élni sem tudnánk talán, ha elvennék tőlünk az egyéni és lelkiismereti szabadságot, vágyunk az elnyomatást kizáró, az egyéni képességeket szabadon érvényesülni engedő, igazi demokrácia után, szeretjük a szabaddá lett tudomány és művészetek áldásait s figyelmen kívül akarjuk hagyni a gyökereket, amelyek ilyen szép gyümölcsöket termő fákat neveltek, pedig tápláló gyökér nélkül nincs virágzó fa és nincs tápláló gyümölcs.

Nem értjük, talán nem is helyeseljük pl. a predestináció tanának mélységeit, ellenmondásait, de ugye, ha csak egy szemernyi fogékonyság, érzék és lelkesedés van bennük a nagy egyéniségek, a bátran élő-haló hősök munkája iránt, akkor lelkesedve legeltetjük szemeinket az olyan történelmi alakokon, mint **Ruyter Adorján, Coligny Gáspár, Knox János, Cromwel Olivér**, a magyar gályarabok, **Bocskay István, Bethlen Gábor, Rákóczy György, Lórántffy Zsuzsanna, Tisza István**, akikben az ezen tanokból kisugárzó lélek öltött testet! Azért tudtak Isten kezében olyan alázatos eszközök, a világgal szemben pedig oly rendíthetetlenül bátrak lenni, mert érezték, mert meg voltak róla győződve, hogy Isten kiválasztotta, elhívta, elküldötte őket egy felséges misszió megvalósítására, s ha munkájukat siker koronázta, azért a dicsőség nem az övék, hanem teljes mértékben az Istené.

A mai, kényelemben, biztonságban élő, szélcsendes, nyugalmas időket élvező embernek nagyon könnyű cáfolgatni, elcsavarni, képtelen voltát kimutogatni ugyancsak a predestináció tanának, könnyű kisütni róla – amint nemrég olvastam valahol, hogy *„soha lázálom nem termett ennél szörnyűbb elmeszülemény”*, de mi lett volna a XVI-ik század viharos évtizedeiben a kálvinizmusból, ha az akkori hívőkben nem élt volna az a szent meggyőződés,

mely innen fakadt és táplálkozott, hogy nincs más akarat a világon csak az örökkévaló Isten felséges akarata; mi lett volna, ha nem lelkesítette volna őket az a rendíthetetlen bizonyosság, hogy ők Istentől kiválasztva, predestinálva vannak, az ő kezében vannak, ahonnan ki nem ragadja őket soha semmi hatalom?!...

Mert rettenetes idők voltak azok! S amikor az ellenreformáció minden erejét összeszedve Európa minden országában vad erővel támad, jön az inkuizíció, a jezsuiták, **II. Fülöp, Alba, Básta, Caraffa** stb., bizony nem felelt meg az „arany középút”, sem a tétlen kegyesség. Ide olyan hősök kellettek, akiknek a lelke tűz, a hangja acél, akik a győzelemben nem tudtak kételkedni, akiket nem rendített meg a máglyák füstje, a vértanúk kiomló vére, akik nem csak szemébe mertek nézni a halálnak, hanem kihívták maguk ellen, sőt gúnyolták azt. A predestináció hite ilyen hősokeket termelt. Nem volt olyan akadály, amellyel ezek szembe nem szálltak volna, csak az Isten uralkodjék s az ő dicsősége terjedjen, de hiszen könnyen megtehették mert Istentől kiválasztva, predestinálva voltak.

„Előbb fordul föl a világ ezerszer egymás után – írja Kálvin – hogysen csak egy is elveszhetnék az Isten választottai közül, akiket ő igazán magához kapcsolt.”
„A vértanúk és hitvallók börtönei közül valamelyikbe egy nap befurakodik az a hír, hogy Genfben valaki megtámadta a predestinációt. És a börtön fenekéről a rémület kiáltása riad föl: Hát akkor hová lesz a vértanúk bizonyossága, békessége, szent öröme? Ha igaz a predestináció, akkor a börtön a paradicsom fényes kapuja, de ha nem igaz, akkor a pokol.” (Doumergue: Kálvin jelleme 89. 1.)

Ilyen zászló alatt indulnak harcra a francia hugenotok, a németalföldi geusok, a skót és angol puritánok, a magyar hithősök, s az ellenreformáció meghátrál, am azok pedig egyre előbbre nyomulnak, míg egyszerre csak megnyílik előttük a maga teljes nagyszerűségében a modern világ, az újkor.

Hogy ezen tanok szelleme micsoda megelevenítő, új életet fakasztó lélekké tudott lenni egy-egy nép, vagy ország életében: az napfényes igazsággal ragyog elénk azon országok történelméből, amelyekben a kálvinizmus lábát megvetette, ahol a népek lelkebe belegyökerezett.

Angolországnak, Hollandiának, Magyar- és Erdélyországnak történelmében a kálvinizmus fellépése egy új korszakot jelent, s mindenütt ébredés, fejlődés, nagyszerű haladás következik utána. Innen kezdődik az angol nép nemzeti öntudatának, világhatalmának kialakulása, a hollandus nép a kálvinizmus erejével megteljesedve vívja ki országa függetlenségét, s jut kicsinysége dacára is világhatalomhoz, s teremt olyan szellemi életet, amelynek párja nincs több az akkori világban; a kis Erdély e lélek uralma alatt éli a maga aranykorát s lesz az üldözött, szorongatott magyarságnak menedékhelye, védőbástyája, nemzeti létének megmentője; ez a lélek rakta le az Amerikai Egyesült Államok szédületes magasságba ívelő pályájának alapköveit.

Mindezekkel bővebben foglalkozni e helyen időm nincs, meg talán felesleges is, annyira közismert dolgok, de annak a hangsúlyozását feltétlenül szükségesnek tartom, ma különösen, hogy a kálvinizmus világot átfogó, vezető, újjászülő elvnek bizonyult a múltban, mely az emberiség fejlődésének olyan lökést adott, hogy annak ma is élvezzük az áldásait, s ha a múlt idők történelmét nézzük, semmi okunk nincs szégyenkezni, sőt minden okunk megvan arra, hogy Isten előtt hálával boruljunk le azért, hogy e világot megváltó szellemnek minket is örököséivé tett.

Hát igen! Büszke örömmel valljuk magunkat kálvinistáknak, különösen ilyenkor, amikor az elmúlt idők dicsőségének fényében fűrödhetünk.

Itt azonban meg nem állhatunk mert ami múlt, az elmúlt, azaz nincsen meg ma. Ha tehát kálvinista mivoltunk mellett csak a múlt bizonyosságaira hivatkozhatunk, akkor igen rosszul jártunk, mert az azt jelenti, hogy a múltból vannak ugyan szép emlékjeleink, de a jelenben nincsenek élő bizonyosságaink. Az elmúlt idők dicsősége szép és drága örökség, de ha azt folytonosan tékozzoljuk, magunk pedig semmit nem teszünk, előbb-utóbb elfogy a szent örökség, kialszik a dicsőség fénye, s mi koldusszegények leszünk és szegénységünket, nyomoruságunkat csak kiáltóbbá, kirívóbbá, keservesebbé teszi a hajdani gazdag, életerős, dicső múlt.

És bizony – sajnos – már majdnem azon a ponton állunk, vezérebereink megállapítása szerint is, a nagyvilág eseményeinek bizonyosságai szerint is, meg a saját tapasztalataink szerint is olyanformán néz ki a dolog, mintha a keresztyénség a maga egészében is, a mi hitünk szerint a legigazabb, legmélyebb keresztyénség: a kálvinizmus is elvesztette volna a múltban megmutatott hatalmas, életteremtő, kormányzó és vezető erejét, mintha névben élne már csak, mint intézmény, lélek nélkül, hogy rövid időn belül egészen csak emlék legyen.

A népek szellemi életének irányításában új próféták ragadták magukhoz a vezető szerepet. A kálvinizmus által kitermelt szellemi kincseket kisajátítva, úgy harsogták a világba, mintha ők találták volna ki, ami még nem lett volna baj, hiszen ezzel csak segítették volna a szent eszmék valóra válását; hanem a baj ott volt, hogy egyúttal meghamisították az istentelenség céljainak szolgálatába állították. Ezeket az egész emberiséget boldogítani hivatott gyümölcsöket úgy igyekeztek birtokba venni, hogy kivágták a gyümölcsstermő fát, lemetszték a vallás talajáról, átültették a hitetlenség talajába s az új talajban az a fa csak mérges gyümölcsöket termelt s így lett központi gondolat az Isten dicsősége helyett az ember dicsősége, így lett a szabadságból féktelenség, a demokráciából demagógia, a lelkiismereti szabadságból teljes hitetlenség, a gazdasági felszabadulásból féktelen önzés és telhetetlenség, a tudományok szabadságából az embergyilkolás eszközeinek művészi tökéletessége és így tovább.

Ez a folyamat a XVIII-ik század végétől egyre nagyobb erővel törve előre, ma már ott tart, hogy nem Jézust állítja az emberiség elé követendő példának, hanem **Pilátust** meg **Judást**, s az egyik ilyen újkori próféta hibának, szerencsétlenségnek, ostobaságnak tartott mindenféle keresztény erényt, mert azok csak akadályozzák az embert egyeniségének szabad kifejlésztésében.

Kimondhatjuk, megállapíthatjuk ezerféle jeltől, hogy a pogányság itt van leplezetlenül előttünk, közöttünk az Úrnak 1928-ik esztendejében, s nyújtogatja kezeit, hogy átvegye a kizárólagos uralmat. Irodalmi termékeit szédítő mennyiségben ontja, a ma embere pedig szédítő étvággyal habzsolja s következményképpen itt dörömböl ajtónkon az intézményesen is megszervezett, tudatosan offenzívára induló istentelenség: a bolszevizmus.

Nagyon is közel valónak látszik a veszedelem. hogy az istentelenségnek ez a zivatara úgy lesöpri a föld színéről az egész keresztény kultúrát, mintha soha nem lett volna, mint ahogy a föld alá került Babylonia és Assyria kultúrája, mint ahogy a sivatag homokja betemette az egyiptomi magas fokú kulturát, mint ahogy a népvándorlás vihara elsöpörte a görög és római kultúrát. És ez a veszedelem annyival inkább bekövetkezhet, mert a mai kor sokféle nyavalyája, romlottsága nagyon-nagyon hasonlít, sőt sok tekintetben teljesen azonos azokkal a társadalmi állapotokkal, amikor azok a rég eltemett világok utolsó óráikat élték.

Sötét, rémes jövő!

S a keresztényen felekezetek szinte teljesen tehetetlenül, megdermedve. megbűvölve nézik, hogy a Sátán mint ragadja el tőlük az Isten képeire teremtett lelkeket s teszi a maga sötét birodalmának rabjaivá, mint aknázza alá mindjobban alattuk a talajt, hogy egyszer a megsemmisülés örvényébe süllyesse őket egymás után.

A római katholicizmus a maga nagy mozdulatlanságával azt igyekszik mutatni, hogy ő nem fél, pedig fél és úgy látszik, hogy teljességgel tehetetlen. „*Róma vár, Róma az örökkevalóság számára dolgozik.*” – mondotta nemrég egyik vezéremberük. Az látszik, hogy vár, de hogy dolgozna igazán, és az igazi ellenség ellen dolgozna, azt nem sok jel mutatja, legfeljebb a régi. kopott fegyverek villannak meg olykor-olykor reverzális hajsza és egyéb hiábavalóságok alakjában és előszeretettel ír a protestantizmus számlájára minden istentelenséget és erkölcsi romlottságot, pedig az egészen olyan méltalan vád, mintha valaki a gőzmozdony feltalálóját és megszerkesztőjét vádolná azért, mert vigyázatlan vagy gonosz kezekben egyszer-mászor katasztrófa okává lett a máskülönbö mérhetetlen áldást árasztó gépezet.

De ugyanígy van a protestantizmus is, mégpedig a protestantizmus mindkét ága, a keményebb, harcosabb kálvinizmus is. Annak a folyónak a medrét, mely valaha oly szép tenyészetet indított meg a világon, a modern kor sokféle szele úgy teleszórta homokkal, gizgazzal, hogy betemetődött a meder, eldugult a tápláló forrás, elapadt az üdítő víz s beütött a hervadás, a levélhullás.

És pedig különösképpen így járt a magyar kálvinizmus! Addig-addig hangoztattuk, harcoltunk és véreztünk az igazságért, egyéni és lelkiismereti szabadságért, nemzeti önállóságért, kultúráért, demokratikus egyenlőségért, hogy utoljára megfedkezünk teljesen e kálvinizmusunk által termelt s vele összeforrott értékek vallásos gyökeréről; egyre csak a gyümölcsöt féltettük, védelmeztük s elhanyagoltuk, tápláló víz hiányában sorvadni hagytuk a termő fa gyökerét, s a bajt csak a legújabb időkben vettük észre, amikor már katasztrófálissá növekedett, amikor a kálvinizmus szónak teljesen politikai, művelődéstörténeti jelentése lett, s egyik vezéremberünknek könyvet kellett írni, hogy bebizonyítsa és hangsúlyozza azt az elfeledett igazságot, hogy a kálvinizmus: vallás. (**Makkai Sándor**)

Egy másik, előkelő vezéremberünk megállapítása szerint „*az egész kálvinizmusunkban nagyobb érdeme van a megszokásnak, mint a meggyőződésnek. Régen messziről meg lehetett ismerni a kálvinista embert, ma már ennek sincsen többé kálvinista világnézete és öntudata. Ott van megint, ahol a reformáció kezdetén; tanult embereink között is könnyű számba venni, aki meg tudja mondani, hogy ő miért és miben kálvinista.*” (**Pálóczy Czinke István**)

Kialakult s a közfelfogásban gyökeret vert az a meggyőződés, hogy kálvinista az, aki „vastagnyakú”, makacs, hajthatatlan, „negyennyolcas”, „ellenzéki”, „Habsburg-ellenes”, szókimondó egészen a káromkodásig, nem hisz a szentekben, nem térdepel és így tovább, de maguknak, a kálvinista emberek nagy részének sincs fogalma sem a kálvinizmus mély vallásos gondolatairól s életmódjukról bajosan lehetne megállapítani, hogy milyen valláshoz tartoznak – legfeljebb a keresztlevelükről.

A kálvinizmus igazi lényege ugyanígy nem látszott meg az egyházon sem. A lelkipásztorból hivatalnok lett, a hívők gyülekezetéből meg jogi társulat, mely nemcsak a hitvallását nem kezelte valami féltő gonddal, hanem elkallódott belőle csaknem teljesen a kálvini egyházfogalomnak egyik igen jelentős vonása, nélkülözhetetlen kelléke: a fegyelem is. Eldobtuk ezt a régi jó fegyvert is a kezünktől, akárcsak a züllésnek indult hadsereg katonái szokták cselekedni, s lassanként oda jutottunk, hogy nálunk szabad volt minden mindenkinek.

Sohasem felejttem el azt az érzést, amelyet egészen kezdő lelkész koromban egy tőlünk kitért baptista atyafi levelelének olvasása ébresztett bennem. A levél egyik lelkész elődömnek szólt, s arról ad benne számot a kitérő, hogy miért hagyta ott egyházunkat, pedig abban igen jól érezte magát – úgymond –, mert hiszen szabad volt benne nagyokat inni, dorbézoálni, ünnepeket meg nem tartani, semmit sem hinni, Isten szent nevét minnél cfrábban megkáromolni stb., de a léleknek egyéb szükségei is vannak. Szomorúan kellett beismernem, hogy nagyon sok tekintetben igaza volt.

S amint kiveszett a vallásos öntudat az egyénekből, ez a baj éreztette hatását az egész vonalon, a vallásos élet egész mezején. Vagy megfordítva, amint a teológiában

szem elől tévesztették, vagy legalábbis nem domborították ki eléggé a kálvinizmus vallási alapvonásait: kiütközött a baj felülről lefelé az egész vonalon, mert nagyon igaz van **Doumergue Emil**nek a nagy hírnevű francia teológusnak, hogy „*a látható egyház nem egyéb, mint bizonyos teológia tanainak lefordítása a nép számára. Amilyen a teológia, olyan az egyház, és amilyen az egyház, olyan a polgári és politikai társadalom*”.

Akár alulról, akár felülről eredt a baj, ma tényleg megvan és kétségbevonhatatlan jelek mutatják, hogy beteg, nagyon beteg az egyház egész szervezete.

Nem is kell sokat és mélyen vizsgáldni, csak istentiszteleteinket kell megfigyelni, hogy azonnal kiütközzék szembetűnően minden bajnak alapja, a vallásos öntudat hiánya.

Megkondulnak a harangok, s a nép begyűl a templomba, már t. i. ahol begyűl, mert már ott tartunk, hogy nagyon sok helyen be sem gyűl. Az ének megzendül, s íme, azonnal szembetűnik, hogy a hívek egy része – néhol talán nagyobb része – nem énekel. Vagy azért, mert nem tud, s ez már vallásos nevelésünk végzetes hibája, vagy azért, mert nem divat – amint itt-ott intelligensebb nőktől hallottam. Pedig Kálvin erőteljesen hangsúlyozza, hogy „*énekelni szívvel is, szájjal is kell*.” Azután az igehirdetés következik. Ha jó hangú, jó megjelenésű a szónok, szívesebben hallgatják, amíg meg nem unják, de a legtöbbször álmos közönnyel. Templomból kijövet, ha szó esik a prédikációról, rendszerint a hang, a külső előadás a beszéd tárgya és csak igen ritkán a hallott igazság, de csak igen-igen ritka esetben, vagy talán sohasem esik szó arról, hogy a hallott igazságokat hogyan kellene és lehetne megvalósítani életünkben. Az úrvacsoraosztás elől a gyülekezet egy része, néhol nagyobb része eltávozik. És így lehetne tovább sorolni azokat a jeleket, amelyek mutatják, hogy egész vallásos életünk merő külsőség lett az öntudat hiánya következtében.

Nem állítom, hogy ez az állapot a hívek kizárólagos hibája, hiszen az imént említettem, hogy a betegség az egyház egész testén uralkodik, meglátszik ez a lelkészeken is, egész életükön, minden munkájukon, de e jelenségekkel itt most nem foglalkozhatom.

Már most, ha még az istentiszteletben sincs meg az egyháztalálkozás aktív részvétele, az öntudatos hit hiánya miatt: hogyan volna meg az egyházi élet egyéb területén?!... Egészen általánossá lett az a vélemény, hogy minden lelki munka kizárólag a lelkészé, de a hívekre semmi kötelesség nem néz ezen a téren, legfeljebb az egyház anyagi ügyeivel kell törődniük úgy ahogy, de hogy egy jól szervezett, igazi életet élő, magasztos céljának teljes mértékben megfelelni akaró kálvinista egyháznak milyennek kell lennie: arról bizony nagyon halvány fogalmuk van, vagy pedig egyáltalában semmit sem tudnak híveink, amin azonban nem is csodálkozhatunk valami nagyon, ha meggondoljuk, hogy igen sok egyházban még ma sem látnak egyéb munkát, csak azt, ami a templom falain belül folyik, s könnyen felmerül náluk a gondolat, hogy azt a munkát meg végezze

el az, akit fizetnek érte, t. i. a lelkész meg a tanító, s láttam olyan falusi gyülekezetet is, ahol úgyszólván csak a pap meg a tanító énekel, a gyülekezet nagyobb része pedig mélységesen hallgatott.

De mindez önként következik az elébb mondottakból. Ha meggyengült, vagy teljesen el is enyészett az öntudatos hit, az egyház, nem tekinthető tovább hitközösségnek s azonnal megszűnik szeretetközösség is lenni, és ki munkálkodik azon a mezőn, amelyet csak a szeretetmunka tehetne virágzóvá, áldottá, gyümölcsöket termővé? Gyermekek, ifjak, betegek, szegények, bűnösök át vannak adva teljesen a testnek – a léleknek veszedelmére!

A gyermekek gondját még felveszi és viszi az iskola, már t. i. ahol van iskola és viszi úgy, ahogy viszi, de már az onnan kikerült, megkonfirmált ifjú nagyon sokszor úgy eltűnik a szemünk elől, hogy – van rá eset – nem találkozik az egyházzal többé csak az esküvője, meg a temetése napján. Könnyen elképzelhető, hogy az így növekedett, a legfogékonyabb korban minden rontó hatásnak kitett, teljesen szabadjára eresztett ifjakból és leányokból milyen vallásos lelkű apák és anyák lesznek, s milyen hatásokat kaphat egy-egy ilyen családban a fogékony gyermeki lélek!...

Ilyen körülmények között: csodálkozhatunk-e azon, hogy híveink jórésze csak tehernek tartja az egyháztagságát s még az egyház elemi szükségleteit fedező terheket is zúgolódva hordozza?!...

Csodálkozhatunk-e, hogy öntudatos hit nélküli híveink a mai korszak forgószéljében szédülve kapkodnak ide-oda, mint az ingadozó nádszál hajladoznak jobbra-balra, utóljára pedig nagyon sokan, teljesen elvesztve a talajt lábuk alól, belehullanak az istentelen áramlatok zavaros vizeibe, vagy a szekták karjaiba!...

Ne csodálkozzunk, hanem tegyük fel a kérdést, hogy ilyen állapotban, amilyenben ma vagyunk, ilyen viszonyok között, amilyenek között élünk: várhatunk-e jobb jövőt? Várhatunk-e egyáltalában jövőt?! Én azt mondom, hogy nem! Ilyen tulajdonságokkal csak halni lehet, de élni nem! Az ember testi halálát is rendszerint az öntudat elvesztése előzi meg, így mi is, ha fel nem ébredünk: szépen, csendesen, fokozatosan, lassan, de biztosan meghalunk!

Az öntudatlan, ájulásba esett embert, ha vannak olyan hozzátartozói, akik előtt becses és drága az ő élete, féltő gonddal veszik körül s mindent elkövetnek, hogy felébresztve megmentsek az életnek. De amíg az élet székhelye és mozgatója, a lélek öntudatra nem jut, addig hiába emelgetik, hiába támogatják és csak akkor szűnik meg a veszedelem, amikor felszerken az alvó lélek, megmozdítja a tagokat, s képessé teszi arra, hogy rendeltetésüket a célnak megfelelően betöltsék.

A mi vallásos életünk kihaltának látszó, sivatag pusztája is csak akkor lesz az életnek viruló, megáldott mezeje, ha az öntudatos lélek szellője fog azon fujdogálni és felébreszti,

munkára serkenti az anyaszentegyház testének megdermedt tagjait. Kívülről semmiféle anyagi segítséggel nem lehet bennünket talpraállítani.

Istennek hála, hogy az Úrnak ébresztő szele már fúj. Külföldi, boldogabb viszonyok közt élő hittestvéreink, kezöket az eke szarvára vetvén, már régebben lelkesen munkálkodnak, de ezerszer hála Istennek, hogy ez a szel- lő itt nálunk is zúg már, s ha lassan is, ébrednek az alvó tetemek.

Micsoda édes reménységgel biztat egy-egy ilyen áldott megmozdulás is, mint ez a konferencia, amelyre mi hozott volna össze bennünket közelről és távolról, mi tartana itt bennünket napokon át szent lelkesedésben egyéb, ha nem az a féltő szeretet, hogy ezt a mély ájulásba esett, össze- törött, széjjeltépett magyar kálvinizmust felébresszük, megmentsük, az életnek visszaadjuk, elfeledett drága kin- cseit ennek a koldusszegény kornak megmutogatva, vele megkedveltsük, ösztönözve arra, hogy nyujtsa ki meg- dermedt kezeit, vegye birtokába e kincseket: gazdagodjék vele, s legyen boldog általa.

Lelkesít bennünket az a szent reménység, hogy az öntudatra ébredt, lélekkel és erővel megteljesedett kálvi- nizmusnak még egyszer áldást kell hozni az emberiségre, mert azt teljesen lehetetlennek tartom, hogy az a kálviniz- mus, mely az elmúlt századok nagyon nehéz napjaiban oly csudálatos erőt mutatott meg, oly káprázatos gazdag életet teremtett: ma dicstelenül kimúljon.

Ez nem lehet! Olyan időket élünk, hogy ha a ma élő és kínlódó emberiségben csak egy szikrányi vágy, egy por- szemnyi akarat él egy szebb, egy emberhez méltóbb jövő iránt: ilyen hatalmas erőforrást, mint a kálvinizmus, nem hagyhat kiapadni, erre a jobb jövő megépítésénél feltétle- nül és elkerülhetetlenül szüksége lesz.

Bekövetkezik előbb-utóbb az az idő, amikor a modern korszellem cifra jelszavaitól elbűvölt, a keresztyén világné- zetnek hátat fordító emberiség rájön arra, hogy tévedett, rájön sok keserves szenvedés árán, és szembefordul az- zal az áramlattal, amely tőle a keresztyénséget elrabolta; hiszen már ma is ezer és ezer jel mutatja, hogy olyan az emberiség, mint az evangéliumban említett holdkóros, aki „*hegyellenül szenved*” és „*gyakorta esik a tűzbe, gy- akorta a vízbe*” – és ebben a harcban az emberiség kezébe jobb, erősebb, megbízhatóbb, legyőzhetetlenebb fegyvert semmi nem adhat, mint a kálvinizmus.

És ha ez a harc a keresztyénség és a modern pogány szellem közt olyan lenne, mint hajdan ama legelső időkben, amikor vérrózsák is virítottak: ez esetben meg egyenesen a kálvinizmusé kell hogy legyen a vezető szerep, mert min- denek felett ez a hősi akarat vallása, ezt a leckéjét a múlt- ban igen jól megtanulta és kifogástalanul felmondotta.

Ezért kell nekünk a kálvinizmus igazságainak alapo- san a szemébe néznünk, hogy azokat megismerve meg- szeressük, életünkben megvalósítsuk, hogy ne csak szóval valljuk magunkat kálvinistáknak, hanem életünk- ből is ragyogjon ki a kálvinizmus alap gondolata messzire fénylő betűkkel: Istené a dicsőség!

Lehet, hogy a züllésnek, a romlottságnak ez a kora, amelyben élünk, még sokáig tart; az is lehet, hogy a lejtőn még sokkal lejjebb csúszik az emberiség, de egyszer mégis- csak elkövetkezik a sorsfordulat, mint a nagy tragédiákban szokott, s eljut a süllyedő ember a legalsó fokra, a gödör fenekére, ahonnan nincs kivezető út, csak fölfelé. Az lesz az emberiség megmentője, egy jobb, boldogabb jövő felé elindítója, aki ebben a pillanatban kezét nyújt neki, hogy talpraállhasson, és aki megtanítja nézni fölfelé.

Erre a pillanatra kell nekünk, kálvinistáknak készen lennünk, „*sincere et promple*” – mint Kálvin mondta, hogy kész és igaz katonái lehessünk a Krisztus királysá- gának.

De hogy azok lehessünk: legelőször számoljunk le, jö- jünk tisztába önmagunkkal. Kik vagyunk, mit akarunk, mit hiszünk és vallunk, mit akarunk a világgal az emberek- kel, mert máskülönben csak bizonytalanra jutunk és csak úgy harcolunk, mint aki levegőt vagdos. Vegyük elő még ma lomtárba dobott hitvallásunkat s ennek világánál re- videáljuk világnézetünket. Hitünk mellett merjünk bátran megállani, bizonyosságot tenni. Aminek valljuk magunkat, legyünk azok a valóságban is, próbáljuk meg már egyszer komolyan venni keresztyén vallásunkat. Tanuljuk meg azt, hogy ahol kálvinisták élnek, ott zsoldárok zengenek, imádság szárnyal, az Istennek ígéje mindennapos lelki táplálék. Írjuk be lelkünkbe most úgy, hogy soha el ne mosódjék onnan, hogy kálvinistának lenni annyi, mint igazán, komolyan és teljesen keresztyénnek lenni, egész életünket Isten .dicsőségére szentelni, hű munkásoknak lenni az ő országa építésében mindhalálig!

Csak az ilyen öntudatos hittől áthatott világnézet sza- badíthat ki a jelen kor erkölcsi válságából, s a szabadulás- nak nincs más útja az egyetemes emberiség számára sem.

Amikor azonban öntudatos hitről, a magunk hitval- lásához való ragaszkodásról és annak érvényesítéséről beszélek, ezalatt nem mások iránt való türelmetlenséget értek. Erre nézve **Makkai Sándornak** minden tekintet- ben helytálló mondását idézem, mely szerint „*a türelmet- lenség mindig a gyöngeség jele. Viszont igazi türelem, mely a másoknak megbecsülésével jár együtt, csakis abból az öntudatból származik, mely törhetetlenül ra- gaszkodva és teljes mértékben érvényesítve a magáét, kész felismerni a másokban is Istennek sajátos tervét, gondolatát és ajándékait a világ számára.*”

Ezt kell szem előtt tartanunk, s akkor a magunk vallá- sos igazságainak szeretete sohasem változik a mások iránt való türelmetlen gyűlöletté, de viszont a magunk hitét éle- tünk legdrágább kincsének tartva türelmességünk nem válhatik közönyösséggé, mely utóljára odavezet, hogy hitünk mellett nem merünk, vagy nem akarunk nyíltan bizonyosságot tenni csak azért, hogy a mások érzékenységet meg ne érintsük. Ennél tovább ne menjünk, de viszont en- nél kevesebbel meg ne elégedjünk!

A valóban öntudatos kálvinista hívő igen könnyen le- számolhat azokkal a vádakkal is, amelyeket innen-onnan elég sűrűn szólnak a kálvinizmusra, amelyek mindegyike

vagy rosszakaratból, vagy tájékozatlanságból, vagy pedig egyszerűen tudatlanságból származik. E helyen nincs időm arra, hogy ezen vádakkal részletesen foglalkozzam, egyet azonban, mely e helyen legaktuálisabb, mégis felemlítsek.

Ez a vád azt hirdeti, hogy a kálvinizmus túlságosan józan, rideg, férfiakká váló, a női lelket ki nem elégíti, azoknak sokkal jobban megfelel a római katolicizmus a maga misztikus, lágy, finom hangulataival, sejtelmes ködével, tömjénfüstjével és így tovább.

Dr. **Sebestyén Jenő** írja, hogy mikor egyszer ezt az érvelést Hollandiában komoly, igazán öntudatos kálvinista nők előtt elmondották, azok azt felelték, hogy így csak azok beszélhetnek, akiknek a kálvinizmusról fogalmuk sincs, s a vallás igazi erejét és jelentőségét nem ismerik.

Teljességgel igazuk van, mert a lágy, finom hangulatok csak hangulatok és nem vallás, a művészi szépségekben való gyönyörködés szintén nem vallás és bizony mindezek nem tudnak erőt adni az élet viharaihoz összetört léleknek. Azok a régi vértanúk, akik oly csodálatos bátorsággal tudtak meghalni, egy jajszó nélkül tudták eltűrni a halálos kínzások ezerféle nemét; bizonyára nem az esztétikai élvezetektől megittasodva szedték magukba azt a bámulatos lelkierőt, mely őket a lehetetlenre is képesítette.

De meg hogyan lehetne megérteni azt, hogy a kálvinizmus olyan női lelkeket adott a világnak, mint **Lorántffy Zsuzsánna, Árva Bethlen Kata, Károlyi Zsuzsánna, Lónyai Anna** és a többi elfeledett nevű nagyszonyok, akik előtt az ellenfél is meghajtja az elismerés lobogóját?! S bizonyos, hogy más országok kálvinizmusa is mutathatna fel ilyen női lelkeket, akik minden gondolatukat a kálvinizmusból merítették, egész világukkal abban éltek, s mégis igazán nagyok tudtak lenni, vagy éppen azért tudtak igazán nagyok lenni!

Egy megtörtént esetet legyen szabad még elmondanom a magam tapasztalataiból.

Ismerek egy előkelő, nagy műveltségű róm. kath. valású nőt, akit az 1918–19-es évek viharai nagyon kemény megpróbáltatásoknak vetettek alá. Végignézte ő is, mint az akkor élők mindnyájan, sok-sok örök-életűnek hitt dolog összeomlását; övétől elszakítva, vagyonától, jövedelmeitől megfosztva azon a ponton állott, hogy őszülő fejjel a maga két kezével kell a maga mindennapi kenyerét megkeresni, aki pedig soha nem ismerte még addig életében, hogy mi a nélkülözés.

Az ilyen összetörött lélek támogató erőt keres és ösztönszerűen fordul a vallás felé. Így cselekedett ő is. Egy alkalommal, beszélgetés közben szóba került a kálvinizmus is, letárgyaltuk még a predestináció tanát is, mely pedig az idegenek előtt a legnagyobb botránykő, a legélesebb ütköző pont szokott lenni. A beszélgetés után átadtam neki Ravasz Lászlónak azt a könyvét, amelyben ez a kérdés is megvan világítva az őt jellemző utólréhetetlen művészetel. Bizonyos idő múlva az a nő többek közt e sorokat írta: „Évtizedek óta keresek imakönyveket, s íme, itt találtam meg. Megvan nekem **Hack** híres imakönyve,

Prohászka híres beszédei, s a lelkem nem reagált egyikre sem soha. Ravasz megtanított érezni, szeretni, elégedettség lenni, megértette velem a predestinációt. És ez minden!”

Meggyőződtem arról is, hogy amiket a levél írója itt elmondott, nem üres szövegek, hanem kőkemény valóság, s azaz összetörött lélek úgyszólván a szemem láttára egyenesedett ki s emelt fővel, nyugodtan hordozta tovább a megpróbáltatásokat, olyan imponáló bátorsággal, hogy ez a bátorsága másokba is, messze vidékek nőibe lelket öntött.

Azt hiszem, ezek után senki sem vonja kétségbe, hogy az említett hollandus nőknek tökéletesen igazuk van; amikor súlyos bajok vannak, akkor támogató, felemelő erő kell és nem „finom hangulat” nem „művészi élvezet”.

De viszont mikor mindezeket elgondoljuk, s ezeknek igazságát átérezzük, csak annál fájdalmasabb látnunk azt, hogy a mi kálvinista híveink ezt a csodálatos erőforrást elhanyagolják, figyelmen kívül hagyják, elfelejtik. Ott járnak a forrás körül szomjúhozva, mint az alvajáró holdkórosok, és nem találják meg; ott turkálnak a kálvinizmus fenséges igazságainak drága gyöngyei közt, és nem ismervén azoknak értékét, a hamis csillogású, értéktelen üvegyöngyök után kapkodnak.

Én azonban erősen hiszem, hogy lesz idő, amikor ez másképpen lesz. Erősen hiszem, hogy az a nagyszerű ébredés, amely a kálvinizmust az egész világon áthatotta és munkára indította, itt nálunk is bekövetkezik az egész vonalon. Éspedig ennek a pillanatnak el kell jönnie hamarosan, mert nincs sok időnk és erre az ébredésre nekünk van a legnagyobb szükségünk, mert mi vagyunk a világnak legjobban összetört, legjobban széttépett, legsomorúbb kálvinista népe.

És amikor látom a mozdulásnak, az életre ébredésnek ilyen biztató jeleit, mint ez a konferencia is: engem ellenállhatatlanul rabul ejt az a meggyőződés, hogy a kálvinizmusnak előbb-utóbb bekövetkező világot megváltó munkájában nekünk, magyar kálvinistáknak is meglesz az Istentől kimért feladatunk! Hiszem és vallom, hogy abban a munkában, mely egy újabb idő teljességében az Isten intésére megindul, hogy mint egy örökkévaló forrásból kifutó víz, újjászülje a sivatag világot: igen nagy szerepe, döntő jelentősége lesz az öntudatra ébredt kálvinizmusnak, mert hiszen a kálvinizmusnak éppen az a soha el nem múlt örök nagy érdeme, hogy a legközelebb tudta elvezetni az embert ahhoz az egyetlen, örök forráshoz, a Jézus Krisztushoz, aki tegnap és ma és örökké ugyanaz!

Mélyen tisztelt Konferencia! Azzal végzem előadásomat, hogy nagy, igen nagy dolog a kálvinizmus, csak mi vagyunk hozzá igen-igen kicsinyek!

Igyekezünk hozzájárulni!

Igyekezünk reá méltók lenni!

Végső búcsú Mács Józseftől

„Itthon vagy már, visszajöttél,
megpihenni hazatértél,
mögötled sok, ezer örvény,
vár az Örök Csillagösvény:
ez a Törvény.“

(Mihályi Molnár László)

Életének 87. évében, 2017. augusztus 31-én elhunyt Mács József, *Madách Imre-díjas* alkotó, a valaha élt legnagyobb gömői születésű írónk.

Mács József 1931. április 18-án született Bátkában.

A szülőfaluja elemi iskolájában töltött évek után a rimaszombati *Egyesült Protestáns Gimnázium*ba került, majd annak bezárását követően átszökött Magyarországra. Sárospatakon, majd a miskolci *Lévay József Gimnázium* pedagógiai tagozatán tanult. Visszatérve Csehszlovákiába, az 1950-ben megnyílt *Magyar Pedagógiai Gimnázium*ba járt. A pozsonyi *Szlovák Pedagógiai Egyetemen* szerzett tanári képesítést. Azok közé tartozott, akik nem léptek a tanári pályára, hanem egész népüknek lettek a tanítói.

1952 és 1957 között az *Új Szó*, 1957-től 1960-ig az *Új Ifjúság*, majd 1960-tól 1991-ig a *Hét* szerkesztője, a *Fórum* melléklet felelős szerkesztője, majd a lap főszerkesztő-helyettese. 1969-től tagja a *Csemadok Központi Bizottságának* s egyben *Országos Elnökségének* a tagja volt.

Tizenegy éven át, 1959-től 1970-ig volt a *Szlovák Írószövetség Magyar Szekciója* vezetőségének tagja. A *Magyar Írószövetségnek* 1993-tól lett a tagja. 2005-től a MMA társadalmi szervezetnek, 2011-től a *Magyar Művészeti Akadémiának* (MMA) rendes tagja.

Egyike volt a 2. világháború utáni (cseh)szlovákiai magyar irodalom alapozó nemzedékének. Pályája során 20 regényt és novelláskötetet írt, több regényt fordított

szlovák nyelvből. Legismertebb művei: *Adósságtörlesztés*, *Kétszer harangoztak*, *Szélfűvásban*, *Temetőkapu*, *Öröködbe*, *Uram...*, *Trianon harangjai*, *Bolondok hajóján*. Utolsó műve, *Az elcsatolt vagon* (2014) című regénye elnyerte az *MMA Irodalmi Tagozatának Nívódíját*.

Végakarata szerint szülőfalujában, Bátkában temették el a hamvait. Az elhunytól szeptember 15-én vettek végső búcsút tisztelői a bátkai református templomban, amelyet teljesen megtöltött a gyászoló sokaság, köztük a hazai magyar közélet számos ismert képviselője. A *Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának* képviselői, **Ács Margit**, **Agh István**, **Ferencz István** akadémikusok és **Sarnyai Andrea**, az MMA munkatársa az alatt a nemzeti zászló alatt foglaltak helyet, amelyet Mács József ajándékozott szülőfalujának 75. születésnapja alkalmából. A búcsúztatási szertartást **Juhász Judit**, a *Magyar Művészeti Akadémia* szóvivője vezette, aki az Akadémia, Bátka község önkormányzata és a gyászoló család nevében köszöntötte a végtisztességet tévő gyülekezetet.

A vigasztalás ígését **Boros István** lelkész hirdette.

Mt 5: 14-15, 19-21 „Mert úgy van ez, mint amikor egy idegenbe készülő ember hívatta szolgálóit, és átadta nekik vagyonát. Az egyiknek adott öt talentumot, a másiknak kettőt, a harmadiknak pedig egyet, kinek-kinek képessége szerint, és elment idegenbe. Hosszú idő múlva aztán megjött ezeknek a szolgálóknak az ura, és számadást tartott velük. Eljött az, aki az öt talentumot kapta, odavitt a másik öt talentumot, és így szólt: Uram, öt talentumot adtál át nekem: nézd, másik öt talentumot nyertem. Ura így szólt hozzá: Jól van, jó és hű szolgálóm, a kevésen hű voltál, sokat bízok rád ezután, menj be urad ünnepi lakomájára!”

„Gyászoló család, végtisztességet tévő gyülekezet!

Öt talentumról van szó a felolvasott Igében. Nagy vagyon ez, mintegy 170 kg súlyú ezüst érteke, csak az igazán

Boros István a szószéken • Pósa Homoly Erzsó felvétele

gazdag emberek kiváltsága. Ráadásul ez a szolga, akiről az imént olvastunk, másik öt talentumot nyer a meglévőkhöz, tehát megduplázza a rá bízott vagyont. Ámde érdekes módon a visszatérő Úr, a vagyon tulajdonosa a számadáskor mégis ezt mondja: a kevésen voltál hű, sokra bízlak ezután.

Mács József elköltözött atyánkfia porai felett, mert eljött a számvetés ideje, ez az Ige szólal meg: *»Jól van, jó és hű szolgám, a kevésen hű voltál, sokat bízok rád ezután, menj be a te urad ünnepi lakomájára!«* A kevésen voltál hű? – kérdezhetnénk. A kevésen? De hát milyen gazdag életút, milyen termékeny alkotói munkásság, mennyi Istentől nyert talentum és azoknak szüntelen való gyarapítása áll elhunyt testvérünk neve mögött. Hát kevés ez? Emberileg nézve: nem. Emberileg nézve: hatalmas lelki, szellemi gazdagságot, talentumot bízott rá a mindenható Isten, s ő mindezeknek úgy volt sáfára, számadásra kötelezett szolgálója, hogy nem csupán megtartotta, megőrizte azt, ami rábízott, hanem szorgalommal, fáradhatatlan odaadással gyarapította, hogy a számadáskor kétszeresen adhassa vissza Isten kezébe mindazt, amit Tőle kapott. Az Ő esetében ez a gyarapítás abban állott, hogy ami neki adatott, azt szétszította közöttünk, de nem kevesebb lett a talentum ezáltal, hanem így gyarapodott és vált egyre értékesebbé. A Szentlélek vezetése kell ahhoz, hogy ezt felismerje, megértse a szolga, s ekként cselekedjék. Az ilyen szolgálatra azt mondja Isten: jól van. Az ilyen szolgát jó és hű szolgának nevezi Isten. Mégis azt mondja: a kevésen voltál hű. De ha mindez kevés, akkor mi a sok, akkor mi az igazi nyereség, akkor mi az igazi gazdagság?

Pál apostol adja meg erre a választ az 1. Korintusi levélben: *»Amit szem nem látott, fül nem hallott, ember szíve meg sem sejtett, azt készítette Isten az őt szeretőknek.«* *»Jól van, jó és hű szolgám, ki a kevésen is hű voltál, menj be a te Urad ünnepi lakomájára, sokra bízlak ezután.«* Hogyan is mérhetnénk életünk talentumait, még ha bőséggel adtak is, hogyan is mérhetnénk azokat Isten végtelen gazdagságához, ahhoz, amit ember szíve meg sem sejtett, amit Isten az őt szeretőknek készített?

Ebben az igében két dolgot látunk. Egyfelől az eddig megtett út, az eddig elvégzett szolgálat lezárását: *»Jól van, jó és hű szolgám.«* A hűséget, az állhatatosságot jónak mondja Isten. A talentumokkal megbízott szolgán nagy a teher, nagy a felelősség. Nagy a kísértés, hogy az Istentől kapott talentumaimat elrejtsem a világ elől, mert úgy kényelmesebb. Haszontalan szolgának mondja Isten igéje azokat, akik nem felelősséggént, lehetőségként, hanem tehetetelként élik meg az Istentől kapott javakat, és aggodalmaskodó, tétovázó, bátortalan módon inkább eltitkolják azokat.

Mács József élete mindenekelőtt abban lett példaadó élet számunkra, hogyan lehet Isten dicsőségére, népe, szerettei javára forgatni, gyarapítani, kamatoztatni mindazt a tehetséget, lelki-szellemi kincset, ami rábízott – minden nehezítő körülmény, minden elhallgattatni akaró gonosz szándék ellenére is. És most mindez véget ért. A szolgálatnak vége. Szomorú dolog lenne, ha itt és így kellene befejezni ezt az

igehirdetést. De az Ige így folytatódik: *»a kevésen voltál hű, sokat bízok rád ezután, menj be a te urad ünnepi lakomájára.«* Az eddig végzett szolgálat itt véget ért, de kezdődik egy másik, egy még nagyobb dolog. *»Sokat bízok rád ezután, menj be a te uradnak ünnepi lakomájára.«* Van tovább, van folytatás. Bemenni az én uram ünnepi lakomájára. Nincs ott helye akárkinek, nem mehet be oda holmi rossz szolga, hanem csak az, aki az Úrhoz valóban közel áll, a szívének kedves. Így lesz a kipróbált szolgából örökös, így lesz Isten gyermekévé, Krisztus örökostársává. *»Amit szem nem látott, fül nem hallott, ember szíve meg sem sejtett, amit Isten készítette az őt szeretőknek.«*

Temetni jöttünk Mács Józsefet, nem dicsérni. S ha dicsékedünk is vele, ha büszkéek is vagyunk Rá, az Urat dicsérjük érte és Istennek adunk hálát mindazért, amivel az ő életén keresztül megajándékozta szeretteit, és egész magyar népünket.

Mert vannak ugyan olyanok, akik büszkén sorolhatják, hogy tehetségük, kitartásuk révén mi mindent értek el, vittek véghez, hogy lettek valakik. A magunk részéről nem vitatjuk el ezt senkitől. De a hívő ember nem így gondolkodik, hanem Pál apostollal együtt mondja: *»Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok.«* Az vagyok, akivé Isten tett, Ő választott ki engem, Ő hívott el a neki való szolgálatra, és ez így van akkor is, ha sok gyengeségem, hibám van, ha gyakran elbukom, ha vannak is bűnök az életemben. Akkor is Isten kegyelméből, Isten akaratából vagyok, aki vagyok. Így volt ez Mács József életében is. *»Jól van, jó és hű szolgám, menj be a te Uradnak örömebe!«*

A Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának elnökösszonya, **Mezey Katalin**, betegsége miatt nem tudott jelen lenni. Búcsúszavait Juhász Judit szóvivő tolmácsolta.

„Nyolcvanhat évesen meghalni – ezzel szinte mindenki kiegyezne, ha mintegy előzetesen felajánlanák neki. Mégis, a fájdalomba, amit Mács Józsefnek, a felvidéki magyar prózaírás kiemelkedő kortárs mesterének, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjának halála miatt érzünk, belejártszik az a gondolat is, hogy korán ment el. Nyolcvanhat évesen is korán ment el, mert számára élete utolsó két és fél évtizede nem a nyugdíjas évek megérdemelt nyugalomát, hanem a végre idejével maga gazdálkodó író felszabadult alkotóidejét jelentette.

„...munkásságom mozgatója mindmáig a felvidéki magyarság Trianon óta tartó kálváriája. Ha igaz, amit Illyés Gyula is leírt, hogy az író haláláig abból az élményanyagból merít, amelyet első tíz vagy húsz évében átélt, átszenvedett, akkor állításának az igazolására hadd mondjam el, hogy gyermekfélével éltem meg a Csehszlovák Köztársaság széthullását, az anyaországhoz való boldog visszatérést, a második világháború utáni újra fogságba vetésünket, a csehszlovákiai magyarok Csehországba deportálását és a Magyarországra történő kényszer-kitelepítést, s az az utáni, most is tartó őrlésünket... Ezeknek a megrendítő élmények-

nek bukkan nyomára az olvasó »Adósságtörlesztés« című Madách-díjas regényemben, a »Szélfúvás«-ban, a »Temetőkápu«-ban, az »Égig érő palatáblá«-ban, a »Magasság és mélység«-ben, valamint az »Öröködbe, Uram« című regénytetrológiámban, hogy csak a legfontosabb könyveimet említsem. Vannak még gazdagon megírásra váró témáim. Ha az Isten is úgy akarja és az egészségi állapotom is megengedi, könyv alakban is megjelennek majd?» – írta 2000-ben a Napút folyóiratban közölt önvallomásában.

A kérdőjel, tudjuk, azóta lekerült a zárómondat végéről: sorra megszülettek, megjelentek és a szakma figyelmét felkeltették, díjakat nyertek Mács Józsefnek az elmúlt évtizedekben írt, remekbe készült regényei: 2005-ben a *Trianon harangjai*, 2011-ben a *Bolondok hajóján*, 2015-ben pedig *Az elcsatolt vagon*, amely elnyerte az *Év Legjobb Könyve Nívódíját*, amelyet a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozata alapított.

Valószínű, az is felerősítette ezt a késői, de nem elkésztett írói lendületet, hogy 2005-től a Magyar Művészeti Akadémia tagjaként mintegy kikerült abból a vákuumból, amit szülőhelye és népe iránt elkötelezett magyar emberként és realista eszményeihez kötődő, felvidéki íróként hosszú évtizedek során maga körül érzett. Együtt gondolkodó író-társakra talált, és 2011-től az akadémia köztestületé alakulása meghozta számára is a kiegyensúlyozottabb anyagi helyzet megnyugtató állapotát, ami magyar író számára, sajnos, igen ritkán adatik meg.

Mács József rendszeres résztvevője volt a Magyar Művészeti Akadémia rendezvényeinek, otthonos lett a Kecské utcai előadóterem csillagos égboltja alatt megtartott felolvasásokon, születésnap ünnepségeken, könyvbemutatókon, és amíg egészsége megengedte, mindig eljárt az Irodalmi Tagozat sok bürokratikus ballasztal terhelt üléseire is. Igyekeztünk úgy igazítani a kezdést, ahogy pozsonyi barátaink, Mács Józsa és Tőzsér Árpád vonatja beérkezett.

Fellépett az Irodalmi Tagozat csapatával a kassai *Thália Színház*ban, Léván, a *Reviczky-ház*ban és a kárpátaljai előadóesteken is. Küldött kitűnő prózát a tagozat *Metszetek* című közös prózaantológiájába. Tudott és szeretett a barátokkal együtt gondolkodni szerkesztői szobákban és a fehér asztal mellett is.

2014-ben elnyerte a *Magyar Érdemrend Tisztikeresztje* kitüntetését. Könyvbemutatót tartott Budapesten a *Magyar Napló Könyvesbolt*ban, szívesen bejárt a *Magyar Írószövetség* irodalmi folyóiratának szerkesztőségébe. Nyolcvanötödik születésnapja közeledtével, 2016. januárjában ő volt a folyóirat címlapos szerzője, Csontos János készítette vele a nagy interjút, amelyben vallott életéről, írói útjáról, ars poétikájáról és a még rá váró megírnivalókról.

Ugyanebben az évben, október 29-én, a forradalom 60. évfordulója alkalmából előadást tartott a *Magyar Ország-ház* felsőházi termében az *Országgyűlés*, a *Lakiteleki Népfőiskola* és a *Magyar Írószövetség* közös szervezésében megrendezett emlékülésen. Személyes hangú előadásban idézte fel, hogy élte át huszonéves fiatakként az

1956-os forradalom eseményeit a határ túlsó oldalán, Csehszlovákiában.

Mács József utolsó éveiben is melengedett szívében új írói terveket, úgy érezte, ha megadta számára a biztonság, független időskor ajándékát az Úristen, élnie is kell ezzel az adománnyal. A törődéssel teli, sok munkával, nehézségekkel, fájdalommal megélt élet azonban felőrölte erős szervezetét, egészségi állapota romlott. Már így is gazdag, sokszínű életműve nem gyarapodhatott tovább.

Elment közülünk az az író, aki a magyarság számára tragikus 20. és 21. századnak érzékeny és igazságkereső tanúja volt, akiben volt kellő tehetség és bátorság ahhoz, hogy tanúságtételét jelentős irodalmi művekké formálva hagyja hátra a jelenkor és a jövő olvasói, a sorsunkkal szembenézni merő és akaró utódok számára.”

Hencz Péter, Bátka polgármestere így búcsúzott:

„Alig potlyantam ki az anyám hasából, máris tudta a ház, a Szívos-szög és az egész falu, hogy a világon vagyok, és hogy valami nagyon nem tetszik nekem. A tapasztaltabb asszonyok felfigyeltek a visítózásomra és azt mondták:

– Ez a csöppség éhesen jött a világra, azért bömböl éjjel-nappal. Tej kell neki, sok-sok anyatej.

Szegényes volt minden, amit a bölcsőből szemügyre vehettem. A gerenda mennyezet, a fényt alig átteresztő kicsi ablak, s viseltes ruhájában az anyám is, aki szoptatott, gondomat viselte, és ha felsírtam álmomban, megígazgatta a párnát a fejem alatt.»

Mács József minden bizonnyal az anyatejjel szívta magába e falu szeretetét, igen erős érzelmi, lelki kötődés alakult ki benne a szülőföld iránt. S amikor szakadozni kezdtek a szálak, amik ide kötötték ezt nehezen élte meg.

»Ez volt a kirajzási pont a világ felé, az élet felé, a szívos-szögi utca, a szegénysor utcája, a szülői ház. A *Bátka Református Elemi Iskolában* 4 osztályt jártam ki, jeles tanuló voltam, minden év végén jeles volt a bizonyítvány és nem menekülhettem meg a gimnáziumtól.

Hencz Péter búcsúzik. Mellette: Juhász Judit • Pósa Homoly Erzső felvétele

Én nem akartam gimnazista lenni, apám akarta, hogy az legyen. Nem egyszer mondtam édesapámnak:

- Hogyha maga ennyire szeretne gimnáziumba járni, akkor járjon helyettem.«

Így emlékezett vissza. És bár sorsa egyre messzebb és messzebb sodorta innen, szívének egy jó darabja itt maradt. Ide jártak vissza álmai, ezeken a sáros-poros utcákon kószáltak emlékei.

»Szinte nincs olyan könyvem, amiben ez a bátki templom ne szerepelne. Vasárnaponként ez volt az egymásra nézés temploma is, ahol a legények nem a tiszteletes úrra néztek, hanem a lányokra. Egyszer csak itt ültem a tiszteletes úr mellett mint legátus. Ahogy mentem fel a szószékre, az fordult meg a fejében: Milyen jó lenne, ha csak mennék-mennék föl az egekbe ezeken a lépcsőkön, hogy ne kelljen a bátkiak előtt megszólalom. De rá kellett jönnöm, hogy ők jönnek utánam, hogy nem tudok tőlük szabadulni.

Szívemmel-lelkemmel Bátkához, Gömör számomra legszentebb településéhez kötődöm. Ez a felejthetetlen-ség számomra, ez a világmindenség számomra, ebből a fáluból merítettem én regényeim jó témáit, amit érdemesnek tartottam a falumról megírni, azt a regényeimben megírtam.«

Mács József hivatalosan 2006-tól lett díszpolgára községünknek. Valójában mindig is az volt és az is marad. Köszönjük, hogy büszkék lehetünk rá, hogy műveit újra és újra kezünkbe vehetjük és kezébe adhatjuk gyermekeinknek és az utánunk jövő nemzedékeknek.

Mint Bátka Község polgármestere, az önkormányzat, a képviselőtestület és a község minden lakója nevében búcsúzom most. Jóska bácsi, Isten veled!”

A költőtársak, a szlovákiai magyarság nevében **Batta György** vett végső búcsút Mács Józseftől.

„Egy másik ember szívébe-lelkébe pillantani: felismeri, mi küzdelmeinek célja a Földön, még akkor is nehéz, ha barátról van szó. Mács József is gömöri palóc volt, mint én; világra jövele után ugyanaz a tájbölcső ringatta, mint engem; mindketten újságírói, lapszerkesztői és írói pályát futottunk-futunk be; életünk egy része is – az ő esetében jóval hosszabban – Pozsonyban zajlott.

Vajon mik voltak Jóska bő nyolcvanhat esztendejének ihletforrásai? Mik voltak az ő, eszmélésétől az urnáig tartó jellemvonásai? Én úgy tapasztaltam, három is volt belőlük, s mindhárom ugyanolyan fontos szerepet játszott az életében.

Szülőfalujához, Bátkához, melyben élete első korszakát élte, utolsó leheletéig ragaszkodott. Ezért is jön ide vissza. Minthogy én is ezen a vidéken cseperedtem, én is ismerem a palócokat. Kiszely István embertankutatótól idézek, aki így ír rólunk: *»...A palóc erkölcsében tiszta, becsületére féltékeny. Általában büszke, önérzetes nép. Aki megnyeri a bizalmát, annak szívét, lelkét kitárja.*« Ilyen volt Jóska is, ezért hordozta sorstársait a szívében.

De Mács József nem csak a palócokhoz, a magyarsághoz is hű volt. Olyan módon volt hű, mint fájához a levél,

melyet csak a természetes elmúlás szakíthat le róla. Fel sem merült benne soha, hogy meginogjon.

Beszélgéseinknek szinte egyetlen témája volt: a magyarság helyzete. A pesti srácok 1956-os szent szabadságharcát sohasem nevezte ellenforradalomnak, hanem annak tisztaságát emelte ki. Kiállása a csehszlovák hatalom bosszúját eredményezte – az állampárt tíz évre eltiltotta a publikálástól, s ez egyben évtizedekig tartó megbélyegzést is jelentett.

Családjá nagyon nehéz helyzetbe került; ekkor a már nyugdíjas korú kőműves édesapja felköltözött Pozsonyba, és munkát vállalt, hogy boldogulhassanak. Az 1960-as években virágkorát élte a hazai magyarság – az iskolák tele voltak gyermekeinkkel, újságjainkat, könyveinket szerették és olvasták, sőt, az évtized végén még az autonómia is szóba került vezetőink és a kormány tárgyalásán! Aztán, ahogy az velünk lenni szokott – füstbe mentek a terveink. Mács József minden könyve rólunk szólt; számtalanszor bejárta településeinket, tisztelte a magyarokat Pozsonytól Nagyszelmencig, és olvasói is megbecsülték őt. Közösségünk szolgálata volt életének második ihletforrása.

És a harmadik? Családjának szeretete. Az ilyen, folyamatosan a nyilvánosság előtt szereplő, a politikumnak nagyban alárendelt, társadalmi feszültségekkel teli, akár újságíróként, lapszerkesztőként vagy íróként világot járó férj és édesapa sokszor hiányzik a családi körből. Felesége is többlet terheket viselt évtizedekig, de a legnehezebb helyzetekben is kitartott mellette, sohasem engedte el a férje kezét. Mács József, ez az ízig-vérig közösségi ember sem lett volna képes e megbízható házastárs nélkül elvégezni azt a hatalmas munkát, amely a sorsából eredt; ezért a felesége határtalan szeretete egyenrangú, tiszteletre méltó, nagy teljesítmény.

Kedves Jóska! Bár a te földi pályád már befejeződött, halálad után is szolgálsz majd bennünket, hiszen itt marad nekünk nemcsak az életműved, hanem a szereteted is. Mindenki szeretete örök, nem fog rajta az idő, mert mindnyájunk szeretetéből épül majd újjá a világ.

Ismét itthon vagy, de most már a sírod fölé szállnak majd gyermekkorod felhői, hogy köszöntsenek; mostantól már végső nyughelyedet simogatják hajdani napsugaraid; és most is az a régi-régi hótakaró bugyolál be, amely olyan patyolattiszta, mint a töretlen hited hazai magyarságunk fennmaradása feltételében – az önrendelkezésben.”

A szertartást követően, az orgona hangjai mellett (ezt a szolgálatot az elhunyt sógora, Máté László karnagy vezette) a gyászmenet a temetőbe indult.

A lelkézt követve vitték ki Mács József hamvait abból a templomból, amelyben annak idején, legátusként maga is többször szolgált.

A tisztelet jeleként, a hamvakat tartalmazó urnát Hencz Péter polgármester, a család koszorúit pedig a helyi képviselőtestület tagjai és a presbitériek vitték.

Mihályi Molnár László a versét olvassa. Mögötte Görfföl Jenő és Juhász Judit • Pósa Homoly Erzső felvétele

Fohász a szélfúvásban (Mács József emlékére)

Suttog a szél, jajgat a szél...
Felvidéken, Palócföldön, Rima parton,
Sajó mentén, Balog völgyön suttog, jajgat, sír, mesél.
Itthon vagy már, visszajöttél,
megpihenni hazatértél,
mögötted sok, ezer örvény,
vár az Örök Csillagösvény:
ez a Törvény.

Jajgat a szél, suttog a szél
sólýmok szárnyán fenn az égen,
lenn a mélyben, a gyökérben,
sudár fákban az ágvégen,
itt a völgyben, sírgödörben,
kínból fogant örömkben:
ezért éltél,
hogyan a télben, sötétségben
és örökös szélfúvásban,
történelem viharában
igaz szóval megigézd.
S nem hallgattál,
ha mindezért
nem is kaptad meg a részt.

Jajgat a szél, suttog a szél
az élőknek álmai közt,
őseidnek sírja fölött,
a meggyötört Gömörország
népe örök vágyaiból fogalmazott sorok útján
most már végleg hazaérsz.

Itt születted, itt e tájban.
Az apáknak igazában,
szép anyai ölelésben,
karja-szava melegében nevelkedted,
s mint egy herceg elindultál
világ ellen: népedért.

Viaskodva káprázattal,
országrontó sárkányokkal,
koncra váró keselyűkkel,
s ide tért meg minden út,
hogy elmondhasd mindenknek:
élőket és eljövöket féltő hittel -
magyarul

Mennyi szitok, mennyi átok,
harangvesztő szolgaságok közt dacoltál,
s hű maradtál:
hű a szóhoz, hű e néphez,
amit adott sors és végzet -
magyarsághoz, emberséghez.
Betelt ím a vitészed:
a próbákat kiálltad!
Örök Igaz Bíró előtt
már megállhatsz igazaddal,
s ha eljön a végítélet,
megbékélhatsz
diadallal.

Síralmáknak helye nincsen,
osztozunk a közös kincsen,
s nincs minálunk gazdagabb.
Mert az írás, mint a forrás
a mélységből felfakad,
és a műved, mit ránk hagytál,
amíg szól a magyar ének,
dicséretet zeng a lélek,
általunk is: megmarad.
Amen

A sírnál **Mihályi Molnár László** ezzel a versével vett
búcsút Mács Józseftől.

(bki)

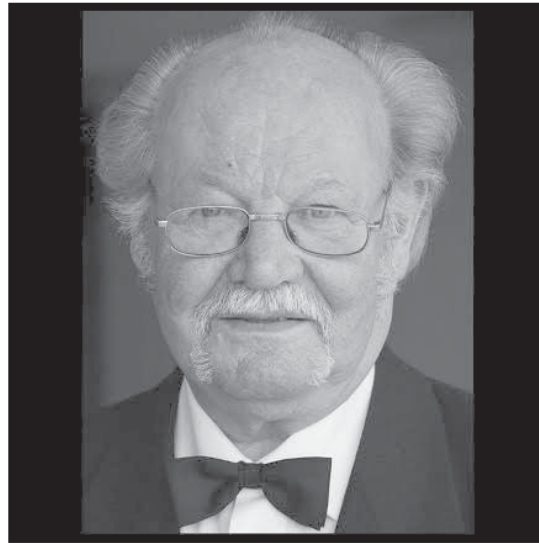
Lévay Tibor (1939–2017)

Tisztelt gyászoló család, végtisztességet tevő gyülekezet!

Elköszönni jöttem. Elköszönni azok nevében, akik kollégái, tanítványai, barátai voltak, a *Tompa Mihály Alapiskola* nevében, melynek hosszú évtizedeken keresztül tanítója, egyik legmeghatározóbb egyénisége volt. Valami vigasztalót, valami lélekemelőt illene most mondanom, magasztalnom zenészi pályáját, méltatni tanári tevékenységét. Nekem, mint egykori diákjának, most mégis inkább személyes emlékeim jutnak eszembe, melyeket jó néhány éve őrzök. Koporsója mellett állva gondolatok, emlékek kavarnak bennem. Élénken emlékszem, hogy találkozásaink alkalmával mindig valami megmagyarázhatatlan áradt belőle, amit akkor, gyerekfejjel nem tudtam megfogalmazni – és csak később értettem meg. Ez a tekintély, ami nem tanulható, nem erőszakolható ki, nem függ az ember külső megjelenésétől, hangerejétől, hatalmától, hanem az egyéniségében rejlik. Belőle sugárzott. Őszintén tisztelték őt a tanítványai, a szülők és a pedagógustársak egyaránt. Megmagyarázhatatlan nyugalom, csendes derű vette körül, a közelében biztonságban érezhette magát az ember. Igazságosság és minden ember felé egyaránt megnyilvánuló segítőkészség jellemezte. Véleményét soha nem erőszakolta másokra. Észrevételei, tanácsai mögött nagy szakmai tudás, pedagógiai tapasztalat és emberi bölcsesség húzódott – ezért volt hiteles minden megnyilvánulása. Egy ember életét nem lehet pár leírt gondolattal „összefogni”. Emléket állítani és emlékeztetni rá, talán igen. Koporsója mellett állva, gondolatok, emlékek kavarnak mindannyiunkban. Ezek az emlékek éltetik őt tovább szívünkben. A *Tompa Mihály Alapiskola* történetének örök része marad, hisz az ötvenes években iskolánk első diákjai között végzett, majd 1959-től 2000-ig a tanári kar meghatározó személyisége volt. Idősebb kollégáim, volt tanárain sokszor emlegették rendíthetetlen munkakedvét, tenni akarását, azt az elánt, amivel tanítványait terelgette és amivel az iskola *Csalogány* énekkarát vezette.

Lévay Tibor legenda volt, neve egygyé vált iskolánk nevével, a hosszú évek során több száz diákot befogadó iskolai énekkarával. Következetes volt, komoly munkát várt el minden diákjától, emellett azonban jókedvet tudott varázsolni minden zeneórába vagy énekkari próbára. Teljes életet élt: volt benne munka, vitalitás, tanulás és humor.

A nagy emberi teljesítmények, alkotások, életművek tiszteletet, megbecsülést érdemelnek. Sokszorosan így van ez, ha céljuk mindenkor a közösség, a jövő nemzedék szolgálata. Az egyéni vágyak, hajtóerők, ambíciók gyakran önzővé s boldogtalanná teszik az embert; aki bölcs alázattal, s legjobb tudása szerint a közösség érdekében cselekszik, valódi boldogságot nyer: olyan sugárzó tiszteletet, amely nemzedékeken átívelve is megőrzi az egyén tetteit, szavait, hírnevét. Ez a tisztelet övezte élete utolsó napjáig Lévay Tibort és fogja övezni emlékét is.

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

Búcsúzni jöttünk. Búcsúzunk a Tanártól, aki a pedagógushivatás minden tudományával felvértezve és a zene iránti végtelen szeretetével nevelte és oktatta diákjait, aki tekintélyt és tiszteletet vívott ki a gyermekek és szülők körében is.

Búcsúzunk a Kollégától, aki példaértékű szakértelemmel, felelősségtudattal végezte feladatát. Ha kellett, korrekt bírálatokkal, szakmai tanácsokkal, ha kellett, barátságos emberi szóval segítette munkatársait, egyengette pályakezdő kollégái kezdeti lépéseit.

Búcsúzunk az Embertől, aki érzékeny volt, de szívesen anekdotázott, szerette a társaságot, a jókedvet. Küldetését befejezte:

*„Ő eltűnt, s csak azért égett,
Hogy a kereső szívébe
Fényt vigyen és melegséget.”*

Szeptember 4-én az iskolák kapui országszerte kinyíltak. Lévay Tibor ezeken a kapukon már többet nem lép át. Sorsának kapuja itt a Földön becsukódott.

Egy gazdag életút végéhez ért, s mi tisztelettel meghajtjuk fejünket a pedagógus és munkatárs előtt, akit Arany János szavaival engedünk el magunk közül:

*„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élete kincsét, ámbár napja múlt,
Hanem lezárva, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fennmarad és nőltön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik,
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.”*

Kedves halottunk emlékét örökre megőrizzük. Nyugodjon békében!

(Orosz István)

Tompa Mihály Emlékév – 2017

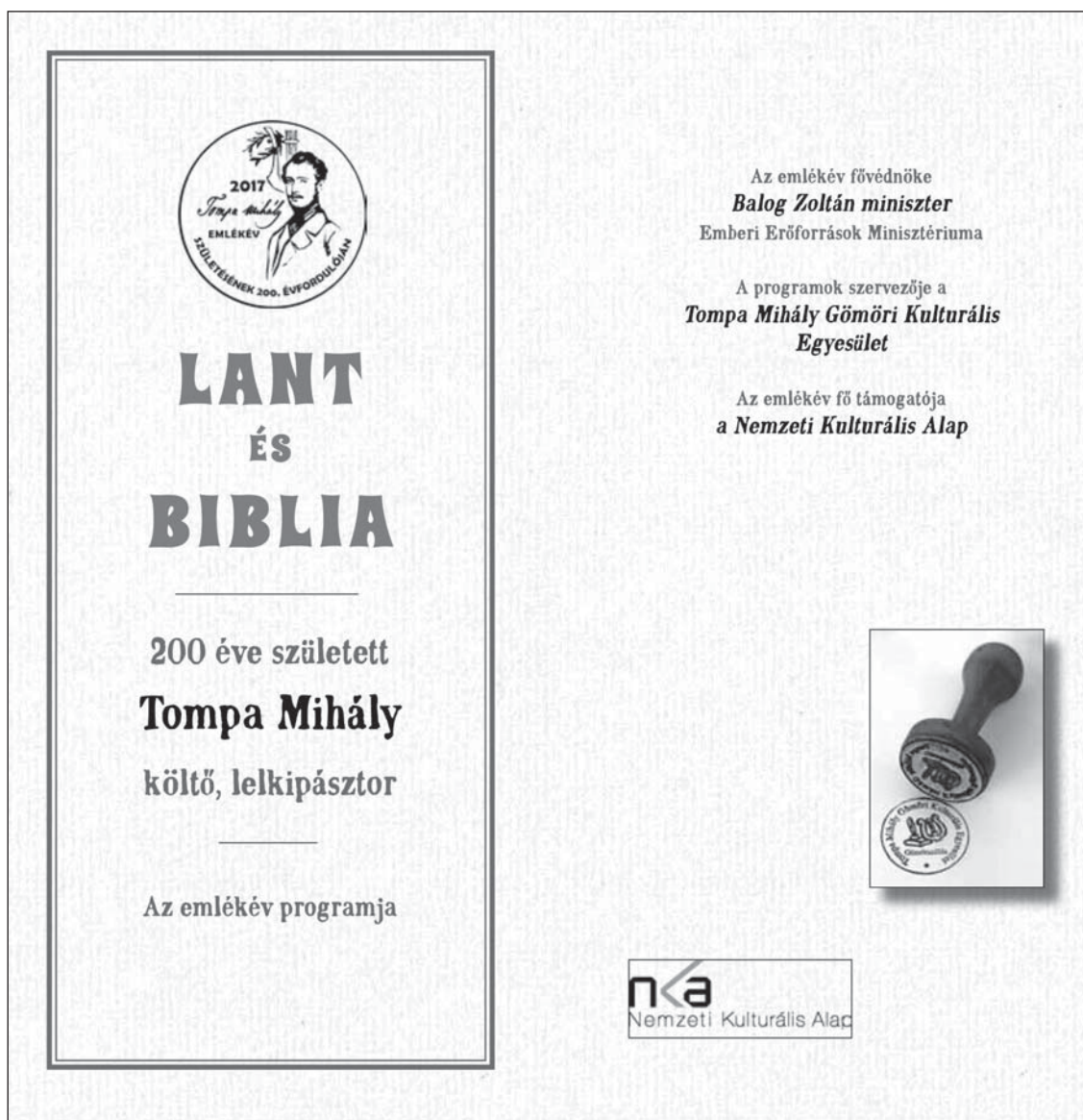
Az emlékévként során életútjának fontos állomásain, a költő szülőföldjén, Gömörben kiemelt rendezvényekkel emlékeztek meg a költőről. Az anyaországi és a felvidéki helyszínek mellett Erdély és Kárpátalja több településén is változatos programokat szerveztek, amelyek a költői életút újbóli megismertetését segítették.

A *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* tagjai az ünnepélyes megemlékezéseken jelen voltak, számos előadást tartottak, eljuttatták a települések közintézményeibe az emlékévként alkalmából megjelentetett könyveket, kiadványokat, művészeti alkotásokat, a költő életútját bemutató kiállítási anyagot, kisfilmet.

Az Egyesület a támogatás segítségével **B. Kovács István** szerkesztésében *Lant és biblia* címen egy gyűjteményes kötetet, afféle breviáriumot jelentetett meg. Elkészült egy Tompa-bibliográfia és egy versválogatás **Imolay Lenkey István** szerkesztésében, egy másik verseskötet **Tóth György** válogatásában, valamint hasonló kiadásban megjelent az *Olajág*, Tompa Mihálynak a nők számára írt elmélkedései, imái, amelyhez **Kovács Dániel** írt értő utószót. Életútjáról *A dal éltet, tart örökre* címmel ismeretterjesztő filmet készített a *Pulnoki Városi Televízió* (szerkesztő: **Szendrey Júlia**), amely DVD formában sokszorosítva is megjelent. **Sándorné Gyurcsik Erika** középiskolai tanár és **Tóth György** tipográfus közreműködésével egy vándorkiállítási anyag is készült. Számos művészeti alkotás is született, így **Máger Agnes** festőművész bronz plaketteket, a költő verseihez illusztrációkat, **Boncsér Árpád** pedig terrakotta plaketteket készített.

Az emlékévként eseményeiről az emlékévként honlapján (www.tompamihaly200.hu/) is tájékozódhatnak az érdeklődők.

Mindezek a gazdag költői életút felmutatását, újbóli megismertetését, a költői életmű méltó helyre emelését segítik.

Az Emlékév programfüzetének borítója

Tisztelt Olvasó!

Az egyesület vezetőségével és tagjaival együtt
úgy éreztük,
Tompá Mihály születésének 200. évfordulóján
illő, sőt kötelesség megemlékeznünk
a sokak által elfeledett költő - lelkipásztor életútjáról.
Egyesületünk egész éven át tartó
rendezvénysorozatot szervezett a célból,
hogy megismertessük a szélesebb közönséggel
azon verseket, írásokat,
melyek Tompát egykor Arany és Petőfi mellé,
a XIX. század költői triászának tagjai közé emelték.
Bizunk abban, hogy megjelent kiadványaink,
a programfüzetben feltüntetett alkalmak,
megemlékezések, előadások és kiállítások,
művészeti alkotások hozzájárulnak ahhoz, hogy

Tompá Mihály
költészetét és személyiségét
még jobban megismerjük és megismertessük.
A Tompá Mihály Gömöri Kulturális Egyesület
„Lant és Biblia”
című rendezvénysorozat programjait tisztelettel
és szeretettel ajánljuk figyelmébe.

Nagy Ákos Róbert
a Gömöri Református Egyházmege esperese
az emlékév programbizottságának elnöke

A programok időpontjairól, részleteiről
az emlékév honlapján tájékozódhatnak
www.tompamihaly200.hu

Gömörszőlős - Tompá Mihály emlékoszlopa
Az emlékoszlop Dr. Ujváry Zoltán ajándéka
Dr. Kővér József alkotása
Tóth György felvétele

Az Emlékév programfüzetének belseje

Az Emlékév eseményei, időrendben

Február 3. Putnok – Gomba Levente Gimnázium

Az évente megrendezésre kerülő Tompá Mihály szavalóversenyt az emlékévben országos körben, négy életkor kategóriában hirdették meg. A verseny fő szervezője Sándorné Gyurcsik Erika volt. Az ünnepélyes eredményhirdetésen **Tamás Barnabás**, Putnok város polgármestere ajánlotta a nézők figyelmébe az emlékévre készült, Tompá Mihály életútját bemutató tablókat, amely az év során az ország számos megemlékezési helyszínén volt látható.

Az alkalomra a *Gömöri Múzeum* Tompá Mihállyal kapcsolatos dokumentumaiból, tárgyaiból kiállítást készített.

Március 4. Deregyő (Szlovákia)

Előadás: *Bibliámnak és Lantomnak élek* (Pocsainé Eperjesi Eszter előadása)

Március 25. Sárospatak – Református Kollégium

Az Emlékév megnyitó ünnepségének színhelye Sárospatak volt. Az a hely, ahol Tompá Mihály 1832 és 1837 között, majd 1839-től 1844-ig közép- és felsőfokú tanulmányait végezte, amelyhez egész életén át ragaszkodott, s amely alma mater azóta is folyamatosan kiemelt figyelmet szentel egykori diákjának.

Az ünnepi rendezvény koszorúzással kezdődött Tompá Mihálynak az *Iskolakert*ben található, **Holló Barnabás** által készített szobránál.

Csomós Józsefnek, a *Tiszáninnyi Református Egyházkerület* püspökének igei köszöntését követően **Nagy Ákos Róbert** gömöri esperes köszöntötte a megjelenteket.

„Főtiszteletű Püspök úr, Rektor úr, Levezető elnök úr, Professzor urak, Szolgatársak, Kedves Testvérek!

Nagy tisztelettel és szeretettel köszöntök mindenkit itt, a *Sárospataki Református Kollégium* dísztermében. Megtisztelő, hogy a „Pataki Kollégium” egykori diákjaként, jelen helyzetemet tekintve a *Gömöri Református Egyházmegye* eszpereseként, Hanván élő és szolgáló lelkipásztorként, a *Tompa Mihály Emlékév* nyitórendezvényén, a költő születésének 200. évfordulóján köszönhetem a tisztelt egybegyűlteket. Teszem ezt nem csupán a magam nevében, hanem a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* nevében is, melynek tagjai sokat fáradoztak a *Lant és Biblia* címen indított emlékév megszervezésén. Neveket azért nem szeretnék említeni, mert, bízom benne, mindannyian úgy érezzük, nem személyünk, hanem a közös cél a fontos, hogy Tompa Mihálynak, a sokak által méltatlanul elfeledett költő-lelkipásztornak az életútját, költészetét, szellemi hagyatékát megismertessük a ma élőkkel. Ki ne hallotta volna a „szívet cseréljen az ki hazát cserél”, vagy a „mint oldott kéve, széthull nemzetünk” verssorokat. Tompa Mihály versei ma is elgondolkoztathatják az olvasót, és egyben hívnak egyéni és nemzeti sorsot emelő, értékekben kiteljesedő életre. Sok szeretettel kívánom, hogy a kiállítás, az emlékévben megjelent és megjelenő kiadványok, s nem utolsó sorban e mai konferencia hozzájáruljon a Tompa Mihály iránti figyelem felkeltéséhez, a költő-lelkipásztor hagyatékának jobb megismeréséhez. Köszöntöm végéhez hadd köszönjem meg a szervezőknek, hogy e mai alkalomra, az anyaországiak mellett, meghívást kaptak a Tompa Mihály életútjához kötődő felvidéki, gömöri közösségek képviselői is. Jó látni azt, hogy nemzetünk sorsát oly hitelesen megéneklő egykori pataki diák emléke ma is összeköt bennünket, éljünk bármely pontján a Kárpát-medencének.

A *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* nevében szeretném megköszönni nyilvánosan **Balog Zoltán** miniszter úr támogatását és azt, hogy elvállalta a fővédnökséget a Tompa-bicentenáriumi programsorozata felett.

Köszönet illeti továbbá **Koncz Gábort** is, aki támogatóan kíséri figyelmével programsorozatunkat.

Köszönjük továbbá a *Tiszáninnyi Református Egyházkerület Elnökségének* és a *Sárospataki Református Kollégium* munkatársainak befogadó szeretetét és mindazok fáradozását, kik szívükön viselik Tompa Mihály szellemi hagyatékának ápolását, továbbadását.”

A *Sárospataki Református Kollégium* tanulóinak emlékműsorát követően Imolay Lenkey István *Barátod voltam, mint vagyok s hajtok az maradni* címen **Arany János** és Tompa Mihály barátságáról, **Dienes Dénes** pedig *Tompa Alsóvadáson és Selyében* címen adott elő. A rendezvényen résztvevők ezt követően megtekinthették

a Tompa Mihály életútját bemutató *Lant és Biblia* című kiállítást.

Április 4. Miskolc – II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár
A *Lant és biblia* című kiállítás bemutatása és előadás
Arany és Tompa barátságáról (Imolay Lenkey István)

Az iskolakerti koszorúzási ünnepség résztvevői • Dobosy László felvétele

Koncz Gábor beszédet mond Tompa Mihály szobra előtt

Csomós József köszönti a megjelenteket

Nagy Ákos Róbert, gömői esperes

A Sárospataki Református Kollégium tanulójának emlékműsora

Részletek a kiállításról • Dobosy László felvételei

Április 6. Rimaszombat – Tompa Mihály Alapiskola

Emlékkiállítás nyitottak a költő születésének 200. évfordulója emlékére Rimaszombatban a költő nevét viselő magyar tanítási nyelvű alapiskolában.

A megnyitóra az alapiskola aulájában került sor, ahol a költő mellszobra is áll. A *Csillagvirág* együttes **Páko Mária** vezetésével *A madár, fiaihoz* című verset adták elő. Az iskola igazgatója Tompa Mihályt méltatta, majd **Benedek László**, aki a kiállítás összeállítója és kivitelezője a Tompával kapcsolatos személyes élményeiről szolt.

Április 10. Budapest – TIT Stúdió Egyesület és Rátkai Márton Klub

A Költészet Napja és Tompa Mihály születésének 200. évfordulója tiszteletére, *Virágregék* címmel versmondó versenyt hirdetett óvodás korú gyermekek részére.

„Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves jelenlévők!

Rövid köszöntöm kezdetén hadd idézzem a 200 éve született Arany János sorait, ki ezt írta, a szintén 200 évvel ezelőtt született barátja, Tompa Mihály emlékére:

Hát jól van így, amice Tompa / Én skárta, te végnyugalomba; / S ha nem pönög lantunk, gitárunk, / A varju se károg utánunk.

Bár a költő aggodalmi nem voltak teljesen alaptalanok Tompára tekintve, mi mégis 2017-ben, Tompa Mihály születésének 200. évfordulóján itt vagyunk együtt a *Rimaszombati Kultúrház Galériájában*, e kiállítás megnyitóján, mellyel tisztelegni kívánunk a sokak által feledett költő – lelkipásztor, Tompa Mihály pályája, hagyatéka előtt. Bár az imént Tompát sokak által feledett költőnek tituláltam, de, szerencsére, ez itt, a Felvidéken nem feltétlenül felel meg a valóságnak, hiszen már több mint negyed évszázada ad otthont a *Tompa Mihály Országos Vers- és Prózamondó Versenynek* Rimaszombat, „Gömörország fővárosa”, a CSEMADOK szolgálatának köszönhetően. De vajon mennyire ismerjük névadónkat, a Rimaszombatban született és Hanván nyugvó költő-lelkipásztort, és mennyire tiszteljük Tompa Mihály emlékét?

Az itt látható vándorkiállítással, melyet a *Hanvai Református Gyülekezet* tárgyi emlékeivel egészítettünk ki, a *Tompa Mihály Kulturális Egyesület* szeretne hozzájárulni Tompa életútjának, költészetének szélesebb megismeréséhez és megismertetéséhez. Tompa Mihály élete, költészete ugyanis nem csupán annyiban jelentős, hogy **Petőfi Sándornak** és Arany Jánosnak kortársa, barátja volt, s velük együtt alkotta a XIX. század költői triaszát, hanem abban is, hogy versei ma is elgondolkoztathatják az olvasót és egyben hívnak egyéni és nemzeti sorsot emelő, értékekben kiteljesedő életre.

S ha valaki vitatná Tompa Mihály költészetének aktualitását, felvidéki helyzetünkre tekintve is ajánlom a kiállítás programfüzetén látható és talán legjobban ismert *Gólyához* írt vers utolsó sorait:

*Beszéld el, ah! hogy ... gyalázat reánk!
Nem elég, hogy mint tölgy, kivágatánk:
A kidült fában őrlő szű lakik...
A honfi honfira vádaskodik.*

*Testvért testvér, apát fiú elad...
Mégis, ne szóljon erről ajakad,
Nehogy ki távol sír e nemzeten:
Megutálni is kénytelen legyen!*

Hogy ma is érvényesek-e a költő aggódó szavai, önsorsunkat gyengítő, nemzeti megosztottságunk felett, azt döntsék el önök. Szerény véleményem szerint van még mit tanulnunk Tompa hagyatékából. Tisztelettel ajánlom hát figyelmükbe a tárlatot és remélem e kiállítás közelebb vezet bennünket nem csupán a költő életútjához, hanem napjainkban aktuális üzenetéhez is.”

Április 28. Makkoshotyka

Tompa Mihály a pap-költő (Pocsainé Eperjesi Eszter)

Április 11.: Budapest – TIT Stúdió Egyesület

„Virágregék” – 200 éve született Tompa Mihály.

A *Csapody Vera Növénybarát Kör* tagjai versekkel, fotók vetítésével idézték meg a virágregék virágait.

Április 11.: Pécs – Református Gimnázium

Az Arany és Tompa barátságáról szóló előadás (Imolay Lenkey István) után bemutatásra került **Gulyásné Raksányi Olga** Tompa Mihály témájú képeslapgyűjteménye.

Április 27-29. Rimaszombat – Tompa Mihály Országos Vers és Prózamondó Verseny

Kiállítás nyílt a költő életművéről. Nagy Ákos Róbert tartott megnyitó beszédet.

Május 4. Pélmonostor (Horvátország) – Magyar Ház

Tompa Mihály élete és költészete címen Imolay Lenkey

Május 14. Szirénfalva

Nagy Ákos Róbert Tompa Mihály életéről tartott előadást.

Május 23. Budapest – *Országos Széchényi Könyvtár*
 „Nincs talán még elfeledve a dal...” Ezen a címen nyílt meg az a rendkívül tartalmas kiállítás, amelyet **Patonai Anikó** és **Szűts-Novák Rita** állított össze. A dokumentumok többségét az OSZK kéziratári anyagából válogatták, köztük eddig közöletleneket is. A kiállításra a *Petőfi Irodalmi Múzeum*, a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára* és a *Sárbogárdi Református Egyházközség* is kölcsönzött dokumentumokat.

A megnyitón a költő-pap életművét, sorsát **Szilágyi Márton** foglalta össze.

Szabó András előadóművész két, igen ritkán hallható alkotását adta elő Tompa Mihálynak. Az egyiket (*Isten akarátja*) második gyermeke halálakor írta, a másik pedig, amely a *Tapasztalás* címet kapta, talán a legkeserűbb verse költőnek.

A sárszentmihályi iskola népdalkörének és hangszeres együttesének az előadásában Tompa versfeldolgozások és gömői népdalok hangzottak el.

Ezt követően a kurátorok bemutatták a közönségnek a kiállítás anyagát. Az olvasóterem előterében a tárlók mögött a falon korabeli térképek Tompa életének szintereiről, újságlapok, illusztrációk, a tárlók üveglapjai alatt Tompáról és feleségéről készült eredeti fénykép, rengeteg könyv, köztük a *Virágregék* díszkiadása és sok-sok levél volt látható.

Köszönet illeti az Országos Széchényi Könyvtárat ezért a rendkívül tartalmas kiállításért. Szinte az egyetlen országos intézmény, amely áttörte a hallgatás falát, s az Arany János Emlékévben nem feledkezett meg legjobb barátjáról, a méltatlanul háttérbe szorított Tompa Mihályról sem. (A könyvtár földszintjén látható az Arany János életét, életművét bemutató kiállítás is.)

Bárcsak minden gömői felkeresné ezt a kiállítást, mert eddig aligha volt ilyen átfogó, ennyi eredeti dokumentumot felvonultató kiállítás Tompa Mihályról, s gyanítható, hogy nem is lesz egyhamar.

Május 25. Putnok – *Holló László Galéria*

Egy képzőművészeti alkotónap keretében meghívott alkotók Tompa Mihály költeményeit illusztrálták, **Máger Ágnes** festőművész szakmai irányításával.

Június 9. Rimaszombat – *Tompa projekt nap*

A *Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége* (SZMPSZ) *Rimaszombati Regionális Pedagógiai Központja* feléves pedagógiai projektet szervezett. Nyitó rendezvényét *Tompa Mihály, a velünk élő költő* címmel rendezte a rimaszombati *Tompa Mihály Református Gimnáziumban*. (A rendezvényre folyóiratunk következő számában még visszatérünk. – a szerk.)

Részlet a kiállításról • Herczeg Tünde felvétele

Tompa Mihály, a velünk élő költő

Nemzedékek épülnek nemzedékekre, egymásnak átadva az emberiség történetének tapasztalatait, átörökítve az egyetemes és nemzeti értékeket. Így épül szervesen a társadalom, a kultúra, hagyományozódik és gyarapszik a tradíció, teremtődnek a tárgyasult és szellemi értékek. A múlt és annak személyiségei minták, példák, akik igazítják életünket, tartást adnak emberi mivoltunknak, erősítik annak erkölcsi

kollagénrostjait. Követésre méltó elődeink tettei útjelzők, kijelölik az utakat, amelyen a késő utódoknak járni érdemes. Példázatuk az idő emberi tartalmát töltik meg.

„A mérhetetlen világból az a fontos, ami nekünk fontos, ami a magyarságnak fontos.” – mondja **Németh László**, a „*mégis-morál*” hirdetője. Számunkra Tompa Mihály, a költő-pap nemcsak születésének 200. évfordulója, hanem ama „minőségeszme” kapcsán is fontos.

Így 2017-ben nevelő munkánk három meghatározó évforduló jegyében szerveződött.

Az egyik a humanizmus szellemiségében fogant reformáció, aminek félezer éves történetére emlékeztünk. Ez megnyitotta az utat a nemzeti önállósodási törekvéseknek, az emberi szabadságnak. A könyvnyomtatás elterjedésével a figyelem az anyanyelv és a művelődés fontosságára irányult.

A másik a költői triász két tagjának bicentenáriuma, Arany János és Tompa Mihály születésének 200. évfordulója, amely alkalmat ad az életműben rejlő értékek tanulmányozására. Arany János beszélni tanított, Tompa Mihály szabadságszeretete a nemzeti függetlenséggel, a hazaszeretettel egyenértékű. Ezért is szól verseiből az óvó figyelmeztetés: a nemzet sorsa a te sorsod. Ahogy szívet cserélni sem lehet, úgy hazát cserélni sem.

Tompa életének, életművének üzenetei:

A család társadalmakat összetartó eszméje, a hűség és kötődés embertársainkhoz, barátainkhoz, a nemzethez.

Tisztesség a mindennapi életben egymással szemben, mely alapja a bizalomnak.

Szellemi értékteremtés, a fiatalság pallérozása a nemzet felemelkedése érdekében, amely nemzedékek sorsát határozza meg.

A természet, a szülőföld szeretete az emberi élet meghatározója, ami örömben felemel, bánatban vigasztal.

A lant és a Biblia társak az úton, ami az érzések és a hit összefonódását rendezi az emberben, ahogy a költő életében is. A papköltő munkássága által példákat láthatunk az emberi és nemzeti szabadság, az anyanyelv és művelődés fontosságára, a puritán munkáselet értékeire, amelyeket a világ a reformáció eszméjétől és teremtett értékeitől kapott.

A harmadik a régió értékeivel kapcsolatos pedagógiai projektek hagyományt teremtő évtizede. A megvalósult tíz projektet, a közös tanulás és munka által létrejött sok-sok alkotást, élményt, az együttműködés példáját is ünnepeljük. A felnevelő szülőföld, a gömöri és a nógrádi tájhaza természeti kincseinek, híres személyiségeinek felfedezése, felkutatása nevelő példával segíti a személyiség izmosodását. Az együttműködés megtanulása, a közösségben, a közösségért való munkálkodás a nemzeten belüli összetartó kapcsolatot jelenti.

A három jubileum értékei a következő üzenetekben érnek össze:

- közösség - magyarság - anyanyelv - nemzet,
- barátság,
- szabadság,
- hazaszeretet, család, itthon és otthon fogalma,
- teremtett értékek, a művelődés fontosságának parancsa, az alkotó munka, ezek egymást feltételező, egymás teljességében létező szerves egység.

Ez egyben a magyar iskola, a magyar családok, a nemzeti közösség minden tagjának együtt vállalt feladata. Projektjeink tíz éve ezekről az értékekről szólnak.

A 17 alap- és középiskola projektjének irányítását, értékek mentén való összefogását a *Szlovákiai Magyar*

Pedagógusok Szövetsége Rimaszombati Regionális Pedagógiai Központja végezte. A *Tompa Mihály, a velünk élő költő* pedagógiai projektnek a rimaszombati *Tompa Mihály Református Gimnázium* adott otthont, látta vendégül a projekt több mint 300 résztvevőjét, növendéket, tanárt, kedves meghívott vendégeket.

A projekt kutatással, a szakirodalom tanulmányozásával, verseskötetek fellapozásával, jegyzőkönyvek olvasásával, példás együttműködéssel és együttgondolkodással, valamint sok-sok alkotással telt, melynek során gazdagodott a tanulók személyisége. Elmélyítették magukban Tompa Mihály mának is szóló üzenetét, mely nem más, mint a családi és hitvesi szeretet, a hűség és kötődés embertársainkhoz, barátainkhoz, a nemzethez; a bizalom megalapozása az egymással szembeni tisztességgel; s nem utolsósorban a természet, a szülőföld szeretete.

Ezeknek az értékeknek, a projekt során szerzett élményeknek, emlékeknek a gyerekeket el kell kísérniük életük során, fontos elemként marad meg lelkükben Tompa Mihály hazaszeretete, embersége.

A munka és a produktumok bemutatása során bizonyították: tehetségesek a saját alkotások létrehozásában és tolmácsolásában egyaránt. Bemutatóikkal közkinccsé tették az összegyűjtött értékeket és érdekességeket Tompa életéről, költői és papi hivatásáról, barátaihoz, többek közt Arany Jánoshoz fűződő viszonyáról, természetszeretetéről, a forradalomban játszott szerepéről, s nem utolsósorban emlékezetéről, a mai emlékhelyekről, szobrokról.

A műsorokban szépen csengtek a református zsoltárok és dicséretetek. A gyerekek bemutatták a papköltő személyiségét, kitartását, kiváló szónoki képességeit, következetes munkájának eredményességét, önzetlenségét és segítőkészségét.

A *Rozsnyói Református Alapiskola* tanulói **Uličný Ibolya** tanár koordinálásával *Életpercek* címmel elevenítette fel Tompa Mihály életének fő szakaszait, állomásait. Projektnaplójuk egyedi, Tompa feljegyzéseiként készült, ahogy fényképalbumuk képei is „korhű”, fekete-fehér színűek voltak.

A *Sajógömöri Alapiskola* tanulóit **Pusko Enikő** tanár segítette a kutatásban, a *Tompa Mihály nyomában Bejétől Kelemérig* címet viselő projektjük megalkotásában, aminek fókuszában a költő Bejében eltöltött évei, élete, munkássága állt. Kutatásukat az egyházi jegyzőkönyvek tanulmányozása is hitelesítette.

A rimaszombati *Tompa Mihály Alapiskola* *Tompa, az ember* címen bemutatott projektjét **Mács Gyöngyi** tanár koordinálta. Ők arra keresték a választ, milyen ember volt Tompa, mint hanvai lakos.

A füleki *Mocsáry Lajos Alapiskola* tanulói **Fukács Csilla** tanár segítségével Tompa elbeszélő költeményét, *A basa kútját* dolgozták fel dramatikus projektjükben.

A feledi *Szombathy Viktor Alapiskola* növendékei **Kovács Mária** és **Imrecze Zoltán** tanárok vezetésével

A triász c. projektjükben a Petőfi–Arany–Tompá-féle költői barátságot elevenítették fel.

A *Cakói Alapiskola* csapata az *Erdei lak* c. projektjükben a költői versenyt elevenítették fel, egyedi megoldásokat keresve: a három költő három versét az általuk készített képzőművészeti alkotásokkal tették láthatóvá. A csapatot **Győry Magdolna** igazgatónő vezette a projekt elkészítése során.

Ligárt Nikolett és **Kovács Beáta**, a tornaljai *Kazinczy Ferenc Alapiskola* tanárai és tanulói *Két csillag gyűlt* címmel Tompa Mihály és Arany János költői barátságát kutatták.

Tompa és a forradalom címmel került bemutatásra a rozsnói Óvoda, Fábry Zoltán Alap- és Szakközépiskola projektje, **Tamás Ákos** irányításával. Kutatásukról filmet készítettek, ami bemutatja a fiatal Tompát, szerepét a 1848-49-es szabadságharcban, költeményeinek hatását a korabeli társadalomra a bukás után.

Üde színfoltja volt a projekt napnak a *Hanvai MTNY Alapiskola* kisiskolásainak projektje, akik szülőfalujuk híres költőjének, papjának Hanvához fűződő, a humort sem nélkülöző kapcsolatát dolgozták fel *Tompa, a hanvai pap* címmel. A projektet **Hegedűs Jolán** igazgatónő koordinálta.

A *Rimaszécsi Speciális MTNY Alapiskola* tanári kara irányította a *Tompa virágai* projekt elkészítését, amit a költőnek a virágok, a természet iránti szeretete ihletett. A téma kreatív feldolgozása, a virágok megjelenítése elhitette: a speciális iskola tanulói is megszerették Tompa virágverseit, értik a virágok nyelvét és örömeik tellett a versekkel foglalkozni.

Mit láthatott Tompa Mihály a hanvai templomdombról? Erre a kérdésre keresték a választ projektjükben a *Bátkai Alapiskola* tanulói **Ondrejcsák Csilla** tanárnő mentorálásával. A látvány megjelenítésére egy újszerű eszközt, a virtuális valóságot, a VR-felvételt használták. A tavasz folyamán a felvétel egyes elemeihez keresték Tompa verseiben a kapcsolódási pontokat.

A költő regélő kedvéből született virágregéket szólaltatták, jelenítették meg a művészetek komplexitására törekedve a *Dernői Alapiskola* tanulói **Cseh Noémi** irányításával.

A Tompa-adomák, -anekdoták emberközelbe hozzák a költőt. Egyes csapatok nagy előszeretettel nyúltak ezekhez a témákhoz. A *Rimaszécsi Alapiskola* projektjének keretét egy miskolci baráti társaság összejöveteleinek története szolgáltatta *Tompa pohara* címmel, melyben kevésbé ismert történeteket mutattak be Tompáról. A projekt feldolgozását **Petko Livia** tanár segítette.

A projekt akkor hatásos, ha minél több tanulónak ad módot mélységében is feldolgozni az adott témát. A rimaszombati *Tompa Mihály Református Gimnázium* diákjai **Ádám Lilla** és **Molnár Beáta** mentorálásával az 1855 és 1860 közötti időszak keresztmetszetét dolgozták fel, *Tompa és a hanvai gyülekezet* címmel. Projektjük fő része a hanvai gyülekezet egy presbiteri gyűlését mutatja be,

amelyen rendhagyó módon helyet kap a történelmi háttér bemutatása is a gyülekezet aktuális problémáinak taglalása mellett. Produktumukat színesítette a kor öltözködésének divatlapban történő bemutatása, amely a színpadon is megjelent. Mivel a gyülekezet életéhez szorosan hozzátartozik az istentisztelet is, ezért egy hanvai anekdotával zárták produktumukat (*Tompa megfeddi feleségét késése a gyülekezet előtt, annak miatt*), ezzel téve oldottabbá a projekt komoly történelmi-társadalmi mondanivalóját.

Szcsuka Edit koordinálásával a pelsőci *Dénes György Alapiskola* tanulói *A halász meg az aranyhal* c. Tompa-regét dolgozták fel dramatikus bábjáték formájában.

A *Szadalmási Óvoda és Alapiskola* motívuma a *Galamboskő* volt, köréje épült a projekt. A projekten belül több heterogén csoport alakult ki, melyek különféle területeket dolgoztak fel. A csoportok munkájáról egy csapat folyamatosan riportokat (hang és képanyagot) készített. Elkészült egy Tompa Mihály-emlékfűzetet is. Az irányító szerepét **Badin Ivett** tanár töltötte be.

Indulj el egy úton címmel valósult meg az *Almágyi Óvoda és Alapiskola* projektje. Egy időutazás keretében Tompa Mihály életútjának legfontosabb állomásait végigjárva, bemutatta a helyszíneket, a költő emlékét őrző szobrokat. A csoport mentora **Agócs Andrea** és **Agócs Ildikó** tanárok voltak.

Öröm, élmény és meghatottság töltötte el a projekt napot szemlélő tanulót, tanárt, szülőt, vendéget egyaránt, mert mindenki megerősödhetett abban a meggyőződésében, hogy a gömri és nógrádi embernevelők hagyományaink, megtartó kultúránk méltó átörökítői, tanítványaik pedig képesek és képesek a befogadásra.

Tompa Mihály születésének 200. évfordulója alkalmat adott az életműben rejlő értékek tanulmányozására. Az idei jubileumi pedagógiai projekt napnak nem más az üzenete, mint a hazaszeretet: mindenképpen és minden áron.

A Tompa Mihály életét és munkásságát feldolgozó több száz magyar alap- és középiskolás tanuló és az őket irányító, velük együtt kutató, felfedező tanár szellemi gyarapodását szolgálta az együttgondolkodás, a közös tervezés és munka az egymás megismerésének örömeivel, a tanulás, építő feladatokkal együtt töltött idő emlékével, a kész alkotás élményével.

Az évfordulók a lélek ünnepei. Ezért 2017 a lélek építésének éve is volt. A pedagógusok az embernevelés és -növelés nemes feladatára elszegődve hivatásuk és szakmai felkészültségük révén folytassák tovább alkotó munkájukat az elkövetkező években is, hogy az új nemzedék nemzeti hovatartozásának tudatában őrizze hagyományait, ne hagyja el ősei örökét és értékeit.

A projekt nap a *Szlovák Köztársaság Kormányhivatala* (Nemzetiségi Kisebbségek Kultúrája 2017 program) és a *Bethlen Gábor Alap* támogatása révén valósult meg.

Ádám Zita

Június 10. Kelemér, Gömör-szőlős – Emléknep

A rendezvény ünnepi istentisztelettel kezdődött a keleméri templomban. **Fejes Lilla** tiszteletes asszony köszöntőjét követően **Nagy Ákos Róbert** hirdetett igét.

Apcsel 4: 19–20 *„Vajon igaz dolog-e Isten szemében, hogy inkább rátok hallgassunk, mint Istenre! Mert nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk.”*

„Kedves Testvérek, szeretett, ünneplő Gyülekezet!

Hadd kezdjem a mai igehirdetést egy Tompa Mihályhoz fűződő anekdotával!

Tompa Hanván szívesen elbeszélgetett az emberekkel a templom előtt. Egyszer csak egy ifjú, név szerint Ferenc Dani megszólította:

- Fogadjunk tiszteletes úr, hogy a maga bibliájában nincs az megírva, mint az enyémben.
- Nem hiszem.
- De így van! Fogadjunk!

Megmutatta, hát a végén az volt beírva: Ferenc Dani tartozik a kocsmában egy icce bor árával.

Ez a kis anekdota éppen arra a kérdésre mutat rá, hogy különböző személyek másként tekintenek Isten Igéjére, a Szentírásra. Tompa Mihály komolyan vette a Bibliát, és bár voltak lelki mélypontjai is, mindig igyekezett hű maradni teremtő és megváltó Istenéhez. Az ő emlékét felidézve is mondhatjuk, Istennek mindig voltak küldöttei, akiknek feladata, küldetése volt: kiállni Isten igazsága és az isteni értékrend mellett. Erről tesz tanúbizonyságot a Szentírás is, megidézve az apostolok biznyságtételét. Az első pünkösd utáni eseményekről tudósít bennünket a Szentírás, amikor is az egykor félelemtől rettegő tanítványokat látványosan átjárta Isten Szentlelke, kimentek a városba biznyságot tenni azok közé, kiktől addig oly annyira félték, s biznyságtételük által, Isten kegyelméből megalakul az első gyülekezet, több ezer tagú igazi élőhitű, testvéri közösség. De ennek nem örül mindenki, s miután az apostolok egy a templomkapuban ülő, születésétől fogva mozgássérült embert is meggyógyítottak, a zsidó főpapok már nem nézhettek tovább, maguk elé hozták az apostolokat s megfenyegették őket, hogy hallgassanak. Erre feleltek az apostolok a következő szavakkal: *„Vajon igaz dolog-e Isten szemében, hogy inkább rátok hallgassunk, mint Istenre! Mert nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk.”*

Miért mondja ezt Péter és János? Mert a hívő embernek küldetése és hitből fakadó kötelessége, hogy biznyságot tegyen Istennek Krisztusban testet öltött szeretetéről, igazságáról, hatalmáról. Hiszen Isten emberi biznyságtétel által is kívánja hirdetni evangéliumát és építeni az Ő országát. Amint Jézus meghagyta: *„Elmentvén azért tegyetek tanítványokká minden népeket”*, illetve: *„Valaki azért vallást tesz én rólam az emberek előtt, én is vallást teszek arról az én mennyei Atyám előtt”*. Ezt vállalták fel az apostolok, tudva: aki félelemből hallgat, az önként lemond az Istentől kapott szabadságáról, hitéről, értékrendjéről és reménységéről. Talán nem is véletlen, hogy a mindenkori diktatúra éppen ezektől az alapértékeiktől igyekezett megfosztani a mindenkori embert. Ténne és olykor teszi ezt azért, hogy az könnyen vezethető, befolyásolható legyen. Így tettek az egykori zsidó főpapoktól kezdve, a római császárokon keresztül a fasizmuson és kommunizmuson át a keresztyén értékrendnek nyíltan hadat üzenő multikulturális liberalizmusig. De milyen jó, hogy mindig voltak emberek, akiknek az Ige szavaival élve: nem a félelemnek lelkét adta az Isten, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét. Vagyis mindig voltak Istenhez és isteni értékrendhez ragaszkodó emberek, kik felvállalták a felelősségteljes kiállást az értékromboló szándékokkal szemben.

Ilyenek voltak a próféták, apostolok, a reformátorok, és ilyen biznyságtévő volt a maga korában Tompa Mihály, ki – mintegy tükröt tartva nemzete elé – ma is aktuális tanításokat helyezett nemzetünk szívére. Szólt több, ma is aktuális kérdéstről, melyek közül hadd emeljek ki hármat:

Tompa felemlte szavát a bukott szabadságharc után az ellen a hallgatás, passzivitás ellen, mely ma is megtapasztalható egyéni és közösségi életünkben:

„Szár az ágon, hallgató ajakkal / Meddig ültök, csüggéd madarak? / Nincs talán még elfeledve a dal, / Melyre egykor tanítottalak?! / Vagy ha elmúlt s többé vissza nem jó / A vig ének s régi kedvetek: / Legyen a dal fájdalmas, merengő, / Fiaim, csak énekeljete! (A madár, fiaihoz)

De nem csupán a passzivitás terhelte Tompa korát. A nehéz időkben, a könnyebb élet reményében, sokan hagyták el otthonukat, új hazát keresve idegen országban, idegen népek között. Mivel pedig a kivándorlás, e féle „szerencsepróbálás” s az otthoni értékeknek a hát mögött hagyása fájdalmas mértéket öltött napjainkra Gömörben is, ezért jó odafigyelni a költő szavaira:

„A bokorban itt az ősi fészkek, / Mely növelte könnyű szárnyatok; / Megpihenni most is abba tértek, / Bár a fellegek közt járjatok! / S most, hogy a szél összevissza tépte: / Ugy tennétek, mint az emberek? / Itt hagynátok, idegent cserélve...? / Fiaim, csak énekeljete! (A madár, fiaihoz)

„Nincs-e elég sebed, oh népem, ami fáj, / Hogy elszéledsz, mint a pásztor nélküli nyáj...? / Itthon még nemzet vagy, bár gyászba öltözött: / Koldus földönfutó más nemzetek között. / S te mit mivelsz? Mi sors kíséri életed? / Megadta a remény, mivel kecsegtetett? / Ha hallanád szavam, tudom mit érzenél: / Szívet cseréljen az, aki hazát cserél! (Levél egy kibújdosott barátom után)

Továbbá szól Tompa arról a megosztottságról, mely akkor is, azóta is fájdalmasan megtapasztalható valóság népünk, nemzetünk életében:

„Beszélj el, ah! hogy ... gyalázat reánk! / Nem elég, hogy mint tölgy, kivágtatánk: / A kidült fában őrlő szű lakik... / A honfi honfira vádaskodik. / Testvért testvér, apát fiú elad... / Mégis, ne szóljon erről ajakad, / Nehogy ki távol sír e nemzetem: / Megútálni is kénytelen legyen! (A gólyához)

Kedves Testvérek!

Úgy hiszem, Tompa Mihály népünket, nemzetünket féltő, intő, figyelmeztető szavai, gondolatai ma is igazak, érvényesek, s nekünk az önpusztító passzivitás, menekülés és a széthúzás helyett Istenre és egymásra figyelve, hittel és keresztyén-ségünkhöz méltó, az apostolok példáját követő, megtántoríthatatlan hűséggel kell megélnünk nem csupán ünnepeinket, hanem hétköznapijainkat is. Ez, ismerve sok-sok kihívásunkat, nem is olyan egyszerű, de nem vagyunk magunkra hagyva: velünk van az Isten, akinek irántunk való szeretetében, Jézus Krisztusra tekintve, biztosak lehetünk. S ha már Isten úgy szeret bennünket, hogy egyszülött fiát is értünk adta, s nem mond le rólunk, gyengeségeink, gyarlóságaink közepette sem. Becsüljük meg ezt a szeretetet úgy, hogy mi sem mondunk le magunkról, hanem álljunk be az Isten akaratát kereső, követő, s arról bizonyosságot tevő emberek sorába. Ámen.”

A koszorúzási ünnepség kezdetén **Trieber Júlia** elszavalta a költőnek a *Madár, fiaimhoz* c. versét. Az emlékezés koszorújával tisztelegtek a *Keleméri Református Egyházközség* képviselői mellett a naprágyi testvérgyülekezet, a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület*, a *Hanvai Református Egyház*, az *Ózdi Honismereti Kör*, és a *Ferencvárosi Helytörténeti Egyesület* diákcsoportjának képviselői is. Az ünnepség alatt és után a *Tompa Mihály Emlékház* ajtaja nyitva állt az érdeklődők előtt. Az eredetileg káplánlakként szolgáló épületben a *Tompa Mihály Emlékbizottság* a *Sárospataki Kollégium Könyvtára* és a *Petőfi Irodalmi Múzeum* támogatásával készült állandó emlékkiállítás, méltó emléket állítva a méltánytalanul elfeledett költő életének, költői-írói munkásságának.

A koszorúzást követően az ünnepség Gömörszőlőszön folytatódott. Előbb egy templomi hangversenyre, majd a virágregék kertjének avatására került sor.

A dal éltet, tart örökre... c. egyházzenei koncert keretében a *Duo Venite* együttes előadásában többek között megzenésített Tompa-verseket hallgattunk. Közben **Olasz Szabó Soma** színművész a szöszékből Tompa-verseket adott elő.

A virágregék kertjének avatásán, a *Tompa Mihály Emlékoszlopnál* **Trieber Júlia** adott elő egy részletet a *Virágregék Előhangjából*.

Ezt követően **Rákos Lóránt**, naprágyi lelkipásztor tartott ünnepi beszédet.

Naprágyiai koszorúzása a keleméri Tompa-szobornál • Dobosy László felvétele

„Emlékező, Ünneplő Gyülekezet! Gömörszőlősiek, Kelemérik! Magyarok, kik várunk egy isteni igében és költői gondolatban egyaránt remélt lelki virradatra e szeretett hazában!

Amikor a teremtő Úristen – az 1Móz 2-ben olvashatóan – egy kertet ültetett a teremtés koronájának, az embernek élettereként, azzal egyúttal egy olyan élő világban rendelte el az ember helyét, ahol az isteni gondviselés botanikus törvényei is ama színes pompáját eregetik Isten ölelő szeretetének, mely szinte karnyújtásnyira hirdeti az Úr jelenét, és amely csodálmányt – ha nem is az Arany-gondolatú walesi bárdok énekes sorából származva, kik máig „*túl zenén, túl síp-dobon, / Riadó kürtön át: ... éneklí(k) hangosan / A vértanúk dalát*” – a bejei, keleméri, gömörszőlősi és majd végútján a hamvait őrző hanvai bárd, nemzetünk érzékeny vátesze, Tompa Mihály is 41 virágregés költeménnyel foglal egy virágcsokorba, üzenvén számunkra azt ezernyi során keresztül, hogy az embernek ama nagy (Éden)kertből származó életútja akkor vezethet újból Istenhez és a vele járó jó eszméjéhez, ha az életet úgy járjuk, mintha virágos úton járnánk, mert „*sosem volt szükség kardra ahhoz, hogy virágokon vágjuk át magunkat*”, csak emelkedett lelkületre és szerető szívre.

Ünneplő Testvéreim,

a Virágregék kertjének küszöbén állunk, hajtások és szirmok által emlékeztetve a feltámadást hirdető lelkésznek, az igazságot követő jogásznak és a nemzeti sorsot átérző költőnek, Tompa Mihálynak lelki és szívbéli felismerésére, miszerint van az embernek egy lángolóbb és érzékenyebb oldala is, melyet ha mindig az embertársai felé fordítana, szebb lenne a világ, és rendületlen céllal vallaná a jóság és a szépség isteni valóságát, mely sosem tud a múlt martalékává válni, csak a jelenben is a jövő építőkövévé lenni. De az embernek nem mindig ez az arca fordul a világ felé, és a jóságot gyűlölettel, a szépség szirmait pedig vérrel szennyezi be, mintha valami nagy értelme lenne annak az erőnek, amely csak eltiporni és megrikatni képes, hogy végül, leülvén ennek következtében egy szemétdomb közepére, ezt kiáltja: ez az én váram, ez az én otthonom. Igaz, nem komfortos, nem bájos és nem is otthonos, de tökéletesen tükrözi az ember önfejű értékrendjét. Ma széles körben a nagyvilágbeli és annak keretében pedig európai otthonérzésünket naponként az kezdi ki, hogy az önfejű, meggondolatlan, átgondolatlan és felfoghatatlan, valahonnan dirigált értékrend alapján akarják otthonunkat szemétdombbá tenni, amely környezetben könnyebben el tudják velünk hitetni, hogy életünk a holt, élettelen kacatoktól függ, az élet pedig csupán arra való, hogy meghaljon.

De a halál az ördögnek való, és aki csak ezt kecsgetti az orrunk előtt – terrorhósként jelentkezve –, az sem több az ördögnel, mert mi minden félelemnek föléje kerekedve, továbbra is színt vallunk az életről, az ördögébűta emberek között is, hiszen nekik sincs több hatalmuk, mint amennyit Isten enged. Ezért, ahogy a téli hervadás elé néző virágok, mi is azzal a tudattal nézünk szembe a megpróbáltatásokkal, és vállaljuk hitünket, hogy az élet mindig új utat tör magának, még a rögök közül is, mint ahogyan nyugtatja önnön- és mindenki más lelkét Tompa Mihály is a líra erején keresztül: „*Boldog, ki várja a telet / Egy szebb tavasz reményivel!*” (Megnyugvás)

Ahogy Tompa Mihály a költészetében tett egy fordulatot – a virágok szimbólumán keresztül fejezve ki nagy és örök igazságokat, úgy nekünk is – kik őrizzük, figyeljük és tanuljuk gondolat-hagyatékát – egy fordulatot kell tennünk (ha még nem tettük) életirányunkkal kapcsolatosan. Egyszerű a recept, Testvéreim, csak figyeljük a virágokat, mily szabadon és kitértan eregetnek szépséget, csendességet, őszinteséget és egy egész életrendeltetést az égboltozat felé, és Isten Napja milyen utánozhatatlan, fotoszintetikus pompába pezsdíti őket, hogy abból még mi is egy nagyot lélegezhetünk, szinte gyakran nem is tudatosítván, hogy Isten rajtuk keresztül másodpercenként levegőt lehel belénk... Mindezt felismerve, rájövünk, hogy nem pusztá rajongás, hanem imádság, mikor így fakad ki a költő, a földi kertekben az égi kert ihletét felfedezvén, ez egyedi virágok láttán, a ciklus-címet adó versében: „*Uj, uj keccsel gazdagulva, / Későn légyen hervadástartok! / Edes lesz a messzeségből / Visszagondolhatni rátok! / Ti adátok életemnek / Boldogságot, örömet! / S koszorumban kísérelül / Csupán egy-két szál követ!*” (Virágrege).

Tiszta és egyértelmű felhívás hát, Testvéreim, e virágregék üzenete: az emberi életnek is Isten felé kell eregetnie, hogy az áldás befogadóivá válva, a mi életünkéből is – mint a virágból a sóhajnyi levegő – jótékony és nemes hatások származhassanak. Jézus Krisztus a Lk 12-ben – kiragadván a mező virágai közül – nekünk is rámutat a liliomokra – „*tekintsétek meg..., nem fáradoznak és nem fónnak: de mondom nektek: Salamon minden ő dicsőségében sem öltözött úgy, mint ezek közül egy...*” Tekintsétek meg, Testvéreim, tud-e az ember kínálni nekünk bármi olyan egyéb követendő értékrendet, amely ennél szelídebben és elbűvölőbben tudná számunkra hirdetni az élet győzelmét és Istenhez kötődését? Nyilván nem! Ugyanakkor ez nem is adhat nekünk okot az elbizakodásra, hiszen – a barát, Petőfi kifakadásával élve – „*elhull a virág, elíramlík az élet*” (Szeptember végén) is, de számunkra ez nem a vesztést jelenti, hanem ellenkezőleg, az elvégzést; szírmot bontani és elvégezni futásunkat, küldetésünket, s elérni majd célunkat, ez az Édenkertből származó ember legszebb életútja. Ki tehát olyannyira hiszi, hogy már szinte tudja azt, hogy ő valójában abból a kertből származik, annak minden ilyen földi kert láttán erre eszmél fel a lelke és erre az emlékre dobban fel a szíve; az nem hisz a megszűnésben és a feladásban, csak az olyan hervadásban, melynek magja egy üdvözült korban majd újból kibújik.

Mi továbbra is valljuk hát az életet, Testvéreim, és ha csendre intenek, mi megszólalunk, ha megvernek, mi talpraállunk, s ha megölnek, mi feltámadunk és életre kelünk – ahogy a virágregés Tompa-versekben is életre kel a virágok kara egy

titokzatos, de gondviselt világra. És megyünk, és kitartunk az élet s annak fennkölt megjelenése mellett – miként a poéta is summázza: mert bár „Romokba dőlt a büszke vár, / De a repkény zöldel falán. / Kihűl, hamvad a kebel... / De túl időn és életem: / Örök virúlatban vagyon / A költészet és szerelem!” (Repkény). Ím, hajtsunk fejet most mi is e kertben nemzeti és hites hírnökünk, Tompa Mihály előtt, ki a virágok gyönyörében és a költészet hangjában most is az élet Isten melletti győzelméről tanúskodik. Mert szükség van az ébresztésre, hogy az alkalmas időben, alkalmas helyen, helyesen használt magyar szó hirdesse történelmi értékeinket – most, mikor leginkább elúzni, eltüntetni és elhallgattatni akarnák a magyart (már nem csak határon túlról, hanem határon innenről is), mely csend egyenlő a halál csendjével és a tétlenség, az áldozatnélküliség hozta pusztulás pedig a halál szagával. Szükség van hát mindnyájunk erejére, emlékezetére, kiállására, hogy Istentől kapott régi jogunknál fogva újból és mindenkor egy néppé kovácsolódjunk. Íme hát „Hozzatok dalt emlékül, a hajdan / Lomb-s virággal gazdag tájirúl; / Zengjétek meg a jövőt, ha majdan / E kopár föld újra felvirúl. / Dalotokra könnyebben derül fény, / Hamarabb kihajt a holt berek; / A jelennek búját édesítvén: / Fiaim, csak énekeljete!” (A madár, fiaihoz)

Úgy legyen!”

É. Kovács Judit a Virágregék Kertje előtt • Dobosy László felvétele

A határ szlovákiai oldalán fekvő Naprágy Gömörszőlősnak a testvérközsége. A két település között eddig önkormányzati szintű volt a kapcsolat. Ez most tovább bővült, erősödött. Az emléknapon írta alá a két gyülekezet lelkipásztora a testvérgyülekezeti kapcsolatot rögzítő dokumentumot.

A Tompa Mihály Emléknap a költő-pap életútjáról szóló kisfilm bemutatásával folytatódott, majd a fedett, kemenecs tér asztalainál üldögélve, kötetlen, baráti beszélgetéssel ért véget.

Az élményben igen gazdag, szép ünnepnapot elsősorban **É. Kovács Judit** gömörszőlősi polgármester asszonynak, a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* titkárának köszönhetjük.

Június 24. Putnok – Holló László Galéria

A *Múzeumok Éjszakája* program részeként Imolay Lenkey István szólt Tompa Mihály és Arany János barátságáról, megtekinthették az érdeklődők a Tompa életút-kiállítást, illetve a képzőművészeti alkotónapon készült művészeti alkotásokból készült válogatást. A kiállító alkotók: **Kónyai Pál, Gyurán Ágnes, Rákosi Zoltán, Barta Weber Zsóka, Fehér Katalin, Szurdoki Judit, Péter László, Herényi Máté Krisztina, Orosz Margit, Sike Márta Magdolna, Weisz Iván, Papp Cecília, Szathmáry-Király Ádám, Demes Ferenc, Zajácz Tamás, Gőr Mihály, Bóta Erzsébet.**

A reformáció 500. évfordulójára emlékeztek a Sajó mentén

Naprágy, május 13.

Az 1675. május 13-án Nápolyban mártírhalált halt lelkészről elnevezett emléknap egyben a helyi közösségnek a reformáció jubileumi évére való emlékező alkalma is volt, együttműködésben szervezve a helyi önkormányzattal. Eppen ezért az emlékezés összességében „Naprágy hőseiről” szól, kiemelve közülük a neves prédikátort.

A ünnepség istentisztelettel kezdődött a templomban, ahol **Rákos Lóránt** a *Zsoltárok könyvének* szavaival köszöntötte a gyülekezetet:

„Megemlékezem az Úrnak cselekedeteiről, sőt megemlékezem hajdani csodáidról; és elmélkedem minden cselekedetedről, és tetteidről gondolkozom. Oh Isten, a te utad szentséges; kicsoda olyan nagy Isten, mint az Isten? Te vagy az Isten, aki csodát művelsz; megmutattad a népek között a te hatalmadat.” (Zsolt 77,12-15) Ámen.

Előimádság:

„Mindenható, kegyelmes Istenünk, történelmünk, jelenünk és eljövendő időnk Ura, hozzád emeljük szívünket eme ünnepi alkalmon, és neved dicséretének kíséretében óhajtjuk lelki áldásaidat, hogy a múlton való merengés és az emlékeinkben hordozottak előtti tisztelgés életreszóló üzenetté válhasson életünk számára. Kérünk, a felhangzó igéből mutass rá nekünk a Te mindenkor akaratodra és mindenekfeletti hatalmadra, amelyre építsd most is hitünket, rendületlenségünket e jelenkorban, és a kesergéssel teli históriás tények ellenére is tölts el bennünket szent örömmel. Ámen.”

Igehirdetése alapjául **Ézsaiás** próféta intése szolgált:

„Hallgassatok reám, kik az igazságot követitek, kik az Urat keressétek; tekintetek a kőszálra, a melyből kivágattattatok, és a kútjő nyílására, a melyből kiásattatok!” (Ézs. 51,1)

„Keresztyén Gyülekezet! Szeretett Testvéreim!

Az örök Isten végtelen jelenlétének örömeiből ma is csak egy nüansznyi merítve – mert ennyi mértéket bírunk mi el, ám belőle valamennyiünknek jut bőségesen elég –, köszöntelek Titeket ezen az ünnepi alkalmon, hogy Naprágy hőseinek históriás karakterét magunk elé idézzük, és élet-üzenetüket Isten igéjétől lobbantsuk elevenességre. Igen, mert hisszük és valljuk, hogy az igénél nincs éltetőbb szó és tett, amely egyedi módon képes számunkra történelmet idézni úgy, hogy már a jövő is remélhető általa. Végtelen út hát ez, kedves Testvérek, kik előtt a balsorsok vagy éppen a derűs idők kora is Istenre mutat, mert Ő a végső értelem, ki – malakiási szóval élve, »az atyák szívét a fiakhoz fordítja, a fiak szívét pedig az atyákhoz« –, hogy az életbeli vissza- és előretétekintés összeütközésének döbbenete felhajtja arcunkat az Égre is, ahonnan származik minden szegmentje e létezésnek, amely ekképpen tehát Istentől jön és Istenhez halad, vagy **Illyés Gyula** kiváló gondo-

latát hangoztatva: »Am, úgy kell lennie: / A végtelen felé halad az út, / Amely a végtelenből érkezik.«

Mi, e végtelenre vágyakozó ideigvalók pedig ma azért ez Isten házában vágunk neki ünnepünknek, mert hitünk, múltunk és jelenlegi ige-szomjúságunk arra indított bennünket, hogy Istennél értsük meg a miérteket, a savanyú könnyekbe burkolt tragédiákat, a lehetetlennek tűnt eredményeket és mindez ellenére a lélekben felbuzgó, egyenes hátú, emberi boldogság-célunkat is. Igen, mert valahogy Isten üzenetéből mindig ide kanyaradunk – »még ha a halál árnyékának völgyében járunk (járunk) is« (zsoltáros biztatásként) –, hogy a történelmi előzményekből érkezve az Úr akaratának végzéseire, be kell látnunk, hogy Isten mellett egyszerűen nem lehet siránkozni. Nyilván sokan megteszik, hiszen tipikus emberi magatartás a siralmakat átható siránkozás, de amíg csak ennek hatása alatt éli le az ember az életét, addig még mindig csak a történelmi előzményekben él – ahol valóban szembesülhet igazságtalanságokkal, rosszindulattal, gyűlölettel, borzasztó vérengzésekkel –, de ha hitének útján képes eljutni Isten akaratának végzéseire – és mindannak élményét felfogni –, akkor, igen, rá kell, hogy jöjjön: valójában Isten mindig egy jó érzésű, üzenetdús és tanúságos – majd pedig megkönnyebbült – végkifejlethez vezet el bennünket. Az ember, amikor megáll a történelmi események közepén – kiteve annak, hogy végigsöpörjön rajta mindenféle indulatnak a szele, amely vagy vezet, vagy éppen megtépázza – kétféle kínálat közül választhat: vagy a borús, színtelen és abszolút lehangoló árnyéka felé fordul, és onnan vizsgálja életét, vagy éppen ama fény felé, amelynek fókuszában állva saját magának árnyékát vetíti a háta mögé. Vagyis, ünneplő Testvéreim, ma Naprágy gályarab-prédikátorának, **Füleki Istvánnak** emléke köré sorakoztatva e község valamennyi hit- és szabadság-hőse emlékezetét, azt kell kijelentenünk, hogy a történelmi gyászos sötétségeket – mint amilyen éppen volt az a gyászévtizedes korszak is 1671 és 1681 között, amikor protestáns igeszólok tucatjait vitték lassú, gályás halálra – mindig az ember jelenlétének az árnyéka okozta, akik éppen Istennek háttal álltak, és nem engedték, hogy vérszemet kapott tekintetüket elárassza Isten világossága, és rádöbbsentse őket a valóság igazságára és az ő hamisságuk mivoltára.

Mi ma ezért inkább az isteni ige tiszta és világos értelméhez fordulunk, nem csak azért, hogy döntéseink során mi már ne essünk semmilyen, történelmi szintű hibába (ahogy még manapság mindig gyakorta teszik a sorsunkkal felelősséggel, vagy éppen felelőtlenül hazárdírozók), hanem azért is, hogy megokoljuk Istennek ama döbbenetes cselekedetét, hogy a halálból, az árnyékvilágból, várbörtönből, gályaevezők mögül, tankok közül vagy éppen szögesdrótos légerekből, mindösszesen a lesújtó – és egyedül csak az emberi képzelőerő határának ütköző – kegyetlenségekből is hogyan tud Ő még mindig életet táplálni. »Hallgassatok rám, akik az igazságot követi-

tek...», olvastuk Ézsaiás könyvéből, mely felhívás alapján Isten magához akar bennünket fordítani, a hit és szabadság, s minden életkörülmény alapjához, mintha csak érzékeltetni akarná velünk azt, hogy »már elég volt a tőle való elfordulásból és abból, hogy nem hallgatnak rá az emberek«. Mert van ilyen is, meg olyan is, mégis, akik igazságkövetők, azok csak Isten-követők lehetnek egyben. Református hitünk példaképeiként, a protestáns gályarabok és tanítók – bár más igazságot is kínáltak nekik, kézzelfoghatóan derűsebbet (*tagadd meg Isten iránti elkötelezettségedet, és tiéd lesz a szabadság, a szabad élet*), ők ehelyett mégis a halálos kilátást választották, amelyben nem volt derű, nem volt szabadság, csak a halál elkönnyvelhetősége. Amiért ezt mégis jobb választásnak tartották a hitük megtagadásánál, az a felismerésük és megtérésük következtében történt lelki megérkezésük volt Isten mellé, akit ama vállalt hitükben éreztek magukhoz a legközelebbinek. Ha pedig Isten közel van, akkor távol van a halál ereje. Bár **Michiel de Ruyter** admirális (a gályarab-prédikátorok holland felszabadítója) 1676. február 12-én már csak 16 rabot tudott kiszabadítani a ténylegesen gályákhoz láncolt 30 hithős közül, a mai korban már senki nem gondolhatja azt, hogy ez a szörnyű időszak a hitükért kiálló emberek mindenkorí ómenje lenne, mert ma is, nekünk is Isten rajtuk keresztül üzen, nem pedig az elítélőiken keresztül. Igen, fordult a kocka, Isten a veszteseket – az utókor értékelésében – győzelemre emeli, akik pedig pusztá emberi mérték szerint mértek, akkor és most, azokat ugyanakkor elhallgattatja, jelentéktelenné teszi a történelem hullámaiban. Ez érvényes mind a gyászévtizedre, mind az eszmei szabadságharcokra, az embertelen világháborúkra, sőt még a személyes perpatvarjainkra is. A diadal oldalára mindig az áll végül, akit hite úgy a jelenkorban, mint az utókorban is képes igazolni, és sokakat az Istent kereső útra ihletni.

Testvérek, az Ézsaiásnál olvasott ige nem az Istentől távolodó, vagy az Istent kerülő állapotokra és eredményekre tereli a figyelmünket (amely magatartások már nagyon sok gondot okoztak és okoznak ennek a világnak), hanem az eredeti hovatartozásunkra: »*tekintsetek a kősziklára, amelyből kivágattatok, és a kút nyílására, amelyből kiástak titeket...*«. Ez a kettős irány pedig két nézőpontból, két komponensből építi fel a hovatartozásunk érzését: egyrészt figyeljünk arra az akaratra, amely elrendelt minket e világra, abba a bölcsőbe, amely éppen nekünk adatott és ahol adatott; másrészt pedig mindig figyelniünk kell (kritikusan) arra a helyzetre, amely minket ebből az Istentől elrendelt életünkből ki akarna billenteni. Mindig van tehát, Testvérek, életünknek egy stabil pontja – amelyet hit és meggyőződés útján kell őrizniünk –, és mindig jelen van egy ellenséges indulat, ami ettől meg akar bennünket fosztani, és olyankor gályára kerül 42 lelkész és tanító, vagy éppen leég egy egész világ; míg nem – bár, igaz, »*Vérzünk, de hallgatunk, -sulyos, de evezünk; / Ha vad vihar forog a habok torlásain, / S nyög a tanácstalan rémület: elveszünk! / Ha örvény és halál tátognak fel vadúl...*«

(írja a 200 éve született **Tompa Mihály** *A gályarab fohászában*) –, míg nem tehát az Istenre való tekintés felindítja a mennyei hatalmakat, és ezeket az embereket históriás győztesekké teszik. Mit jelent ez? Az Istent követők esetében nem mindig az a győzelem, amit ott helyben és időben az erőviszonyok felülkerekedése során magáénak tudhat az erősebb fél. Nem! Istennél az is győzelem, amikor évszázadok után összejön egy gyülekezet egy kis falu templomában és megemlékezőn vérbefagyott, agyongyötört és valahol elkapart hőseiről, nevüket felidézvén és magukban hordozván egy egész győzelmi eszmét – a részvétünkkel és főhajtásunkkal rehabilitálván akkori elhullásukat felhőtlen diadallá –, hiszen kit Krisztus egyszer szabaddá tett, azt már semmi gonoszság nem teheti szolgává, mert a gonoszság bilincsenek láncai nem érnek fel a mennyekig.

Testvérek, a halálban is zengő nevek által mi most győztesekről emlékezünk meg; kiket elmorzsolta a kicsinyes emberi hatalmaskodás, annak emlékezetét most magasra emeli az igében megnyilvánuló Istenünk. Igen, hiszen olyan emlékezetes a történelmünk, csak már az a baj, hogy kevesen emlékeznek meg róla helyesen, vagy éppen sehogysém. Isten mindig az emberen jeleníti meg akaratát, és ennek kiábrázolója a történelem, de az emlékezések során is a történelem mindaddig csak pusztá előzmény marad, amíg nem tudjuk elvezetni Isten akaratáig. Emlékezzünk hát, emlékezzünk helyesen, mert ez hitbéli és nemzetbéli tartásunk erősítésének feltétele; hiszen kinek nincs mire, nincs kire, vagy nem akar emlékezni, annak a jövőtől sincs mit remélni. Ki nem érti a múltjába szilárdult isteni akaratot, az hogyan is érthetné meg az irányt, ami felé nőnie kellene életében?! Majd lesz csupán egy vadhajtás belőle, melynek se gyümölcse, se gyökere, csak egy metszés felé hajtó, kőszá élete, történet nélkül...

Emlékezzünk, Testvérek, hogy megismerjük magunkat azok által, akik szembeálltak a vésszel, hogy mihozzánk már ne érhesse el, hanem példájuk nyomán a mi életünk már jobbá válhasson; s mindemögött és -fölött tekintsünk a kősziklára, a diadalmas Krisztusra, kinek bizonyossága oly elszánt helytállásra biztatta őseinket. Éppen ezért – a Dunánál merengő **József Attila** gondolat sorával élve – »*A harcot, amelyet őseink vívtak, / békévé oldja az emlékezés*«, most békévé oldja az emlékezés..., és rájövünk, hogy a vesztettnek vélt törekvésekből Isten mellett mindenkor van, és majd lesz egy nagy életreklés. Ámen.»

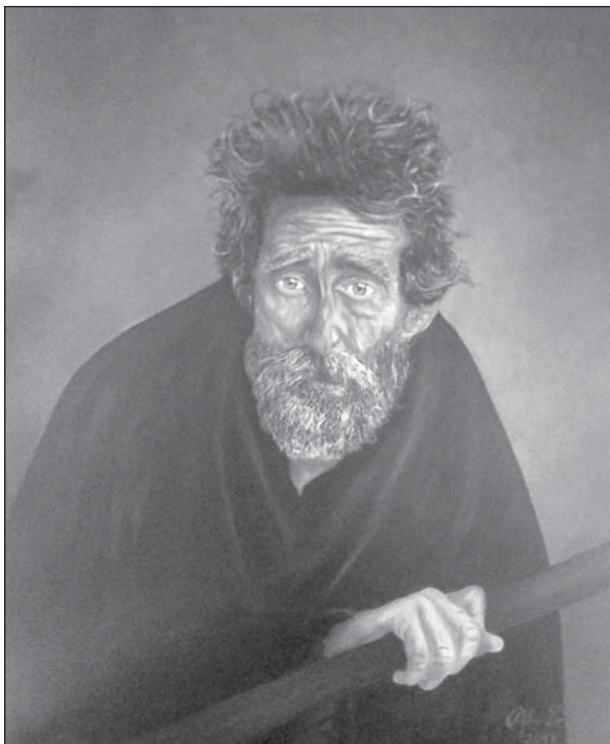
Utóimádság:

„Dicsőséges Istenünk, ki betekintést adsz a történelemben, hogy onnan megértesd velünk a jelen helyzetét, és rádöbentess bennünket a helytállásokra és vállalásokra a világbeli kihívásaink közepette, fogadd hálánkat fényt és irányt adó igédért e szüntelenül ostromlott emberi élet homályában. Köszönjük, hogy nálad nincs vége az emberrel kapcsolatos tervednek, hanem hányattatott sorson és megokult halálon keresztül egyaránt kiteljesedő országodba vezetted az életnek szálait. Krisztusra tekintünk, aki

e haladásban végtelen szabadságot adott nekünk, azért, hogy e véges világ már ne ránthasson vissza bennünket. Kérünk, Istenünk, ma is – és életünk minden napján – tarts bennünket a jézusi szabadság útján, tanításait zárd mélyen a szívünkbe, hogy minden ránk következő megpróbáltatás idején is a belőle merített erővel tudjuk átvészelni a kórtól, gonosztól vagy bárminémű ellenségtől jövő rendítő szándékot. Sőt inkább vértessz és villanyozz fel bennünket a beléd vetett hitből fakadó örömmel, állíts minket meg szilárdan minden körülmény közt, és engedd ajkunkra jönni dicséreted szavát, mert egyedül tiéd a dicsőség most és mindenkor, itt alant a földön és mindennek fölött, a Te fényességed országában. Ámen.”

Az áldást követően **Buza Zsolt** egyháztörténész tartott előadást a „gyászévztized”-ről, azon belül is **Füleki István** életéről. (Az előadás a *Lássátok, feleim* c. rovatban olvasható. – a szerk. megjegyzése) A történelmi események felélevenítése után az ünneplők megkoszorúzták a templom belterében található Füleki-emléktáblát.

Ezt követően Naprágy Község polgármestere, **Madarász József** emlékezett meg az európai szabadság kivívásáról, és ennek jeleként koszorút helyeztek el a templom előtti, hősöknek állított obeliszknél. Az ünnepség a helyi parókián folytatódott, ahol a 90. zsoltár felhangzása és **Nagy Ákos Róbert** esperes köszöntő szavai után leplezték a helyi lelkipásztornak, Rákos Lorántnak a naprágyi gályarab-prédikátort, Füleki Istvánt ábrázoló festményét. Az alkotó elmondása szerint „*e festmény, ez az arc, e megjelenés nem történelmi fénykép, hanem a történelmi adalékok, a gályarab-prédikátorok eszmei üzenetének, a világreformátusság és a naprágyi reformátusok szí-*

Rákos Loránt: Füleki István

vében élő megbecsülés, emlékezés, múltvállalás Füleki Istvánja..., a 342 éve látni vágyott Füleki István...».

Az ünnepség gyülekezeti része ezek után – adakozók jóvoltából – szeretetvendégséggel zárult a parókia kemen-céjében sült ételek kínálásával.

Sajórecske, szeptember 3.

Ünnepi istentisztelet keretében emlékeztek meg a sa-jórecskei református – vagyis a „gömöri ferdetornyos” – templomban a hívek a reformáció felévezredes évfordulójáról, amelynek nyomaként emléktáblát is lelepleztek az ünneplők.

Az ünnepség a meghívott keleméri és gömörszőlősi testvérgyülekezeti tagok, a gömöri egyházmegyei elnökség és a gömöri lelkészi kar tagjainak, illetve a kövecsesi, naprágyi és sajoszentkirályi gyülekezeti körzetből jött vendégek jelenlétében zajlott le.

„*Az Úr Istennek nagy tetteivel járunk; csak a te igazságodról emlékezünk! [...] Aki sok bajt és nyomorúságot éreztetél velünk, de ismét meglelevenítesz, és a föld mélységéből ismét felhozol minket.*” (Zsolt 71,16.20) Ámen.

A köszöntést követően a lelkipásztor, **Rákos Loránt** így imádkozott:

„Életünknek kegyelmes Ura, Istene, lelki buzgósággal és szívbeli odaadással hódolunk meg ma is előtted, ez ünnepi alkalmunkon, hogy az idő felfoghatatlan folyását és a történelem megállíthatatlan alakulását a Te akarodnak tulajdonítva önmagunkat is átadjuk neked a hit dobogójáról, mert minden földi készítés ellenére mi is belátjuk, hogy az igaz ember csak hitből élhet. Kérünk, oldj fel bennünket a világi megkötözöttségek alól, hogy lelkünk szárnyalhasson és a Te Lelkeddel találkozhasson, ki adjon most nekünk értést és biztatást szent igédből, Urunk, Jézus Krisztus megváltó jótéteménye révén. Ámen.”

Igehirdetését Jeremiás siralmaira alapozta:

„*Halljátok csak, te bolond és esztelen nép, a kiknek szemeik vannak, de nem látnak; füleik vannak, de nem hallanak! Nem féltek-é engem? ezt mondja az Úr. Az én orczám előtt nem remegtek-é? Hiszen én rendeltem a fövenyet a tenger határának örök korlátul, a melyet át nem hághat, és ha megrázkódtatják is hajjai, de nem bírnak vele, és ha megháborodnak, sem hághatnak át rajta.*” (Jer. 5,21,22)

A lelkipásztor igehirdetésében arra hívta fel a figyelmet, hogy a reformáció számunkra egy olyan hitvallást hordoz, amely a változó világban a változhatatlan isteni eredetiségre fordítja figyelmünket, éppen ezért ma ugyanolyan hitbeli alapunk van – egy emléktáblán keresztül is – hitvallásos tanúságot hagynunk az utókorra, mint amelyet ránk hagytak a reformátori korszakból.

„Keresztyén Gyülekezet! Szeretett Testvéreim!

Szívvel köszöntlek benneteket, a reformáció örököseit e templomban, Istennek házában mindig és mindenütt otthon érezve magunkat. Ez otthoni érzésből kiindulva valljuk azt is, hogy most is – amikor az 500 éve útnak indult reformációs, egyházi forradalom úttöréseiről emlékezünk meg – a nagy Isten nem csak helyben tud egységbe vonni minket, hanem időben is; így ígéje mentén korszakokat átívelve – a maga változhatatlanságából kiindulva – mi se tudunk, 2017-ben sem mást hinni Istenről, mint amit 500 vagy éppen ezer évvel ezelőtt hittek róla az isteni kijelentés alapján élő elődeink. 500 év nagy idő és nagy múlt, amelyre valóban nemcsak érdemes, hanem illő is emlékezni, méghozzá azzal a gyűjtőszikrával és az egész reformációs fellángolásnak a hevét biztosító erővel, amely mai ünnepünket is élővé és nem csak merengővé teszi: Isten ígéjével. Isten ígéje az, amely éppoly hitelességgel tud nekünk beszélni a múltból a jelenről, mint a jelenben a múltból, hogy nem is nyújthat nála más átfogóbb kitekintést életünkre vonatkozólag mind hazánkban, mind egyházunkban – és e kettős irányultság cseppet sem ok nélküli –, ha adott helyzetünket akarjuk értékelni. Igen, az ige pedig felismerteti velünk, hogy mik és hol vagyunk, és azt is, hogy mik és hol lehetnénk.

Ünnepelő Testvéreim, egy kőtábla van előttünk, amelynek leleplezésével, majd pedig e templomban hagyásával magunkról és korunkról akarunk hírt adni magunk után. Arról, hogy itt jártunk, itt éltünk, egy 500 éves múlt valamiféle nyomott hagyott bennünk, és megéltük, és elhittük, és íme, most továbbadjuk az élet folyásába becsatlakozó új nemzedéknek is ugyanazt a célt és hitet, aminek nyomát fogja majd képezni e tábla, egyetlen súlyos üzenetet megértetvén mindenkivel, hogy mindannyian ugyanazon ítélet alá esve – valamikor, a bűnnek felbukásakor – ugyanazon megváltásba is kapaszkodhatunk belőle, hogy aztán mindannyian – kik Krisztusban éledtünk fel az új esélyű életre

– majd egy üdvös végpontban is találkozhatunk egymással. Csak úgy van értelme a reformáció 500 éves múltjára elevenként emlékezni, ha elhiszük, hogy a reformátorok és a reformált hitűek valóban ugyanazt ismerték fel és hitték el Krisztusról, amit ma mi is; és az utánunk következő századok vagy ezredek gyermekei is ugyanebben a hitben fognak járni, és akkor az idő nem lesz mérvadó, csak az, ami és aki felé haladunk. A kő tehát élettelen nyom lenne, ha nem lenne a sziklánál is súlyosabb az a hit, aminek nyomdokát fogja hordozni utánunk, és amely nyomatókat csak a lelkünkre is ható Isten időtlen és változhatatlan ígéje adhat nekünk.

A bibliai kesergő – ám a minden siralmat feloldván, az Úrra nyitó – irodalom hangja, a *Jeremiás Siralmaiból* vett alapigénk és az Ef-ből vett olvasmányunk összecsengése a kapkodásai, félreértelmezései, hiúságai, becsvágyai, öntörvényei és falanszterei alapján sokszor (el)kapkodó, eltévelyedő, meghasonló, szinte ismeretlenné vált, végül pedig teremtményi állapotában teljesen eltorzult ember belső reformációjának, megváltozásának szükségességét hirdeti meg. Reformátusokként – kik felekezeti nevünkben is azt hangoztatjuk, hogy az Istentől származó eredeti állapotok felismerői vagyunk – ezt még inkább hirdetniünk kell, méghozzá átélésből. Hirdetniünk kell ebben az eszeveszett, éppen ezért már se kezdetével, se végével tisztában nem lévő világban egyrészt beteg diagnózisát, ahogy **Zelk Zoltán** is reakciósan fogalmazza meg versében: »Szélfújta levél a világ. / De hol az ág? de Ki az ág?« (Felelj, ha vagy!). Másrészt pedig – éppen az utóbb hangzott kérdések alapján – azt is hirdetniünk kell, hogy mik e világ határai, meddig terjedhet az elmés ember megnyilvánulása, és utána már ki az, aki eleve megnyilvánulni engedi ezt az embert? A reformáció pedig – a válaszadás során – leszűkítette a túláradt, túlságosan kibontakozott ember határait, méghozzá alternatíva nélkül, »egyedüli« válaszokkal: egyedül Krisztus, egyedül a bele vetett hit, egyedül az általa megvalósult isteni kegyelem, egyedül az Őt elénk táró Biblia, és egyedül a mindennek tekintélyt adó, dicsőséges Isten az, akik és amik átjárhatják és befolyásolhatják gondolatunkat és egész életünket, vagy éppen gátat szabhatnak neki, ha – erkölcsi érzékünk eltoppulása következtében (Pál szavai szerint) – eldeformálódtunk volna ebben a világban. Kiknek volt már dolguk régi bútorral, azok nagyon jól tudják, hogy az idő hosszában – a rossz tárolás, vagy éppen időjárási viszontagság, vagy a változó hőmérsékleti viszonyok okán – mennyire el tud deformálódni (vagy ahogy gyakrabban szoktuk használni: vetemedni) egy bútor, hogy szinte teljesen elveszíti használati rendeltetését. Nem ismeretlen hát előttünk az eltorzulás veszélye – sem a világban, sem az egyházban –, hiszen 500 évnyi visszatekintésünk éppen azt látatja ma velünk, hogy az emberi életbe – akár csak az egyházi életbe is, éppen a bűnre kapó ember okán – hiba csúszott, eltért az Istentől kapott életszabályoktól, és máris elvetemedett. Aztán a zsolttáros bölcsesség meg is fogalmazta a következményeket a Zsolt 37,9-ben: »az elvetemültek kivágot-

A felavatott emléktábla

tatnak; de akik az Urat várják, öröklék a földet«. Nem kell, hát, hogy örökké tartson az emberben, az életben ez a deformáció, mert van reformáció, mármint van lehetőség visszatérni az eredethez. Ahogy az ó-bútort, úgy az ó-embert is fel lehet, meg lehet újítani az Istenre való eszmélettel, minden köntörfalazás, mellébeszélés és dadogás nélkül, ahogy ma megszoktuk. Amikor a keresztyénség Istenéről kellene színt vallani az elvetemült nemzetség előtt, akkor a keresztyén és keresztyény egyházak legnagyobbjai is csak dadognak, hogy színvallásuk nehogy sértő legyen annak, aki azt se tudja, ki a mi Istenünk. Jeremiás ellenben felismeri, hogy itt nem segít más, csak ha levetünk magunkról minden cícomát, minden külsőséget, minden előgondolatot, mikor úgy fogunk hozzá a hitvallásunkhoz, hogy »*de mi lesz ha...*«, »*mit fognak szólni mások...*«, mert mindez csak akadály, és ha mi gyengénk vagyunk, akkor kérjük Istentől, hogy térítsen vissza magához. Mindig legyen annyi erőnk, hogy visszatérjünk Őhöz, »*hogyan legyenek a napjaink, mint régen...*«

»*Azok a régi szép idők...*« (szoktuk hangoztatni). Persze, amikor a reformációról elmélkedünk, a valamihez való visszaformálódásról, akkor nem visszaavulásról kell beszélnünk, hiszen a fejlődést az életben nem lehet megtagadni. Pál apostol is lélekben és gondolkodásban való megújulásról ír. A megújulásnak ellentéte nem az elregiesedés, hanem az elkopás és elmúlás, a begyepesedés, amely az időben való sűrűlődtől éri az embert – mint a folyóban lévő kavicsot az állandóan mozgó víz folyamatosan súrolja és koptatja, vagy mint **Mikszáth Kálmán** írja regényében: »*megy az idő, forog a világ, kopik az ember*« (*Nosztalgia esete Tóth Marival*). A prófétai szó és esély-felismerés Istennél tehát a pusztulás, a végleromlás irányától akar minket először eltéríteni, majd az eredeti irányba állítva, visszatéríteni Istenhez... ha ezt Isten is akarja... és hát hogyné akarja, kedves Testvérek, hogy az övéi legyünk! Kihez máshoz mehetnénk? Mi ugyanis nem úgy tanultuk Krisztust, hogy Ő nem azért jött volna e világra, hogy általa ne tartassunk meg az üdvözítő örökkévalóságra. Az ördögötől való az, aki ennek ellenkezőjéről akarna minket meggyőzni, vagy aki ennek jelentőségét kisebbiteni akarná a szemünkben és szívünkben! Testvéreim, mi mindig legyünk tisztában azzal, hogy Isten a mi megmenekülésünket szorgalmazza ez elmúló világból Krisztus útján, és ne engedjük, hogy ezt elhomályosítsa előttünk minden cikornyás életajánlat, amelyben nincsenek jelen az előbb említett »egyedüli« válaszok. A reformáció – mai aktualitással – nemcsak ránk hagyta, hanem egyenesen azzal bízott meg minket, hogy térjünk vissza az Isten szerint teremtett igazsághoz, amely győzelmi távlatot nyújt nekünk akkor is, amikor kisebbségi érzésben akarnának minket eltorvasztani, mert sose érezheti magát az jelentéktelennek, ki a nagy Istenben bíz. Sőt, olyan mindent átlátó, kiegyensúlyozott életre kell ébrednie a hitéből fakadó következő pillanatban, mint amelyet az evangélikus papgyermek, **Hamvas Béla** is megírt versében: »*Isten tenyerén ébredtem, s lenéztem a Földre, / Hófehér csúcsokra,*

kopár legelőkre. / Kanyargós folyók tükrében láttam kelni a Napot, / Sugaraiban álmos hajnal mosakodott. / Láttam az óceánt gyermekként ragyogni / Sirályokat felette felhőkkel táncolni, / Láttam a békét az emberek szívében, / Láttam az erdőket fürödni a fényben. / Láttam sok-sok mosolyt és láttam a reményt, / Láttam az embert, és láttam a zenét, / Láttam a földet szeretetben élni, / Láttam a csöndet a széllel zenélni.« (Isten tenyerén ébredtem).

Testvéreim, mindent Istentől várunk: visszatérítést önmagához, napjaink megújítását, hogy olyanok legyenek, mint régen; és ez a »régen« szócska arra hívjon fel bennünket, hogy menjünk-menjünk egészen addig, mindig addig, amíg már minden félrevezetést elhagyva, meg nem találjuk a teremtő Istent. Csak tisztán Ő és mi! Hogy aztán mi is Isten tenyerén ébredhessünk.

Reformátusok vagyunk, amely egyben egy hitvallás is a szívünkben – és legyünk felhívásként mások számára is –, amely azt jelenti, Testvérek, hogy nem hagyjuk, és sose hagyjuk magunkat félrevezetni semmilyen istentelen kecsgetéssel vagy éppen félelemkeltéssel. Inkább éledjünk, lángoljunk Isten szeretetének, kegyelmének és minden éltető igéjének buzdításában, amint erre sarkall Ő minket az 5Móz 6,24-ben – a törvény másában – is, mert »*megparancsolta nekünk az Úr, hogy cselekedjünk mind e rendelkezések szerint, hogy féljük az Urat, a mi Istenünket, hogy jó dolgunk legyen teljes életünkben, hogy megtartsunk minket az életben, mint e mai napon*«. Amen.”

Utóimádság:

„Szentseges Istenünk, oly drága kincsünk nekünk a Te igéd, mert benne rejlik minden igazság, vissza és előre mutató akarod, amelynek mentén megigazultán és reménykedve haladhatunk az üdvös beteljesülés felé. Változhatatlan mivoltod a legbiztosabb fundamentum nekünk, amelyre mindig érdemes visszatérnünk, ha elkalandozánk az emberi nyomorúság kietlen állapotába. Kérünk, tartsd mindig ne csupán szemünk előtt, hanem szívünkben is, hogy életünk mértéke csak Te lehetsz, és a Te kijelentésed, és segíts erőben, lelkületben mindig visszatérni értékrendedhez, ha hiúság, kísértés vagy bármi nagyobb kecsgetető, de igazából olcsó apróság el akarna tántorítani tőled. Rád bízunk 500 éves egyházunkat, ezredévi nemzeti életünket, hogy mindig Te legyél forrása az igazság- és megmaradás-vágyunknak. Egyedül Krisztusért, a mi megváltó-közbenjárónkért kérünk, hallgasd meg imádságunkat! Amen.”

Áldás:

„*Végezetre, atyámfiai, legyetek jó egészségben, épüljétek, vigasztalódjatok, egy értelemben legyetek, békeségben éljétek; és a szeretetnek és békességnek Istene lesz veletek.* (2Kor 13,11) Amen.”

Ezután **Martinovics János** szavalta el **Ilyés Gyulának** *A reformáció genfi emlékműve előtt* című versét, majd **Bíró Zoltán** egyházközségi gondnok ünnepi beszédével leleplezték a reformáció emléktábláját a templomházában.

Az egyházmegyei vezetőség nevében **Bán Zoltán** egyházmegyei gondnok köszöntötte az egybegyűlteket. A 90. zsoltár és a nemzeti imádság hangjai után az ünnepség szeretvendégséggel zárult a helyi kultúrházban.

Kövecses, október 28.

Több szálon futottak a gondolatok Kövecsesen azon az ünnepi istentiszteleten, amelyen a reformáció 500. évfordulójáról emlékeztek meg a helybeliek, templomon belül és kívül, egyszerre felidézve a hit és haza hőseinek emlékét.

Köszöntés:

„Emlékezzél meg a te gyülekezetedről, melyet régen szerzettél és amelyet megváltottál: a te örökségednek részéről, a Sion hegyéről, amelyen lakozol! (Zsolt 74,2) Ámen.”

Előimádság:

„Mindenható, örökkévaló Istenünk, talán sokak által nem is értett öröm-áradással jöttünk ma a Te házádba, hogy egy közösséget alkossunk a Te nagy neved dicséretében, mert mi tudjuk, érezzük, kiáltva valljuk, hogy Krisztus bűnoltása és életgyőzelme még a világbeli legszomorúbb helyzeteinkben is a magasságra derítő öröme ad okot nekünk. Urunk, évszázadok tánúságába rejtett örökkévalóságot jöttünk ma ünnepelni veled, a Te igéből, melynek tiszta üzenetét, kérünk, juttasd szívünkig Szentleked által, hogy belőle okulva lehessünk boldog, reményteljes és csak a Te dicsőségedre felfakadt gyermekeid. Ámen.”

Lekció

„Ezt a példázatot mondá nékik Jézus; de ők nem értették, mi az, a mit szól vala nékik. Újra monda azért nékik Jézus: Bizony, bizony, mondom néktek, hogy én vagyok a juhoknak ajtaja. Mindazok, a kik előttem jöttek, tolvajok és rablók: de nem hallgattak rájuk a juhok. Én vagyok az ajtó: ha valaki én rajtam megy be, megtartatik és bejár és kijár majd, és legelőt talál. A tolvaj nem egyébert jó, hanem hogy lopjon és öljön és pusztítson; én azért jöttem, hogy életök legyen, és bővülködjenek. Én vagyok a jó pásztor: a jó pásztor életét adja a juhokért. A béres pedig és a ki nem pásztor, a kinek a juhok nem tulajdonai, látja a farkast jöni, és elhagyja a juhokat, és elfut: és a farkas elragadozza azokat, és elszéleszti a juhokat. A béres pedig azért fut el, mert béres, és nincs gondja a juhokra. Én vagyok a jó pásztor; és ismerem az enyéimet, és engem is ismernek az enyéim” (Jn 10,6-14)

Rákos Loránt helyi lelkipásztor igehirdetésében elmondta, hogy a reformáció is hasonló céllal bontakozott ki, mint az emléktáblának az újracsiszolása: *„tárjuk fel, majd pedig fényezzük ki az emberi tévelygés üszke alól az egyetlen létező alapot, az igében megnyilvánuló Krisztust”.*

„Ünneplő Keresztyén Gyülekezet! Szeretett Testvéreim!

Bár emlékező ünnepi alkalmunkon visszafelé tekintünk az időben, és azért jöttünk ma Istennek az ige kövére épült házába, hogy e szent kijelentés hullámán közelebb kerüljünk a történelmi tanúsághoz, mégis – éppen az örökkévaló ige jóvoltából – nemcsak merengünk a múlton, hanem pezsdülünk és újulunk a jelenben is, mert ha Isten szólt, akkor mindig lett valami, és mi hisszük, hogyha ez alkalmon is szól közöttünk, akkor most is lesz valami. Megindul valami a szívben, megpendül valami a lélekben, és minden, ami ez isteni megszólalásból ered, az életalapot hordoz. Tehát – bár a XXI. század reformációs emlékünnepe a kálvinista **Ady** szavaival élve úgy tűnhet, hogy – *»új időknék új dalaival«* szólalunk meg, de voltaképpen mi semmi újat nem mondunk, nem vallunk és nem is képviselünk, csak a régi üzenetet, újra felemelve szívünk szintjére, leporolva, lemosva róla a régi gyalázat. S mi a régi üzenet? Isten és az ember szoros összefonódása, amelyből mindig csodák nőttek ki, csak időközönként – vagy éppen a bűneset óta mindig – megjelenik az az ördögi törekvés, hogy az embert válasszuk el Istentől, szakítsuk el a gyökerétől, szakítsuk el mindentől, ami értékes vagy kedves lehet neki, vágjunk el tőle, ferdítsünk el előtte minden forrást, amiből megismerhetné Istent, szakítsuk el minden módon, tartsuk félelemben (mert Isten nélkül leginkább képes félni az ember), húzzuk ki alóla a talajt, hogy meginogjon, kétségbe essen, bizonytalanná váljon, és ezzel megbukjon a teremtés, megbukjon a magasztos élet, és ne legyen több és nagyobb benne a garázdálkodó embernél, ne legyen fékje, zablája, erkölcsi normája semmilyen tetének, s csak az jelentse mindenki számára az életet, amit az ember kínál fel, természetesen, valamiért cserébe. Így nőtte ki magát az elvevés, az elszakítás gondolat-szikrája szinte bevett szokássá, már-már élvezett modorra az emberek körében, aztán mai napig – ha éppen úgy gondolja az istentelen az ő szívében – bármikor elszakít másokat szeretteitől, Istenétől, hazájától, tulajdonától, vagy éppen elszakítja életétől... A törbe vagy lépre csalt ember pedig sokszor azt hiszi, hogy ez az elszakított élet az igazi; felül virágozik, jó kedvű, de gyökere, múltja pedig már nincs, mert mint a vázában ázó nyesett virág, igaz, pompás a víz felett, de a vízben, a passadó vízben lassan bomlásnak indul élete. Le kell hát olykor néznünk, Testvérek, a gyökereinkre, hogy vannak-e még, vagy csak csonkán ázunk valamiben, és ekképpen akarunk nekivágni a nagy életnek, úgy, hogy közben – talán a csurranó-cseppenő pénzen kívül – nincs is más semmink, ami táplálhatná lépéseinket.

Minden kornak megvan hát ez a baja, hiszen Istentől sokféleképpen el lehet szakítani az embert – tudva vagy

tudatlanul, sötétségben tapogatózva, búcsúcédulás áltással vagy éppen félcédulás politikával, felvilágosodottan művelődve –, de minden esetben egy eredménnyel: megfosztva az embert attól, aminek a legdrágább kincsének, céltudatának kellene lennie, hogy helyes életet élve életben maradjon. Fel kell hát ráznunk magunkat e zavarodott helyzetből, hogy most kire hallgassunk és merre haladjunk, megfontolván az Ám 5,6 felhívását: *»Keressétek az Urat, és éltek!«* Nem igazán maradt hát érdemesebb tenni valónk, minthogy keressük mi is az Urat, hogy élhessünk, és ez által értelmet találjunk egész földi ittlétünknek.

A reformáció gondolatrobantása pedig e keresést tűzte ki célul, mert nem elégedett meg azzal, nem tűrte, hogy az embereknek – az Istentől való elszakítással – olcsó lelki, a könnyített lelkiismeret pénzért kínálásával pedig túl drága testi életet kínáljanak. Mert hát hol élünk, rablók barlangjában (ahogy Jézus is fogalmazott a jeruzsálemi templom megtisztításánál), hogy az ember már szinte bármit megtehet az emberrel (nem beszélve, Istennel)? Sajnos, be kell látnunk, hogy nem messze állunk tőle, és talán bele is vesznénk ez elmezavaros – minden mentsvárat elvágó – világba, ha nem lettek volna és nem lennének reformátori lelkületű hitvallók, akik túlláttak a hátsó szándékokon, és eszmélésre nem hívták volna Isten népét, az újrafelismerés és az újraértelmezés lehetőségével. Majd újból elkezdtek egy elérhető, egy emberközeli, egy megtalálható Istenről beszélni, ahogy erre mindig is felszólított minket az Úr. Úgy, ahogy **Márai Sándor** költői felhívása is szól: *»Mondd el nekik, úgy, hogy megértsék. / Szólj hangosan az éjszakából: / Angyal, vigyél hírt a csodáról!«* (Mennyből az angyal). A csodáról, amely ma már valóban csodaszámba megy, hogy az emberek visszatérnek és gyökeret vernek az ősi alapra, amely nem más, mint Jézus Krisztus. Pál apostol kimondja: Krisztus az élet egyetlen létező alapja, és hiába is próbál valaki más alapot vetni, hozzá hasonló lehet, talán még olyan szépeket is mondhat, esetleg – bár nem lelki síkon futó, de – kézzelfogható csecsebecsétet is kínálhat nekünk, mely káprázatóan gyönyörködtet, de ugyanaz, mint Jézus Krisztus, sosem lehet, mert Jézus a meglévő, a létező. Ő nem csupán él – mint mindenki más, aki a helyébe akarna lépni, aztán meg el is múlnak –, hanem Ő kezdő- és végpont nélkül létezik. Olyan biztató tanításokkal látta el az Úr keresése által élni akaró követőit, hogy féltékeny rendszerek, hatalmak, irtózatosságot saját meséikkel próbálták az emberek figyelmét róla elterelni. S ha átgondoljuk a történelem ösvényeit, akkor valóban belátható, hogy mennyien becsapták már e földön Isten népét, külső és belső ellenség egyaránt, csak hogy – átesve a ló másik oldalára – nyereszkesen rajtuk, mert mindig is hajlandó volt az ember ama kecseskedés csapdájába esni, hogy több figyelmet fordítson a földi látszat-életére, mint az örökéletére, és ennek gyakran esett áldozatul a hite is. Pedig a bibliai élet-értékrend éppen arra ösztönözne, hogy minél kevesebbet kössünk ez elmúló világhoz az életünkben, és inkább érzékenyítsük el magunkban az önzetlen és lelkiismeretes tetteket, mert

akkor annál meggyőződésebben és könnyebben tudunk felemelkedni az isteni világ szintjére, ahogy az 1Tim 6,19-ben is írja az apostol: *»kincset gyűjtve magunknak jó alapul a jövőre, hogy elnyerjük az örök életet«*.

Mindent hát, amit az élet, az örökélet kategóriájában akarunk elképzelni, azt Krisztus értékrendjére kell alapoznunk. De azt is meg kell vallanunk, hogy nagyon sok minden nem fér meg ezen az alapon, nem lehet és nem is tudjuk leterhelni az Ő nevét minden kényünk-kedvünk óhajtottá vággal. Mindig is nagyon sok mindent próbáltak ráerőltetni Krisztus nevére, és sok mindent tenni a nevében. De voltaképpen semmi közük nem volt és nincs is hozzá, lehullottak erről az alapról, mert valójában galád tolvajok, rablók, kizsákmányolók voltak, és kik igazán ragaszkodtak e szent névhez, azok nem hallgattak rájuk. Hát a reformátorok nem hallgattak rájuk, és senki sem, aki a protestáló lelkületbe becsatlakozva, tisztán és világosan akarta érteni Istent. Sőt, inkább ígét kértek, és megkapták – a mi népünk is, érthetően, miként **Reményik Sándor** is írja **Károli** bibliafordító munkájára mutatva, hogy *»Az örök Isten beszél – magyarul«*. Mint a kiehéztett gyermekek, nem győzték hamszolni az emberek az ige szeretetéből áradó Istent, aki nemhogy elvesz tőlük, hanem egyenesen virágoztatja is őket az életre. Testvérek, a reformáció hatására feleszmélt emberek, a reformáció örökösei nem kérnek és nem is kérhetnek a tolvaj és rabló bandákból, a szív-, föld-, hit-, remény-, pénz-, ember- és életrabló bandák kísértő szavaiból, mert mindegyik alap-talan – Krisztus-alap nélküli – nyereszkesedő csupán, hiszen csak így képesek fennmaradni a világon, mert mi más is éltethetné őket...

Kedves Testvérek, a reformációtól eltelt 500 év azt mutatja, hogy volt értelme annak az 1517. évi 95 tétel kiszegéséből fakadó szellemi detonációnak, mert olyan erőtt robbantott ki a mély-tárnák süllyesztőjéből, amely mai napig szélesíti, csiszolja, lendíti a Krisztus és minden vele járó érték utáni vágyunkat. Sem a reformátorok, sem mi nem hirdetünk és nem kínálunk semmi újat e nyomorúságos világon, csak hogy – újból idézve Adyt: *»De addig sírva, kínban, mit se várva / Mégiscsak száll új szárnyakon a dal...«* (Góg és Magóg fia vagyok én...) – hallja meg és ismerje fel mindenki, talán új borítóval, talán új gyakorlattal, de régi üzenettel, az egyetlen létező, krisztusi alapon nyugvó élet édességét. Így lett a reformáció az újrakezdés lökete, hogy mindenki, akit csak valamiféle létszerűséggel hitegettek, ne csak hitegetésből éljen, hanem a valódi világban a sok lelki és szellemi korróziótól megcsiszolt élő igébe, Jézus Krisztusba vetett hitben.

Testvérek, hamarosan újból leleplezzük a sajókeszi és kövecsesi egyházközségeknek a gályarabságban is tisztán látott és hallott, Isten melletti hitét halálosan vállaló **Huszt Mihály**nak 1932-ben faragott emléktábláját. A múlt történelem során felemészített sajókeszi templomban több évtizeden keresztül mindenféle viszontagságnak ki volt téve, elhalványítván rajta a betűket és a számokat, a szilárd és nemes marványkövet is elfedve a piszok és sa-

lak által. Eltűnt, már- már feledésbe merült, de aztán jött a felismerés, a lelki fellángolás: hozzuk elő, tisztítsuk meg a piszoktól, a hiábavalóságoktól, csiszoljuk újra, adjuk vissza az üzenetet hordozó kőnek a régi fényét. Aztán előjött a név, előjött az évszám, előjött az ige, előjött az üzenet, s most újból, mintegy a szemünkbe rivallja a homályból a fényest és a felszólítást, miszerint a régi üzenetet a jelenkor vállalóinak kell megőrizniük és fényesen tartaniuk. A reformáció is ezt jelentette, Testvérek. Elővette az igét, az alapot, és lecsiszolta róla azt a rengeteg emberi fertőt, és felfényllett alóla a név, Krisztus, egyedül Krisztus – és nincs más mellette. Évszázadokon azzal ámitották az embereket, hogy Krisztus és még egy csomó közbenjáró segíthet üdvözlőnk. De nem így van, egyedül csak Krisztus, nincs más alap! Aztán, ahogy az ígébe még jobban belecsiszoltak, észrevettük, hogy azt a rengeteg időt és korszakot, amit az ember már átélt – józsefatilásan fogalmazva – nem csupán feloldja az emlékezés, hanem egyenrangra is emeli a hit. Ekképpen senki sem lesz első vagy utolsó – mert csak Jézus lehet az alfa és ómega –, hanem mindenki, aki létezésében, erejében és isteni mivoltában hisz, az, hála Istennek, még időben van, nem hagyta le őt senki, és ő sem hagyott le senkit. Nem számít hát az idő, csak az alap maradjon, mint a kő **Wass Albert** haza szóló üzenetében. Csak kössön bennünket hitünk mindig Krisztushoz, mert csak Krisztushoz van kötelékünk. Minden más alaphoz, amit kínálnak itt nekünk, ahhoz láncolnak, és nem kötnek, s úgy válunk rabjává érték-tolvajoknak és erő-rablóknak, hogy észre sem vesszük: kizsigereltek minket.

Kedves Testvérek!

A reformáció emléke abban a felhívásban elevenedik meg ma előttünk, hogy figyeljünk mindig arra, hogy éppen most mi választ el bennünket Istentől, és az Ő Fiától, Krisztustól. A ma reformációja erről szól, a folyamatos tisztánlátásról, az önvizsgálódásról, az újra- és újracsiszolásról. Sokan szeretnék, ha vakok lennénk, hogy más vezetésére szoruljunk. Van, aki lekapcsolja fölöttünk a fényt, és sötétségben jártat minket – és hányszor teszi ezt meg velünk a világ!? –, pedig van, akinek a dicsősége vakít el bennünket, mert éppen olyan közel kerül hozzánk. Isten az, Testvérek, s inkább Őt válasszuk, mert jobb és derűsebb érzés a világosságban járni, mint sötétségben bolyongani. Csiszoljuk hát Krisztus igéjét briliánssá, és az ige szemével akkor is látni fogunk, ha homályba sodródnánk; mert mit számít akkor már a borús fürgeteg vagy éppen az ördögi sötétség, ha Jézus fókán – a költő (Ady: *Az Úr érkezése*) gondolatával – »...*őt, a fényest, a nagyszerűt, / Mindörökre látom*«...? Semmit, mert csak boldog lehet az, ki az ige tükrében Isten látójaként várhatja Krisztusnak naptámadatát. Ámen.”

Utóimádság:

„Kegyelmes Urunk Istenünk, örvendetes számunkra megismerni az igéből elénk tárt világodat, és minden vele járó jóadományodat. Hálásak vagyunk, hogy igéddel

mindig jókor, jó helyen szólalsz fel az életünkben, amikor már-már elborítanak az álnok indulatok, a lélekszomorító embertelenségek, Te megjelenesz köztünk teljes lelki valóságoddal és pezsdító megújítással – éppen-éppen egy új reformációval – mintegy újraélesztes bennünket, hogy sose csüggedjünk, mert Fiaid él, ezért hát mi is élni fogunk. Kezedbe ajánljuk egész életünket – mint mindig is, ott volt biztos helyen –, kérünk, igei vonalvezetésed legyen mindig mérték minden megmozdulásunk során, hogy maradhassunk Krisztusra tekintő egy gyülekezet, egy család és egy nemzet. Gondviselő kegyelmedbe ajánljuk szükségünket, nehézségeinket; örömeinkben pedig vállalj velünk, kérünk, közösséget – mint ezen az ünnepen is –, hogy méltóbb, maradandóbb és építőbb lehessenek életünk haladása során. Dicsőítünk, Urunk, minden időben, hitvallásunk rólad zeng, magasztaltassék fel neved mindenkor Atya-Fiú-Szentlélek, teljes Szentháromság, egy örök Istenünk! Ámen.”

Az istentisztelet keretében a gyülekezet újra leleplezte Huszti Mihály gályarab-prédikátornak 1932-ben készített, a sajókeszi leromlott református templomból átmentett, majd pedig újracsiszolt emléktábláját.

Csizi Lillának, a *Tompa Mihály Református Gimnázium* diákjának szavalata után átadták a közönségnek a templombelsőben azt a pirográf emléktáblát is, amely a II. világháború végén a kövecsesiek által felszabadítókból megszállókká váló szovjet csapatok elől a templomba bemenekített magyar zászló rejtékhelyének legendáját örökíti meg.

Áldás:

„*A minden kegyelemnek Istene pedig, aki az ő örök dicsőségére hívott el minket a Krisztus Jézusban, titeket, (...) ő maga tegyen titeket tökéletesekké, erősekké, szilárdakká és állhatatosokká... (1Pt 5,10) Ámen.*”

A templomi istentiszteletet követően a templom előtt – **Fürjes László**, egyházközségi gondnok avató beszédével – leleplezték a kettős irányú emlékezés emlékfáját is; majd a kopjafa szimbólumrendszerét ugyancsak a helyi lelkipásztor mutatta be.

A zászlómentésre utaló emléktábla

„Nagyrabecsült Ünneplő Gyülekezet!

Az ige főhajtásra indító lelki elmélyülése után emlékezésünk tekinteteket emelő pontjához érkezett, annak az emlékfának, vagy az ősmagyarság kultúrköréből vett szóhasználatnál élve, kopjafának a leleplezéséhez, amely súlyos és megfontolandó üzeneteket magán hordozva hajt a földből az égi magasságok felé. Istent és embert összekötő jelkép körül állunk, mely egyaránt mélyen bevésve hordja magán hitünk történetének buzdító tényeit és nemzeti törtóriánk feledhetetlen felhívásait. Igen, mert a hit és haza két olyan eleme az emberi életnek, amelyek együtt – és csak együtt – adják az ember tartását. Mi elkötelezetten vállaljuk, hogy sosem akarunk az elnyomás alatt görnyedt emberek lenni, mert mi a jövőnket mindig a magasságokban fürkesszük, Istennél, mindazzal, amit a reformációs felismerések tisztasága és hazafi őseink megalkuvás-nélküli elszántsága ránk hagyott. Legyen hát ez a kopja- vagy éppen életfa hitvallásunk jelképe itt Felvidéken, mely ábrázolja ki – nem az elgyengülésünket – hanem az állandó élni, növekedni és emelkedni akarásunkat (lentől felfelé, jobbról balra haladóan, körbejárva), életünk történetét.

Az alap Krisztus – mert más alap nem is lehet rajta kívül, hallottuk az igéből. Ezt ábrázolja ki a keresztyénség ősi jelképes hitvallása, a hal, vagy görögösen az ICHTÜSZ, vallván, hogy Jézus Krisztus Isten Fia, a Szabadító. Ezt az alapot övezi körbe minden, ami fontos számunkra: jobb oldalt a Kossuth-címer, nemzeti szabadságunknak akár harcra is hívó pecsétje, hátul a mindenható és mindent látó Atyaisten szemének támogatásával, bal oldalt pedig

Az avatás pillanata

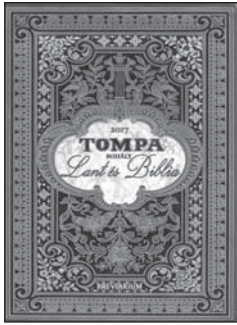
a JHS-monogrammal, Jézus nevének a kivonatával, ki ha oldalunkon áll, akkor előtte minden térd meg fog hajolni. Ilyen hitvallással nem lehet kétséges az élet virágzása, ezt ábrázolja ki a következő színt, majd fölötte az emlékjel végső megállapítása, hogy mindenki megérthesse, a műveltség nyelvén: *»In memoriam bellatoris fidei et patriae«* – *»A hit és a haza hőseinek emlékére«*. Ezt az üzenetet övezik körbe a bizonyítás évszámai, hogy akikre emlékezünk, valóban hősök voltak. Jobb oldalt a magyar történelem nagy évszámai, s kiknek a szíve valóban e hazában dobant fel, el fognak érzékenyülni ezen évszámok előtt. Bal oldalt az egyháztörténet nagy évszámai, s mind a nemzeti, mind pedig az egyháztörténeti folytonosság a mában érnék össze, hiszen mindkét oldalon az utolsó évszám: 2017. Hátul, a Szentháromságon belül, kiemelten, a Krisztus irgalmasságát jelképező lilium található. Egy szinttel feljebb a jelen korunkat megszentelő Szentlélek manifesztációja, a galamb jelenik meg, csőrében az életet jelző zöld olajággal (gondoljunk csak Noé történetére). A galamb mellett jobb oldalt a ferde keresztes magyar korona részlete látható, jelezvén, hogy bár sokszor volt hányattatott a sorsunk, de Isten hűsége mellettünk mindig is megingathatatlan volt. A bal oldalon – értelmezéstől függően – a Napot és csillagot egyaránt kiábrázoló jelképet találunk, a fényben és sötétségben egyaránt Úrként jelenlévő isteni hatalomra mutatva, amely leghátul szintén a Szentháromságba torkollik. Mindez után következik az ember felsóhajtása, a 62. zsoltár nyomán: *»Csak Istennél csendesül el lelkem, tőle kapok reménységet...«* – vagyis hiába a teher, hiába a gyötrellem, mindaddig, míg Istenre tud gondolni az ember, nem dől össze semmi sem. A következő szinten a virágszírom az Istentől elnyerhető életkedvre utal. De Isten mellett felelősségünk a hazára is gondolnunk, méghozzá rendületlenül, nem feledvén a múltat, sőt okulva abból, egy még erőteljesebb jövő építésébe kezdve. **Vörösmarty Mihály Szózatának** kivonatos és felrázó szavaiból – még szövegghiányosan is – értenie kell annak, aki meg tudja érteni, hogy a múlt törekvései sosem lehetnek hiábavalók – még a kellemetlen jelen ellenére sem –, mert Isten megáld minden lelkiismeretes és igazságos igyekezetet.

S végül következik mindezen megalapozás után a csúcs, a tulipános jelkép, amely a magyar jelképrendszerben alapvetően női motívum, de összességében a szeretet, a tisztelet, a kegyelet és az elismerés együttes kiábrázolója. Igen, legyen köztünk szeretet és egyetértés! Gondoljunk mindig kellő kegyelettel törekvő felmenőinkre, és példájukon keresztül, kezet kézzel összefogva vágjunk neki a jövőnek, hogy lehessünk – **Wass Albert** szavaival szólva – *»egy cél és egy akarat«*, és akkor minden, mit Istennel vállaltunk – akár a kő, vagy akár az oszlop –, az mind javunkra válik, és bizonyára megmarad.”

A nemzeti imádság és a *Szózat* felhangzása után az ünnepi gyülekezet a helyi kultúrházban szervezett szertevendégséggel zárta alkalmát.

(szerk.)

Könyvről könyvre - lapról lapra

Lant és biblia. Tompa-breviárium (összeállította: **B. Kovács István**. Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület, Gömör-Szabolcs-Putnok-Hanva-Rimaszombat, 2017., 624 oldal)

A könyvhöz **Erdélyi Géza** felvidéki emeritus püspök írt ajánlást.

Tompa Mihály művei szinte megszámlálhatatlan kiadásban jelentek meg - főleg a versei. Több életrajz is ismert. Próza munkássága már jóval kevéssé került az Olvasók elé. Nagy hiányát éreztük egy olyan kiadványnak, amely ezek összességének a bemutatására törekednek.

Az összeállító az előszóban ezt írja:

„Mikor 2016 tavaszán, a hanvai lelkészlak tornácán első alkalommal jöttünk össze néhányan, hogy megbeszéljük a Tompa Mihály születésének közelgő bicentenáriumaival kapcsolatos lehetőségeket, terveket, magam egy olyan kiadvány elkészítését javasoltam, amely - afféle breviáriumnaként - sokoldalú áttekintést adna a költő-pap életéről, munkásságáról. Megvallom, arra nem gondoltam, hogy a javaslat kivitelezése végül az ötletgazdára marad...”

Az eredményt a kezdedben tartod.

Igyekeztem a kötetet úgy összeállítani, hogy az érdeklődő sokoldalú áttekintést kapjon az ember, a pap és költő szolgálatáról, s annak fogadtatásáról.

Nyilvánvaló, hogy Tompa Mihály sokrétű munkásságát lehetetlen egyetlen kötetben, a maga teljességében közreadni.

A sok életrajzi munka közül annak az S. Szabó Józsefnek a munkáját soroltam be, akinek az alakja, szolgálata fájdalmas módon kiesett a gömöriek emlékezetéből, s aki oly sokat tett a Tompa-életmű érdekében.

Tompa Mihály kiterjedt levelezését 2 terjedelmes kötetben adták közre, ám ez nem tartalmazza a legjobb barátjával, Arany Jánossal több mint két évtizeden át tartó kapcsolatának ide vágó emlékeit. Megdöbbentő volt azzal szembesülni, hogy a nagyközönség eddig nem ismerhette meg a magyar művelődéstörténetnek ezt a maga nemében páratlan dokumentumát. (Az Arany János életművének kritikai kiadása, ahol nyomdafestéket kapott, a szakmabelieknek szól.) Közreadásával nem csupán Tompa Mihály, hanem a vele egyazon esztendőben született »érchű« barát, Arany János emléke előtt is tisztelgünk.

A Tompa-életmű fogadtatásának sokrétűségét hivatott érzékelteni az a válogatás, amelyben kortársak és utódok fogalmazzák meg gondolataikat. Tanulságos látni, hogyan változik a költő megítélése. Míg a halálát követő évtizedekben szinte teljes elismerés övezi, a világháborút követően fokozatosan háttérbe szorítják. Az irodalmi kánon alakítói - nem a mi szégyenünkre - úgy döntöttek, hogy Tompa Mihály mára már említésre sem méltó, és sok más hasonló sorsú jelesünk megtisztelő társaságában, nem része a nemzeti tantervnek sem...

A Tompa Mihály személye és életműve nem egy alkotót meghíletett. Ezekből is válogattam.

Mi, a szülőföld népe, s mindazok, akiknek a nemzeti gondolat, a közösség iránti felelősség vállalása nem avított, felejtésre való ügy, mindenkoron ébren tartottuk és tartjuk az emlékezetét. Erről hivatott tájékoztatni az a fejezet, amely az emlékének ápolásával kapcsolatos áttekintést tartalmazza.

»A nemzet költői között alig hervadó tölgyfalevél illeti meg búsongó homlokát. A hegedősök kései unokája volt, aki szívrepesztő küzdelmek után, újra szeretni tanította a magyarokat.« - fogalmazott **Krúdy Gyula**. (Csak remélhetem, hogy ez a kötet valamit tükröz ebből az érzésből!)

»És a szeretet mellé hit és remény!« - fogalmazott **Gorzó Gellért**, aki a következő szavakkal zárta száz év előtt a Tompa Mihályra való emlékeztését:

»Nagy nemzet lelkébe szíjja s újra átéli nagyjait. Tompát nem szabad tovább felejtetni, lelkének élet, megvalósulás, növekvő fa kell! Tompa élete ikarusi élet, s a tanulsága bátorító tanulság: merjetelek!«

Hálával tartozom mindenkinek, akik munkám során, bármilyen formában is, segítségemre voltak.

Köszönöm a *Gömöri Foltóklub*nak, s elnökének, **Benedek László**nak, hogy az általuk optimalizált képanyagot önzetlenül rendelkezésre bocsátották.

Külön köszönet illesse **É. Kovács László**t, akinek a *Tompa Mihály Emlékbizottság* elnökeként a névadó költő-pap örökségének megőrzésére és bemutatására irányuló több mint félszázadot átívelő szolgálata nélkül ma aligha tarthatnánk itt. Ezt az összeállítást, szerény tisztelgésnéként, Neki ajánlom.”

Az első fejezetben **S. Szabó József** *Tompa Mihály a költő-pap* c. 1901-ben megjelent életrajzának szerkesztett változata olvasható. Ezt követi a **Petőfi Sándor** által megálmodott, Arany János és Tompa Mihály részvételével elképzelt költői triumvirátus történetének bemutatása (B. Kovács István)

Egy halhatatlan barátság lenyomata címet viseli a következő fejezet, amelyben Tompa Mihály és Arany János 1847-től 1868-ig, Tompa haláláig tartó levelezése kapott helyet. A bevezető részben *Egy levelezésről két olvasatban* címen **Váczy Jánostól** és **Bisztray Gyulától** olvasható egy-egy rövid részlet.

Ezt követi egy terjedelmes válogatás (*Tompa Mihálytól*) a költő-pap életművéből: versek, énekek, írások, prédikációk, imák, beszédek, úti levelek, adomák, történetek, pillanatképek a Fekete könyvből.

A *Tompa Mihályról* c. fejezetben - úgyszintén egy válogatás formájában - a kortársak és utódok (**Szász Károly**, **Váczy János**, **Gorzó Gellért**, **Schöpflin Aladár**, **Kuncz Aladár**, **Ravasz László**, **Pintér Jenő**, **Turczel Lajos**, **Hegedűs Géza**, **Kováts Dániel**, **Szili József**, **Imre László**, **Báthori Csaba**) vallanak a költő-papról, életművéről. Betekintést nyer az Olvasó abba a gazdag

anyagba, amely azt példázza, mennyire beivódott a személye a közösségi emlékezetbe, s itt található egy válogatás a hozzá intézett, róla szóló, általa ihletett irodalmi alkotásokból is (**Petőfi Sándor, Szemere Miklós, Arany János, Lévay József, Krúdy Gyula, Gyóni Géza, Juhász Gyula, Sajó Sándor, Emőd Tamás, Gulyás Pál, Veres János, Simkó Tibor, Ágh István, Kulcsár Ferenc, Dobai Péter, Kövesdi Károly, Szászi Zoltán, Bettes István, Fecske Csaba**)

A VI. fejezet *Emlékének ápolása* a Tompa-kultusz történetét hivatott dokumentálni.

A kötetet *Szójegyzék* és a felhasznált irodalom jegyzéke zárja.

Végezetre megjegyzendő, hogy az összeállító és kiadó a nagyközönségnek szánta ezt a kötetet. A szempont érvényesítésének részleteiről a tartalomjegyzék alatt részletesen tájékozhat.

(szerk.)

„**Ősszel születtem én: tavasz leend, mikor rám esteledik...**” **Bibliográfia a 200 éve született Tompa Mihály életéről és munkásságáról** (A bibliográfia anyagát gyűjtötte és szerkesztette **Imolay Lenkey István**. *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület*, Gömör-szőlős-

Putnok, 2017. 300 oldal)

A könyv nem szokványos bibliográfia. **Zsuponyóné Ujváry Mária** bevezetőjében így jellemzi:

„Nagy örömet jelent a sorozatszerkesztőnek, hogy a *Gömöri Múlt és Jelen* című sorozatunknak immár a hatodik kötetét adhatjuk át olvasóinknak. A tartalom ezúttal nem szokványos olvasmány, hanem tudományos munka, amelynek létrejöttéhez olyan szakemberre volt szükség, mint Imolay dr. Lenkey István. A könyv végén olvashatunk az életútjáról, tanulmányairól, annak ismeretében láthatjuk át világosan, hogy a 75. életévét betöltő tudós méltán vállalkozhatott arra a feladatra, hogy a teljességre törekedve 1846-tól 2016 nyaráig számba vegye, 22 szempont szerint csoportosítsa a Tompa Mihálytól és Tompa Mihályról megjelent írásokat, majd az eredményt 3078 tételben közreadja. Az ő személyisége, élet-tapasztalata elengedhetetlen egy ilyen alapos, rendszerbe foglalt mű létrejöttéhez. Elmondása szerint 2010-től írja össze a témában megjelent kiadványok adatait. Tompa Mihály életéről, munkásságáról a múlt században több kisebb-nagyobb bibliográfiai összeállítás készült, azonban szerzőnk úgy érezte, hogy az utóbbi évtizedek anyagát is jó lenne összegyűjteni. Ennek a bibliográfiának azonban az az elsődleges célja, hogy végre egy csokorban, megjelenésük időrendjében lássuk Tompa Mihály megjelent műveinek sorát, a hozzájuk kapcsolódó ismertetésekkel, kritikákkal. Ez csaknem teljes egészében sikerült. A szerző a továbbiakban különböző szem-

pontok szerint megkísérelte áttekinteni Tompa Mihály életét és munkásságát, hogy világos képet kapjunk az életműről, s felismerjük, hogy a feledés homályába került költő a hazai és nemzetközi irodalomban továbbra is milyen széles skálán van jelen. A bibliográfia részben saját gyűjtésen alapuló anyagot tár fel, részben pedig az elődöktől vett át hivatkozásokat. E kettő megkülönböztetéséről a szerkesztői jegyzetek megfelelő helyen tájékozhatnak.

A kötetet képekkel színesítettük, lehetőségeink szerint, azal a céllal, hogy egyrészt Tompa Mihály életútjának állomásaira betekintést nyerhessünk, másfelől, hogy felmutassuk a költő ma is jelen lévő valóságát, többek között emléktáblákon, szobrokon, plaketteken. A kötet használatát megkönnyíti az a mutatórendszer, amely a teljességre törekedve feloleli a bibliográfiában szereplő személynevek, helynevek, témák anyagát.

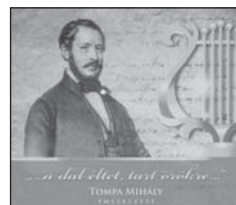
Úgy gondoljuk, hogy e kötet megjelenésével segítséget tudunk nyújtani mindazoknak, akik a Tompa Mihály-i világgal valamilyen módon kapcsolatban voltak vagy vannak, és reméljük, hogy kedvet csinálunk, segítséget adunk azoknak, akik e költői világba most szeretnének bepillantani.

Imolay dr. Lenkey István volt a legelső, aki Gömör híres szülöttjének, Tompa Mihály lelkipásztor-költőnek idei bicentenáriuma gondolt, és a bibliográfia mellett még több kiadvány megjelenését szorgalmazza, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy Tompa Mihály nevét minél többen megismerhessék. E munka méltó megjelenését elősegítette, hogy **Balog Zoltán**, az *Emberi Erőforrások Minisztériumának* a minisztere a könyv kiadásához és az emlékv eseményeinek megvalósításához segítséget nyújtott, amit itt is hálásan megköszönünk.

Minden adott ahhoz, hogy Tompa Mihályt, Gömör költőjét e kerek évforduló alkalmából az irodalmi kánonban megfelelő helyre tegyük. Azért fáradozunk, hogy Arany János és Petőfi Sándor barátjának, a kétszáz éve született költőnek az életműve elnyerje méltó helyét az olvasók széles táborában.”

Olvasható a kötetben **É. Kovács László** ajánlása, egy rövid Tompa-életrajz **Sándorné Gyurcsík Erika** tollából, néhány idézet a pap-költő életrajzíróitól, majd Zsuponyóné Ujváry Máriaé Imolay dr. Lenkey István méltatása zárja.

(szerk.)

„**...a dal éltet, tart örök-re...**” **Tompa Mihály emlékezete** (A film operatőrei: **Farkas Attila, Gáti Sándor, Icsó Lajos**, vágó: **Icsó Lajos**, grafika: **Palcsó Renáta**, szerkesztő:

Szendrey Júlia. Közreműködtek: a *Gomba Levente Gimnázium* tanulói (Putnok), **Balog Ádám, Kolozsi Ádám, Kolozsi Zsolt, Ráki Viktória, Szabó Bence, Vécsei Bence, Pákó Mária** és a *Csillagvirág* együttes. A CD-n rögzített filmet a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* megbízásából a *Putnok Városi Televízió* készítette.)

VILÁGJELEK – MAGYAR VONATKOZÁSOKKAL*

Tisztelt Varga Mihály Miniszter Úr, Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim!*

Az első szó legyen a köszöneté! Köszönöm a bizalmat, amellyel megtiszteltek, hogy ezt a kiállítást megnyithatom. A vélt okáról még szólni fogok.

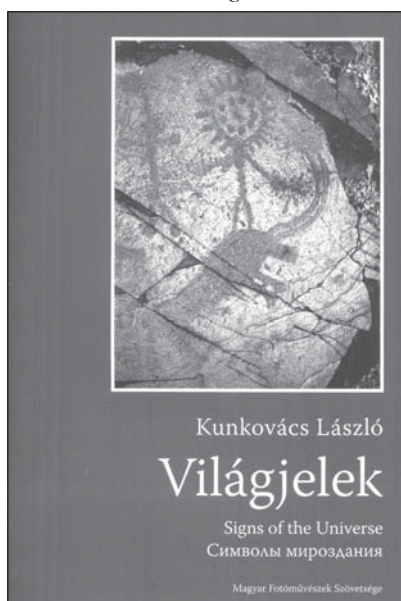
Kunkovács László ebben a körben aligha szorul bemutatásra.

Engedjenek meg, bemutatkozásként, egy kis magyarázatot! Való, hogy a *Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Tudományos Gyűjteményeinek* igazgatója vagyok, ám jelen alkalommal talán mérvadóbb az a körülmény, hogy néprajz-régészet szakot végeztem, **László Gyula** tanítványának mondhatom magam, s hosszú éveken át folytattam néprajzi kutatómunkát, amelynek eredményei, részben, nyomtatásban is megjelentek.

Az etnofotográfia, a kulturális-, illetve vizuális antropológia egyik legjelesebb magyarországi mesterének köszönhetően ez alkalommal az Urál, a Tien-San és Jakutföld által határolt hatalmas térségbe, Belső-Ázsiába látogathatunk. Mint a kiállítás címe is jelzi, ezúttal világeleket mutat be, ősi motívumokat Kirgizisztánból, Mongóliából, az orosz föderáció részét képező Altaj Köztársaságból, Baskortosztánból (mi inkább Baskíriaként ismerjük), a Hakaszföldről és a minuszinszki medencéből, a Tuva Köztársaságból, a Szaján hegységből és Jakutföldről, a Léna mellett.

„*Oly távol vagy tőlem és mégis közel*”. Az imájával Istenhez forduló István király szájából hangzanak el ezek a szavak. A híres rockoperánkból vett idézet erre az alkalomra is alkalmazható.

Kunkovács László egy korábbi, *Táltoserő* címen bemutatott kiállításának kísérszövegében ezt írta:

Kunkovács László könyvének címlapja

„...a Kiskunságtól Mongólia túlsú végéig terjedő egybefüggő síkságon azonos fűfajták nőnek, hasonló életformát kialakítva. Az eurázsiai sztyeppeövezet nyugati csücske épp nálunk van, itt a Nagy-Alföldön.”

Ugyanott a távolságról ezt mondja: „A mikro- és makro-rotarományok karnyújtásnyira, Tibet és Roszpuszta egy szinten vannak. A világ vége és közepe ugyanott lehet. A távolságok nem számítanak...”

A földrajzi távolsággal úgy van az ember, hogy mennél mélyebben tekint a múltnak kútjába, annál inkább zsugorodik az.

Minderről meggyőződhetünk, ha megtekintjük ezt a kiállítást.

Időben és térben irdatlan távolságokat járhatunk be. Beléphetünk az Urál hegység barlangjaiba, ahol messzi korok embereinek alkotásai láthatóak a falon, megcsodálhatjuk a kazahsztáni Tamgali csodás sziklavészeit, amelyek 2004 óta a világörökség részét képezik, ellátogathatunk a mongol pusztákon álló ún. szarvasos kövekhez, s megtekinthetjük a Léna folyó melletti sziklák véseit.

Mint a kiállító fogalmaz: „A sziklavészetek mélyen elgondolkoztatják az embert: itt nincs képaláírás. Világnyelv ez a kép-beszéd, helyi dialektusokkal.” Így tanít bennünket Kunkovács László, aki azt is megállapítja: „A sziklarajz-képtárban föltárul előttünk hajdani világgépünk.”

A világgép, amelynek emlékeit a sziklavészeteken látjuk, nyilvánvalóan a szóbeli hagyományban is élt.

Óhatatlanul arra gondol ilyenkor az ember: milyen kár, hogy a miénk elveszett, s csak elszórt nyomait találjuk a szóbeliségben és képi ábrázolásokon... **Arany János**, amikor ezt sajnálkozva említi, a verses epikára gondolt, s ennyiben megállapítása ma is érvényes.

A tavaly megjelent *Világ-Vitéze* c. kötet azonban azt tanúsítja, hogy, ha prózai formában is, de a hősepika a közel múltig élt a magyar szóbeli hagyományban. Az anyagot egy, akkortájt, a múlt század 70-es éveiben harmincvahány éves, cigány származású magyar ember, a néhai **Busa Viktor** őrizte meg, és szerénységemnek adatott meg, hogy azt feljegyezze és közreadja.

A helyszín, Tompa Mihály szép kifejezésével élve, közös „szülőföld”-ünk, Gömörország, azon belül Rimaszécs és Baracca, a gyűjtő otthona, ahol az örökséget átadta, ránk bízta.

Azért szólok erről, mert ennek az egyedülálló anyagnak a legjobb párhuzamai Belső-Ázsiában lelhetők fel, azoknak a mongol és török népeknek a hagyományában, akiknek az emlékeit a kiállító Kunkovács László évtizedek óta igyekszik a fotográfia eszközeivel, konok következetességgel megörökíteni s bemutatni.

Számos olyan világeleket mutat be, amelyek magyar népünk körében is ismertek. Mindenek helyett következzen három példa!

* Elhangzott Budapesten, a Magyarság Házában, 2017. március 3-án.

MEGHÍVÓ

A Magyarság Háza tisztelettel meghívja Önt
KUNKOVÁCS LÁSZLÓ
Kossuth-díjas fotóművész, néprajzkutató

VILÁGJELEK
címmű, Belső-Ázsia és Szibéria sziklarajzait és népeletét bemutató kiállításának
megnyitójára és Világjelek című könyvének bemutatójára.

Irány:
**2017. március 3.
(péntek) 17 óra**

Helyszín:
Magyarság Háza – Kosztolányi terem
(1014 Budapest, Szentháromság tér 6.)

A vendégeket köszönti:
Csibi Krisztina,
a Magyarság Háza igazgatója

Felkért ünnepi szónok:
Varga Mihály,
nemzetgazdasági miniszter

A kiállítást méltatja:
Baki Péter,
a Magyar Fotóművészek Szövetségének elnöke

A kiállítást megnyitja:
B. Kovács István muzeológus,
a Szlovákiai Református Keresztélyen Egyház
és Szombati Egyházi Gyűjtemények igazgatója

A könyvet bemutatja:
M. Lezsák Gabriella régész
és **Somfalvi Kara Dávid** kulturális antropológus

Közreműködők:
Sipos Mihály (hegedű)
és **Kardos Mária** (ütőgardon)

A kiállításához kapcsolódóan
2017. május 12-én 17 órakor
esti beszélgetés és tárlatvezetés Kunkovác Lászlóval.

A kiállítás ingyenesen megtekinthető 2017. június 25-ig.
www.magyarsaghaza.net • www.mimagyarok.hu

Mi, magyarok
BETHLEN GÁBOR
Alapítvány Zrt.

A kiállítás plakátja

Tamgaliban, de másutt is felfedezi az életfa vagy világra ábrázolását. A kozmikus világlátás példájaként említi, hogy „*az Altajban és Tuwában a dobot kifeszítő merevítés tején gyakran emberarcot látunk kifjaragva Jelentése: kitért karú ember a világmindenség kellős közepén.*”

Ilyen kitért karú emberre emlékezett az a világmindenség is, ahol a Gömörben felfedezett magyar hősepika története játszódik. A három vertikális világgréteget átfogó Világ-Fájának a koronája, az Ég-Világ az emberi fejet idézi, a fa törzse, amely a nyaknak (és gerincnek) felel meg, a középső, Föld-Világot két részre osztja. A balra /nyugatra eső „innen-ső” fél-világ a főhős otthona, a jobbra / keletre fekvő „túlsó” fél-világ pedig riválisát uralja. Nem kell hozzá nagy képzelő-erő, hogy ennek mintájaként az ember bal, illetve jobb vállát azonosítsuk. Hasonlóképpen, az alsó világ előképeként az emberi test mell- és hasi része szolgált. Folytathatnám, de ez most nem feladatom... csupán a kiállító Kunkovác László pontos és fontos megfigyelését, illetve a gondolkodásmód közelségét szerettem volna hangsúlyozni.

A tuvák földjén dokumentálhatta a kerecsensólyom ábrázolását. Az általunk turulként ismert madárról megtudjuk, hogy „*a Mongol-Altajban költ a legkeletebbre, és hazánk nyugati szélén, a Soproni-hegységben van a legnyugatibb költőhelye*”. Lehet-e szebb és kifejezőbb szimbóluma az összetartozásnak?!

Ennek is megvan a párhuzama a gömői hősepikában. Gyakorta találkozunk benne azzal a mozzanattal, hogy

a hősök, összeütve két bokájukat, két tenyerüket, madár-alakot öltenek. Egy helyen utal is, milyen madárról van szó: sólyomról.

Művészet vagy tudomány? Szoktuk feltenni a kérdést. A Kunkovác László esetében hajlamos vagyok a megosztást sugalló vagylagosság helyett inkább így fogalmazni: művészet és tudomány, hisz mindkettő (pontosabban az utóbbinak az ún. „társadalomtudományi része”) ugyanarról szól: a teremtett Emberről, rólunk, arról, hogy mennyire vagyunk képesek a konkrétan meglátni és megláttatni az egyetemet.

S még valamit látni, érezni a képeken: a Lélek ságását. A képek érzelmet, elfogultságot tükröznek. Helyénvaló is ez, hisz az elfogultatlanság csak a Teremtő kiváltsága. Mi, emberek, hogyan is lehetnénk önmagunktól függetlenek?!

Hölgyeim és Uraim!

Ennyit szerettem volna a mai alkalommal elmondani. Szívemből köszöntöm a 75. életévét betöltő Kunkovác Lászlót, Önöknek pedig köszönöm a meghallgatást.

A kiállítást ezennel megnyitom, és szép élményeket, tartalmas gondolatokat kívánok. Egyben engedjék meg nekem, hogy tisztelem jeleként átnyújtsam a kiállító tudós-művésznek az emlegetett, magyar hősepikát tartalmazó könyvet.

(B. Kovács István)